This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 101 435
Digitized by Google

Bernard Moses.

IN MEMORIAM
BERNARD MOSES

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII

EX LIBRIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MINNEN

UR

SVERIGES NYARE HISTORIA,

SAMLADE

AF

B. von SCHINKEL,

Öfverste, f. d. Adjutant hos Konung Carl XIV Johan,
[illegible]

FÖRFATTADE OCH UTGIFNE

AF

C. W. BERGMAN.

TREDJE DELEN.

FÖRMYNDAR-REGERINGEN.

(1792—1796).

Med porträtt af G. A. Reuterholm.

STOCKHOLM, 1853.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

UNIV. OF CALIFORNIA

Digitized by Google

DL 748
S4
v. 3

BERNARD MOSES

Digitized by Google

INNEHÅLL.

FÖRSTA KAPITLET.

De första månaderne af Förmyndarstyrelsen.

(Mars — Juni 1792).

Hertigen af Södermanland vid Gustaf III:s dödsbädd. — Hertigens värdiga beteende i öfrigt vid detta sorgliga tillfälle. — Grefve Brahe och lagman Håkansson. — Afläggandet af tro- och huldhetseden. — Förmyndare-regeringens installerande. – Konungens testamente med tillägget af år 1789. — Hertigen vägrar att erkänna det under Konungens sista lefnadsdag tillverkade testamente, men lofvar att som ständigt råd bibehålla samma personer, som utgjort konseljen under Gustaf III:s sjukdom. — Förmyndare-regeringens program. — Den nya styrelsepersonalen. — Ransakningen rörande konungamordet. — Rikets ställning till utrikes makter vid Gustaf III:s död. — Förhållande till Ryssland och Danmark. — Verninacs ankomst till Stockholm. — Catharinas anhållan, att Sverige måtte sända 8000 man till Tyskland, för att användas emot Frankrike. – Regentens svar. — Den anda, som lifvade förmyndarestyrelsen i afseende på rikets inre förvaltning. — Partierna begynna åter sitt spel. — Baron Armfelts ränker. — Fröken Rudenschöld sid. 1—14.

ANDRA KAPITLET.

Reuterholm.

(Juli 1792 — Jan. 1793).

Drag ur Reuterholms barndom. — Befordringar. — Reuterholm och Gustaf III. — Reuterholms högfärd och herrsklystnad. — Sinnesstämning under 1789 års riksdag. — Resor och återkomst till fäderneslandet. — Ny styrelse. — Domen öfver konungamördarne. — Inre politik. — Förhållande till Ryssland. — Reuterholms hemliga polis. — Orsakerna till Sveriges närmande till Frankrike. — Baron Staëls afresa till Paris. — Reuterholms hämndlystnad. — Sinnesstämningen i Europa. — Gissningar rörande Reuterholms vidtsväfvande planer. — Den nya tryckfrihetsförordningen. — Republikansk rigtning hos pressen. — Försök att inverka på hertigen. — Hvad skall man tänka om den mycket omskrifna läkare-rådplägningen rörande Gustaf Adolfs helsotillstånd? — De nedrigaste rykten rörande Svenska regeringen och hennes hemliga planer börja att spridas kring Europa. — Ryska ministerns, grefve Stackelbergs stämplingar. — Liljensparres ränker mot Reuterholm. — Märkligt yttrande af hertigen till den förre. — Thorilds nya uppträdande samt deraf föranledda mått och steg. — Det s. k. Ebelska upploppet — en Rysk tillställning! — Ord af grefve Schwerin till Reuterholm . . . sid. 15—45.

774799

Digitized by Google

TREDJE KAPITLET.

Baron Staël i Paris. — Underhandlingar med Ryssland och Danmark.

(Januari — December 1793).

Reuterholms förändrade politik efter det s. k. Ebelska upploppet. — Märkliga yttranden af Reuterholm. — Grefve Stackelbergs återkallande. — Baron Staël i Köpenhamn. — Utdrag af bref från hertigen-regenten till baron Staël. — Samtal med Dumouriez. — Staël och Lebrun. — Europas nya mått och steg emot Frankrike. — Uppmaningar till Sverige att biträda koalitionen. — Svenska styrelsens svar. — Grefve Fersen Svensk minister hos Ludvig XVII. — Rysslands hotelser. — Provisoriskt förbund mellan Sverige och Frankrike. — Mystiska upptåg. — Förslag att rädda drottning Marie Antoinette ur fängelset. — Nya skrämskott från Ryssland och England. — Svenska regeringens värdiga beteende. — Borgenstjernas beskickning till Köpenhamn sid. 46—60.

FJERDE KAPITLET.

Baron Armfelts Sammansvärjning.

(Mars 1792 — Februari 1794).

Karakteristik af Armfelt. — Återblick på hans stämplingar mot regenten. — Bref från Catharina II till Gustaf IV Adolf. — Armfelts misstankar mot regenten vakna ånyo, isynnerhet i följd af den sednares sätt att behandla konungamördarne och hans umgänge med Staël och Bonde. — Falska slutsatser, dem Armfelt drager af dessa förhållanden. — Hans plan att förklara konungen i förtid myndig. — Afsked af hertigen och konungen. — Armfelts afresa från Stockholm. — Det intryck, de samtida händelserne i Sverige och Frankrike gjorde på honom. — Han inställer tills vidare sin revolutionsplan. — Samtal med kurfursten af Saxen. — Armfelt i Wien. — Underhandlingar med Rasumoffsky. — Ny revolutionsplan, beräknad på Rysslands hjelp. — Det omdöme, *historien* måste fälla om denna plan. — Fröken Rudenschöld, kongl. sekreteraren Ehrenström och general Toll erhålla del af Armfelts plan. — Memoir till kejsarinnan. — Fröken Rudenschölds svåra ställning vid hofvet. — Hennes förhållande till regenten. — Intriger. — Politik och kärlek. — Gustaf Adolf vägrar mottaga det bref, fröken Rudenschöld å baron Armfelts vägnar vill lemna honom. — Orsaken härtill. — Gustaf Adolf närmar sig hertigen och hans parti. — Armfelts planer röna motstånd så väl i Stockholm som uti Petersburg. — Prospectus till Gustaf III:s historia. — Armfelts ytterligare mått och steg. — Bref från hertigen-regenten till Armfelt. — Ankomst till Neapel. — De faror, som hota Armfelt. — Grefvinnan Armfelt afreser till Petersburg. — Hvad delaktighet bör man tillräkna Schröderheim och Lagerbring i den Armfeltska sammansvärjningen? — Fröken Rudenschöld och hennes förnämste medbrottslige i Stockholm på väg att upptäckas . . . . sid. 61—88.

FEMTE KAPITLET.

Armfeltska högmålsprocessen. — Vital och Stenbock i Petersburg. — Förbund med Danmark.

(December 1793 — April 1795).

Märkliga yttranden af hertigen till grefvinnan Armfelt rörande hennes man. — En biljett från Armfelt. — Armfelt i Coblenz och Wien. — Piranesi och Lagersvärd. — Vitals första uppträdande i Stockholm. — Giftermålsförslag mellan Gustaf IV Adolf och storfurstinnan Alexandra. — Vital i Petersburg.

— Bref från Catharina till hertigen. — Postmästaren Bregard i Hamburg får order att öppna och afskrifva Armfelts och hans korrespondenters bref. — Några utdrag ur dessa bref. — Misstankar mot Signeul. — Baron Palmqvist får order att bemäktiga sig Armfelts person. — Arresteringar i Stockholm. — Ransakning inför Svea hofrätt. — Armfelt åtnjuter skydd af hofvet i Neapel. — Furstinnan Menschikoff och lady Munck. — Armfelt och drottning Carolina af Neapel. — Piranesi oskyldigt anklagad för en mordanläggning emot baron Armfelt. — Armfelt undkommer, men hans papper falla i svenska regeringens händer. — Ytterligare åtgärder af hofrätten. — Hertigens förklaring i anledning deraf att Armfeltska papperen fallit i hans händer. — Grefve Gyldenstolpes delaktighet i sammansvärjningen. — Ny befallning till hofrätten, hvars domar skärpas i högsta domstolen och af konungen. — Grefvinnan Armfelts irrfärder och ankomst till Kolk i Lifland. — Armfelt i Petersburg. — De begge makarne råkas i Kaluga. — Utdrag ur baron Armfelts anteckningar om hans vistande i Kaluga. — Romanzoff, kejserlig rysk minister i Stockholm. — Grefve Stenbocks hemliga instruktioner och mottagande i Petersburg. — Samtal med kejsarinnan. — Grefve Stackelbergs inflytande. — Märkliga samtal mellan Stenbock och Zouboff. — Underhandlingen afbrytes. — Förbund med Danmark. — Förhållande till Frankrike under den egentliga skräcktiden. — Stedingk i Petersburg . sid. 89—126.

SJETTE KAPITLET.

Baron Staël i Paris. — Möte emellan Kronprinsen af Danmark och Hertigen-Regenten. — Giftermålsförslag mellan Gustaf Adolf och Prinsessan af Mecklenburg.

(Januari — November 1795).

Sveriges ställning till fremmande makter vid början af år 1795. — Försvarsanstalter mot Ryssland. — Nya hvälfningar i Frankrike. — Det s. k. termidorist-partiet. — Utsigter till fred i Europa. — Vigtiga order till baron Staël och Muradgea d'Osson i Constantinopel. — Familjen Necker i Coppet. — Baron Staël anländer till Paris. — Förändrad ställning af den franska republikens angelägenheter. — Baron Staël, Cambacérès och Tallien, m. fl. — Friherrinnan Staëls salong. — Olikhet mellan Staëls instruktioner och välfärdsutskottets planer. — Baron Staël begär nya instruktioner. — Rivals. — Teckning af baron Staëls karaktär. — Sverige erkänner republiken. — Baron Staël i konventet. — Provisoriskt fördrag mellan Frankrike och Sverige. — Signeul afreser till Stockholm med fyratio tunnor guld i subsidier. — Storläger i Skåne. — Brefvexling mellan hertigen-regenten af Sverige och kronprinsen af Danmark. — Grefve Stenbocks beskickning till Köpenhamn. — Möte mellan danska kronprinsen och hertigen-regenten. — De politiska följderna af detta möte. — Konferens mellan Rivals och rikskanslern Sparre. — Nya order till Staël. — Definitivt fördrag mellan Frankrike och Sverige. — Bättre utsigter till fred i Norden. — Muncks och Klinckowströms beskickning till hofvet i Schwerin. — Stor förlofnings-ceremoni i Ludvigslust. — Svenska beskickningar till hofven i Köpenhamn, Berlin och Petersburg för att notificera konungens förlofning . . . . sid. 127—157.

SJUNDE KAPITLET.

Resa till Petersburg.

(November 1795 — Nov. 1796).

Catharinas harm öfver Gustaf IV Adolfs förmälning. — Hon vägrar Schwerin att komma till Petersburg. — Stedingks bekymmer. — Storfurstinnan Alexandra.

Digitized by Google

— Svenska styrelsens mått och steg. — Baron Budbergs ränker i Stockholm. — Anekdot. — Ryskt parti vid Svenska hofvet. — Gustaf Adolf och fröken Modée. — Abdikationsakt. — Gustaf Adolf och fröken L. S. Piper. — Konungen bryter sin förbindelse med prinsessan af Mechlenburg. — Rustningar i Finland. — Hotande utsigter. — Förslag att sammankalla ständerna. — Christins första uppträdande i Stockholm. — Ytterst märkliga samtal mellan Christin, hertigen-regenten och Reuterholm. — Nya mått och steg af kejsarinnan. — Hemska rykten. — Reuterholms ångest. — En biljett från Reuterholm till rikskanslern. — Underhandlingar. — Madame St. Priest. — Öfverenskommelse mellan general Budberg och baron Essen. — Bref från hertigen-regenten och konungen till kejsarinnan. — Inbjudning till resan till Petersburg. — Hertigens och konungens ovilja häremot. — Reuterholms tvekan. — Stedingk tillstyrker resan. — De skäl som bestämma Reuterholm. — Han öfvertalar hertigen och konungen dertill. — Beslutet fattas, samt bref derom till Catharina. — Afresa och mottagande vid hofvet. — Den gamla kejsarinnans förtjusning. — Konungens värdiga uppförande. — Fest i Hermitaget. — Gustaf Adolf och Alexandra. — Politik och kärlek. — Konungens religionsskrupler. — Märkliga konferenser med kejsarinnan och hennes familj. — Storfurstinnan Elisabeth. — Omständigheter, hvilka tjena att förklara konungens besynnerliga uppförande den *21* Sept. — Den tillämnade förlofningsfesten. — Konungen vägrar att underteckna den af Markoff uppsatta skriften rörande drottningens religionsfrihet. — Märkligt samtal med Stedingk. — Ny öfverenskommelse. — Afsked och återresa . sid. 158—207.

ÅTTONDE KAPITLET.

Inre förhållanden.

(1792—1796).

Blick på Reuterholms embetsförvaltning. — Tillförordnade regeringar. — Pressen. — Löjligt uppträde mellan professor Christiernin och d. v. magistern, sedermera biskop Almqvist. — Detaljer rörande rättegången mot Thorild. — Utdrag ur fröken Rudenschölds anteckningar. — Tolls dom. — Åtgärder inom de särskilta förvaltningsgrenarne. — Finansställningen. — Allmänna hushållningen. — Presterliga befordringar. — Hofsederne. — Nattäfventyr på Drottningholm. — Fru Cardells presentation vid hofvet. — Hertigen-regenten och hofmarskalkinnan Munck. — Hertig Fredrik och mamsell Euphrosyne Löw. — Nya uppgifter om prinsessan Sofia Albertina och Charlotte Forsberg. — Anekdoter. — Nya dramatiska teatern. — Ulfvenklou. — Hertigen talar i magnetisk sömn. — Mizza-che-colobech-chas historia. — Boheman. — Festligheter i anledning af konungens förlofning med prinsessan af Mechlenburg. — Catharina II vägrar Ludvig Filip af Orleans, sedermera fransmännens konung, att resa genom hennes stater. — Ludvig Filip på hofbal i Stockholm. — Oxenstjerna och Rosenstein. — Muncks historia under minderårigheten. — Brelin. — Den vetenskapliga odlingen. — Den sköna konsten. — Sergel. — Enbom och Lybecker. — Reuterholm och Svenska akademien. — Sinnesstämningen i landet olika på olika tider under minderårigheten. — Hatet mot Reuterholm. — Hofvet samma dag fröken Rudenschöld schavotterade. — Öfverflödsförordningen och kaffeförbudet. — Det gustavianska partiet. — Den adliga oppositionen efter Gustaf III:s tid. — Jakobinsk riktning i tänkesätten. — Juntan i Upsala. — Gesällerna i Lund bortvotera Guds tillvaro. — Slutord . . . . sid. 208—298.

Digitized by Google

BILAGOR:

N:o 1. Bref från Hertigen-Regenten till öfversten baron M. Ramel sid. 301.
2. Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige . » 302.
3. Bref från Hertigen-Regenten af Sverige till Kejsarinnan af Ryssland . . . . » 303.
4. Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige . » »
5. Bref från Hertigen-Regenten till chargé d'affaires Ehrenheim » 304.
6. Bref från Hertigen-Regenten till Grefvarne af Provence och Artois . . . . » 305.
7. Konfidentiell not från Hertigen-Regenten till Ryska ministern, grefve Stackelberg. . . . . » 306.
8. Bref från Hertigen-Regenten till den okände författaren af förutgående not . . . . » 308.
9. Bref från fröken Rudenschöld till baron G. M. Armfelt . . » 309.
10. Uppsats af G. A. Reuterholm rörande hans förhållande till Björnram, m. m.. . . . . » 313.
11. Anteckning af G. A. Reuterholm rörande Ulfvenklou och Frimureriet, m. m. . . . . » 317.
12. Det af Ulfvenklou egenhändigt uppsatte samt hållne Tal, då han (1784) smorde Hertig Carl till Konung öfver Sverige och Norige . . . . » 329.
13. H. K. H. Hertig Carls af Södermanland dröm, natten emellan d. 23 och 24 Oktober 1786, klockan mellan 4 och 5 om morgonen, uppå kongl. slottet i Stockholm, uti hertigens lilla sängkammare, den påföljande dagen efter dess eget diktamen ord för ord upptecknad som följer . . . » 333.
14. Planritning af Sanktuarium. (Egenhändigt utkast af Hertig Carl) » 335.
15. En tilldragelse i Hertig Carls Sanktuarium under 1789 års riksdag . . . . » 337.
16. Utdrag ur friherre G. A. Reuterholms Journal under resor i Tyskland och Italien (1791—1792) . . . . » 339.
17. Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland . » 343.
18. Bref från Hertigen-Regenten till Svenska ambassadören Stedingk » 346.
19. Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten . . . . . » 347.
20. Promemoria rörande inrättandet af en hemlig polis (1792) . » 349.
21. Uppgift af G. A. Reuterholm rörande hans umgängelse med andarne (1785). . . . . » 351.
22. Mystiskt bref från Onämnd till Hertigen-Regenten, G. A. Reuterholm, m. fl. . . . . » 353.
23. Hemlig polisrapport (Jan. 1793) . . . . » 356.
24. Biljett från G. A. Reuterholm till Rikskanslern Sparre . . » 358.
25. Bref från Hertigen-Regenten till baron Staël. . . . . . » 359.
26. Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland . » 360.
27. Bref från Kejsarinnan af Ryssland till Hertigen-Regenten . » 362.
28. Bref från Monsieur, Frankrikes regent, till konungen af Sverige » 363.
29. Bref från Hertigen-Regenten till grefve Fersen (i Brüssel) . » 364.
30. Bref från Zouboff till ambassadören Stedingk. . . . . . » 366.
31. Fördrag emellan Sverige och Fransyska republiken, afslutadt den 16 Maj 1793 emellan baron Staël och Herr Lebrun » 369.
32. Vision rörande Sveriges och Frankrikes inbördes förhållande » 370.
33. Bref från Hertigen-Regenten till kronprinsen af Danmark . » 372.
34. Förslag till Förbund emellan Sverige och Danmark (egenhändigt af Hertigen-Regenten) . . . . » 373.

Digitized by Google

N:o 35. Bref från Hertigen-Regenten till kronprinsen af Danmark . sid. 374.
36. Bref från friherre G. M. Armfelt till Hertigen-Regenten . » 375.
37. Bref från Hertigen-Regenten till baron G. M. Armfelt . . » 377.
38. Bref från fröken Rudenschöld till Hertigen-Regenten . . . » 378.
39. Bref från friherre G. M. Armfelt till Catharina II (1794) . » 380.
40. Rapport rörande osannfärdiga Rykten . . . . » 381.
41. Bref från grefvinnan Armfelt till hennes man . . . . . » 383.
42. Bref från G. A. Reuterholm till L. v. Engeström. . . . » 384.
43. Bref från Kejsarinnan af Ryssland till Hertigen-Regenten . » 385.
44. Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland . » 386.
45. Utdrag ur Bref från Svenska postkommissarien i Hamburg Bregard till G. A. Reuterholm . . . . » 388.
46. Bref från grefve Axel Fersen till G. M. Armfelt . . . . » 389.
47. Bref från grefve Axel Fersen till G. M. Armfelt . . . . » »
48. Bref från Hertigen-Regenten i Sverige till Ryska kejsarinnan » 390.
49. Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige . » 393.
50. Bref från Hertigen-Regenten till ambassadören baron Staël. » 397.
51. Bref från kronprinsen af Danmark till Hertigen-Regenten . » 398.
52. Bref från Hertigen-Regenten till baron Staël . . . . . » 400.
53. Bref från Gustaf IV Adolf till regerande hertigen af Mechlenburg-Schwerin . . . . » 402.
54. Bref från den regerande hertigen af Mechlenburg-Schwerin till Hertigen-Regenten i Sverige . . . . » 403.
55. Bref från Gustaf IV Adolf till prinsessan Louis Charlotte af Mechlenburg . . . . » »
56. Hufvud-innehållet af grefve Ostermans depesch till baron Budberg . . . . » 404.
57. Uppsatser af G. A. Reuterholm, angående underhandlingen med general Budberg (April 1796) . . . . » 405.
58. Bref från Hertigen-Regenten till Catharina II . . . . . » 408.
59. Bref från madame St. Priest till friherre H. H. von Essen (1796) . . . . » 410.
60. Muntlig not, skrifven med kejsarinnans hand och afskrifven efter originalet . . . . » 411.
61. Förslag till den 4:de hemliga artikeln uti giftermåls-kontraktet mellan Gustaf IV Adolf och storfurstinnan Alexandra » 413.
62. Bref från H. G. Ulfvenklou till Hertigen-Regenten (1794) . » 414.
63. Bref (i chiffer) från H. G. Ulfvenklou till Hertigen-Regenten den 13 Sept. 1788 . . . . » 415.
64. Bref från general Camps till G. A. Munck . . . . . . » 417.

Digitized by Google

UNIV. OF CALIFORNIA

FÖRSTA KAPITLET.

De första månaderne af Förmyndarstyrelsen.

(Mars—Juni 1792).

Hertigen af Södermanland vid Gustaf III:s dödsbädd. — Hertigens värdiga beteende i öfrigt vid detta sorgliga tillfälle. — Grefve Brahe och lagman Håkansson. — Afläggandet af tro- och huldhetseden. — Förmyndare-regeringens installerande. — Konungens testamente med tillägget af år 1789. — Hertigen vägrar att erkänna det under Konungens sista lefnadsdag tillverkade testamentet, men lofvar att som ständigt råd bibehålla samma personer, som utgjort konseljen under Gustaf III:s sjukdom. — Förmyndare-regeringens program. — Den nya styrelsepersonalen. — Ransakningen rörande konungamordet. — Rikets ställning till utrikes makter vid Gustaf III:s död — Förhållande till Ryssland och Danmark. — Verninacs ankomst till Stockholm. — Catharinas anhållan, att Sverige måtte sända 8000 man till Tyskland, för att användas emot Frankrike. — Regentens svar. — Den anda, som lifvade förmyndarestyrelsen i afseende på rikets inre förvaltning. — Partierna begynna åter sitt spel. Baron Armfelts ränker. — Fröken Rudenschöld.

Så snart konungen aflidit, tillsade baron Taube biskop Wallqvist att gå ut för att derom underrätta H. K. H. hertigen af Södermanland. Hertigen visade sig utomordentligt rörd, samt skyndade genast in till den döde. Han stannade framför hans säng och utbrast i en öm och klagande gråt. Kort derefter återvände han med hopknäppta händer och ögonen upplyfta till himmelen.

I rummen utanför konungens sängkammare voro en mängd menniskor samlade. Hertigen fick snart ögonen på sin broder, hertig Fredrik, samt tilltalade honom högt, så att han kunde höras af de kringstående, på följande sätt: »Min bror! jag har den bedröfligaste tidning att meddela. Konungen är död. Lofva mig, min bror, att med lif och blod försvara det barn, som Försynen lemnat i våra händer.« Alla hade största

Digitized by Google

möda att afhålla sig ifrån tårar, emedan hertigen talade med rörelse och känsla; ofta blef han afbruten, men då han slutligen vände sig till de närvarande, samt förmanade dem till nit, enighet och fullgörande af sina skyldigheter, tycktes rörelsen hafva nått sin höjd; man trängdes omkring H. K. H:ts person, för att visa sin underdåniga tillgifvenhet; man omfamnade hvarandra hjertligt, och såsom bevis, huru allt agg och tvedrägt tycktes hafva slocknat, böra vi nämna, att man såg grefve *Brahe* under ett uttryck af försonlighet och ömhet kyssa lagman *Håkansson!* [1]) Härefter började expeditions-sekreteraren Carl Lagerbring att för hertigarne Carl och Fredrik uppläsa formuläret för tro- och huldhetseden, och sedan för de närvarande rikets höga embetsmän, hvilka alla villigt och med rörelse aflade eden.

Detta tilldrog sig i audiensrummet utanför konungens sängkammare. Nu gick hertigen in i nästa rum, den stora salen, hvilken äfven var uppfylld af folk. H. K. H. omtalade den sorgliga nyheten om konungens död, samt uppmanade alla de närvarande att aflägga eden, hvilket skedde med ordning och ifver.

Härifrån begaf sig hertigen till det s. k. sammetsrummet, der förmyndarstyrelsen sammanträdde. Grefve Oxenstjerna infann sig, men emedan Armfelt och Taube saknades, skickade man någon för att söka dem. Kort härefter inträffade riksdrotset med Konungens testamente af 1780 och kodicillen af 1789. Han öfverlemnade i hertigens händer dessa båda akter, skrifna på pergament, samt behörigt styrkta. Enligt den aflidne konungens vilja trodde sig hertigen således ensam vara i besittning af regeringen under Gustaf Adolfs minderårighet [2]). Men han bedrog sig.

---

[1]) Bref från biskop Wallqvist till Gjörwell, cit. i Biogr. Lex., art. Wallqvist, XX, s. 21.

[2]) Enligt testamentet af den 19 Maj 1780 med tillägget af den 1 Juni 1789 öfverläts styrelsen under Gustaf Adolfs minder-

Digitized by Google

På samma gång grefve Wachtmeister till hertigen öfverlemnade de begge testamentena, underrättades han, det statssekreteraren Schröderheim ögonblicket efter konungens död hade till drotset lemnat ett med kungens vapen förségladt bref, med yttrande att H. Maj:ts afsigt hade varit, att vid hertigens sida insätta en konselj, för att biträda honom i styrelsen under minderårigheten. På kuvertet af detta bref stod skrifvet, att riksdrotset borde öppna och uppläsa det i Svea Hofrätt straxt efter kungens död. Grefve Wachtmeister förklarade, att sedan han efterkommit denna befallning, återstod honom blott att till hertigen öfverlemna äfven detta bref.

På befallning af hertigen började nu uppläsningen så väl af de begge äldre testamentena, som af det sistnämnde brefvet, hvars innehåll vi redan känna. Hertigen syntes öfverraskad. Han anmärkte, att den anordning, hvarom det sista brefvet talade, skulle blifva omöjlig, alldenstund den regering, som blifvit insatt under kungens sjukdom, hade en särskilt instruktion, enligt hvilken flera grenar af styrelsen blifvit öfverlemnade åt konungen personligen; »om denna konselj,« yttrade han, »skall fortfara att handhafva ärenderne, såsom den hittills gjort, måste följden deraf blifva, att flere grenar af förvaltningen råka i overksamhet, och i så fall är jag besluten att ej blanda mig i någonting; men eftersom jag finner en stor skillnad i formen mellan testamentet af 1780 och 1789 och det som man nu vill göra gällande, så frågar jag er, riksdrots, om detta sista dokument skulle kunna vara lagligen giltigt, och om dessa få rader med en knapt läslig namnteckning kunna om-

---

årighet åt hertig Carl ensam, med vissa inskränkningar i maktutöfningen, hvarom mera sedan. Dessa förordnanden hade blifvit uppsatta på en tid, då förhållandet mellan konungen och hans äldsta broder varit särdeles godt. Gustaf Adolf förklarades myndig vid 18 års ålder, samt borde vid 17 års ålder träda i äktenskap. Jfr Boye, Riksdagshistorien, s. 672 ff., samt Geijer, Gustav. Papperen, II, s. 197 f.

Digitized by Google

intetgöra det alla lagens former högtidligt iklädda testamentet.«

Utan tvifvel måste man medgifva, att detta var att taga saken på den rätta sidan. Riksdrotset förklarade, att enligt Sveriges lagar borde alla testamenten vara försedde med tvenne vittnen, och att, då detta här blott var undertecknadt af Schröderheim, det ej kunde anses gällande.

Hertigen förklarade då, att han ej kunde antaga eller erkänna något annat testamente än det af 1780 och 1789, samt att det, man i dag visat, blott kunde hafva afseende på den konselj, H. Maj:t skulle hafva velat gifva honom såsom regent. Han tillade, att han med så mycket mera nöje skulle uppfylla H. Maj:ts sista vilja, som det redan hade varit hans afsigt, hvarföre han befallde, att en akt måtte uppsättas, hvarigenom H. K. H. på det mest högtidliga sätt förband sig att såsom *permanent konselj* under minderårigheten bibehålla samma personer, som utgjort konseljen under konungens sjukdom.

Så snart denna akt efter några minuter hunnit blifva färdig, undertecknade hertigen den, samt tog äfven i sitt förvar originalet till den akt, hvilken man framställt såsom innehållande kungens sista vilja. Derefter begaf han sig, åtföljd af alla de närvarande, till den unga kungens rum, samt aflade eden [3]).

[3]) Anteckning efter statsrådet, grefve Carl Lagerbring, S. S., samt Schröderheims anteckningar, s. 182 ff. — Enligt Hamilton och L. v. Engeström uppbrände hertigen, på riksdrotsets inrådan, det s. k. testamentet, hvilket åt Armfelt och hans vänner förbehöll hufvudinflytandet under minderårigheten. — Rörande detta s. k. testamente yttrar Munck i bref till G. A. Reuterholm (den 22 April 1792): »Du skall säga hertigen, att jag känner de skälmstycken man om morgonen samma dag kungen dog förehade med underskrifterna och med sjelfva den akt, som afsåg att bestämma konseljen under minderårigheten. Hertigen behöll detta dokument och deri gjorde han väl och rätt«.

Digitized by Google

Sålunda hade då inträffat, hvad profeter förutsagt och hvarom hertigen sjelf så ofta drömt — han befann sig *ensam* i besittning af makten under Gustaf Adolfs minderårighet, sedan hans olyckliga broder »*af mennisko-hand*« blifvit urvägenröjd. Och om afsigternas ädelhet, förståndets upplysning hos den styrande ensamme voro tillräckliga för att åt hans regering förvärfva anseende och ära, så skulle dessa visserligen i rikt mått böra tillerkännas hertig Carl och förmyndarstyrelsen. Men tyvärr! var hertigen svag, samt kunde ej alltid upprätthålla samt till verkställighet befordra de goda syftemål, han hyste. Dessa voro: partiernas försoning, i yttre hänseende fred, i inre förhållanden rättvisa, ordning och hushållning; — se der de stora grundsatser, som hertigen uppställde för sin regering, — grundsatser, de der för öfrigt lika mycket förestafvades honom af hans goda, ädla hjerta, som af de yttre omständigheternas kraf [4]).

Hertigen var af naturen välvillig, samt önskade derföre att med så få förändringar och skakningar som möjligt börja sin regering samt tillämpa sitt nya system. Detta var orsaken, hvarföre han icke allenast bibehöll hela den gamla förvaltnings-personalen [5]), utan äfven sökte att omgifva sig med äldre, bepröfvade män ur Gustaf III:s skola, hvilka på en sednare tid fallit ur gunsten, men om hvilkas duglighet och redbarhet han var fullkomligt öfvertygad. Sålunda anmodade han riks-

---

[4]) Troligen hade hertigen på sin broders dödsbädd lofvat honom trohet mot regeringsformen och den unga konungens person, — ett löfte, som dessutom bekräftades genom den ed, han aflade i egenskap af förmyndare för den sistnämnde. Dertill kommo flere omständigheter, hvarom se Liljensparres berättelse till Gustaf IV Adolf.

[5]) Armfelt befordrades d. 15 Maj till generallöjtnant, Carl Lagerbring d. 6 April till statssekreterare vid krigsexpeditionen. Zibeth utnämndes d. 15 Maj till ledamot i allmänna ärendernes beredning, d. 2 Juni till statssekreterare vid utrikes expeditionen.

Digitized by Google

rådet M. Ramel att blifva kanslipresident [6], general Toll att under namn af general-intendent träda i spetsen för hela krigsförvaltningen [7], o. s. v. Hertigens åtgörande i detta afseende var måhända för ögonblicket temligen väl beräknadt, men skulle i längden, såsom vi väl få se, blifva omöjligt att fullfölja.

Ett af de ömtåligaste och mest grannlaga ärenden, som den nya regeringen fick att handlägga, var naturligtvis rättegången i anledning af konungamordet. Hertigen var alltid fullt och fast besluten att i detta afseende låta konungens vilja blifva lag, samt att benåda de brottslige [8]; men huru farligt skulle det ej blifva att konseqvent tillämpa ett system, hvilket sannolikt komme att kasta så många oförtjenta misstankar på honom sjelf! Han lät dock ej häraf afskräcka sig, utan fortfor oförskräckt att gifva Liljensparre order, dels att afbryta ransakningen öfver konungamördarne, dels att lössläppa åtskilliga personer som på misstankar blifvit arresterade eller på sina rum bevakades, samt under ransakning ställde. Dock var man ännu ej ense om, i hvilka straff man borde förbyta de brottsliges dom. Flere hertigens vänner, bland hvilka baron Gustaf Macklean, hvilken gjort en särskilt resa upp till Stockholm för att rädda grefve Ribbing, rådde honom att gifva dem tillfälle att rymma. Hertigen tycktes också vara böjd härför, samt lät Liljensparre förstå hvad han i detta afseende önskade; men Liljensparre svarade oförskräckt, att så länge han hade fångarne under sin uppsigt, vore det en fåfäng möda att tänka på deras flykt,

---

[6]) Bil. N:o 1.

[7]) Bref från hertig Carl till Toll, Stockholm d. 19 April 1792, Biograf. Teckning af Toll, II, s. 40 ff. Toll inträffade i följd häraf i Maj uti Stockholm, samt utnämndes d. 15 samma månad till generallöjtnant och tillförordnad president i krigskollegium. Jfr a. st., I, s. 58.

[8]) Jfr föregående del, s. 233.

Digitized by Google

hvarefter alla förnyade försök att i detta afseende verka på polismästaren blefvo fruktlösa [9]).

---

[9]) Liljensparre, a. st. — Baron Mackleans intresse för grefve Ribbing förklaras lätt af hans ömmare känslor för grefvens mor, med hvilken han sedermera ingick äktenskap. — Enligt en sägen, som dock låter temligen problematisk och för hvars trovärdighet vi ej vilja gå i borgen, var det Ribbing, som aflossade skottet mot Gustaf III och som sålunda var hans rätta mördare, och icke Anckarström. Om denna sägen i en framtid skulle vinna bekräftelse, blefve den visserligen en vigtig historisk nyhet. Tvenne trovärdige män hafva i detta ämne meddelat följande upplysningar, som vi här ordagrannt införa. »En svensk, resande uti Paris, samtalade derstädes åtskilliga gånger med den vid Gustaf den tredjes död ryktbare grefve Adolf Ludvig Ribbing. Denne berömde högeligen Anckarström och dess själsstyrka. Slutligen och för att öfvertyga den ogynnsamt stämde svensken, berättade Ribbing följande sjelfanklagelse. Just som skottet skulle aflossas, råkade Anckarström att, kanske skuffad af trängseln, stöta konungen med pistolen, måhända kolfven i ryggen. Konungen såg sig hastigt om, hvarvid Anckarström blef förlägen och något bragt ur fattning. Men Ribbing, som befarade, att det gynnande ögonblicket skulle gå fruktlöst förbi, ryckte till sig pistolen och aflossade skottet. När han sedan skulle återlemna pistolen åt Anckarström, fubblade de, så att vapnet föll på golfvet och föranledde upptäckten. Anckarström led emellertid straffet, utan att förråda gerningsmannen«. Den andra anteckningen lyder som följer: »Öfverstelöjtnanten baron Gyllenkrook, som i Paris ofta umgicks med den landsförviste grefve A. L. Ribbing, hörde honom med ånger bekänna, att det egentligen var han, som gaf dödsskottet åt Gustaf III. Hållande sig nära till Anckarström, åt hvilken detta uppdrag var anförtrodt under maskraden, såg han honom tveka när stunden kom, och fruktande att pistolförarens mod skulle fullkomligt svigta, var det han, som aftryckte skottet, ehuru Anckarström höll pistolen, hvilken han genast släppte vid den andres aftryckning. Tvenne gånger hade Ribbing sett kungens hotande vålnad, första gången då han firade sitt bröllop i Paris, andra gången på sitt dödsläger«. Ehuru dessa tvenne berättelser afvika i fråga om *hvem* som höll pistolen då den afsköts, antingen Anckarström eller Ribbing, öfverensstämma de dock deri, att det skulle varit den sednare, som aftryckt den. En dylik tradition är äfven gängse inom den Anckarström-Löwenströmska slägten.

Digitized by Google

Rikets ställning till främmande makter var lika vacklande vid konungens frånfälle, som hela det öfriga regeringssystemet. Vänskap med Ryssland, misstroende till Danmark, fruktan hos nationalförsamlingen i Paris — se der de allmänna dragen i en tafla, hvilken skulle innan kort undergå en så betydande förändring!

Hertigen var helt och hållet öfvertygad derom, att Sveriges intresse var att lefva i godt förstånd med Ryssland: men å andra sidan kände han sig fullt och fast besluten att ej, så vidt möjligt var, inveckla sitt fädernesland i Frankrikes angelägenheter. Att förena dessa begge syften — man måste medgifva det — var under dåvarande förhållanden ingen lätt sak, hvarföre man i sitt diplomatiska språk inför Ryssland ej alltid kunde iakttaga den värdighet och uppriktighet, hvilken borde vara sjelfständiga stater förbehållen. Att hyckla ett intresse för monarkien i Frankrike, hvilket man icke egde; att förklara sig beredvillig att derför uppträda, hörde derföre till dåvarande diplomatis uppgift, och det ligger i sakens natur, att kejsarinnan skulle finna sig deraf smickrad [10]). Å andra sidan hyste hertigen ett inrotadt misstroende till Danmark, samt ansåg det föga gagneligt för Sverige, att med denna makt, såsom den då var beskaffad, ingå någon förbindelse [1]).

Af långt mera grannlaga beskaffenhet var förhållandet till Frankrike. Tvenne fransyska ombud, det ene från Coblenz [2]), det andra från Paris, befunno sig väl vid konungens bortgång i Stockholm; men de kunde ingenting uträtta. Hofvet i Coblenz afsände då, vid underrättelsen om den olyckliga katastrofen, som händt Gustaf III [3]), baron Damas till Stockholm, för att yttra

---

[10]) Bill. N:o 2, 3, 4.

[1]) Bref från hertig Carl till Svenska chargé d'affaires i Köpenhamn, Ehrenheim, d. 25 Maj 1792, Bil. N:o 5, samt till generallöjtnanten baron Carl Strömfelt, d. 21 Juni 1792.

[2]) Baron d'Escars. Se s. 179, förra delen.

[3]) Om denna olyckshändelse hade man i Coblenz redan förut

Digitized by Google

sitt deltagande, samt utforska hvad regenten kunde vara hugad att göra i och för Frankrike. Hertigen återsände Damas med en artig, ehuru intetsägande skrifvelse till prinsarne [4]). Deremot hade den beskickning till Stockholm, som nationalförsamlingen i Paris ombesörjde vid

---

trott sig ega aningar och förebud. Härom förekommer följande anekdot i V:e del., s. 133 f. af Ludvig XVIII:s memoirer. »Vid hemkomsten efter en temligen lång promenad, den 13 Mars 1792 (i Coblenz), satte jag mig trött i en länstol, kom att kasta mina blickar på väggen, som var prydd med Ludvig XVI:s, Tyska kejsarns, Catharina II:s, den store Fredriks och konungens af Sverige (Gustaf III) porträtter, och tyckte mig se på den sednares en stor skugga föranledd af något främmande föremål, hvars anledning och skapnad jag icke kunde skönja. Jag undersökte närmare, gned mig i ögonen för att se tydligare, och vände mig till *La Châtre*, som var närvarande, visade honom föremålet för min uppmärksamhet, och tillsade honom att på närmare håll öfvertyga sig om anledningen. Han gick intill väggen, och jag ser honom på en gång blekna med en åtbörd som föreföll mig besynnerlig. Hvad är det? frågade jag honom; tala om för mig. Händelsen var den, att man med en stor köksknif genomstuckit konungens i Sverige porträtt just vid hjertat. Detta faktum, som icke kunde vara annat än en ohygglig hotelse, väckte min afsky. Man sökte att få upplysning om händelsen, men kunde icke få rätt på gerningsmannen. Skall jag säga det, att emot min vilja blef jag högligen oroad deröfver, icke derföre att jag personligen kände för mig någon fruktan, men jag trodde, att man på detta sätt ville låta mig veta, att Gustaf III skulle dö ett offer för något nidingsverk, och med smärta erfor jag kort derefter att jag icke bedragit mig. Det tycktes mig vara utan allt tvifvel att vi voro omgifne, till och med i det inre af våra rum, af afskyvärda personer i de revolutionäras sold. Emellertid brydde jag icke mitt hufvud mycket dermed, men skyndade mig att skrifva till den monark, hvars lefnadsslut var så nära, för att underrätta honom om hvad som händt hos mig. Men ack! mitt bref kom icke i hans händer, ty hans bödlar hade redan fallit öfver sitt offer. Jag kände en liflig smärta öfver händelsen, som ökades genom tanken, att om han ännu i tid fått mitt bref, hade det tilläfventyrs öfvertygat honom att taga försigtighetsmått, som hans stora själ försmådde«.

[4]) Bil. N:o 6.

Digitized by Google

underrättelsen om Gustaf III:s död, vigtigare följder. Chevalier Gaussen återkallades, och Verninac de S:t Maure utnämndes i hans ställe till minister i Stockholm. Verninac var en Dumouriez' vän och skyddling, samt känd såsom en nitisk anhängare af jakobinerklubben. Vid resan genom Hamburg och öfverallt uppträdde han såsom Frankrikes minister i Stockholm; men hertigen vågade ej såsom sådan erkänna honom [5]).

Sällan har väl Europa gått större händelser till mötes, än vid den tidpunkt dit vi nu hunnit. Polens förstöring och Frankrikes, ja nästan hela Europas befrielse ur den absoluta konungamaktens bojor genom strömmar af blod, anarki och alla slags rysligheter — se der hvad som mer än ett fjerdedels sekel skulle taga allas uppmärksamhet i anspråk. Hvad del skulle nu Sverige taga i detta stora verldsdrama? Till en början en blott passiv, och derför ha vi åter att tacka den upplyste furste, som nu länkade dess öden, och långt bättre än sin ryktbare och mera snillrike företrädare förstod att uppfatta och bedöma folkens verkliga behof.

Den ryska politiken ändrades aldrig. Catharina var derföre blott sysselsatt med att inlocka de öfriga makterne i krig med Frankrike, på det hon sjelf måtte så mycket ostördare få regera i Polen. Ur denna synpunkt afvägde hon äfven sitt beteende i förhållande till Sverige. Grefve Stackelberg hade den 24 Maj en audiens hos regenten, hvarunder han öfverlemnade åt honom ett bref från kejsarinnan tillika med hennes förklaring emot Polen. Han gaf vid samma tillfälle tillkänna, att kejsarinnan ämnade låta 15,000 man tåga emot Rhen, för att der förena sig med de preussiska trupperna, samt gemensamt med dem uppträda emot Frankrike; och hon önskade, att Sverige å sin sida ville låta åt-

---

[5]) Bref från hertig Carl till Catharina, d. 25 Maj 1792, hvari hertigen förklarar att han ej kan erkänna Verninac, som dagarne förut hade anländt till Stockholm.

Digitized by Google

minstone 8000 man öfvergå till Tyskland, för att der med Ryssarne förena sig om samma operationer. Men var det väl sannolikt, att kejsarinnan ämnade hålla detta löfte, och ej vida troligare, att hon med denna begäran af Sverige endast åsyftade att hafva en besvärlig granne mindre vid uppgörandet af Polens affärer?

Hertigen svarade grefve Stackelberg genom en konfidentiell not af den 5 Juni 1792, att alldenstund hans broders, den aflidne konungens, deltagande i Frankrikes affärer berott af de 12 millioner subsidier som Spanien bort lemna Sverige, man ej kunde taga några mått och steg, innan detta hof uppfyllt sina förbindelser i detta afseende. Och härmed lät kejsarinnan för ögonblicket nöja sig. Hertigen fortfor att hyckla intresse för dynastien i Frankrike och låtsade sig vilja uppträda till dess försvar, under det han tänkte alldeles motsatsen, och kejsarinnan låtsade tro honom på hans ord. Sålunda var förhållandet till Ryssland åtminstone till det yttre ännu alltid godt, ehuru man betraktade hvarandra med hemligt misstroende, samt å ömse sidor nästan fruktade ett anfall [6]).

Vi hafva redan nämnt, att hertigen var lifvad af de ädlaste, de mest menniskovänliga afsigter, och isyn-

---

[6]) Bill. N:o 7 och 8. Sina verkliga tänkesätt om monarkien i Frankrike och Bourbonerna röjer hertigen tydligast genom följande utdrag ur ett hans bref till G. A. Reuterholm, d. 25 Maj 1792: »Jag har i går mottagit kejsarinnans krigsförklaring mot Polen. Hvad beträffar Tempelbröderne, är deras anbud af 80,000 dukater mig utan tvifvel behagligt uti den ställning, hvari jag är. När ni reser genom Danmark och får se prinsen af Hessen, kan ni låta honom förstå mina fredliga afsigter, liksom min åstundan, att han å sin sida bidrager att vinna samma mål i Köpenhamn. Ni kunde fråga honom, om han icke finner, att det är en gigantisk idé att blottställa sin förmögenhet och sitt land, såsom en annan Don Quixotte, för en stackare, som hvarken vill eller kan blifva hjelpt. Jag rekommenderar åt er denna framställning, alldenstund man vill tvinga mig att på ministeriell väg förmå Danmark att taga del i denna utmärkta galenskap«.

Digitized by Google

nerhet bar allt hvad i det inre af rikets styrelse under detta korta tidskifte föreföll derom ett ojäfaktigt vittnesbörd. Att utplåna och mildra förra tiders orättvisor [7]); att återupphjelpa finanserna genom att återställa jemnvigten mellan inkomst och utgift [8]); att nitälska för landets förkofran och tillväxt i allt slags materiell odling [9]), såsom utgörande det vigtigaste vilkoret och befordringsmedlet för all sedlig förbättring, — var isynnerhet hvad som fördelaktigt utmärkte denna regering.

På detta sätt hade styrelsen utan några synnerliga skakningar fortgått i flera månader. Partierna syntes upphöra med sin förra bitterhet, och utsigterna till en bättre framtid för landet i mer än ett afseende ljusna. Emellertid glödde dock den gamla oenighetsandan under askan, och anledningar till enskilta missnöjen saknades icke. Vid hofvet drefvos intrigerna ifrigt af fröken Rudenschöld, baron Armfelt, ryska ambassadören grefve Stackelberg m. fl., hvilka redan bildade denna liga, som för landets säkerhet och lugn skulle innan kort blifva så ytterst vådlig. Att hertigen till närmare, förtroligare umgänge emottog sådana personer som svenska ambassadören i Paris, baron Staël — hvilken af Gustaf III blifvit återkallad i följd af sina revolutionära tänkesätt, samt kort före den 16 Mars inträffat i Sverige — baron Carl Bonde m. fl., hvilka voro kände som varma anhängare af revolutionen, kunde de omöjligt fördraga, men isynnerhet ej, att konungamördarne

---

7) Så upphäfdes t. ex. förbudet för grefvinnan Lantinghausen att visa sig på hofvet (jfr s. 200, föreg. del). Bref från hertigen till grefvinnan L., d. 15 Maj 1792.

8) En Beredning till statens formerande, med särskilt syftemål att så reglera, att »utgiften icke öfverstiger inkomsten«, nedsattes d. 20 April 1792, bestående af riksdrotset, riksmarskalken, grefve Oxenstjerna, Ruuth, Cronstedt, Lagerbring, Ugglas, Håkansson och Ekman.

9) Enligt Cirkulär af d. 12 April 1792 anmodades landshöfdingarne att inkomma med utlåtande öfver länens ekonomiska tillstånd samt förslag att förbättra detsamma.

Digitized by Google

samtlige icke långesedan bestigit schavotten, samt blifvit gifne till ett försoningsoffer åt Gustaf III:s minne.

Man finner häraf, huru partierna redan började gruppera sig i samma syftning som under Gustafs tid, samt tydligare framträda, sedan makten blifvit lagd i hertigens hand. Denne sednare hade väl den Gustavianska konseljen vid sin sida, men visade sig ingalunda hugad att styra i dess anda. Den orolige, herrsklystne baron Armfelt, som fått smak för handterandet af regeringstyglarne, ville isynnerhet bredvid hertigen, liksom fordom vid Gustafs sida, spela rollen af en storvisir; men han såg sig bedragen. Regentens vänner och förtrogna voro icke blott helt andra, än af Armfelts kotteri, de bekände sig till ett alldeles motsatt system både i inre förvaltning och yttre politik. Det var en slags fortsättning af samma mystiska anda, som under sednare tiden af Gustafs svindlande regering synbart ledt hertigen och hans omgifning.

Häraf åter det motsatta partiets otidiga fruktan. Detta parti dolde alldeles ej sina tänkesätt, och började redan misstänka hertigens förtroligare omgifning för planen mot regeringssättet och den unga konungens person. Isynnerhet utmärkte sig, såsom nämndt, Armfelt vid mer än ett tillfälle såsom en orostiftare, hvilken gaf hertigen tusende anledningar till bekymmer och förtret. Än klagade han öfver, att den unga konungen ej intogs i hertigens konselj, hvilket han påstod hafva varit salig kungens afsigt, ehuru hans flera testamenten derom ej innehöllo ett ord; än ville han öfvertala hertigen att blanda sig i Frankrikes affärer; än röjde han på flere andra sätt sitt häftiga och öfverbrusande lynne, hvilket ofta felade i den aktning han var regentens person skyldig, och slutligen hade man lyckats inbilla hertigen det Armfelt bestuckit pöbeln i Stockholm, för att med våld uttaga konungamördarne samt öfverlemna dem åt folkhämnden, m. m. Vi lemna derhän, huru mycket af dessa uppgifter kunna anses sannfärdiga. Emellertid kände

Digitized by Google

sig hertigen besvärad af Armfelt, samt såg säkerligen med hemlig tillfredsställelse, att han för att sköta sin helsa anhöll om trenne månaders permission, för att göra en resa till Aachen. Dessutom fortfor hertigen att med samma ömma blickar som förut betrakta den unga, intagande fröken Rudenschöld, och hemtade kanhända äfven deraf en hemlig anledning, att icke så ogerna se Armfelt på någon tid aflägsnad från Stockholm, enär han derigenom kunde hoppas, att så mycket säkrare fullborda en eröfring, hvarefter han redan länge, ehuru förgäfves, suckat [10]).

---

10) Armfelts sjelfbiografi, II, sid. 67 ff., oftanämnde Berättelse af Liljensparre samt Bil. N:o 9.

Digitized by Google

ANDRA KAPITLET.

Reuterholm.

(Juli 1792—Jan. 1793.)

Drag ur Reuterholms barndom. — Befordringar. — Reuterholm och Gustaf III. — Reuterholms högfärd och herrsklystnad. — Sinnesstämning under 1789 års riksdag. — Resor och återkomst till fäderneslandet. — Ny styrelse. — Domen öfver konungamördarne. — Inre politik. — Förhållande till Ryssland. — Reuterholms hemliga polis. — Orsakerna till Sveriges närmande till Frankrike. — Baron Staëls afresa till Paris. — Reuterholms hämndlystnad. — Sinnesstämningen i Europa. — Gissningar rörande Reuterholms vidtsväfvande planer. — Den nya tryckfrihetsförordningen. — Republikansk rigtning hos pressen. — Försök att inverka på hertigen. — Hvad skall man tänka om den mycket omskrifna läkare-rådplägningen rörande Gustaf Adolfs helsotillstånd? — De nedrigaste rykten rörande Svenska regeringen och hennes hemliga planer börja att spridas kring Europa. — Ryska ministerns, grefve Stackelbergs stämplingar — Liljensparres ränker mot Reuterholm. — Märkligt yttrande af hertigen till den förre. — Thorilds nya uppträdande samt deraf föranledda mått och steg. — Det s. k. Ebelska upploppet — en Rysk tillställning! — Ord af grefve Schwerin till Reuterholm.

En statsman, till den grad högfärdig och vidskeplig, hämndgirig och herrsklysten, men på samma gång lika mycket arbetsam, kraftfull och energisk som friherre G. A. Reuterholm, hvilken vi nu i mer än fyra år skola se styra Sverige, har svenska häfden näppeligen att framvisa. Låtom oss derföre börja detta kapitel med en kort återerinring om denna märkliga mans tidigare öden.

Reuterholm föddes den 5 Juli 1756. Hans fader var det bekanta riksrådet Esbjörn Reuterholm, hans moder friherrinnan Maria Gyllenstjerna, begge i lika hög grad utmärkta för en rättskaffens och sedlig vandel, för ärlighet och gudsfruktan, hvarföre de i samma anda uppfödde sina barn, af hvilka Gustaf Adolf var näst den yngsta sonen. Kärlek och vördnad för föräldrar var derföre ett arf, som hos dem alla låg inplantadt från den tidigaste barndom.

Digitized by Google

»Af denna min första barndom«, säger Reuterholm sjelf, »minnes jag endast trenne hufvudböjelser och tycken, som hos mig öfverväldigade alla andra. Den första var för musik, som då redan gjorde ett stort intryck på mig; den andra för blomster, hvilka jag öfverallt samlade omkring mig; och den tredje för en slags ömhet eller lätthet att gjuta tårar, vid en liten fågels död, eller vid ett lams slagtande, och ofta utan någon så sorglig anledning, blott vid skådespelet af solens nedgång en vacker sommarafton, af ett rikt blomsterprydt fält, samt isynnerhet af en stjernklar himmel, den jag rätt väl ännu kan erinra mig, att jag flera timmar under dessa år med en så djup beundran och tillika förnöjelse åskådade, att tårarne dervid ymnigt strömmade mig ur ögonen«[1]).

Dessa sina första barnaår tillbragte han alltså i allt möjligt lugn och oskuld, ömsom i Finland, ömsom i Stockholm, der hans fader mellan åren 1766 och 1769 skötte det riksrådsembete, han sistnämnde år miste, hvarefter han åter flyttade till Finland. Dessa hvälfningar i sina föräldrars öden såg dock den späde gossen redan med oblida ögon, emedan han deri upptäckte stämplingar af en åter uppvaknande konungamakt, hvilken han nästan instinktlikt fruktade. Men då 1772 års revolution kort härefter följde, samt kastade hans far i ett ohyggligt fängelse, hvilket året derpå kostade honom lifvet, fylldes måttet af hans harm: och hvad värre var, intrycket af alla dessa olyckor var på hans egen mor så starkt, att hon från denna tid nästan ej njöt någon enda helsodag [2]).

Emellertid

---

[1]) Till minnes för min lefvernesbeskrifning. M. S. af G. A. R., Fröshker den 24 Juni 1798.

[2]) Reuterholm säger (a. st.): »Ett oförmodligt afbrott häruti (neml. studierna) medförde den ohyggliga riksdagen i Norrköping år 1769, då efter en förutgången, samt genom list och fransyska penningar tillställd revolution med kollegier och embetsmän den svage Adolf Fredrik inom trenne dygn lät förmå sig att både nedlägga och återtaga sin spira, hvaraf sedan riksdagen

Digitized by Google

Emellertid skötte den unge riksrådssonen oförtrutet sina studier, hvilka 1769 fortsattes i Upsala under sedermera professor Lundströms ledning, och hvarest han tog examen i jus publicum suecanum, och var så skicklig i de gamla språken, att han flera gånger opponerade offentligt på latin; en ovanlig och utmärkt heder vederfors honom äfven, då han valdes till curator illustris för Westmanlands och Dala nation, samt till curator ordinarius för adels-nationen. Kort härefter inträdde han i rikets tjenst, der han 1775 utnämndes till fenrik i arméen. För öfrigt voro hans befordringar hvarken många eller lysande; den vigtigaste var, då han 1778 utnämndes till kammarherre hos drottning Sofia Magdalena [3]).

Så hade då Reuterholm beträdt en bana, som skulle bereda honom så mycken ära och njutning, men också huru många vedervärdigheter och bekymmer! Han var vid denna tid en ung, vacker man, som redan ådrog sig uppmärksamhet genom sitt ädla, högförnäma utseende, genom sitt namn samt sina egenskaper. Vitter, glänsande och fint bildad, syntes det som han bort behaga den furste, som då ledde fäderneslandets öden, samt kunnat af honom användas i flera vigtiga befatt-

---

alstrades, och rådets dimission åter blef en följd«. Om 1772 års revolution förekommer (a. st.) följande ställe: »Sedan alla högtidligheterna (i anledning af kröningen m m.) voro väl öfverståndne, följde min bror och jag vår sal. fader öfver till Finland, hvarest kort derpå vi med fasa fingo öfverlefva *den olyckliga revolutionen d. 19 Aug.*, som i Sveriges häfder länge lärer blifva tecknad med ve och förbannelse«. Uppgifterna rörande revolutionens olyckliga följder för hans föräldrars lif härröra från en anhörig till Reuterholm. Jfr föregående del, s. 375.

[3]) Lemnade 1777 krigstjensten, då han, återkommen från Petersburg (jfr förra del., s. 383), utnämndes till tjenstgörande hofjunkare hos konungen, samt till ledamot af öfre Borgrätten. 1787 ledamot af Tulldirektionen. Den 17 April 1792 öfverkammarherre hos drottningen.

Digitized by Google

ningar; men Reuterholm tillhörde till en viss grad redan genom sitt fäderne oppositionen mot denna monark, samt hade en annan bana sig förbehållen än den, att få räknas bland antalet af hans gunstlingar och vänner. Medgifvom också, att flere andra orsaker tillstötte, som bestämde honom att blifva en Gustaf III:s vedersakare.

Reuterholm hade med möderneblodet ärft denna vidskepliga tro på en predestination, enligt hvilken han var från födslen bestämd till något stort. Med en glödande inbillning och en ärfd hängifvenhet till det underbara, trodde han alla naturens och själens fenomener stå i samband med hans öde, för att bevaka, beskydda eller varna honom. Väldigare naturer än Reuterholm, isynnerhet sådana som regerats af herrsklystnad eller högmod, hafva trott på ett sådant samband. Cæsar och Wallenstein, Cromwell och Bonaparte hafva alla hemburit sina offer på detta vidskepelsens och sjelfförgudningens altare.

Med denna tro på en omedelbar gemenskap med andeverlden, hängaf sig Reuterholm tidigt åt de så kallade hemliga vetenskaperna, som då utgjorde ett mode och en passion på samhällets höjder. Det var på denna väg han kom i förtrolig bekantskap med hertig Carl. Cagliostro och Mesmer, Weishaupt och Lavater jemte deras själafränder voro för honom orakler, och med flera af dessa kom han under sina resor i den närmaste beröring.

Som ordensvurm, magnetisör, andeskådare, illuminat och alchemyst, har Reuterholm efterlemnat en den besynnerligaste manuskriptsamling af mystiska rön, visioner och andebesvärjelser, hvari han med den naivaste uppriktighet redogör för dessa kabalistiska konster, och talar om sina nattliga vandringar med Björnram till Johannis kyrka, och om de trollformler med hvilka andarne frammanades och kommo.

Dessa hemliga arbeten togo, som det vill synas, redan tidigt en för Gustaf III misstänkt riktning, och ledde till många besynnerliga förhållanden mellan Reuterholm och hertig Carl, hvilken egde en stor receptivitet

Digitized by Google

för mystiken. I samma mån Gustaf III:s regering blef impopulär och hans fiender mot honom smidde sina ränker, se vi Reuterholm med några trogna adepter af mystiska skolan ur sitt hemlighetsfulla djup framhålla för hertigen en framtid, hvarunder kronor och välden blefvo honom lofvade. Så finne vi detta besynnerliga ordenssällskap passera hela nätter med hertigen i hans s. k. sanktuarium, under magiska arbeten, magnetisering och besvärjelser — en egen företeelse i detta atheismens tidehvarf! Under denna mask synes Reuterholm hafva doldt sin hemliga ärelystnad, att en dag komma till makt och anseende, då hertigen efter profetiornas fullbordan skulle beklädas med Sveriges krona [4]).

Under så besynnerliga tilldragelser förflöto de första åren af Reuterholms vistelse vid hofvet. Emellertid vill det synas, som han, detta oaktadt, ännu ej uppgifvit allt hopp, att användas af kungen, samt i hans tjenst beklädas med äretitlar. Åtminstone vill man veta, att han 1786, då dåvarande hofkanslern, sedermera riksrådet Ramel, lemnade sin tjenst, önskat blifva hans efterträdare, men då detta slagit fel, deraf hemtat anledning till ytterligare hat mot Gustaf III [5]). Hvad man emellertid med visshet känner, är, att Reuterholm vid 1786 års riksdag afgjordt sällade sig till den missnöjda adeln, samt var dess tolk inför medstånder, dem

---

[4]) Jfr första delen, sid. 379 ff. Några vigtiga dokumenter rörande mystiken sådan den idkades under Gustaf III:s tid, och hvaraf de fleste blifvit åberopade i föregående delar af detta arbete, meddelas i Bill. N:o 10—13. Bil. N:o 14 föreställer en planritning af hertigens s. k. sanktuarium, tecknad med hertigens egen hand. Sanktuarium var ett slags kapell inredt i det inre af hertigens våning på slottet, och der man under hvarjehanda besynnerliga ceremonier öfvade denna afgudadyrkan i mystik, kabalistik och de s. k. hemliga vetenskaperna. Reuterholm, Bonde, Oxenstjerna, Staël m. fl. voro trogna adepter af denna orden, der vi en tid se Björnram och Ulfvenklou som öfversteprester.

[5]) Journalen, d. 19 Dec. 1832.

Digitized by Google

man sökte förleda att med adeln göra gemensam sak uti dess motstånd mot monarken [6]).

Sådane voro de naturliga böjelser och fallenheter, som Reuterholm synes hafva ärft med möderneblodet. Från fädernet tycktes han derjemte hafva fått i arf den nästan otroliga äre- samt herrsklystnad och högfärdsanda, hvilken redan tidigt utmärkte honom, samt nästan gjorde honom till ett åtlöje. Då hans farfar, en obetydlig landtmans son, antog namnet Reuterholm, hade någon sagt honom, att i honom bodde ett stort geni, samt att han skulle blifva stamfader för en namnkunnig ätt i Sverige [7]). Troligen hade sonsonen, vår Gustaf Adolf, denna spådom i friskt minne. Redan som yngling, säger L. v. Engeström, sedan svensk minister i Warschau, men som då vistades i Stockholm, såg jag honom (Reuterholm) promenera i kungsträdgården, med en allvarsam och förnäm uppsyn [8]). Då Reuterholm några år härefter gjorde bekantskap med den ryktbara profetissan, mamsell Arfvedsson, yttrade hon, att han var född i ett högt stånd, och spådde att han skulle tjena tvenne konungar eller kronor, såsom hon uttryckte sig, samt att i hans kopp (hon spådde den gången i kaffe) stod ett helt hof, m. m., hvilket allt vi kunna förstå otroligt kittlade den unga mannens fåfänga [9]). Men det var isynnerhet hans börd på mödernet, som gaf honom ett så öfvernaturligt högt begrepp om sitt blods värde, och med största noggrannhet uppgjorde han en stamtafla, enligt hvilken han trodde sig bevisa, det han på mödernet vore en ättling i rätt nedstigande linie från kej-

---

[6]) På de vältalighets-förtjenster R. vid detta tillfälle förmenade sig hafva inlagt, skall han hafva grundat anspråk att blifva ledamot af svenska akademien, anspråk hvilka dock ej uppfylldes. Nyssnämnde art. i Journalen, samt åttonde kap.

[7]) Anteckning af G. A. R.

[8]) E. S.

[9]) Maçonique händelser, till egen ro och hjelpreda för minnet upptecknade af G. A. R. uppå Svidja, 1784.

Digitized by Google

sar Carl den store[10]). Också nyttjade han merendels på vagnar och andra tillhörigheter sin moders vapen[1]).

Högfärden är nästan alltid en moder åt ärelystnaden. Så var åtminstone händelsen hos Reuterholm, som nu, sedan hans planer att genom konungen uppstiga till anseende och ära, misslyckats, började med allvar fundera på att med hertigens biträde vinna sitt syftemål. Märkligt är också, att i dennes aningar och drömmar begynte Reuterholm att just från denna tid uppträda såsom en betydande person[2]). Det hemliga band, som sedermera så länge sammanhöll dem begge, knöts egentligen nu. Tiderna voro stormiga, och Reuterholms utsigter att för sin älskade hertig kunna bana vägen till tronen vid mer än ett tillfälle ganska lofvande. Han försummade ej heller, att i detta afseende vidtaga alla de åtgärder han förmådde; men hvad blef väl deraf följden? För Reuterholm sjelf ett fängelse, under sin herres och välgörares bevakning; för fäderneslandet — envåldet och frihetens förstörelse[3]). Huru skulle väl en man af Reuterholms skaplynne kunnat fördraga så många motgångar! Det var ej att tänka på. Nästan öfvertygad, att det kungliga partiet hyste planer både mot hans egen, hertigens samt alla hans vänners parti, föll han i vanmakt, samt syntes på väg att förgås af en dödlig ångest, som till den grad angrep hela

[10]) Afskrift af ett urgammalt dokument i Riddarhus-arkivet, hvilket bevisar, det Gyllenstjerne- och Oxenstjerne- familjerne uti rätt nedstigande linie ifrån kejsar Carolus härstamma. Under detta dokument, skrifvet med R:s egen hand, förekommer följande anteckning: "Af den förstnämnde (neml. af den, som vidimerat den första afskriften) landshöfdingen, baron Axel Carl Gyllenstjerna, är detta mig till afskrifvande meddelt, på Bjersgård d. 25 Aug. 1786. G. A. R+." Jfr Journalen, d. 24 Dec. 1832.

[1]) Journalen, a. st.

[2]) Bil. N:o 13.

[3]) Jfr föregående del, s. 60 ff., samt s. 202.

Digitized by Google

hans varelse, att han blott med bönens och helgedomens mystiska hjelp kunde återbringas till fattning [4]).

Resor och förströelser i främmande länder voro nu det enda, som under hans själsqval kunde gifva den krossade ärelystnaden någon lisa. Liksom förföljd af en olycklig demon — hans hånade egenkärlek — förflyttade han sig från den ena landsändan till den andra, utan att någonstädes finna ro eller hvila. En enda tanke utgjorde hans näring — hatet mot Gustaf III; en enda förhoppning hans tröst — den nemligen, att ödets förutsägelser skulle uppfyllas, samt hans hertig efter sin mördade broder prydas med det kungliga diademet. I öfverensstämmelse med dessa tankar valde han sina bekantskaper. Monarkiens och konungarnes fiender blefvo öfverallt hans vänner; deras förutsägelser och smicker hans njutning [5]).

I denna sinnesförfattning träffade underrättelsen om Gustaf III:s död Reuterholm i Rom, hvarefter han på hertigens egen begäran ofördröjligen begaf sig hem [6]). Han ankom till Stockholm om f. m. den 3 Juli, samt mottogs vid ankomsten å sina rum af sina förtrogne, vännerna Staël och Bonde [7]).

Reuterholm var redan förut tillräckligt känd, och det dröjde nu ej heller länge, förrän hela verlden började i honom erkänna Sveriges *verklige* regent. Som sådan uppträdde han också snart inför hertigen, som var svag, samt svårligen kunde motstå en rådgifvare af så förföriska och farliga egenskaper som Reuterholm. Han lyssnade derföre också i början med verkligt nöje

---

[4]) Jfr åtskilliga af R. egenhändigt uppsatta drömmar under loppet af 1789 års riksdag, då han som fånge bevakades på slottet »i rummet som kallas min arrest (blå kabinettet)», samt Bil. N:o 15.

[5]) Se föregående del, s. 224 ff. samt Bil. N:o 16.

[6]) Hertigen skref till Reuterholm den 4 April 1792: »Kom med det snaraste, jag är att beklaga, som endast är omgifven af skälmar och mördare! Gud hjelpe mig fattig syndare».

[7]) Bil. N:o 16.

Digitized by Google

till hans rådslag, samt förmådde ej hindra honom att omsider styra hela riksmaschinen [8]).

Vi antaga på goda skäl, att Reuterholms planer på denna tid varit ganska vidtomfattande. Han uppmuntrade derföre icke allenast hertigen att kraftfullt fullfölja det system, har redan börjat, utan torde äfven haft andra syften i bakhåll, hvilka det dock måhända ej gick an att så öppet röja för hertigen, som de förstnämnde. Men derom mera sedan.

Låtom oss ej dölja det ömtåliga och grannlaga i den ställning, hvari riket befann sig vid Reuterholms återkomst. Både hertigen och hans förnämsta rådgifvare voro fullt och fast beslutne att följa ett nytt regeringssystem, — ordningens, hushållningens och fredens, — i allt motsatt det förflutna, oaktadt nästan hela den högre embetspersonalen var tillgifven det gamla systemet. Detta var en falsk ställning, hvilken på längden ej kunde bära sig. Reuterholm fann derföre snart utväg öfvertala hertigen, att aflägsna den ena efter den andra af den förra regeringens vänner. Taube [9]) och

[8]) Liljensparre säger, i sin oftanämnde berättelse: »Baron Reuterholm visade sig i början ganska modest, och lät förstå, att han ej ville emottaga någon rikets tjenst, utan blott lefva såsom enskild man, nöjd att anses såsom hertigens vän, men alldeles icke såsom hans rådgifvare. Denna konstlade återhållsamhet räckte dock ej länge. Hans ärelystnad blef snart utan gränser, och man såg inom kort uti honom en despotisk minister, för hvilkens stolta mening hvar man skulle gifva efter, eller ock duka under till ära och välfärd». L. v. Engeström yttrar: »En tid följde R. klokt folks råd, och då gingo sakerna ärligt och temligen väl, men under julferierna (1792) såg han ingen embetsman».

[9]) Den 26 Juni. »I början af förmyndare-regeringen», säger L. v. Engeström, »hade baron Taube, som genom grefvinnan Piper styrde hertiginnan, fått ett slags välde med utrikes ärenderna. Han utverkade en befallning, att skjuta på alla skepp, som med fransk flagg ville inlöpa i svenska hamnar. Ingen fransk flagg var då att vänta, ty inga franska skepp vågade sig ut, men befallningen var en krigsförklaring, som kunde förorsaka seqvester af alla uti franska hamnar varande

Digitized by Google

Franc [10]) lemnade frivilligt sina befattningar vid utrikes ärenderna. Wallqvist [1]) och Nordin [2]) fingo tillsägelse att lemna Stockholm, samt sköta sina prestsysslor på landet. Schröderheim utnämndes till landshöfding i Upsala län [3]), Armfelt till minister i Italien [4]), Lagerbring till landshöfding i Södermanland [5]), samt Låstbom [6]) till landshöfding i Heinola län. Håkansson entledigades från all befattning med finanserna, samt nedskickades till Carlskrona att sköta sitt justitieborgmästare-embete [7]). Af alla Gustafs vänner var dock Ruuth den, som aflägsnades på den mest gyllene bryggan, då han kallades att afgå som general-guvernör öfver Pommern och kansler för akademien i Greifswald [8]). Slutligen kom

---

svenska handelsfartyg. Baron Bonde, som hörde börsens klagovisor, öfvertalade hertigen att låta återkalla befallningen». Detta bevisar, huru vacklande regentens politik var innan Reuterholms ankomst, samt hvaråt den förres s. k. Gustavianska rådgifvare syftade.

[10]) Den 19 Juli.

[1]) Den 14 Aug. Jfr Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, I, sid. 577 f. Ändamålet med Wallqvists aflägsnande var lofvärdt, enär regeringen derigenom ville göra besparing för en allmän kassa, hvarur biskopens lön som statssekreterare skulle utgå. För öfrigt var Reuterholm ingen vän af Gustavianska biskopar. Bil. N:o 16.

[2]) Afträdde såsom offer för den allmänna enigheten. Se bref från landshöfding af Nordin till rikskansleren Sparre, Fahlun den 4 Mars 1793.

[3]) Den 8 Aug. Schröderheim medgaf sjelf sin oanvändbarhet under nuvarande styrelse, samt synes icke ogerna hafva mottagit afsked mot erhållande af vissa penningeförmåner. Bref från Schröderheim till L. von Engeström, Järfva Aug. 1792.

[4]) Bil. N:o 21. Jfr fjerde kapitlet.

[5]) Den 20 Aug.

[6]) Den 29 Aug.

[7]) Den 25 Sept.

[8]) Den 7 Sept. 1792.

Digitized by Google

äfven turen till Toll[9]), som förordnades till minister i Polen, Zibet[10]), m. fl.

På detta sätt hade Reuterholm småningom gjort platsen ren från anhängare af det förra regeringssystemet, samt efter hand fyllt de lediga rummen med sina och hertigens vänner. F. Sparre utnämndes[1]) till riks-

---

[9]) Den 1 Okt. Isynnerhet var Tolls uppförande sådant, att hertigen omöjligen kunde bibehålla honom nära sin person, huru mycket han än erkände hans duglighet. L. v. Engeström skrifver: »Reuterholms frånvaro (neml. från Drottningholm, der hofvet vistades, samt vistelse i hufvudstaden några dagar för att författa den nya tryckfribetsförordningen, se nedanföre) begagnades af Ruuth, för att skaffa Toll företräde. Toll anklagade då alla, som omgåfvo hertigen, för jakobinism, och ibland dem isynnerhet mig. Så snart Reuterholm kom tillbaka, berättade hertigen honom detta tilläggandes: »Jag kan icke vara i enrum med Toll, ty han nyttjar tillfället, att missbruka min godhet». Det blef då beramadt, att Toll skulle bortskickas såsom minister till Polen. Sparren skickade en express efter mig, och jag skyndade mig till Drottningholm. Jag hade mycket emot Tollens bortskickande, och som Sparre alltid var af dens tänkesätt, som sist talade med honom, blef han öfvertygad, men dagen derefter skulle jag tala med Reuterholm, och der var öfvertygelsen ej så lätt. Mina föreställningar verkade ingenting. Jag bad honom ändtligen besinna, att Toll gick ärligt tillväga med kronans pengar, att Klingspor, hvilken skulle efterträda honom, ej hade om sig samma goda namn, och att T. kände den militäriska ekonomien. »Ja», sade R., »men han är er ovän, och han vill blanda sig uti allt». »Hans ovänskap, känner jag», svarade jag, »och fruktar icke. Jag försvarar mig väl. Jag känner äfven hans håg, att blanda sig uti allt, men det är den regerandes sak, att hålla honom vid sin läst». »Dertill är hertigen för svag», genmälte R. »Det kan han icke göra». Detta yttrande kunde ej vederläggas.

[10]) Var den ende af förra systemets vänner, hvilken afsade sig det nya förtroende-embete, hvarmed han »hedrades». Jfr Bref från Z. till hertigen-regenten, Qvesarum d. 30 Maj 1795.

[1]) Nästan mot sin vilja. Men Reuterholm, som fann mera behag i att styra, utan att synas göra det, skuffade fram Sparre, hvarigenom således Ulfvenklous spådomar (jfr Bil. N:o 11) till en del uppfylldes. Sparre var en i hög grad svag minister, som gick Reuterholms ärender. Han var derjemte ganska in-

Digitized by Google

kansler, L. von Engeström [2]) till hofkansler. De trenne statssekretariaterna för det inre, finanserna och kyrkoärender sammanslogos, samt uppdrogos åt revisions-sekreteraren, Mathias Rosenblad [3]). Grefve Curt Philip Carl von Schwerin utnämndes [4]) till general-adjutant af arméen. Sjelf åtnöjde sig Reuterholm [5]) med den anspråkslösa sysslan af ett presidentskap i kammarrevisionen, och föredrog att som hemlig rådgifvare stå bakom, samt derifrån styra hela riksmachinen. Af förra systemets anhängare och vänner bibehöllos blott sådane, hvilka det antingen svårligen gick an att stöta för hufvudet i anseende till det förtroende de åtnjöto i det allmänna, såsom riksdrotset, grefve Wachtmeister [6]), eller dem, på hvilkas medverkan man ansåg sig behöfva räkna i och

---

skränkt till förståndet, hvarför Armfelts yttrande om honom vid tidningen om hans död (NB. Sparre hade ett i förhållande till kroppen oformligt stort hufvud), är ganska träffande. »Det fins då ej mer, yttrade A., detta hufvud, som hade alla en luftballongs egenskaper, utom den att höja sig».

[2]) Den 16 Juli. Denne E. var en broder till de begge E. som voro inveckla de i konungamordet — en omständighet, som icke litet bidrog att väcka farhågor samt öka hatet mot hertigen.

[3]) R. utnämndes först (d. 29 Aug.) till statssekreterare för det inre, hvarmed sedermera, för besparings skull, förenades de tvenne andra statssekreterare-embetena. L. v. Engeström yttrar: »Rosenblad är ärlig och välmenande. Han är en flitig, outtröttlig arbetare, känner i grund alla vanliga ärender, och lärer för allt nytt följa presidentens i statskontoret, Lagerheims, råd. Man sökte till statssekreterare en lagkunnig, ärlig och arbetsam man. Som sådan rekommenderades af riksdrotset revis.-sekret. Rosenblad».

[4]) Den 19 Okt. Jfr bref från statssekret. Franc till Armfelt, Gömdt är icke Glömdt, VII, s. 27.

[5]) Juli 1792. Han utnämndes derjemte till ständig ledamot af hertigens konselj. Enligt uppgift af Reuterholm sjelf i ett biografiskt utkast.

[6]) Ett försök att aflägsna äfven honom, ansågs dock hafva blifvit gjordt, ehuru det misslyckades. Gömdt är icke Glömdt, I, sid. 56.

Digitized by Google

för genomdrifvandet af sina planer, såsom Liljensparre[7]), m. fl. För öfrigt lät man dem stå qvar, som man förmodade kunna blifva driftiga, men oskadliga verktyg under hvilken regering, hvilket system som helst, hvaribland vi kunna nämna Rosenhane, Ugglas, m. fl.

Bland ärender, som först afgjordes efter Reuterholms hemkomst och under hans auspicier, var rättegången rörande konungamördarne. Sedan deras dom nu fallit både i hofrätten och högsta domstolen, kunde man svårligen dröja längre med afgörandet af deras nådeansökningar. Hertigen framhärdade väl i sin föresats, att, enligt sin döende broders sista önskan, från dödsstraffet skona de lifdömde; men hvari skulle han väl förbyta deras straff? Å andra sidan blef han alldeles öfverhopad af deras böner och klagovisor, hvilka voro de medbrottsliges anhörige eller vänner, och af hvilka flere fordrade ett fullkomligt frikännande. Ändtligen lyckades Reuterholm, som i början skall hafva varit för strängare straff, att afgöra saken, derigenom att han rådde att landsförvisa de lifdömde, samt att i öfrigt stadfästa domstolens utslag. Sålunda blefvo Horn, Ribbing, Lilliehorn och Ehrensvärd förvisade riket; kanslirådet v. Engeström dömdes till tre års fängelse, major Hartmansdorff till ett års fängelse, kongl. sekreteraren J. v. Engeström suspenderades på ett år från sin tjenst, och general Pechlin dömdes till bekännelse i fängelse på behaglig tid [8]).

---

[7]) Underståthållare d. 16 Juli 1792, samt kort derefter tillförordnad öfverståthållare. Jfr L:s Berättelse.

[8]) Protokoll, hållet uppå Drottningsholms slott d. 15 Aug. 1792, inför H. K. H. hertig Carl, riksdrotset, rikskanslern, presidenten, friherre Kurck, grefve Ruuth, Reuterholm, m. fl. Jfr Liljensparres Berättelse. L. v. Engeström yttrar: »Mången, isynnerhet utomlands, har trott, att hertig Carl, om han också icke haft del uti komplotten till Gustaf III:s mord, åtminstone känt den och varit tillfreds med saken. Ingenting är mera ogrundadt, men sättet, hvarpå de brottslige blifvit dömde, har gifvit anledning till denna tanka, och detta är Reuterholms fel. Hertigen var så mycket mera sträng, som han för egen del

Digitized by Google

I afseende på den inre förvaltningen fullföljdes med kraft och beslutsamhet det system, som blifvit börjadt före Reuterholms återkomst, och flere goda författningar utkommo. En statsberedning nedsattes med uppdrag att utreda finansernas tillstånd vid konungens död, samt föreslå utvägar och medel till statsinkomsternas förökande och utgifternas lämpliga nedsättning, i ändamål att bereda lättnad åt ett nog uttömdt statsverk samt af skatter nedtryckta undersåtare [9]).

---

fruktade samma öde. Han stängde sig inne på Drottningholm, för att slippa hoffruntimrets och slägtingarnes jemmer och förböner. Trenne dagar var han icke ur sina rum, men ändtligen skulle han ut, och då blef han straxt omgifven. Med den svårighet herren har att neka, blef saken snart afgjord, isynnerhet som man vunnit baron Reuterholm. G. Macklean, grefvinnan Ribbings beständiga tillbedjare, kom opp till Stockholm, för att frälsa hennes son. Han nyttjade sina gamla bekantskaper, och fick igenom Staël och Bonde tillträde till Reuterholm. Denne ville verkligen i början mördarnes straff, men det sätt, hvarpå han blef smickrad, verkade på hans högmod, och han kläckte den tankan, att landsflykt vore hårdare straff, än döden, samt nedskref uti den meningen ett hertigens yttrande, som afgjorde saken». Horn och Ehrensvärd bosatte sig i Köpenhamn, Ribbing i Paris, Lilliehorn i Bonn. De begge förstnämnde åtnjöto mycket anseende i Köpenhamn, der Ehrensvärd gifte sig med enkan efter nuv. skalden Heibergs fader, samt kallade sig efter sin mor, Gyllenborg. Han var en broder till kammarherren G. Ehrensvärd, den ryktbara memoir-författaren. Ribbing lefde som publicist. Kanslirådet v. Engeström satt sina 3 år på Waxholms fästning, Pechlin dog på Warbergs fästning d. 29 Maj 1776, sjuttiosex år gammal. Då aktor kort förut gjorde en hemställan om hans lösgifvande, emedan han ej var lagligen förvunnen och blott provisoriskt insatt, berättas hertigen hafva svarat: »Åh, han må gerna sitta der». Jfr föregående del, s. 229.

9) Jfr Kongl. Maj:ts nådiga Instruktion, hvarefter de till en statsutredning förordnade kommitterade hafva sig att rätta. Gifven Drottningholms slott, d. 29 Aug. 1792. Ledamöter i statsutredningen voro: rikskanslern Sparre, ordförande, hofkanslern v. Engeström, kommersrådet C. Lagerheim, krigskommissarien Widegren, m. fl. Jfr åttonde kapitlet.

Digitized by Google

Äfven en s. k. Varning emot yppighet och öfverflöd utfärdades [10]).

Hvad den yttre politiken beträffar, antog det svenska kabinettet efter Reuterholms återkomst en helt annan och sjelfständigare ton, hvari man också tycker sig skönja denna gunstlings inflytande. Sålunda yrkade man t. ex. nu icke allenast, att det franska ombudet Verninac måtte qvarstanna, utan förklarade till och med hans närvaro i Stockholm nyttig, emedan, i fall han derifrån afvisades, Frankrike kunde taga sig anledning att skada vår handel i Medelhafvet: för öfrigt vidblef man dock, att ej erkänna honom som offentligt sändebud [1]).

Flere anledningar hade således redan tillstött, som förenade sig att göra ställningen till Ryssland osäker. Men det var isynnerhet de stora förändringar i styrelsepersonalen, hvarom vi talat, som förorsakade oro i Petersburg. Kejsarinnan uppdrog derföre sin minister, grefve Stackelberg, att deremot göra föreställningar hos regenten. Men detta steg hade ingen lycklig verkan. Regenten och hans vänner funno det stötande samt i hög grad opassande, hvarföre den förre, på svenska ministerns i Petersburg inrådan [2]), företog sig, att i ett höfligt, men ganska bestämdt enskilt bref till kejsarinnan protestera emot ett dylikt förfarande [3]). Kejsarinnan lofvade i följd häraf att ej mer besvära sig med inblandningen i angelägenheter, hvilka så litet angingo henne, såsom t. ex. hvilka personer hertigen valde att biträda sig i styrelsen [4]), m. m.

---

[10]) Den 11 Augusti. Denna förordning författades af Schröderheim. Bref från S. till L. v. Engeström, Järfva d. 3 Aug. 1792.

[1]) Depesch från rikskanslern friherre Sparre, till ambassadören Stedingk, Drottningholm, d. 27 Juli 1792.

[2]) Bref från Stedingk till hertigen-regenten, Petersburg d. 6 Aug. 1792.

[3]) Bil. N:o 17. Hertigen besvarade vid samma tillfälle äfven Stedingks skrifvelse. Bil. N:o 18.

[4]) Bil. N:o 19.

Digitized by Google

Emellertid upphörde ej derföre den schism som börjat, och isynnerhet bidrog grefve Stackelberg att underhålla misstroendet och missnöjet å ömse sidor. Denna ryska minister var för Sveriges lugn en af de farligaste, hvilka der gästat: han var redan känd genom sitt diktatoriska uppförande i Polen, och trodde sig med samma högmod och näsvishet kunna bemöta Sverige; men häri bedrog han sig, och derför har man nu åter att tacka den bestämda och kraftiga politik, som under Reuterholms ledning utmärkte det svenska kabinettet. Styrelsen försummade inga lofliga medel, att följa Rysslands anläggningar på spåren. Sålunda inrättades t. ex. en hemlig och mycket väl organiserad polis, hvartill Reuterholm höll trådarne, och som uteslutande afsåg att följa den ryske ministerns och hans anhängares stämplingar [5]).

Oaktadt allt detta var ej svårt att se, det Sveriges ställning genom Rysslands sednaste uppförande verkligen blifvit i mer än ett afseende betänklig, och det var derföre tydligt, att riket, med ögonen fästade på hvad som då föregick i Polen, behöfde ett stöd emot den moskovitiska herrsklystnaden. Men hvarest finna ett sådant stöd? Alla de stora makterna voro förenade mot Frankrike, som sjelf under sin inre kamp svårligen kunde ingifva några förhoppningar om synnerligt understöd åt en bundsförvandt, hvilken för öfrigt var alltför aflägsen, för att derifrån kunna få hjelp. Det återstod derföre blott att tillse, om denna makt ej skulle kunna lemna Sverige betydliga subsidier, hvilka skulle kunna sätta oss i stånd att hålla Ryssland stången, utan att derföre hvarken behöfva eller kunna önska att invecklas i det stora kontinental-kriget, hvilket just då som allrabäst fördes mot Frankrike. Utsigterna för Sverige att erhålla en dylik penningehjelp voro för ögonblicket verkligen ej så

---

[5]) Bil. N:o 20. Revisionssekreteraren, sedermera justitiekanslern Lode var chef för Reuterholms hemliga polis, hvilken kostade ansenliga summor.

Digitized by Google

ringa. Baron Staël fortfor att hafva täta sammankomster med Verninac, hvilken förespeglade 120 tunnor guld, såvida vi afhöllo oss från fiendtligheter mot Frankrike[6]. Man kan ej neka, att dessa förespeglingar voro förföriska, samt att den politiska ställningen för ögonblicket tycktes gifva dem en ökad vigt. Hertigen biföll derföre slutligen Staëls begäran, att afresa till Paris, för att der hemligt underhandla med national-församlingen, hvarjemte han erhöll uppdrag, att under vägen uppsöka prinsen af Hessen, för att lära känna sinnesstämningen hos kabinettet i Köpenhamn, med hvilket hertigen nu ville förena sig, men hvars nära förhållanden till kabinettet i Petersburg voro allmänt bekanta[7].

Sålunda fullföljde Reuterholm, icke utan skicklighet och kraft, det system, hertigen antagit; men vi nämnde, att han dessförutan hyste planer, dem han knapt vågade anförtro hertigen, och anse oss här böra meddela, hvilka dessa planer voro.

Reuterholm var hämndgirig, — ett fel, som han dock mindre synes hafva ärft från sina föräldrar, än det tillhörde det egendomliga i hans skaplynne. Gustaf III

---

[6]) Enligt uppgift af L. v. Engeström. Jfr Bref från fröken Rudenschöld till baron Armfelt, Stockholm d. 26 Mars 1792. Den tryckta Samlingen af Handlingar rörande Armfelts sammansvärjning, Stockholm 1794, sid. 11.

[7]) Baron Staël afreste från Stockholm i början af December 1792. De ordres han af hertigen erhöll, innehöllo; att han skulle resa till Frankrike, »för att försöka, huruvida det var möjligt, att i detta land erhålla ett tillräckligt understöd, för att sätta Sverige i ett bättre finansielt läge, och härigenom undandraga det detta tvungna, på en gång skadliga och förödmjukande beroende, hvari Ryssland höll det». Baron Staëls beskickning var en djup hemlighet, hvilken det ej gick an röja för Rysslands skull, hvilken makt i så fall sannolikt hade anfallit Sverige med krig, hvarför man ändock icke ansåg sig säker. Man uppgaf emellertid, det han rest att träffa sin fru samt sköta sina enskilta angelägenheter. Hertigen dechiffrerade sjelf Staëls depescher, hvilka på omvägar kommo honom tillhanda, samt gaf ingen af sitt kabinett del deraf. Endast Reuterholm kände hemligheten.

Digitized by Google

var borta, och månne Reuterholm beklagade hans frånfälle? Nej, ty han betraktade honom såsom sin nations gissel och bödel, såsom den der förstört sitt fäderneslands frihet och välbefinnande. Men detta var ej det enda brott, hvarmed, enligt Reuterholms åsigt, tjusarekungen besudlad gick ur tiden: han såg i honom icke blott sina föräldrars mördare, hvilkas minne han egnade en nästan gudomlig dyrkan, utan äfven sin egen dödlige fiende, hvilken traktat efter hans lif [8])!

Den tid, hvari alla dessa händelser passerade, var den underbaraste: man såg de äldsta troner störta in liksom lekverk, en konung och drottning hotas med bödelsyxan, folken uppresa sina länge nedböjda hufvuden bland ruinerne efter all denna krossade herrlighet, och trodde snart sagdt allestädes en ny tid stunda, med alldeles förändrade förhållanden och samhälls-inrättgar. Detta s. k. upplysta sekel ansåg nästan öfverallt det gamla odugligt: man längtade efter nya öden och banor för historien.

I denna sinnesförfattning finne vi ej blott en stor del af Europas folk, utan ock flere af dess utmärktaste, dess snillrikaste män [9]) på denna tiden hafva rört sig, och Reuterholm var sjelf, ehuru i grunden aristokrat, gripen af samma svindel. Han trodde nya öden vänta Europa, och han önskade, att hans eget olyckliga fädernesland ej måtte blifva lottlöst i den stora skörden af revolutionens välgerningar, dem han nästan dagligen väntade få se spridda bland folken, och huru skulle man kunnat tro, att han under dylika förhållanden, och med dylika tänkesätt, skulle hyst någon synnerlig aktning för konstitutionen af år 1772, samt för den s. k. säkerhets-akten. Han gjorde det ej heller. Han ansåg

båda

---

[8]) Bil. N:o 16. Jfr sid. 21.

[9]) Klopstock, Schiller, Kant, Fichte, m. fl. Washington, Burke, Goethe m. fl. insågo deremot redan tidigt, hvart de nymodiga lärorna skulle föra.

Digitized by Google

båda såsom skamfläckar för Sverige [10]). Men ej nog härmed, Reuterholm var äfven i den allra högsta grad vidskeplig och lättrogen. Inbillande sig vara i en nästan beständig umgängelse med andar [1]), hemtade han icke sällan ur mysticismens och somnanbulernas förutsägelser sina ingifvelser, regeln för sitt handlingssätt, och om han derföre *nu* trodde tidpunkten nära, då alla de höga profetiorne [2]) skulle fullbordas, öfverensstämde det åtminstone med hans skaplynne och hans alltid orubbliga tro på sin predestination.

Nekas kan ock ej, att flere omständigheter syntes enkom egnade, att underblåsa Reuterholms fördomar. Gustaf Adolf var sjuklig och svag, talade ofta med sin informator, Rosenstein, om att afsäga sig kronan, samt ville ogerna visa sig, emedan han fruktade samma olyckliga öde som fadren [3]). Dertill kommer, att misstankarne om hans börd redan tidigt hunno till hans kännedom, samt grämde honom djupt. Han hade talrika anstötar af en besynnerlig sjukdom, som vanligen återkom i Nedanet, samt yttrade sig i spasmodiska ryckningar eller konvulsioner, i förening med flere magplågor. Dessa

---

[10]) Bil. N:o 16.

[1]) Bil. N:o 21.

[2]) Första del., s. 378 ff.

[3]) Gustaf Adolf hade ända från barndomen haft afsmak för tronen, liksom af en aning, att diademet skulle blifva olyckligt för honom. Då man infann sig för att helsa honom som konung, förskräcktes han och badade i tårar. Han dolde sig i det inre af sina rum och vägrade att mottaga hyllningen af rikets förnämsta embetsmän och att visa sig. Bilden och minnet af hans faders blodiga ändalykt qvalde honom oupphörligt, och han såg omkring sig endast sammansvurne och revolutions-förslag. Han förklarade, att han ej ville bestiga tronen ... Hans informator Rosenstein, som alltid haft stort inflytande på honom, lugnade honom, uppmanade honom, besvor honom ändtligen att visa sig ... Detta dygdens och religionens språk af den, som vårdat hans barndom, gjorde ändtligen verkan och den unga konungen underkastade sig ... Men han var ej lycklig». Anteckning i S. S.

Digitized by Google

symptomer syntes isynnerhet under innevarande års sommar och höst vara i tilltagande [4]). Å andra sidan tycktes hertiginnans tillstånd vid samma tid ingifva dem, som på hertigens hus hoppades att se tronföljden öfverflyttad, vissa förhoppningar, hvilka i så fall ingalunda voro likgiltiga: hon syntes nemligen sedan början af Augusti månad vara i välsignadt tillstånd [5]).

Vi vilja ej afgöra, hvilka förhoppningar och planer Reuterholm kunnat hysa i följd af alla dessa förhållanden. Så mycket är emellertid visst, att flere af de steg, hvarmed han utmärkte de första månaderna af sin förvaltning, skulle vara mycket lättare att tillfredsställande förklara, i fall man finge antaga honom ej hafva varit främmande för några vidutsväfvande beräkningar i den riktning, hvarpå vi syfta. Den första betydande regeringsåtgärd, hvarmed han begynte sitt rådgifvarekall hos hertigen, var att sammanskrifva en s. k. tryckfrihets-förordning, hvilken mera liknade ett vältalighetsstycke af samma syftning och anda som »Menniskans rättigheter», än en ordentlig lag [6]). »*På en tid,*

---

[4]) Protokoll, hållet inför H. K. H. hertigen af Södermanland d. 16 Okt. 1792. De la Gard. Ark., XVIII, s. 123 ff. Jfr Bref från statssekreteraren Franc till friherre Armfelt, Gömdt är icke Glömdt, VII, s. 22 och fl. st.

[5]) Gömdt är icke Glömdt, VII, s. 25 och 27. Det heter härom i ett bref från grefvinnan Armfelt till sin man, Stockholm d. 25 Okt. 1792. »Hertiginnan har haft ett missfall, hvilket gjort en ganska elak verkan i allmänheten, isynnerhet på dem, hvilka varit i tillfälle att se sommarnöjena. Hertiginnan har varit i välsignadt tillstånd omkring 10 veckor. Fru Bold har förlöst henne, och hon har dånat under operationen. Lona har sett den lilla figuren och försäkrar på sin heder, att det var en liten mensklig figur. Man är ej viss, om det var gosse eller flicka».

[6]) Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning om en allmän Skrif- och Tryckfrihet. Gifven Drottningholms slott den 11 Juli 1792. Strödda Handlingar, isynnerhet till Publicitetens historia i Sverige under de sistförflutna femtio åren. Stockholm 1822. Andra häftet, s. 140 ff. L. v. Engeström säger: »Såsom gammal frihetsvän ville han (Reuterholm) återställa tryckfriheten.

Digitized by Google

då de fleste Europas regenter endast voro sysselsatte att omkring deras troner emot folken uppkasta nya förskansningar», ville Reuterholm, Sveriges nye regent, af aktning för svenskarnes och menskligheteus *»helgade rättigheter»,* återskänka dem tryckfriheten: en prisvärd plan i sig sjelf, men som dock troligtvis haft äfven andra ändamål.

Emellertid fanns knapt någon, åtminstone bland den upplysta och opartiska delen utaf nationen, som ej nästan upphöjde hertigen-regenten till skyarne för den vackra gåfva han skänkt sitt folk, och äfven hans allrådande minister blef ej lottlös i de rökverk, som af skalderne på fosterlands-kärlekens altare offrades till den nya frihetens pris. Men — ju mera menniskan får, desto mera vill hon ofta ha, och frihet äfven i handling, i statslifvet blef snart en allmän lösen ibland de unga, för framåtskridandet svärmande sinnen [7]).

Låtom oss här dröja några ögonblick, för att anställa några betraktelser öfver de planer, vi på ofvannämnde grunder ansett Reuterholm vid denna tid hysa. Vi hafva redan antydt, att han, ehuru i grunden aristokrat, vid denna tidpunkt var smittad af en viss demokratisk-liberalistisk anstrykning i tänkesättet, hvilken nästan var gemensam för alla upphöjdare sinnen under detta tidehvarf. Sålunda t. ex., då Reuterholm 1788 så ifrigt sökte öfvertala hertig Carl att från Finland begifva sig till Stockholm, utgjorde det ett af vilkoren för den statshvälfning, som han tänkte sig häraf

---

Han reste då ifrån Drottningholm, för att vara några dagar ensam uti Stockholm. Der skref han ett vältalighetsstycke, som han kallade en tryckfrihets-förordning».

[7]) Nästan alla de ryktbara skalderne från det förflutna tidehvarfvet stämde sina lyror för att prisa regenten, som återställt tryckfriheten. Bland dem, som särskilt lofsjöngo Reuterholm, var den olycklige Enbom. En mängd nya tidningar framkallades i följd af den nya tryckfriheten, af hvilka flere drefvo sitt smicker och sina förhoppningar på hertigen ännu längre, än skalderna. Amerikas och Frankrikes nya republikanska författningar aftrycktes samt prisades som mönster af fullkomlighet.

Digitized by Google

skola blifva en följd, att *konungamakten skulle inskränkas — i de skattdragandes intresse*[8]). Då han några år härefter företog sin andra utländska resa, och anländt till Östergötland, skrifver han, full af afsky öfver den nesa, som blifvit tillfogad nationen genom säkerhetsakten: »Denna af naturens hand så rikt begåfvade provins, i hvars lycka ingenting mer än friheten synes fela, — *friheten, förutan hvilken likväl allt annat i mina ögon är intet*[9]). När man härtill lägger Reuterholms djupa hat mot Gustaf III och hans ätt; Gustaf Adolfs sjuklighet och afsmak för tronen, i förening med hans förmodade oäkta börd; hertiginnans grossess, som inföll vid samma tid och lofvade hertigens gren en för hans dynastiska anspråk behöflig fortsättning; samt slutligen Reuterholms orubbliga tro på sin och hertigens predestination: blir det väl då otroligt, att Reuterholm ansett, det tidpunkten nu vore nära, då denna förutsägelse skulle uppfyllas, samt hertig Carl i den af siaren utdömde och förbannade brorsonens ställe upphöjas till den konungsliga värdigheten[10])?

Denna förmodan blir, såsom vi hålla före, af flere skäl icke orimlig. Men nu fråga vi: huru tänkte sig väl Reuterholm möjligheten och sättet för denna statshvälfning? Hans fiender hafva enstämmigt förklarat, det han ämnade narra hertigen att sammankalla ständerna, för att med deras tillhjelp och förmedelst vissa eftergifter på konungamaktens bekostnad och i deras politiska intresse, antingen förlänga minderårigheten eller förklara Gustaf Adolf tronen förlustig och hertig Carl för konung, enligt grunder som kunde hemtas dels af konungens sjukllighetstillstånd, dels af misstankarna om hans börd[1]).

---

[8]) Andra del., s. 271.

[9]) Bil. N:o 16.

[10]) Första del., s. 380 f. Jfr Bil. N:o 12.

[1]) Jfr straxt nedanföre.

Digitized by Google

Huru mycket af dessa beskyllningar bör nu anses grundadt? huru mycket åter diktadt och öfverdrifvet? Sannolikt har Reuterholm, i sin djupa enslighet och eggad af sin profetiskt-mystiska drift, allvarsamt sysselsatt sig med åtskilliga tankar åt detta håll, och dem han troligen hoppades att kunna få se snart förverkligade, tilldess ryktet förstorade dessa planer, och afskräckte honom från alla funderingar i denna syftning. Han egnade Thorild och flere bland de öfrige tidningsskrifvarne, som öppet yrkade på en friare författning, ett lika hemligt som ifrigt beskydd [2]), och medgifvas måste, att denna omständighet ensam kraftigt anklagar Reuterholm.

Den största svårigheten för Reuterholm att öfvervinna, i fall han nemligen hyste några dylika mot regeringssättet och dynastien fiendtliga planer, var dock att dertill vinna hertigens bifall. Hertigen var mystisk och svag, och, om han skulle vinnas, borde han nödvändigt tagas från denna sidan [3]). Flere försök i denna

---

[2]) Se nedanföre.

[3]) Huru stort Reuterholms välde öfver hertigen ansågs vara, hade det dock sina gränser. Hertigen hade gjort fröken Rudenschöld sin kärleksförklaring, men erhållit ett afslående svar. Armfelt och hans vänner, hvilka kände detta, sökte öfvertala fröken Rudenschöld att, genom att besvara hertigens kärlek, bereda sig ett medel att störta Reuterholm. Fröken R. var således en för Reuterholm högst obehaglig och farlig person vid hofvet, hvilken han, kosta hvad det ville, måste hålla på afstånd från hertigen. Härtill försummades också inga medel. Grefvinnan Armfelt skrifver (den 25 Okt. 1792): »Hertigen synes hafva slutat sina uppvaktningar hos fröken Rudenschöld. Han är ännu kär, utan tvifvel, men han vågar icke visa det inför sina *plågoandar* (nemligen Reuterholm och Staël). De hafva behandlat honom på ett ohöfviskt sätt, derföre att han varit kär. De gåfvo honom en formlig sparlakanslexa. Om han satt vid Malins arbetsbord, straxt skickade man det ena budet efter det andra, för att söka honom, och då han ej infann sig, kommo de sjelfva för att begära att tala vid honom, hvilket han ej vågade vägra. Dessutom beklagade de sig för hvem som ville höra dem: »*På detta sätt skall allt gå åt fanders; om han tager denna qvinna, är allt förloradt. Då*

Digitized by Google

riktning synas också blifvit anställde, och hvilka uppmuntrade till storartade företag, ehuruväl äfven ganska betydelsefulla varningar deremot från samma håll läto höra sig[4]). Å andra sidan måste man erkänna, att de läkare-konsultationer, rörande den unga konungens helsotillstånd, som på denna tid anställdes, ingenting i detta afseende bevisa, åtminstone mot hertigen[5]): hvilka hemliga af-

---

måste man lemna honom, vi kunna ej med henne blifva qvar.» Jfr fjerde kapitlet. Om R. skulle bibehålla sitt välde öfver hertigen, blef det derföre nödvändigt, att han tog honom på hans svaga sidor, och en bland dessa var isynnerhet hans böjelse för mysticismen. Historien har i detta afseende förvarat några drag, som visa, huru långt R:s oförskämdhet kunde gå. Genom att locka hertigen att grubbla öfver, huruvida Gustaf III dött salig, kunde han ofta förmå honom att glömma snart sagdt allt, samt låta R. ensam regera. Biogr. Lex., art. Reuterholm, XII, s. 76 f.; enligt en uppgift af riksdrotset grefve Wachtmeister. För öfrigt behandlade R. hertigen ofta såsom en underordnad person. Så t. ex., då han motsagd i vredesmod aflägsnat sig och slagit igen dörren efter sig, bad hertigen R. i ett ödmjukt sinne återkomma. Biogr. Lex., a. st., s. 74. Följande anekdot tyckes äfven visa, att R. blott gaf hertigen del af de dokumenter och bref från svenska embetsmän, hvilka han fann för sina ändamål oskadliga. Vid en souper på slottet kom baron Werner Schwerin, då ännu i förtroende hos Reuterholm, till ett spelbord, der grefve Måns Stenbock satt, samt yttrade: »Jag skall helsa från Stedingk». »Säger han något godt eller ondt», frågade Stenbock. »Så, så», svarade Schwerin. »Jag har nu med Reuterholm läst depescherna, som kommit med kurir». »Men», invände Stenbock, »hertigen har ju hela aftonen varit här nere hos hertiginnan, och han bör naturligtvis först se ministerbrefven». »Han får se dem», svarade Schwerin, »sedan vi fått döma, hvad som bör visas honom eller icke». Stenbocks egen uppgift för L. v. Engeström, enligt anteckning af den sednare.

[4]) Bil. N:o 22.

[5]) Snarare skulle de kunna anföras till hertigens försvar. De läkare, som rådfrågades, voro Archiater Bäck, generaldirektör Acrel, konungens lifmedikus Rung, samt assessor Schulzenheim. Jfr nyssnämnde Protokoll. Läkarnes utsago utföll också på det hela lugnande. De ansågo att konungens helsa skulle kunna återställas genom försigtighet och ordnad diet, samt att hans sjuklighet härledde sig från en svag mage.

Digitized by Google

sigter Reuterholm dervid hade, är svårt att afgöra [6]); så mycket är emellertid visst, att han i denna fråga ej låg inne med de hedersmän till läkare, hvilka denna grannlaga förrättning blifvit anförtrodd [7]).

---

[6]) Föreställde sig R., att konungens sjuklighet kunde blifva en giltig anledning att sammankalla ständerna? Var det i detta syftemål som läkarne rådfrågades? Hoppades han att genom beviljade eftergifter åt de fyra stånden uti aristokratisk och demokratisk riktning köpa deras bifall till genomdrifvandet af de hvälfningar hvarom vi nyss talat, medan Gustaf Adolfs otjenlighet att regera kunnat göras antaglig genom misstankar om hans börd, hans kroppsbeskaffenhet och själsanlag? Kort efter det dessa planer skulle varit å bane, uppgifves hertigen hafva yttrat till en hög herre vid hofvet, att han nu ändrat tänkesätt samt öfvergått till det ryska partiet (som af alla ansågs för det rojalistiska), för att (såsom hans ord skola hafva fallit) »hellre emottaga goda instruktioner och råd af en mäktig granne, än att låta befalla sig af en ung menniska, som vore osäker om *fadren*». Den sista frasen en tydlig anspelning på Gustaf Adolfs börd. Anonymt bref af den 11 Jan. 1793. Tanken att sammankalla ständerna såsom en sak af yttersta vigt för rikets upphjelpande och ära uti flere riktningar delades för öfrigt af många, såsom t. ex. af den utmärkte finansmannen, kommerserådet C. Lagerheim, själen i den nya statsberedningen, förra finansministern grefve Liljencrantz, m. fl. Jfr begges lefnad i Biogr. Lex. Flere mystici, såsom prinsen af Hessen, o. a. (jfr Bil. N:o 22) ansågo sig också böra varna mot vådan af dylika planer, som dem hvarpå vi anspelat. Prinsen af Hessen yttrade till Staël (Dec. eller Jan. 1793): »All den omsorg, man hyser för konungen, torde blifva onyttig, ty han lefver ej länge. Men om hertigen glömmer, hvad han är skyldig Gud och svenska folket, skall han duka under för de stora svårigheter, som äro färdige att hemsöka honom och i hvilka Ryssland lärer komma att ega en god del; deremot skall han triumfera, om han blir trogen rättvisan och dygden. Vi skola anmodas att hjelpa Sverige emot Ryssland, och vi skola icke vägra det; men Sverige, som kommer att undergå en mycket våldsam skakning, hvarunder adeln skulle kunna få lida mycket, om den ej är klok, — Sverige skall sedan blifva ett mönster för alla land och ett af de lyckligaste i verlden». Baron Staëls depesch. Såsom upplysande i förevarande fråga jfr äfven Bil. N:o 23.

[7]) Att Reuterholm stått i ett särdeles främmande förhållande till Acrel tyckes kunna slutas af Bil. N:o 24.

Digitized by Google

Detta är nu nästan allt, hvad man har att anföra emot Reuterholm. Emellertid fanns ett parti, som i och för de planer de hyste, med begärlighet omfattade allt som kunde skada hertigen, och innan kort hördes i de fleste sällskapskretsar, lästes i flere af Europas ansedd-daste tidningar de vidunderligaste rykten, högst kränkande för hertigen [8]). Flera klubbar inrättades i Stockholm,

[8]) Vi anse afgjordt, att dessa rykten härledde sig från ryska ministern grefvé Stackelberg samt baron Armfelt. Den sednare skrifver till fröken Rudenschöld, Amsterdam d. 9 Okt. 1792: »Att förlänga konungens minderårighet anser jag för en dikt, men att ge honom en dosis gift (aqva tophana), som småningom mördar honom, det är ett kostligt påfund, som vi väl böra vänta oss». Utdrag ur de hufvudsakligaste Handlingar rörande Baron Armfelts sammansvärjning, Stockholm 1794. Svenska chargé d'affaires Ehrenheim skrifver, Köpenhamn d. 23 Dec. 1792: »Jag har nyss mottagit svenska posten. Hvad skall jag svara på de kommunikationer denna post medbragte rörande de rykten och infamier som utspridas? Man har här några dagar af November talt om vår konungs sjukdom och det med gissningar och spådomar om följderne, som dock ej gingo så långt i infami som franska bladen. Det varade ej länge, förrän allt föll af sig sjelf, och jag bemötte det med förakt. Ingen har alltse'n talt derom, ingen tviflar mer på grundlösheten af hvad då utgafs. Bref och resande hafva tillräckligen upplyst». E. S. — I engelska tidningen The Times förekommer den 1 Okt. 1792: »Det försäkras i en af utländska gazetterna, som ankommo sistlidne lördag, att hertigen af Södermanland förklarat konungen för oäkta, och lofvat bevisa sådant för riksens ständer. — Vi uppgifva vår autenticité, att publiken må sätta hvad tro härtill som behagas». Dylika uppbyggliga rykten uppdukades vid samma tid i flere andra af Europas förnämsta tidningar. Å andra sidan böra vi ej dölja, att några af det Armfeltska partiet sjelfva fritaga hertigen från så orimliga planer. Franc säger (i anledning af hertigens förklaring, se nedan) den 25 Dec. 1792 i bref till Armfelt: »Emellertid bör en så högtidlig deklaration betaga all farhåga, om den existerat, i afseende på hertigens afsigter med konungen, samt tillintetgöra de absurda och fasliga rykten som lupit om den sistnämndes sinnesförfattning». Fröken Rudenschöld skrifver (d. 17 Maj 1793) till Armfelt: »Ännu har jag ej hört ett ord hviskas om riksdag».

Digitized by Google

samt besoldades af ryska ambassadören, som åsyftade att tillställa ett upplopp mot hertigen och hans parti, i afsigt att förklara Gustaf Adolf myndig, samt återinsätta hela det Gustavianska partiet [9]). Faktionerna voro ytterst upphetsade, och de som förde måttans, klokhetens och sansningens språk, hade svårt att blifva hörda. En af dessa var i begynnelsen Liljensparre. Uppskrämd af Reuterholms planer, men tillika, som det vill synas, ogillande ryska ambassadörens stämplingar, varnade han flere gånger hertigen för de missbruk, som bedrefvos med tryckfriheten. Han sökte också att nedsätta Reuterholms anseende hos hertigen genom att utmåla honom såsom hufvudet och chefen för hela den jakobinska rörelsen i Stockholm. Hertigen tycktes för ögonblicket gifva Liljensparre rätt, men slutligen återvann Reuterholm sitt inflytande i samma mån Liljensparres aftog. De vidunderliga rykten, som vid samma tid utspriddes i Stockholm, rörande hertigens planer mot den unga konungen, m. m., gaf dock Liljensparre mod att snart åter infinna sig hos hertigen, för hvilken han med oro och bekymmer upptäckte, hvad han och alla trogne undersåtare i detta afseende hade hört sägas samt fruktade. Men hertigen svarade, *att han ej kunde sätta tro till detta, som han utlät sig, dunkla prat, samt att han förtröstade sig på sitt samvetes vittnesbörd och på sin oskuld, att ej hafva den minsta del i sådane fördömda planer, dem han nog skulle förekomma och tillintetgöra* [10]).

Vi tro gerna uppriktigheten af hvad hertigen sålunda försäkrade. Emellertid syntes den plan, som man ansåg hafva blifvit af Reuterholm uppgjord, med hvarje dag närma sig utförandet. Pressen fortsatte sina bearbetningar i demokratisk-revolutionär riktning. Men då Thorild, en af den förra regeringens ifrigaste vedersa-

---

[9]) Bil. N:o 23.

[10]) Detta och det följande ur Liljensparres oftanämnde Berättelse. Jfr Svenska Siare och Skalder, V, s. 56 ff.

Digitized by Google

kare, slutligen uppträdde, samt offentligt uppmanade hertigen, att kullkasta det besvurna regeringssättet, samt införa allmänna val, ungefär såsom i Frankrike, o. s. v.; tycktes krisen hafva nått sin höjd. Regeringens vänner hade icke varit overksamma, och samma dag, denna skrift utkom, skyndade Liljensparre till hertigen, samt besvor honom, att icke längre blifva en stilla åskådare af alla dessa tilltag, såframt han icke ville blottställa den unga konungens tron, nationens lugn och sin egen ära och säkerhet. Till lycka för Liljensparre var Reuterholm för tillfället sjuk, så att hertigen snart insåg samt medgaf riktigheten af hvad den förstnämnde föredrog. Hertigen befallde derföre Liljensparre, att möta hos den sjuke Reuterholm, då man vidare skulle öfverlägga [1]).

Samma afton egde detta sammanträde rum. Reuterholm gjorde förgäfves motstånd emot de förslager, Liljensparre bragte å bane. Dessa voro, att hertigen ofördröjligen skulle utfärda en förklaring, hvari han på det högtidligaste försäkrade sig vilja om fyra år, alldeles i öfverensstämmelse med sin pligt och kungens testamente, till den unga konungen öfverlemna spiran i det skick, hvaruti han mottagit den: en varning emot missbruk af tryckfriheten borde utfärdas, hvari ordentliga straffbestämmelser för öfverträdelserne deraf voro upptagne, hvilket alldeles felades i den Reuterholmska

---

[1]) Reuterholm säger i en anteckning af år 1797: »1792 d. 7 Dec., då jag kl. 6 om aftonen efter vanligheten skulle resa upp på slottet till hertigen, blef på sjelfva slottsbacken af en full hyrkusk dess vagnstång inkörd i min vagn, hvaraf jag fick en ganska svår kontusion för bröstet, och hade äfven i detsamma förlorat lifvet, om ej den tjocka stången i minuten sprungit af emot sjelfva bröstet, utan att man vet, hvad som egentligen bröt den sönder, och utan att ändå skada något af bröstbenen eller af de ädlare delarne». Det var samma vagnstång, R. sedan förgylld förvarade bland sina samlingar. Biogr. Lex., art. Reuterholm, XII, s. 47.

Digitized by Google

s. k. förordningen, och slutligen borde Thorild aktioneras och straffas. Hertigen biföll alla dessa förslager, samt befallde Liljensparre, att ofördröjligen författa förslag till kungörelser härom. Sjelf satte han sig ned vid Reuterholms skrifbord; samt skref en egenhändig ordres till riksdrotset samt till Liljensparre, att anklaga Thorild, samt lägga beslag på de tryckta exemplaren af den sistnämndes skrift, hvilket allt ofördröjligen verkställdes [1]).

Man får ej förneka, att dessa åtgärder kraftigt bidrogo att lugna de förskräckte, samt afkyla de svär-

[1]) Hans Kongl. Höghets Hertigens af Södermanland Kungörelse och Varning till samtlige rikets inbyggare, att icke låta förleda sig af falska rykten och ogrundade omdömen. Gifven Stockholms slott d. 22 Dec. 1792. Se Dagligt Allehanda d. 24 Dec. 1792. Kongl. Maj:ts Nådiga Varning emot öfverträdandet af Dess d. 11 sistlidne Juli utfärdade förordning om en allmän Skrif- och Tryckfrihet. Gifven Stockholms slott d. 21 Dec. 1792. Strödda Handlingar till Publicitetens historia, andra häftet, s. 150 ff. En högst anmärkningsvärd omständighet, hvilken mycket anklagar Reuterholm, är, att han, enligt Liljensparre (a. st.) besoldade Thorild — författaren till dessa utgjutelser, hvilka på rent allvar uppmanade hertigen att sammankalla ständerna samt aflysa säkerhetsakten och införa ett demokratiskt regeringssätt! Då Liljensparre sedermera ville anklaga Thorild, gjorde Reuterholm tusen invändningar, samt egnade honom nästan uppenbart beskydd. Han kunde likväl ej rädda honom, men gaf honom vid afresan från fäderneslandet en årlig pension af 400 R:dr. — Liljensparre slutar sin berättelse om den del han haft i dessa händelser med följande ord: »Således upptäcktes och tillintetgjordes genom hertigens hurtighet denna förrädiska plan, som, om den kommit till mognad, ofelbart, oaktadt hertigens motvilja, likafullt gått i fullbordan, ty hela anläggningen skulle förblifva för hertigen en hemlighet, intill det ögonblicket då allt vore färdigt, och hertigen, försatt i häpenhet och trångmål, icke skulle kunna finna sig i en så oförmodad händelse, utan nödgas, försagd och villrådig, underskrifva de vilkor, som hans befallande minister (R.) och hans anhängare behagade honom föreskrifva». Detta visar åtminstone, huru Liljensparre föreställde sig, att planen var anlagd.

Digitized by Google

miska eller brottsliga beräkningar, hvilka kunde hysas af somliga. Åtminstone anse vi afgjordt, att detta sednare var fallet med Reuterholm. Men lugnet hade derföre långtifrån blifvit återstäldt. Ryska ambassadören upphörde ej att stämpla mot hertigen, och ändtligen lyckades man att få ett litet upplopp i gång. Ryska penningar utdelades flitigt bland massan, som knapt visste hvad den gjorde, eller hvems ärender den gick. Vi medgifva, att händelsen kunde vara obetydlig i sig sjelf, men den hade lätt kunnat hafva vidtutseende följder, derest ej regeringen uppträdt med kraft och bestämdhet. Ett gräl föreföll på gatan mellan en gardesofficer och några borgare, hvilka groft skymfades och misshandlades af den förre. Polisen trädde emellan, samt tog borgarne i förvar, men lemnade deremot besynnerligt nog officeren oantastad. Detta förtröt mängden, som skockade sig omkring poliskammaren, samt fordrade högt att officeren måtte arresteras. Liljensparre hotade skarpt, men mottogs med hvisslingar. Kort härefter begaf sig massan opp till kongliga slottets borggård, samt samlade sig till och med i sjelfva slottsgångarne inemot regentens rum. Man ropade högt, att konungen måtte visa sig för folket, att gardesofficeren måtte arresteras, o. s. v., och ändtligen aflossades ett skott mot vakten. Tumultet hotade nu att antaga en farlig karaktär. Emellertid voro konungens embetsmän och betjente å alla sidor sysselsatte med att lugna och skingra de orolige samt afskrämma de upproriske. Så snart Reuterholm från ett af hertigens fönster blef varse massan på borggården, uppmanade han general-adjutanten, grefve Schwerin, att gå ned samt hålla folket i ordning, ja det säges till och med, att han anmodat honom att i nödfall skjuta skarpt på de upproriske. Schwerin svarade: »Att jag icke är rädd, det har jag visat emot rikets fiender, och skall, om krig blifver, ännu visa det, men tror ni, att jag skall låta gå och spetsa mig för edra dårskaper, så bedrager ni er». Grefven gick dock ned, talade till

Digitized by Google

hopen, samt lyckades att få den utur trapporna ned på borggården, hvarifrån den sedermera bortjagades af några detachementer dragoner, som under tiden anländt [3]).

[3]) Bil. N:o 25, samt Gömdt är icke Glömdt, VII, s. 66 ff., åtskillige anteckningar efter L. von Engeström samt flere officiella Dokumenter. Upploppet, som egde rum d. 7 Jan. 1793, kallades det Ebelska efter en viss »krokbent handlande» vid namn Ebel, som visat sig som en af de ifrigaste, samt hållit tal till folket. Han jemte flere arresterades samma afton. Antalet af dem, som infunnit sig på borggården, var ej mer än något öfver 200, så att man finner att tillställningen på det hela var obetydlig, samt utan synnerlig fara,

Digitized by Google

TREDJE KAPITLET.

Baron Staël i Paris. Underhandlingar med Ryssland och Danmark.

(Januari—December 1793).

Reuterholms förändrade politik efter det s. k. Ebelska upploppet. — Märkliga yttranden af Reuterholm. — Grefve Stackelbergs återkallande. — Baron Staël i Köpenhamn. — Utdrag af bref från hertigen-regenten till baron Staël. — Samtal med Dumouriez. — Staël och Lebrun. — Europas nya mått och steg emot Frankrike. — Uppmaningar till Sverige att biträda koalitionen. — Svenska styrelsens svar. — Grefve Fersen Svensk minister hos Ludvig XVII. — Rysslands hotelser. — Provisoriskt förbund mellan Sverige och Frankrike. — Mystiska upptåg. — Förslag att rädda drottning Marie Antoinette ur fängelset. — Nya skrämskott från Ryssland och England. — Svenska regeringens värdiga beteende. — Borgenstjernas beskickning till Köpenhamn.

Ehuru obetydlig den händelse var, hvarmed vi slutade förra kapitlet, så hade den dock de vigtigaste följder. Uppskrämd af folkrörelserna upphörde Reuterholm att drömma om en revolution i frihetens intresse, samt satte, såsom vi hafva skäl förmoda, hädanefter sin största ära i att upprätthålla den grundlag han besvurit, samt den unga konungens rättigheter. Reuterholm före och efter det s. k. Ebelska uppIoppet var en helt annan person.

Dagen efter det nämnde oordningar egt rum, utfärdades en kungörelse, som vid strängt straff förbjöd sammanskockningar å torg, gator och gränder, men isynnerhet s. k. klubbar, hvilka, inrättade efter franskt mönster, lära i stor mängd funnits i Stockholm [1]). Vak-

[1]) Dagligt Allehanda den 10 Jan. 1793. Jfr Bil. N:r 23, samt Bref från statssekreteraren Franc till baron Armfelt, Gömdt är icke Glömdt, XII, hvilka sednare dock äro skrifna med mycken öfverdrift. Jfr åttonde kapitlet.

Digitized by Google

terna fördubblades och trupper inkallades till staden, för att derstädes upprätthålla ordningen. Enskilt yttrade Reuterholm nu, att *säkerhetsakten var Gustaf III:s bästa verk, oumgängligt till rikets styrande* [2]. Han visade äfven den unga konungens person mera aktning än tillförne [3], och yttranden undföllo honom, hvilka tycktes bevisa, att han numera alldeles upphört att stämpla emot honom. Så t. ex., då hofkanslern von Engeström kort före afresan till England infunnit sig hos Reuterholm, som han fann sittande i en lysande nattrock på en med rödt saffian beklädd länstol framför ett bord, på hvilket stod ett ur, yttrade Reuterholm: »*Jag ser med glädje på detta ur hvar minut som går förbi, och förer mig närmare den stund, då jag blifver fri från mitt slafveri; men jag har burit detta barnet* (nemligen den unga konungen) *på mina armar, och jag skall sätta honom spiran i handen*» [4].

---

[2]) Anteckning af L. v. Engeström.

[3]) R. skrifver (den 27 Aug. 1792) till rikskanslern Sparre: »Lilla kungen och alla de öfriga kungliga personerna må väl. Här rasas och lekes alla aftnar i Blå rummet, och inga *spasmer* hafva än synts till». Den 30 Aug. heter det: »Eljest är här ingenting nytt. Samtliga sällskapet mår väl, och vår lille Herre fortfar att rida karusell på stolarne om aftnarne». Rikskanslern Sparres brefvexling.

[4]) Anteckning efter L. v. Engeström. R. yttrar i en af nyssnämnde biljetter till rikskansleren (den 27 Aug. 1793): »Det in- och utvärtes fortfarande lugnet gifver oss dessutom för det närvarande Gudilof! ett af de stillaste skiften vi ännu fått smaka, sedan detta ängsliga förmynderskapet i en mörk stund tog sin början». Jfr fl. st. nedanföre. En bidragande orsak till den förändring R:s politik vid denna tid undergick har ock kunnat vara omtankan för sin personliga säkerhet, hvilken, om han slöt sig alltför nära massan samt byggde sina förhoppningar på dess medverkan vid genomdrifvandet af sina planer, kunde, efter hvad han nu haft tillfälle erfara, blifva ganska mycket blottställd. R. säger sig ändock under hela förmyndarestyrelsen oupphörligt varit omgifven af personer som stämplade mot hans lif. Han yttrar: »Under alla de åren (1792—96), som hertigens af Södermanland regentskap varade, var jag nästan jemt blottställd för oräkneliga försåt och

Digitized by Google

Emellertid fortfor Reuterholm att styra Sverige under högst bekymmersamma utsigter. Ryktet om baron Staëls resa till Paris, men isynnerhet den nödvändighet, hvari hertigen såg sig hafva blifvit försatt, att begära grefve Stackelbergs återkallande i Petersburg [5]), hade redan väckt en ganska obehaglig sinnesstämning, hvilken Sveriges ambassadör derstädes, friherre Stedingk, fåfängt sökte att mildra. Hertigens begäran rörande grefve Stackelberg blef väl beviljad [6]); men innan vi tillse, hvilka ytterligare mått och steg Ryssland vidtog, för att tukta en granne, hvars sjelfständiga uppträdande man hatade, låtom oss följa baron Staëls beskickning till Paris.

Så snart baron Staël anländt till Köpenhamn, uppsökte han samt hade flera förtroliga samtal med prinsen af Hessen, grefve Bernstorff, m. fl. Prinsen af Hessen yttrade: »Vi äro visserligen kejsarinnans *»ödmjukaste tjenare»,* i underskriften på våra bref till henne; men icke derutöfver». Han tillade de kraftigaste försäkringar rörande det vänliga uppförande, Danmark ämnade iakttaga mot

---

lifsfaror af alla slag. Icke blott under upptäckten af den riksförrädiska konspirationen som då yppades, utan äfven sedermera och allt framgent under hela denna besvärliga och bekymmerfulla tid, hvarunder flerfaldiga gånger flera förklädde personer lurade vid min port på gatan, att försåtligt mörda mig i min vagn, då jag sent om nätterna kom hem från slottet. Äfven upptäcktes en person, som i mera än fyra veckors tid med en studsare passat på bakom mitt sängkammarfönster på en mörk gård, utan att ändå hafva vågat eller förmått lossa af sitt tilltänkta mordskott». Uppsatsen af år 1797. Enligt hertigens befallning bevakades R:s hus dag och natt af polisbetjente. Liljensparres Berättelse.

[5]) Bil. N:o 26.

[6]) Bil. N:o 27. Stackelberg lemnade dock ej Stockholm förrän i Maj månad 1793. Såsom ett vilkor för hans återkallande har man sett uppgifvas, att kejsarinnan fordrade hofkanslerns v. Engeströms afgående ur ministèren. Vi hafva ej funnit något spår härtill i de diplomatiska akter vi sett, dock förmenar v. E. sjelf att så skulle varit fallet.

Digitized by Google

mot Sverige, så länge de nu gällande grundsatserna höllos i helgd. Grefve Bernstorff yttrade sig med ännu större bestämdhet till förmån för den nära förbindelse med Sverige och Danmark, hvilken hertigen åsyftade. »Vi äro af naturen kallade att förena oss emot en tredje makt, hvars politik alltid har varit att söndra oss genom att uppväcka misstroende mot hvarandra, ty hon vet alltför väl, huru skadlig vår förening skulle vara för hennes äregiriga förslager. Detta Ryssland är olidligt. Då det befinnes nödvändigt, smeker det er; men då man en gång hunnit så långt, att man ej tror sig behöfva det, beklagar det sig, om ni ej går in på att låta er beherrskas af det, och, om man måste välja, är det bättre, att hafva det till förklarad fiende, än att vara dess förtrogne vän [7]).

---

[7]) Ett rykte utspreds i Stockholm, att baron Staël i Köpenhamn skulle besökt en jakobinerklubb. Se Bref från statssekreteraren Franc till baron Armfelt, Gömdt är icke Glömdt, VII, s. 61. Men härom (jemte andra dithörande ämnen) skrifver svenska chargé d'affaires Ehrenheim, Köpenhamn d. 23 Dec. 1792: »H. E. baron Staël var vid genomfarten hos grefve Bernstorff obeskrifligt nöjd att hafva gjort dess bekantskap. Han lär hafva, som jag tyckte, sjelf berättat hem deras konversation. Grefve Bernstorff sade mig efteråt, att han fann honom något demokrat, och jag tror det ej misshagat, ty han är sjelf så nära att vara det, som hans ställning med så mycken makt i händerna det tillåter: han vore deciderad om han ej kände sig sjelf regerande. Denna kontrast emellan honom som statsminister och som privat man gör honom ofta mycket obscure och outransaklig. Jag behöfver ej tillägga, att jag tar demokrat efter 1789 års bemärkelse, men ej efter 1792, och denna skilnad är så mycket nödigare att göra, som jag tycker att man ibland förblandar dessa, och bemärkelsen af ordet växer alla dar ända till styggelse». Den 3 Jan. 1793: »Man har utspridt i Stockholm, grefve Bernstorff har sagt mig det, att baron Staël härstädes besökt en jakobinerklubb och hållit ett tal der. Skulle någon sätta tro till sådant sladder? Här är ingen jakobinerklubb primo: och secundo baron Staël kan intet hålla något tal; behöfver jag säga mer för att vederlägga det? Eljest var jag nästan jemt hos H. E. under hans korta

Digitized by Google

Emellertid fortsatte Staël sin resa, ehuru ganska långsamt. De nyheter, som inträffade från Frankrike om en nära förestående rörelse, hvari hertigen af Orleans och hans parti skulle vara de förnämsta medspelarne, föranledde honom att stanna under vägen, för att afbida utgången. Han tillbragte nära en månad i Brüssel, hvarunder han erhöll uppmaningar äfven från hertigen-regenten, att uppföra sig med yttersta försigtighet och grannlagenhet. Uppskakad af den förfärliga nyheten om Ludvig XVI:s mord skrifver hertigen[8]: »De rysligheter, som nyligen tilldragit sig i Paris, hafva till den grad upprört alla menniskor, och äro af en så vildsint och förskräcklig karaktär, att den, som skulle nära förbinda sig med Frankrike, med rätta skulle ådraga sig hela Europas vrede. Jag tror derföre, att det för vårt gemensamma bästa blir nyttigt att för någon tid uppskjuta den ifrågavarande underhandlingen, utan att fullkomligt afbryta den, isynnerhet i anseende till vår närvarande ställning till Ryssland, som endast söker en förevändning att öppet stöta sig med oss». Dessa råd voro utan tvifvel fullkomligt på sin plats, men baron Staël kände sig alltför mycket upphettad af sympatier för revolutionen, för att han skulle kunna följa dem. Han afreste mot slutet af Februari 1793 på vägen till Paris. Efter att ha passerat Mordeck, mötte han Dumouriez' armé, samt anmodades enträget, då han hunnit till det ställe, der högqvarteret var, att besöka generalen. Dumouriez språ-

---

vistelse här, och hade ej kunskap om något besök i någon klubb utom den Engelska såkallade, dit jag införde honom, och der voro största delen af diplomatien. Der talte H. E. kanhända något demokratiskt, som N. N. föreställer sig, men det var alltid à demi voix, och emellan fyra ögon. — Oss emellan sagdt, baron Staëls teori är ej så alldeles riktig. Men hvad ännu värre är: han, som ej är herre öfver någon sin känsla, vilja eller opinion, är åtföljd af en svärmare, som suckar efter alla regeringars upplösning och som ej gör hemlighet deraf. Allt detta angår mig ej, och det må N. N. anse som osagdt».

[8]) Den 12 Februari 1793.

Digitized by Google

kade mycket om Sveriges och Frankrikes inbördes intressen, samt insåg fullkomligt vigten deraf, att den närmare förbindelse, som man åsyftade att upprätta mellan dessa begge länder, hölls hemlig. »Det är nyttigare för Frankrike», yttrade han, »att ni bibehåller er närvarande ställning, än att ni omedelbart förklarar er för oss. Ni säger, att ni behöfver subsidier, för att spela er roll. Nåväl, jag vill gifva er del af min anfallsplan mot Holland, och, om den lyckas, skall det blifva lätt att förskaffa den summa som är nödvändig för att sätta eder i stånd att icke behöfva frukta Ryssland. Jag har 60,000 man och en lika stor reservkår. Ni har sett den anda, som lifvar mina soldater, och emellertid tänker jag blott att använda 24,000 man för denna expedition. Jag skall just i dag börja att bombardera Mastricht och Breda, och om båda dessa fästningar falla i vårt våld, hvarpå jag ej tviflar, ligger landet öppet för mig. I fall jag intager det, hvilket jag anser ej gerna kunna slå felt, skola vi hafva stora krafter att disponera, och allt blir då lätt. Emellertid skall jag, för att underlätta edra tillgöranden, lemna eder ett bref till vår minister för yttre ärenderna, och jag är fullkomligt öfvertygad, att ingen i verlden bör känna det politiska ändamålet med eder resa till Frankrike. Jag har just nyss fått veta, att de krigande makterna förklarat Monsieur för Frankrikes regent. Om er styrelse ser sig uppfordrad att taga samma parti, kan den svårligen hoppas att afsluta en förmånlig allians med republiken».

Ändtligen inträffade Staël i Paris. Han fann der en stor lust att gå Sveriges önskningar till mötes, och han såg sig i stånd att erhålla mycket mer, än hertigen befallt honom begära. I hans hus samlades en stor mängd af republikens utmärktaste män, som ditlockades af hans fru, lika utmärkt genom sitt snille, som genom öfverdriften af sina politiska grundsatser då för tiden. Mot slutet af Mars 1793 började underhandlingarne. Den franska styrelsen gjorde genom Lebrun, minister

Digitized by Google

för utrikes ärenderna, ganska fördelaktiga propositioner, dem man just som bäst höll på att öfverväga, då nyheten om Dumouriez' nederlag [9]) samt upproret i Bretagne [10]) inträffade. Dessa båda händelser fördröjde underhandlingen.

Emellertid tillvexte de förskräckliga och blodiga uppträdena i Paris, och baron Staël erhöll äfven från Sverige förnyade påminnelser, hvilka föranledde honom att något betänka sig, innan han alltför dristigt fortfor att inveckla sitt fädernesland i den nya franska republikens öden. Ställningen i Sverige hade under tiden också betydligt förändrat sig, samt gjorde denna varsamhet å svenska ministerns sida till en ren nödvändighet. Skada blott, att denna sednare skulle blifva af så kort varaktighet.

Helt visst sattes Svenska regeringens beslutsamhet och kraft att upprätthålla det neutralitetssystem, man antagit, under intet af alla dessa år förmyndare-regeringen räckte, på hårdare prof än 1793. Nästan hela Europa rustade sig mot Frankrike, hvars blodiga styrelse genom Ludvig XVI:s afrättande [1]) hade ådragit sig en rättvis och billig harm af nästan alla, hvilka ej blifvit förvridna af dessa afskyvärda läror. England och Ryssland slöto ett förbund [2]), åsyftande att genom uthungrande af Paris och Frankrike tillintetgöra revolutionen, hvarföre alla neutrala makters handel med detta land borde hindras, äfvensom Frankrikes egen handel i grund förstöras. Dessa makter uppmanade derföre på det kraftigaste Sverige, att om ej biträda koalitionen, åtminstone afbryta all handel med Frankrike. Men svenska regeringen fann ej skäl att bifalla denna begäran. Man svarade de respektive makternas ministrar, att man fast beslutit att under pågående krig iakttaga den strän-

[9]) Vid Nerwinden d. 18 Mars 1793.

[10]) Den 11 Mars 1793.

[1]) Den 21 Jan. 1793.

[2]) Den 25 Mars 1793 i London.

Digitized by Google

gaste neutralitet såväl i anseende till de förbundne makterna som Frankrike; att hvilka omständigheter som än måtte inträffa, och hvilka föreställningar deremot komme att göras, man på intet sätt ämnade beveka eller nödga konungen till den minsta afvikelse från detta oryggliga beslut, emedan Hans Maj:t vore öfvertygad, att det är grundadt på folkrätten, på hans kronas oberoende, samt hvarje monarks obestridliga rätt att lefva i fred och låta sina undersåter njuta alla välgerningarne deraf, o.s.v.[3]).

För att sätta regeringen i stånd att kraftigt upprätthålla detta beslut, samt förekomma, att det i minsta mån öfverträddes, utfärdades ett reglemente för sjöfarten i krigstider[4]); derjemte anbefalldes utrustandet af en eskader, hvilken på olika tider skulle konvojera svenska handelsfartyg i Nordsjön och Medelhafvet[5]). Regeringen visade sig äfven synnerlig angelägen, att ej genom någon oförsigtighet eller bristande grannlagenhet ge de koaliserade makterna minsta förevändning till fredsbrott. Så svarade man t. ex. på de förfrågningar rörande ändamålet med baron Staëls långa vistande i Paris, hvilka ofta gjordes, att han icke blifvit skickad till Paris; att han blott rest dit för att besöka sin fru, och att han aldrig varit ackrediterad hos någon annan än Ludvig XVI; man hade till och med gifvit honom tillkänna, att Paris vore den enda ort, hvarest man ej kunde tillåta honom att uppehålla sig, hvarföre han erhållit befallning att derifrån afresa, o. s. v. (I sjelfva verket ålade man baron Staël, att förebära en resa till Schweitz, för att

---

[3]) Denna Sveriges förklaring, hvilken först delgafs kabinettet i Petersburg, meddelades sedan i publika papper. Svenska ministern i Haag, grefve Löwenhielm, fick äfven deraf del (d. 27 April 1793).

[4]) Den 23 April 1793. Häri förbjöds att utrusta skepp af hvad slag som helst för någon af de krigförande makterna, samt att under svensk flagg föra kontraband (alla slags vapen och krigsförråder). Alla öfriga varor förklarades deremot under svenska flaggan fria.

[5]) Se Kungörelsen derom (af den 23 Maj 1793) i Dagligt Allehanda den 27 Maj samma år.

Digitized by Google

der afbida det gynnsamma ögonblicket, då republikens angelägenheter hunnit ordnas, samt förbjöd honom att sända kurirer till regenten, för att ej uppväcka misstankar). Hertigen satte sig ånyo i förbindelse med Monsieur, samt utnämnde grefve Fersen till svensk ambassadör hos den unga konungen Ludvig XVII, hvars intressen i förening med Sveriges han borde bevaka i Paris, dit han skulle begifva sig, så snart han fann det möjligt [6]).

Man torde ej kunna neka, att denna hertigens förmedlande politik, en följd af det rysk-engelska förbundet, var en åt försigtigheten hemburen gärd; men den andades en ton af sjelfständighet, hvilken isynnerhet Ryssland ej kunde fördraga. Kejsarinnan lät derföre förklara, att de subsidier, Sverige enligt sista fördraget med Ryssland borde erhålla, ej mera kunna utbetalas [7]), hvarjemte hon utrustade en flotta, hvars bestämmelse väl ännu ej var bekant, men som ej var serdeles svår att gissa. Då ryska statsministern grefve Osterman en gång härom talte med Stedingk, yttrade han: »Hvad tror ni väl det skulle kosta kejsarinnan, att med denna flotta gå på Stockholm»? »Jag tror», svarade ambassadören lugn, och med samma ton af förtroende, hvari Osterman yttrat sig, »att det skulle kosta kejsarinnan hennes flotta». Då ryktet om de faror, som från denna sida hotade riket, hann till Stockholm, blef en allmän förskräckelse, och regeringens bryderi syntes äfven hafva nått sin höjd. Hertigen sjelf bibehöll väl någorlunda sitt lugn, men deremot blefvo Reuterholm och rikskanslern alldeles utom sig. Den förre tycktes nära färdig att *»krypa under bordet»*, — och Sparre *»dundrade som en torndyfvel i en träbytta, och utbrast i hotelser»* [8]). Hertigen kunde väl för några ögonblick finna

[6]) Bil. N:o 28 och 29.

[7]) Bil. N:o 30.

[8]) Uppgift af L. v. Engeström. Vi neka ej, att denna berättelse förefaller något osannolik. v. Engeströms penna är vanligen nog vresig, då han yttrar sig om R. Å andra sidan böra vi ej antaga, att v. E. gjorde sina historiska anteckningar mot

Digitized by Google

sig brydd utaf sina ministrars rådlöshet; men han fann sig snart, samt yttrade skämtsamt till v. Engeström om Sparres och Reuterholms beteende vid detta tillfälle: »Vet ni, det var poltroneri, som styrde dem begge». Den allmänna ställningen tycktes för öfrigt föga medgifva något val, hvarföre man beslöt, att kraftigt vidblifva det system, man en gång uppgjort. Generaladjutanten Klingspor och alla i Stockholm vistande finska officerare skickades i följd häraf till Finland, och man kunde omöjligen veta, om man ej innan kort skulle vara i öppen fejd med Ryssland.

En förnyad anledning till tveksamhet och bryderi för styrelsen inträffade kort härefter, genom de underrättelser som ingingo från Frankrike. Hertigen-regenten hade, såsom nämndt, väl ålagt baron Staël att lemna Paris; men i stället att lyda dessa order, hade han återknutit underhandlingarne med den revolutionära och blodbesudlade republiken, samt med ministern för utrikes ärenderna, Lebrun, afslutat en allians mellan Sverige och Frankrike, hvilken han öfverstyrde till regenten genom en kurir, som inträffade i Stockholm i början af Juni 1793. Denna allians tycktes blifva högst förmånlig för Sverige. Den innehöll, att Frankrike genast skulle betala 10 millioner i subsidier med vilkor, att Sverige erkände republiken och med henne återknöt sina politiska förbindelser två månader efter det summan blifvit lyftad. Dessutom förband sig Frankrike, att, i fall Sverige fick krig, gifva årligen 18 millioner, — en summa sex gånger större än den regenten befallt Staël begära[9]).

bättre vetande, då han förnekade R:s mod. Vi vilja ej svara för hans *personliga* mod. Troligen var detta icke stort, såsom oftast är fallet med alltför känsliga, poetiska samt meditativa naturer, hvilket R. var. Men deremot var han icke utan ett ganska stort *politiskt* mod, hvilket han tillräckligen ådagalade under hela den tid han styrde Sverige, då han sällan tillbakahölls af några betänkligheter eller någon fruktan.

[9]) Bil. N:o 31. Alla underrättelserna om baron Staëls resa samt underhandlingar i Paris äro efter hans i chiffer skrifna bref till hertigen.

Digitized by Google

Det var Dantons parti, som hade gjort dessa löften, hvarjemte man hade för afsigt, att låta Danmark och Turkiet deltaga i förbundet.

Så fördelaktiga dessa anbud än voro, vågade hertigen ej antaga dem. Vi känna ej, huruvida Reuterholm varit af en annan mening; emellertid var frågan, under dåvarande osäkra ställning till Ryssland, af yttersta vigt, och man synes hafva tagit sin tillflykt till somnambulernas och de klarseendes rådslag, för att besluta sig. Åtskilliga af dessa helgon som hördes, röstade utan tvekan *för* förbund med Frankrike [10]). Men huru göra? Att vid denna tid ingå dylika förbindelser, skulle otvifvelaktigt invecklat hela norden i krig. Ett förslag var väl å bane, att minska det förhatliga i denna förbindelse derigenom, att man meddelade baron Staël en not, hvari han å regentens vägnar skulle begära, att drottning Marie Antoinette och hennes familj, hvilka ännu qvarhöllos fängslige i Tempeltornet, måtte erhålla sin frihet; men äfven denna åsigt synes ej hafva vunnit afseende eller föranledt till någon åtgärd. Man uppdrog följaktligen åt baron Staël, att draga ut på tiden med underhandlingarne, tilldess republiken vunnit något mera fasthet, och beslöt i stället att, i afbidan härpå, söka närma sig Danmark.

Emellertid fortsatte Ryssland att föra samma stolta och hotande språk som förut. Så snart dess stora flotta hunnit till Sundet, ingaf Rysslands chargé d'affaires i Stockholm, herr Nottbeck, till ministéren en not [1]), hvarigenom ändamålet med denna flottas utskickande blef klart. Den skulle, heter det häri, kryssa i Nord- och Östersjön i afsigt att der hämma och förebygga Franska handeln och sjöfarten, och derjemte skydda dessa haf mot Frankrikes kaperier. De instruktioner, som blifvit befälhafvaren öfver denna flotta meddelade, föreskrifva honom att borttaga alla skepp, som föra den s. k. franska

---

[10]) Bil. N:o 32.

[1]) Den 30 Juli 1793.

Digitized by Google

flaggan, och anhålla alla neutrala skepp, som med laddningar eller effekter befraktas till franska hamnar. Sedan Frankrike genom revolutionens gräsligheter satt sig i ett omedelbart krigstillstånd med alla nationer, *kan ej neutraliteten mera tillåtas; den kan ej mer existera, sedan Europas största makter förbundit sig att göra gemensam sak mot säkerhetens och den allmänna välfärdens fiender.* Slutligen uppmanade kejsarinnan konungen, att afbryta alla handelsförbindelser med Frankrike, att vägra konvojer åt de svenska handelsskepp, som redan kunde vara bestämda till franska hamnar, och att föreskrifva de till andra haf bestämda fartyg att underkasta sig de ryska krigsskeppens visitation, o. s. v.

Ungefär vid samma tid som detta tilldrog sig, utlopp från hamnen i Portsmouth en stor Engelsk flotta under lord Howes befäl, färdig att upprätthålla samma system för de neutrala makternas handel, som Ryssland predikade, och det var sålunda föga sannolikt eller ens rådligt, att Sverige skulle kunna under så beskaffade omständigheter fortsätta sina handelsförbindelser med Frankrike. Förmodligen blefvo de i följd af dessa tvingande förhållanden i betydlig mån inskränkte. Emellertid var styrelsen angelägen, att ej offentligen medgifva dessa inskränkningar, hvarföre den ryska deklarationen besvarades på ett ganska värdigt och bestämdt sätt. Svenska ambassadören i Petersburg inlemnade derom en not, hvari han (efter en kort framställning af Rysslands och Englands gjorda fordringar) slutar med den förklaringen, att, som regenten ej ville gifva rikets hufvudnäring, handeln, till sköflings, borde han på det högsta vara angelägen om »*bibehållandet af den neutralitet, som Sverige antagit*». Men, långt ifrån att härigenom vilja gynna Fransmännen, på hvilka hertigen på intet sätt fäster afseende, har han blott haft och skall alltid hafva Svenskarnes väl till föremål.

På detta sätt hjelpte man sig för ögonblicket ifrån de svårigheter som hotade, och någon annan synlig följd

Digitized by Google

af detta Rysslands och Englands stränga uppförande förspordes icke, än att Sverige sökte komma Danmark närmare, under det afståndet från Frankrike för tillfället tycktes blifva allt större [2]). I September 1793 sände hertigen sin förtrogne, kammarjunkaren Borgenstjerna, till Köpenhamn, med bref till kronprinsen samt förslag till en allians mellan Sverige och Danmark [3]). Borgenstjerna blef mottagen med den största välvilja såväl af kronprinsen som grefve Bernstorff. Den förre yttrade: att ingenting skulle blifva honom kärare, än att snart få se sin önskan om en varaktig och säker allians uppfylld, hvilket alltid varit hans syftemål, ehuru det ofta blifvit hindradt, dock ej af honom, hvilket han hoppades få innan kort för H. K. H. regenten ådagalägga. Grefve Bernstorff förde samma språk. Ingenting skulle kunna mera fröjda honom, eller kasta större glans öfver hans lefnads afton, än att snart få afsluta ett förbund med Sverige, hvilket otvifvelaktigt borde lägga grunden till begge nationernas sjelfständighet och lycka. Kronprinsen öfverlemnade hertigens bref jemte förslag till allians till grefve Bernstorff, som kort derefter utlät sig till Borgenstjerna, att han numera hyste fullkomligt förtroende till hertigen-

---

[2]) Revolutionärernas beteende mot drottning Marie Antoinette uppretade isynnerhet Reuterholm emot dem. Han utlåter sig (Drottningholm d. 27 Aug. 1793) i bref till rikskanslern Sparre (a. st.): »Med den i går afton sent anlända posten uteblef åtminstone den fruktade tidningen om den olyckliga drottningens af Frankrike väntade högst bedröfliga slut, hvilket mig alltid anade, att barbarerna ämnade till en rejouissanse på den 10 Aug., som likväl aflupit utan denna faseliga akt». Löwenhielm omtalar dock i en depesch hennes slut under guillotinen såsom ett rykte kommit till Holland, och »Fersen säger: att *utan mirakel* nästan ingen räddning mera är att hoppas för denna så olyckliga prinsessa och dess ömkansvärda familj. Nästa post torde således afgöra den fruktan, hvaruti alla, som icke afklädt sig all mensklighet, nu lefva för henne. Emellertid hafva Antropofagerna ånyo lidit nederlag och betydliga förluster, som jag väl unnar dem, för all deras grymhet och blodtörstighet».

[3]) Bill. N:o 33 och 34.

Digitized by Google

regenten; han vore nu blott sysselsatt med utarbetandet af ett fördrag, hvilket grundade sig på de preliminärer, Borgenstjerna medfört, o. s. v. »Jag hoppas», yttrade kronprinsen vid samma tillfälle, »att ni skall blifva nöjd; jag tänker blott på att gifva er ett tillfredsställande svar, hvarpå vi nu arbeta».

Emellertid synes något moln hafva uppstigit och stört Danskarnes förtroende till Sverige. Resande svenskar, som kommo till Köpenhamn och voro regeringens fiender, gjorde allt för att afskräcka Danmark från en nära förbindelse med Sverige, der sinnena vore i jäsning mot styrelsen och landet vid branten af en revolution. Dessa rykten kommo slutligen till hofvets kännedom. Då Borgenstjerna vid samma tid uppvaktade kronprinsen, fann han honom kall, orolig och bekymrad. Kronprinsen yttrade: »Var öfvertygad om, att jag aldrig en minut tvekat, huruvida jag bör afsluta förbund med Sverige eller ej; det skulle tvertom göra mig den största glädje; jag tror hertigen icke allenast som Regent, utan som hederlig karl, och jag tror och hoppas, att konungen följer samma grundsats, säg blott ej, att hela riket önskar förbund med oss. Jag älskar och högaktar edra stolta landsmän; men de äro orolige och besynnerliga, och det tyckes, som om de ej vilja känna den fara de sjelfva till slut kasta sig uti. Ni bör förstå mig, och häraf känna mitt bekymmer. Jag hoppas dock, att hertigen vid eder återkomst skall blifva nöjd med mitt svar, och att ni sjelf skall blifva detsamma, nästa gång jag får återse eder. Om vårt samtal i dag behöfver ni ej underrätta H. K. H.; jag har endast för er uppriktigt yppat min oro [4]).

---

[4]) Bref från Borgenstjerna till hertig Carl, September, Oktober och November 1793. — Vi behöfva knappt upplysa, att dessa rykten, som uppskrämt kronprinsen m. fl., härledde sig från Armfeltska partiet, hvilket ogerna måste se ett nära anslutande mellan Sverige och Danmark, emedan det skulle betrygga det närvarande systemet, samt försvåra de oroligheter,

Digitized by Google

I sjelfva verket blefvo också dessa misstankar ej utan inflytande på det svar Danmark afgaf på hertigens proposition. En defensiv allians vågade man för ögonblicket ej ingå; det vore nog, om man gjorde början med ett handelsfördrag, o. s. v. [5]).

hvilka detta parti hoppades kunna tillställa, för att befrämja sina planer. Jfr uti fröken Rudenschölds brefvexling med baron Armfelt flere yttranden, som bestyrka denna uppgift.

[5]) Bil. N:o 35.

Digitized by Google

FJERDE KAPITLET.

Baron Armfelts Sammansvärjning.

(*Mars 1792. — Februari 1794.*)

Karakteristik af Armfelt. — Återblick på hans stämplingar mot regenten. — Bref från Catharina II till Gustaf IV Adolf. — Armfelts misstankar mot regenten vakna ånyo, isynnerhet i följd af den sednares sätt att behandla konungamördarne och hans umgänge med Staël och Bonde. — Falska slutsatser, dem Armfelt drager af dessa förhållanden. — Hans plan att förklara konungen i förtid myndig. — Afsked af hertigen och konungen. — Armfelts afresa från Stockholm. — Det intryck, de samtida händelserne i Sverige och Frankrike gjorde på honom. — Han inställer tills vidare sin revolutionsplan. — Samtal med kurfursten af Saxen. — Armfelt i Wien. — Underhandlingar med Rasumoffsky. — Ny revolutionsplan, beräknad på Rysslands hjelp. — Det omdöme, *historien* måste fälla om denna plan. — Fröken Rudenschöld, kongl. sekreteraren Ehrenström och general Toll erhålla del af Armfelts plan. — Memoir till kejsarinnan. — Fröken Rudenschölds svåra ställning vid hofvet. — Hennes förhållande till regenten. — Intriger. — Politik och kärlek. — Gustaf Adolf vägrar mottaga det bref, fröken Rudenschöld å baron Armfelts vägnar vill lemna honom. — Orsaken härtill. — Gustaf Adolf närmar sig hertigen och hans parti. — Armfelts planer röna motstånd så väl i Stockholm som uti Petersburg. — Prospectus till Gustaf III:s historia. — Armfelts ytterligare mått och steg. — Bref från hertigen-regenten till Armfelt. — Ankomst till Neapel. — De faror, som hota Armfelt. — Grefvinnan Armfelt afreser till Petersburg. — Hvad delaktighet bör man tillräkna Schröderheim och Lagerbring i den Armfeltska sammansvärjningen? — Fröken Rudenschöld och hennes förnämste medbrottslige i Stockholm på väg att upptäckas.

Den snillrike konung, hvars historia utgjort föremålet för våra skildringar uti föregående delar af detta arbete, var väl nu försvunnen från händelsernas tummelplats; men hans ande qvarlefde uti ett antal vänner och förtrogne, hvilka i början af förmyndar-regeringen ännu innehade platserna uti styrelsen och den högre förvaltningen.

Bland alla dessa den mördade konungens anhängare och vänner var baron Gustaf Mauritz Armfelt onekligen den mest betydande såväl genom det förtroende, han lyckats tillvinna sig hos den sjuke konungen under de sista dagarne utaf hans lefnad, som genom sitt snille och sina personliga egenskaper i öfrigt.

Friherre G. M. Armfelt var otvifvelaktigt en af de mest ovanliga och glänsande naturer, den kalla Norden frambragt. Redan hans yttre antydde en utmärkt personlighet. En manlig och reslig, fastän ej reguliert vacker figur, en något sjelfsvåldig hållning, men ett hufvud, i hvars sköna, uttrycksfulla drag en obeskrifligt liflig själ afspeglade sig. Ur det djupa mörkblå ögat strålade snille och eld; kärlek och ärelystnad täflade om företrädet i denna atheniensiska natur, och hans tjusningsgåfva när det gällde de sköna gaf honom ett diplom på ständiga segrar. Det var en ny maréchal Richelieu, fullt jemförlig med Frankrikes.

Då Armfelt 1792 såg de öppna vägarna till lyckan stängda, beslöt han söka den på konspirationens farliga stråt. Det var en följd af denna, i Gustaf III:s skola bildade, ränkfulla, förvägna, oroliga och åt ärelystnaden invigda karakter, som gaf åt hela hans lif, hans verksamhet och syften någonting äfventyrligt, och gjorde honom skicklig i intrigen, men obetänksam och farlig i statsvärf. Han var i diplomatiska bestyr förslagen, fintlig, djerf, högst inställsam, och röjde i denna väg en förmåga, som lekte med svårigheterne och kringgick hindren. Arbetets börda, likasom krigets, var honom ej tung, och han bibehöll alltid nog sinnesfrihet, för att gyckla både med lyckan och motgången. Han behandlade med lika lätthet kriget och politiken, sällskapslifvet och kärleken. En vidlyftig brefvexling med vänner samt med många af sin tids statsmän, lärde och utmärkte fruntimmer var för honom en hvila från arbetet och han räckte till för allt. Han kände de fleste af Europas hof och kabinetter, hade utstuderat deras svagheter, utgissat deras syften och uppträdde som en slags partiledare på alla de ställen, der han anställdes. Men ej nog härmed. Genom de ovanliga gåfvor, naturen på honom slösat, och genom sin vana vid stora verlden, der han lyste och beundrades, hade han vunnit en hög grad af verldsbildning, som förhöjdes genom ett väsende, der glädtighet, qvickhet,

Digitized by Google

sorglöshet och älskvärdhet täflade om företrädet. Hans konversation, tindrande af infall och salt, var träffande, målande, ofta bländande som blixten. Han var merendels öfvertygande, ty hans rörliga och känsliga själ utgjöt sig vanligen i sanningen af ögonblickets intryck.

Redan dessa drag till Armfelts karakteristik böra vara tillräckliga för att visa, att hvarthelst ödet måtte hafva kastat denne ovanlige man, skulle han nödvändigt verka i en orolig och högsväfvande riktning; ty han egde icke blott hela smidigheten af det grekiska snillet under den atheniensiska demokratiens mest rörliga tid, utan han var äfven ett barn af det adertonde seklets lättsinne och sedeslöshet, hvars yta bländade under ett innandöme af den vidrigaste art. Han var dock hvarken hatfull, egennyttig eller grym. Hans hjerta var i grunden godt, men styrdes af lidelser, som ofta besegrade grundsatserna. Af tycke och tradition älskade han den absoluta monarkien; likväl skulle maktens retelser, i hvad form den än framstått, alltid hänfört honom, och om han lefvat under den s. k. frihetstiden, skulle han måhända blifvit en Tessin, men säkert aldrig en Arvid Horn, hvars allvarligare egenskaper han saknade. Mera ränkmakare än statsman förenade han alla vilkor för djerfhet, finhet, takt, vältalighet och böjlighet för att blifva partichef i en revolution, allsmäktig i ett hof, farlig i en sansad regering, olycklig för en stat utan konstitutionella garantier. På dem han ville vinna, utöfvade han derjemte ett hänförande välde, en förtrollning, hvarigenom öfverlägsenheten, då den nedlåter sig, sällan förfelar att intaga dem som föras inom dess krets. Denna tjusningskraft var en af Armfelts farligaste vapen. Det var genom den, han vann Gustaf III:s och så mångas entusiastiska beundran; genom den som han segrade i stora verldens salar, lika lätt som bland medelklassen, der han förstod att vinna anhängare, och bland sjelfva soldaterna, hvilkas faror och mödor han glädtigt delade. Dock dessa betraktelser och karaktersdrag torde redan hafva fört oss allt-

Digitized by Google

för långt från vårt ämne, hvarföre vi återgå till detsamma [1]).

Med den erfarenhet och verldsvana som Armfelt förvärfvat, förstod han väl att dölja de svindlande planer, hvilka redan jäste i hans inre, ehuru han i öfrigt var långtifrån försigtig eller tystlåten. Nu bjöd dock nödvändigheten lag, och hans stämplingar mot regenten togo, såsom vi sett, sin början redan vid Gustaf III:s sjukbädd [2]).

Armfelt visade sig vid flera tillfällen fullkomligt öfvertygad derom, att den länge misstrodda hertig Carl varit delaktig i sin broders mord. Var han detta äfven till fullo i sitt inre? Vi tvifla derpå; och de händelser, som nu med snabbhet följde på hvarandra, visade honom, att med hertigen som chef i förmyndarestyrelsen var ingen allsmäktighet för honom att hoppas. Hertigens vänner och grundsatser voro kände: de voro bådadera Armfelts antipoder. Derför uppmanade han den döende konungen under de sista dagarne af hans lefnad, att göra det tillägg till sitt testamente, hvarom vi talat, och hvarigenom Armfelt tillförsäkrades en beständig plats i förmyndarestyrelsens konselj; derföre gaf han, enligt egen uppgift, sin döende konung det löfte, hvarom man likaledes talat, att alltid försvara den unga Gustaf Adolfs rättigheter, ett löfte hvilket Armfelt låtsade anse vara af högsta nöden påkalladt, om tronföljaren eljest skulle njuta den lyckan att en gång hinna till en lugn besittning af sin ärfda tron. Men Armfelt nöjde sig ej härmed. Han dref denna, efter vårt förmenande, alldeles opåkallade och för hertigen kränkande misstanka ända derhän, att han lär hafva skrifvit till kejsarinnan, samt påkallat hennes försäkran att med råd och hjelp alltid skydda den unga konungens rättigheter. Kejsarinnan, hvars alltid närda hopp,

att

---

[1]) Jfr. flere lyckade karakteristiker af Armfelt, Gömdt är icke Glömdt, XIII, s. 55.

[2]) Föregående del, s. 237.

Digitized by Google

att se Gustaf Adolf och sin sondotter Alexandra förenade, syntes vara i fara, skref verkligen vid samma tid ett hemligt bref till Gustaf Adolf, hvilket af Armfelt framlemnades, samt innehöll de kraftigaste försäkringar af alldeles samma syftning, den Armfelt begärt [3]).

Så länge Armfelt ännu hade hopp eller såg någon utväg, att fortfarande utöfva inflytande på förmyndarestyrelsen, uppförde han sig temligen hyggligt mot regenten. Så t. ex., då folket den 29 Mars 1792 samlade sig omkring slottet, samt ett uppror, på sätt Armfelt försäkrar, var nära att utbrista mot regenten, hvilken massan misstänkte hafva haft del i konungens mord, lugnade Armfelt på regentens uppmaning de missnöjde, samt förmådde dem att skingra sig [4]). Hans inflytande röjdes dessutom i början af förmyndarestyrelsen uti flere grenar af förvaltningen, såsom då Lagerbring och Toll inkallades i styrelsen [5]).

Dock, Armfelt var ej danad att blifva en favorit och hemlig rådgifvare hos hertigen-regenten, såsom han *en tid* varit det hos Gustaf III [6]); ja vi gå så långt, att vi påstå, det han genom sitt stolta och ofta nog framfusiga sätt i längden måste stöta sig med hvem som helst, hvars förtroende han en tid lyckats tillvinna sig. Den första anledning till söndring mellan hertigen och Armfelt inträffade, då den förre förklarade det beryktade tillägget till Gustafs testamente ogiltigt [7]). Då

---

[3]) Armfelts sjelfbiografi, II, 73. Anledningen till vår misstanka, att det varit på Armfelts egen, om också ej direkta, begäran kejsarinnan skref åsyftade bref till Gustaf Adolf, hemta vi af några uttryck af den förstnämnde i ett bref till kejsarinnan, intaget i Utdrag af de hufvudsakligaste handlingar rörande Armfeltska sammansvärjningen, s. 90. För öfrigt lofvade kejsarinnan i nämnde bref till konungen, att med honom i allt handla som en vän och en mor, etc.

[4]) Armfelts sjelbiografi, II, 63 ff.

[5]) Nyssnämnde sjelfbiografi, II, 118 f., samt bref från kongl. sekreteraren Ehrenström till Armfelt, Djurnäs d. 13 Maj 1792.

[6]) Huru Armfelts inflytande vid slutet af Gustaf III:s regering var i aftagande, derom se föregående del, s. 194 ff.

[7]) Sid. 4.

Digitized by Google

uppflammade Armfelts vrede, ehuru han ännu dolde den temligen väl, samt förklarade, att han med fullt förtroende öfverlemnade makten odelad i hertigens händer, o. s. v.[8]). Men huru föga nöjd Armfelt var med denna tillställning, visas bäst deraf, att, ehuru regenten tillät honom att fortfarande bevista konseljen, var han der ej synlig någon enda gång efter konungens dödsdag[9]). Sedermera röjde Armfelt vid flere tillfällen sitt obeqväma och våldsamma sinnelag[10]). Hertigen kände sig högeligen besvärad af honom; men hvad ville han väl till en början göra? Han var, som bekant, mycket svag, samt låtsade en tid följa hans råd, ehuru han hemligt aflägsnade sig ifrån honom.

Det var isynnerhet tvenne punkter, hvari någon samstämmighet mellan hertigen och Armfelt syntes omöjlig, nemligen sättet huru de i Gustaf III:s mord inveckladе borde straffas, samt frågan om Sverige borde deltaga i kriget emot Frankrike eller ej. Vi hafva redan antydt Armfelts tanka i dessa begge ämnen[1]), och erinra oss, att den var rakt motsatt hertigens. Denne sistnämnde hade följaktligen knapt börjat att härutinnan mera tydligt gifva sina åsigter tillkänna, förrän Armfelt åter begynte hysa de svartaste misstankar. Den som på ett alldeles icke otvetydigt sätt tycktes röja benägenhet för eftergifter mot konungamördare[2]), kunde han väl annat än gilla deras afskyvärda läror? Den som med ett visst intresse syntes underhandla med ett sändebud[3]) från denna brottsliga republik, sammansatt af mördare och jakobiner, hvad annat kunde han väl

[8]) Armfelts sjelfbiografi, II, 70 ff., Anteckningar af Armfelt till hans rättfärdigande, författade i Neapel d. 16 Mars 1794, Gömdt är icke Glömdt, VIII, I, samt Bil. N:o 36.

[9]) Vi hafva sorgfälligt genomgått de på riksarkivet i Stockholm förvarade konseljprotokollerna, hvilka åtminstone ej upptaga honom såsom vid öfverläggningarne närvarande.

[10]) Bil. N:o 9.

[1]) Sid. 12 f.

[2]) Jfr. sid. 27.

[3]) Jfr. sid. 31.

Digitized by Google

härmed åsyfta, än att i densamma vinna ett stöd för de förändringar, han hade i sinnet att genomdrifva i sitt eget fädernesland? Så räsonnerade Armfelt i sin bedragna maktlystnad, hvars bitterhet närdes af hans lättflygande inbillning, som mer än en gång förledde honom, att se spöken midt på ljusa dagen [4]).

Det förtroende hertigen visade baronerne Staël och Bonde, begge Verninacs vänner, men isynnerhet den kort härefter från Italien återvändande friherre Reuterholm, blef i följd af allt detta signalen för uppgörandet af de revolutionsplaner, hvarmed Armfelts fruktbara förslagsförmåga redan gick hafvande. Han ansåg oundgängligen nödvändigt, att undan hertigens inflytande draga den unge konungen, hvars lif och rättigheter eljest lätt kunde blifva blottställde för de nedrigaste stämplingar. Utvägen härtill syntes honom böra blifva behändig, om man genom borgerskapet och några andre tillgifne kunde lyckas att förklara konungen myndig, samt i händelse af motstånd bemäktiga sig hertigens och hans förnämsta rådgifvares personer. Man påstår att förslaget härtill uppgjordes om sommaren 1792 under ett möte med några vänner på Liljeholms värdshus helt nära Stockholm. Det skall sedermera hafva blifvit vidare omtaldt och diskuteradt under promenader med Toll och några flere uti den vackra parken vid Haga [5]).

---

[4]) Armfelt kallade (Sept. 1792) Sverige »en kula för mördare, jakobiner och uslingar». Jfr. fl. st. i hans bref, Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar, 1 ff.

[5]) Upplysningar uti Svenska historien, ifrån Mars månad 1792 till November 1796, af en då lefvande och nära händelserna stående person, Manuscript i E. S. Jfr. bref från Ehrenström till öfverste Aminoff, samt från densamme till Armfelt, i Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar etc., s. 34 och 44. På sednare stället heter det: »Jag förblifver ännu vid min tanka, att en revolution, utförd inom oss utan Rysslands medelbara deltagande, hade varit en ganska lätt sak att verkställa. Men då hade man bort tillvinna sig konungens förtroende och skaffat sig makt öfver hans person. Begge West-

Digitized by Google

Emellertid inträffade dagen för baron Armfelts afresa [6]). Hans afsked från hertigen var utmärkt af den kalla höflighet, som födes af ett ömsesidigt misstroende, utan att man derföre ännu å någondera sidan känner sig hugad att tydligt röja det. Enligt Armfelts egen uppgift bad hertigen honom med mycken ömhet att på den bestämda tiden återkomma, emedan han sade sig mycket sakna honom [7]). På ett helt annat sätt skiljdes Armfelt från den fjortonåriga konungen. De gjöto begge ymniga tårar, under det Armfelt uppbjöd hela sin förmåga att i det stackars konungabarnets ännu oerfarna, oskyldiga bröst ingjuta misstankar mot hans farbror regenten. Han förklarade, att som under en förmyndare-regering mycket kunde hända, borde han gifva honom tvenne löften, hvarigenom de största farorna af de planer, man mot honom kunde hysa, skulle undanrödjas, såframt man nemligen ej tog sin tillflykt till brott. Gustaf Adolf lofvade derföre Armfelt, att med sin närvaro eller sitt samtycke aldrig sanktionera någon riksdag, som förmyndare-regeringen sammankallade, samt att ej gifta sig, förrän han var myndig [8]).

---

männerne i spetsen för det mindre borgerskapet i Stockholm samt några Blå-band omkring konungen, som då bort vara ute till häst, hade varit alldeles tillräckligt för denna operation», o. s. v. I ett annat bref från densamme till densamme (a. st., s. 31) heter det, att »uppfinningen» af denna revolutionsplan »tillkommer» Armfelt. Vi förmoda, att det varit denna plan, som uppgjordes på Liljeholmen och under promenaderne vid Haga; mycket tyckes gifva anledning till en dylik förmodan. Ehrenström och Armfelt voro nära bekanta sedan längre tid tillbaka, då de begge åtnjöto Gustaf III:s förtroende i lika hög grad.

[6]) Se sid. 14. Jfr. Bil. N:o 37.

[7]) Armfelts sjelfbiografi, II, s. 76, Gömdt är icke Glömdt, VIII, 11 f. samt Bil. N:o 36.

[8]) Armfelts sjelfbiografi, II, 72 ff. Det sista löftet Armfelt aflockade den unge konungen, var alldeles i strid med Gustaf III:s testamente af år 1789 (se s. 3 härofvan), som tvertom bestämde, att konungen vid 17 år skulle förmälas. Förmodligen

Digitized by Google

Armfelt reste, full af vrede och harm, samt orolig öfver den nya vändning, sakerna i Sverige tagit. Med sina vänner, bland hvilka vi i första rummet märka fröken Rudenschöld, kongl. sekreteraren Ehrenström samt ryska ambassadören Stackelberg, hvilka alla synas hafva fått del af hans planer, hade han öfverenskommit att flitigt brefvexla, i hvilket ändamål han äfven anmodat dem att begagna en chiffer, som de af Ehrenström skulle erhålla [9]). På detta sätt fick han tidigt underrättelser om alla de förändringar, som kort efter hans afresa från Sverige inträffade i styrelsen, samt om de nya mått och steg, hvilka i sammanhang härmed togos, för att befästa landets sjelfständighet. På samma gång ingingo de sorgligaste underrättelser om sjelfsvåldsandans framsteg i Frankrike, om tronens störtande derstädes, de kungliga personernas fängslande samt republikens utropande. Allt detta uppskrämde Armfelt i allrahögsta grad, och han såg snart i sin inbillning ej annat än schavotter och republiker i hela verlden. Isynnerhet hyste han, såsom man väl torde begripa, i detta afseende en stor fruktan för Sverige. Hans enskilta olyckor bidrogo härunder visserligen icke litet att stegra hans fruktan och förtviflan [10]). Men hvad var nu att göra? Så länge alla Gustafs vänner — och hans sjelf

---

hade A. med denna uppmaning till konungen något hemligt syfte, som han ansåg af vigt. Vackra bevis på ömhet för dennes alla välgerningar mot Armfelt!

[9]) Bref från fröken Rudenschöld till Ehrenström, d. 19 Juli 1792, i Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar, sid. 1, samt fl. st. i Ransakningsprotokollerna rörande Armfeltska sammansvärjningen.

[10]) Armfelt fortfor dock att åtnjuta ganska hederliga appointemens från Sverige, 7000 R:dr Hamb. B:co såsom minister, lika stor summa i Riksgäldsmynt i inkomst af sitt regemente samt pension. Gömdt är icke Glömdt, VII, 40. Om A. varit hushållare, skulle denna summa ganska väl förslagit, men han var öfverhopad af skulder, samt hade lärt sig den olyckliga vanan efter Gustaf III, att behandla penningar med ett visst förakt. Att göra skulder samt tänka: kommer dag kommer råd, utgjorde derföre hela hemligheten af hans finanslära.

Digitized by Google

i främsta rummet, aflägsnades från hufvudstaden, der jakobinismen dagligen tycktes vinna mera terräng, ansåg han en revolution med massans hjelp lika omöjlig som farlig; och en medverkan från kejsarinnan, hvilket endast kraftigt skulle kunna afböja de faror som hotade, borde ju helt naturligt draga öfver Sverige samma olyckor som störtat Polen. Armfelt tänkte verkligen uti denna sistnämnde högmålsfråga *ännu* så pass hederligt i fråga om sitt fäderneslánd! Han väntade alltså för ögonblicket hjelp endast af tiden, af den unga konungens tilltagande i förstånd och beslutsamhet, samt slutligen af det öfverhandtagande missnöjet, hvarom allt han gaf sina vänner i Stockholm nödiga order [1]).

Emellertid påskyndades med stora steg den kris, som skulle ånyo utmana Armfelt. Hans misstankar väcktes åter, och medgifvas måste, att mycket ej härtill behöfdes. Händelsen var följande. Då Armfelt den 1 Januari 1793 i Dresden uppvaktade kurfursten, närmade denne sig genast Armfelt, samt frågade honom: »Har ni fått nyheter från Sverige med posten i dag?» Armfelt svarade nej, hvarpå kurfursten återtog: »Välan, jag skall säga er då, att en läkare-konsultation egt rum rörande den unga konungens moraliska och fysiska förmögenheter, för att utröna om han någonsin skall blifva i stånd att regera». »Jag vet ej, nådig herre», svarade Armfelt, »hurudant konungens helsotillstånd kan vara; men beträffande hans förstånd och vett, besitter han tusen gånger mera deraf, än de som nu styra» [2]).

---

1) Bref från Armfelt till fröken Rudenschöld, Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar, s. 1 f.

2) Så berättar A. sjelf denna händelse. Sjelfbiografi, II, 82 f. Kände då ej A. förut, att den läkarekonsultation, hvarpå här syftas, egt rum? Jfr. straxt ofvan. Vi misstänke det starkt, emedan hans vänner ej kunnat undgå att omtala en så märklig tilldragelse, och äfven emedan A. sjelf mycket bidragit att i Europa sprida de försåtliga rykten, som i sammanhang med denna öfverläggning med läkarne berättades. A. skref till fröken Rudenschöld (d. 28 Okt. 1792): »Stats-sekreteraren Francs bref lemnar mig i en gruflig oro öfver vår unge ko-

Digitized by Google

Kort härefter inträffade baron Armfelt i Wien. Han skyndade genast till ryska ambassadören derstädes, grefve Rasumoffsky — hans gamle fiende — som meddelade honom alla de uppskrämmande underrättelserne från Paris om baron Staëls ditkomst, Ludvig XVI:s afrättning, m. m. Detta förfärade ännu mera Armfelt, så att han yttrade till Rasumoffsky, att han ej tviflade, det »Regentens usla omgifningar bedrogo och förledde honom till sådane steg, som kunde i grund störta konungamakten och i Sverige införa den olyckliga frihetsanda, som förstört Frankrike, men att medlen, som skulle nyttjas att förekomma detta, borde vara noga öfvervägda», hvarföre Armfelt ej kunde så hastigt deröfver yttra sig, utan lofvade att, så snart han kommit till Italien, utkasta sina tankar på papperet. Vi behöfva ej tillägga, att Rasumoffsky hörde honom med nöje. Ryssarne i Wien betraktade redan Armfelt såsom ett slags Svensk Potocki, och drömde blott om lyckan att snart få spela samma roll i Sverige, som i Polen [3]).

Så snart Armfelt ankommit till Italien, mognade hans planer. Han fattade dristigt sitt beslut, att, som han säger, kosta hvad det ville, rycka Sverige undan den afgrund, hvaröfver han ansåg det svåfva, samt uppsatte i detta ändamål en fullständig plan till revolution, hvilken han beräknade skulle utföras genom *Rysk mellankomst*. Ändamålet dermed skulle vara, att från hertigens person aflägsna Reuterholm och hans anhang, samt att sjelf vid sidan af den unga konungen, hvilken borde erhålla plats i konseljen, intaga sin plats som förmyndare och jemte några vänner utgöra hertigens *ständiga* råd [4]).

---

nung, genom en förskräcklig beskrifning på dess helsa. Månne man gifvit honom gift?» Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar, s. 3.

[3]) Armfelts sjelfbiografi, II, s. 83 ff.

[4]) Af ömhet för hertigen och kärlek för Sverige, säger A. i nämnde Revolutionsplan (Utdrag af de hufvudsakligaste Handlingar, s. 82) »åstundade jag, att kejsarinnan lät föreställa hertigen vänligt, men i ganska befallande ton: 1:o I anseende

Digitized by Google

Hvilken dårskap, att ligga i Italien och tänka på att genom Rysslands hjelp rädda Sverige ur förmenade

---

till konungens snille och förstånd borde han öfvervara alla rådslag, men utan utöfning af någon myndighet före 18 års ålder. 2:o Att han i sin konselj insatte följande personer: 1:o Riksdrotset Wachtmeister, 2:o Konungens guvernör grefve Gyldenstolpe, 3:o Den som blef hufvudman för utländske affärerne, 4:o hofkanslern och statssekreterarne, 5:o baron Armfelt, 6:o general Toll, 7:o presidenten i statskontoret.

1:o Inom 24 timmar skulle hertigen nämna baron Taube till kanslipresident på samma fot som Ulric Scheffer innehade denna syssla. Det skulle sedan ankomma på honom att taga sina mått och steg i fråga om sine sekreterare, m. m. Baron Fredrik Sparre skulle gå bort med en pension. Höga embeten äro onödiga i små stater. 2:o Man skulle återinsätta mig i mitt öfverståthållare-embete med alla de rättigheter, som i Carl Sparres tid åtföljde sysslan, undantagandes befattningen med Stockholms slott. 3:o Landshöfdingarne Lagerbring och Nordin skulle blifva statsekreterare: den förre i sitt fordna departement; den sednare erhålla Rosenblads; och Cronstedt återinsättas i sin tjenst. 4:o Herr Beres eller Zibet skulle blifva hofkansler. Jag inbillar mig att den sednare hellre väljer utrikes beskickning; hvarom icke, skulle han väl få denna beställning. 5:o Toll befordras till president i krigs-kollegium, med den mest vidsträckta makt öfver arméens stat och hushållning. 6:o Håkanson skulle blifva president i stats-kontoret. 7:o Justitie-kanslern borde gå bort, och i hans ställe tillsättas en sträng, rättvis och aktad man, men icke Låstbom. 8:o Axel Fersen skulle bli general-adjutant och få batonen att kommendera i Stockholm. 9:o F. J. Aminoff få Liljehorns plats, och man skulle för honom inrätta den syssla, salig konungen påtänkte, att blifva chef för drabanterne, med afskaffande af kapten-löjtnanterne, hvilkas tjenster endast blefve hof-sysslor. Derigenom skulle denna kår, som nu tjenar till ingenting, kunna blifva god och nyttig. I anseende till de öfrige sysslor som man ville förändra, och personer man ville afsätta, skulle det ske ganska varligt och med all hushållning, utan att låta förmärka hvarken missnöje eller bitterhet. Sedan alla voro insatte i sine tjenster, skulle inom 3:ne månader lugnet i Sverige vara återstäldt och jakobinismen utrotad. För att gifva styrka åt denna underhandling med hertigen *erfordrades en liten rysk flotta vid höjden af Stockholm,* intill dess allt vore i ordning bragt».

I ett fragment af samma plan heter det (a. st., 83 f.): »4:o Skulle jag blifva öfver-ståthållare, och insatt i konseljen. 5:o

Digitized by Google

faror, under det Ryska och Preussiska härar innehade Polen såsom en följd af den hjelp en Polack, i likhet med Armfelt påkallat, i sitt fäderneslands inre angelägenheter! I sanning måste man antingen döfva förnuftets röst, eller vara helt och hållet förkollrad af ärelystnad, för att uppgöra en dylik plan! Huruvida Armfelt var ärlig, samt vid sina mått och steg leddes af verklig välmening mot sitt fädernesland, deröfver vilja vi ej göra oss till domare; derpå må hans samvete svara; men om detta var fallet, nekom dock ej, att hans beteende åtminstone icke hedrar hans omdömesförmåga, hans förstånd!

Härom skall man än ytterligare öfvertygas, om man tager i betraktande de medel, Armfelt föreslog för genomdrifvandet af sina planer. Se här hvad han i detta ämne dels redan tillskrifvit sina vänner i Stock-

---

Landshöfdingen Nordin stats-sekreterare i stället för Rosenblad, som borde få afsked. 6:o Lagerbring stats-sekreterare, och Numers flyttas till någon annan beställning. 7:o Cronstedt återinsättas i sitt departement. 8:o Håkanson befordras till president i stats-kontoret, och Ehrenbill flyttas till president uti kammar-revisionen. 9:o Toll president i krigs-kollegium. 10:o Zibet hof-kansler etc. etc. Dessa skulle utgöra ständiga konseljen. — För öfrigt kunde andre tillkallas, såsom salig konungen plägade göra. J. Fr. Aminoff skulle hafva Lilljehorns plats och något mer, som jag har förbehållit honom. — Axel Fersen skulle blifva adjutant med batonen. — Justitiekansleren afskedas, och i dess ställe tillsättas en oegennyttig och sträng man, men icke en usling som Låstbom; de öfrige obetydligare sysslorne kunde derefter tillsättas, och några lemnas afsked, allt med god hushållning. Då detta vore verkställdt utan att väcka någon uppmärksamhet, och sedan hvar och en kommit i utöfning af sine beställningar, skulle ordning åter upplifvas, hertigen hållas i skick, och jag är säker, att i Sverige skulle inom 3:ne månaders tid blifva så lugnt, som någonsin möjligt är, så länge der finnes så många stympare och odugliga menniskor: — en naturlig följd af vår konstitution. För att understödja eller bringa allt detta till verkställighet, *fordras nödvändigt en liten rysk eskader, som kryssade vid höjden af Stockholm;* och hertigen en gång fallen i våra händer, skulle icke vidare undslippa oss».

Digitized by Google

holm och annorstädes, dels nu vidare lade dem på hjertat såsom saker af yttersta vigt. Den unga konungen borde förmås, att till kejsarinnan skrifva ett bref, hvartill Armfelt sändt utkastet, och hvari den förre till det bästa rekommenderade Armfelt hos henne, samt förklarade sitt bifall till hvad denne å konungens vägnar kunde hos kejsarinnan hafva att andraga. Genom penningar, dem ryska ambassadören, grefve Stackelberg, skulle lemna, borde hertigen mutas [5]) att göra ett med de sammansvurne, och för att i händelse af motstånd ej stå alldeles försvarslös, afsände Armfelt ett bref till Dalkarlarne, hvilket han anförtrodde en af sina förra tjenare, kamrer Mineur, att på något lämpligt sätt framskaffa. För att underlätta alla dessa hvälfningar, borde emellertid de gemenaste rykten utspridas om regeringen och hennes afsigter, eller såsom Armfelt sjelf uttryckte sig i bref till fröken Rudenschöld, »*det närvarande förlöjligas och förnedras, fruktan för det tillkommande väckas och jemförelser göras emellan den förhandenvarande ställningen och Sveriges framfarne storhet och makt*» [6]).

---

[5]) Månne detta för hertigens karakter så kränkande förslag gjordes på fullt allvar; eller månne det var en propos för att nedsätta hertigen? Den som i fyra år disponerade svenska statskassan och förblef fattig, var icke af natur att köpas med ryskt mynt. »C'est le jugement faussé par la haine». Armfelt påstår väl (sjelfbiografi, II, sid. 86), att erfarenheten sedan 1789 års riksdag gaf honom rättighet till en dylik förmodan rörande hertigen; men om denna anklagelse mot den sednare jfr. föregående del af detta arbete, sid. 86.

[6]) Baron Armfelts planer mognade långsamt, och egde måhända ej i hans föreställning den reda och det sammanhang, vi här gifvit dem, åtminstone synes han ej hafva för sina förtrogne i Stockholm yppat sig med full uppriktighet, utom för Ehrenström, som först synes hafva fått del af revolutionsplanen samt memoiren till kejsarinnan. Armfelt begagnade fröken Rudenschöld mera såsom ett blott verktyg för sina afsigters befrämjande. Således erhöll hon på skiljda tider del af hans olika förslag. Från Dresden uppdrog han henne locka konungen skrifva det omtalade brefvet, samt uppmana honom utlysa en riksdag till Fahlun, hvarest genom ständernas åt-

Sedan planen i all sin hufvudlöshet sålunda blifvit uppgjord, afsändes den till Armfelts förtrogna, fröken Rudenschöld och sekreteraren Ehrenström i Stockholm, med uppmaningar att kraftigt och skyndsamt arbeta på dess utförande. Svenska ministern i Warschau, general Toll — Armfelts fordna fiende och rival, numera hans förmodade förtrogne — fick också deraf del, och slutligen afsände Armfelt äfven till kejsarinnan genom Rasumoffskys mellankomst den ryktbara memoiren, hvari han efter en kort skildring af ställningen i Sverige, samt faran för Ryssland, om det tillät jakobinismen ohejdadt utbreda sig på förra stället, uppmanar henne att sända en flotta till höjden af Stockholm och der låta den dröja, tilldess alla dessa förändringar hunnit genomdrifvas på kejsarinnans direkta begäran genom en till hertigen ställd not, som af hennes i Stockholm residerande minister borde framlemnas [1]).

Då Armfelt beslöt, att göra en ung, vid hofvet anställd qvinna, för hvilken regenten sjelf bekänt sina ömmare känslor, till förtrogen af sina planer, handlade han visserligen långt mera beräknande och listigt, än ädelmodigt. Också röjde fröken Rudenschöld den största häpenhet och bestörtning, då hon första gången fick del af dessa planer. Hon skulle helst velat afsäga sig hela detta uppdrag, men då hon fann, att hon derige-

---

gärd den förra konseljen borde återinsättas, o. s. v. I en apostill af den 22 Febr. meddelade han henne derpå förslaget att besticka hertigen, samt att, i fall han ej gick in på A:s planer, hota honom med en rysk eskader. Den 9 derpå följande Mars afsände A. den ofvanföre omtalade memoiren till kejsarinnan, hvari han utan omsvep besvärjer henne att med en flotta visa sig vid höjden af Stockholm, o. s. v. Angående de rykten, fröken R. fick i uppdrag att sprida, säger A. i en sednare skrifvelse (d. 4 Maj 1793): »Har ni kunnat utsprida i det inre af landet de begrepp och tänkesätt, som jag skrifvit om och bedt er göra allmänna»? Jfr. de oftanämnde Utdragen, 66 och fl. st.

[1]) Baron A:s bref till Toll, äfvensom ofvannämnde Memoir, se Utdragen, 75 ff. och 84 ff.

Digitized by Google

nom skulle stöta Armfelt, gaf hon lätt vika för hans böner, dem han för resten förstod att så ljufligt insockra i de behagligaste utsigter och förespeglingar, att alla betänkligheter måste gifva vika. Hon åtog sig derjemte att låta hela Armfelts brefvexling med sina vänner i Sverige gå under hennes kuvert [8]).

Fröken Rudenschölds ställning vid hofvet var troligen den kinkigaste, hvari en ung qvinna någonsin befunnit sig. Ung, skön och intagande var hon omgifven af frestelser på alla håll, och knapt hade Armfelt rest, förrän regenten förklarade henne sin kärlek. Ett högst lifligt uppträde egde rum. Fröken Rudenschöld förklarade, att hon ej mer fritt disponerade öfver sitt hjerta, att hon aldrig skulle tillhöra den, som dref hennes vän och älskare på flykten, samt att hennes enda tröst var att följa honom under hans landsförvisning. Hertigen sökte på allt sätt lugna och vinna henne, men förgäfves, och slutligen hotade han henne, att om hon följde Armfelt, skulle det blifva hennes olycka. Regentens känslighet befann sig så upprörd af detta uppträde, att han blef illamående, samt innestängde sig två dagar i sina rum [9]).

Emellertid kunde hertigen omöjligt besegra sin böjelse för den älskvärda fröken Rudenschöld, och det behöfdes blott, att han ånyo fick se henne, för att den åter vaknade. Men alla hans steg följdes med största uppmärksamhet. Isynnerhet hatade Reuterholm rätt hjertligt denna qvicka och tjusande, åt kärleken till

---

[8]) Fröken Rudenschölds memoirer, Gömdt är icke Glömdt, IX, 6 f., samt fl. st. i de ofta nämnde Utdragen och Rättegångshandlingarne rörande Armfeltska sammansvärjningen.

[9]) I anledning af detta uppträde egde mellan hertigen och fröken R. en brefvexling rum, hvaraf frökens skrifvelser till hertigen blifvit besvarade. Bil. N:o 38. Dessa bref befunnos skrifne af frökens egen hand och skickade till Armfelt med följande tillägg: »Det här är ungefärliga innehållet af mina trenne bref, ty jag har afskrifvit dem åt dig ur minnet. Hela skilnaden är, att meningarne deruti voro något prydligare».

Digitized by Google

Armfelt uteslutande invigda skönhet, som han med skäl fruktade skulle begagna sitt inflytande för att störta honom och hans vänner, i fall hertigen lyckades att vinna hennes tillgifvenhet. Han fann att ingenting var angelägnare, än att söka förekomma, det något dylikt inträffade, hvarför ock alla medel härtill borde anses goda. Han lyckades, så att hertigen slutligen syntes, åtminstone i Reuterholms närvaro, undvika att visa sina känslor. Å andra sidan arbetade fröken Rudenschölds och Armfelts gemensamma vänner af alla krafter, på det denna arma varelse måtte gifva sig till spillo åt den furstliga älskarens begär, hvarigenom de säkert hoppades att medelst underhandling med denne kunna aflägsna Reuterholm och genomdrifva sina öfriga planer; men den annars temligen fördomsfria hofdamen befanns alldeles omedgörlig i denna punkt, och fåfängt sökte man att vederlägga alla hennes inkast med att beteckna dem såsom alster af ett sentimentalt svärmeri, pjunk, o. s. v. Fröken Rudenschöld blef sitt hjertas afgud trogen [10]).

Dessa frestelser och faror för den tjusande skönheten i hofvets salar voro dock obetydliga i förhållande till dem, som snart skulle följa. Så snart fröken Rudenschöld fått del af baron Armfelts ytterligare planer, borde hon uppträda såsom verksam på politikens slippriga bana. Men huru skulle det väl lyckas henne. Nit och beredvillighet att befordra Armfelts förslager fattades henne icke, lika litet som den qvinnan egna gåfvan, att genom intriger och list, på sidovägar vinna sina ändamål: men klokheten, beräkningen och den djupare plananläggningsförmågan voro hos henne på intet sätt svarande emot det halsbrytande vågstycke, hvaruti hon var inledd. Och hvad kunde man dessutom i dessa afseenden vänta af ett 25 års fruntimmer, hvars hela lif nästan uteslutande varit en roman af kärlek och nöjen! Den roll, hon blef bestämd att spela i detta bedröfliga

---

10) Jfr andra kap., samt fröken R:s memoirer, a. st., s. 6 f.

Digitized by Google

drama, karakteriserar Armfelt såsom politisk person: »fameux intriguant, jongleur politique». Hon misslyckades också i de flesta af sina uppdrag, något som Armfelt bort förutse.

Med allt detta neka vi dock icke, att fröken Rudenschöld hade egenskaper, hvilka borde göra henne mera än många andra af hennes kön inflytelserik och farlig uti de uppdrag, hon fått. Redan hennes ställning vid hofvet var en fördel, emedan hon der var bemärkt och fjäsad af alla, och således i tillfälle att komma personer af vigt och betydenhet nära. Hon var derjemte begåfvad med ett klart och fyndigt förstånd, med stor förmåga att genom sitt enkla, intagande väsende vinna menniskor, samt isynnerhet med denna gåfva att genom ett fint och träffande salt blotta andras svagheter, och synnerligen deras, som nu hade regentens förtroende. Bestämd, nästan trotsande, okuflig i sina föresatser, tröttades hon aldrig, utom då hennes älskare — den ojemne, mycket fordrande Armfelt — någon gång yttrade sitt missnöje öfver hennes åtgärder. Då kände hon sig alldeles öfvergifven, samt var färdig att bittert ångra, det hon någonsin tillåtit sig någon annan förbindelse med denne Alcibiades än den som härflöt af hennes kärlek [1]).

---

[1]) Fröken säger i bref till Armfelt (d. 4 Juni 1793): »Då jag nu finner dig missnöjd med allt hvad jag gjort och med alla de steg jag efter din begäran vidtagit, är jag färdig att ångra mig, det jag någonsin tillåtit mig någon annan förbindelse med dig, än den som angått vår kärlek». I ett annat bref till densamme yttrar fröken: »Vår vän Aminoff reser. Han tog i dag afsked af mig, och det var hög tid, ty han begynte bli kär i mig, som deröfver var lika brydd som ledsen. Det bevisar mig, att jag är oskicklig att handtera affärer, eftersom jag helt oskyldigt sammantrasslar allt, antingen genom damernas jalusi eller herrarnes galna fantasier. Om Aminoff nu ej kommit att resa bort, hade vi slutat med att bli fullkomliga ovänner, hvilket i anseende till våra affärer hade varit ganska skadligt». Jfr. frökens bref i Utdrag etc., sid. 25 och fl. st. Verkligen ser det nästan så ut, som om fröken R. ej kunnat komma i beröring med någon herre, utan att han slutat att bli kär i henne. Hon måtte varit oemotstånd-

Digitized by Google

BM

Den första motgång hon rönte, var att Gustaf Adolf alldeles vägrade att mottaga konceptet till det bref till kejsarinnan, hvilket Armfelt tillställt henne. Hon fann snart ett tillfälle att råka konungen allena, men då hon sade, det hon ville lemna honom ett papper, blef hon helt bestört och nästan förkrossad af det svar hon erhöll. »Är det mig tillåtet», frågade konungen, »att visa det för Gyldenstolpe»? »Nej, jag önskade», svarade fröken Rudenschöld, »att ingen fick se det». »I den händelsen», återtog konungen, med en skakning på hufvudet, »torde jag icke böra taga emot det». »Ers Maj:t», svarade fröken Rudenschöld, »har i sin makt att göra hvad honom behagar, men Ers Maj:ts svar utmärker ett misstroende, som i lika mån förödmjukar och bedröfvar mig, och hvilket baron Armfelt visst icke kan vänta sig». Konungen rodnade, men svarade ingenting vidare [2]).

---

lig. En person, som sett henne som ung, sade att hon såg »vällustig» ut med sitt fina hvita skinn, de fulla rika formerna, o. s. v. En annan beskrifver henne på följande sätt: »Hon var liten, men väl växt. Hon var icke precist vacker, men det var behag i uttrycket af hennes ansigtsdrag. Hennes blonda hår och hennes hy af en sällsynt hvithet... voro förtjusande. Hennes manér voro förförande; hon öfverlemnade sig åt sin lediga karaktär, och då hon sade till er: jag föredrager er, låg det i hennes tonvigt något öfvertygande. Hennes naturliga och lediga sätt att vara var förenadt med denna angenäma lättsinnighet, hvilken utmärkte Gustaf III:s skola».

[2]) Bref från fröken R. till Armfelt, a. st., s. 6 f. Konungens kavaljer, friherre Carl Mörner, var egentligen orsaken till att den förre ej uppfyllde fröken R:s begäran, den han anförtrodde åt Mörner, som bad honom i Guds namn aldrig underteckna något, som ej kunde visas för hertigen. Biogr. Lex., art. C. Mörner, IX, 235 f. Detta är så mycket anmärkningsvärdare, som Gyldenstolpe sjelf lärer uppmuntrat sin höga elev att liksom sin fader börja sitt regemente med en revolution. Men, ehuru ung, hade Gustaf Adolf redan ett ganska sundt omdöme, och han hade ej förgäfves haft en Rosenstein till sin första vägledare på pligtens och rättvisans väg. Mörner kallades till följe häraf och sedan grefve Gyldenstolpe

Digitized by Google

Detta konungens beteende var genast en stor och opåräknad motgång, isynnerhet som alla ytterligare försök som gjordes att vinna hans bifall till samma begäran, visade sig fåfänga. Orsaken härtill var också tydlig. Man hade nemligen förstått att till den grad väcka hans ovilja mot fröken Rudenschöld och alla, som ansågos tillhöra det Armfeltska partiet, att konungen snart syntes undvika deras sällskap. Man hade för honom utmålat fröken Rudenschöld i en förskräcklig dager, såsom den der haft en mångårig, nära förbindelse med en gift man, och dessutom visade sig Polens öde varnande i bakgrunden såsom den naturliga följden af alla opåkallade försök att inblanda en fremmande stat i Sveriges inre angelägenheter. Med dessa taflor förstod man väl att uppskrämma den unga konungen, som synbarligen alltmer närmade sig sin farbror samt dess parti [3]).

Icke bättre slogo fröken Rudenschölds bemödanden ut att vinna grefve Stackelberg för Armfelts plan, att genom penningar göra sig försäkrad om hertigens bifall till de omhvälfningar, man åsyftade. Hon gjorde hos ambassadören flere försök, samt underlät intet för att öfvervinna hans antipatier mot hertigen, men förgäfves. Grefve

aflägsnats, d. 1 Juli 1794 till vice-guvernör för konungen. Jfr straxt nedan.

[3]) Jfr tredje kap. »Jag har dessutom uppsnappat», skrifver fröken R. till Armfelt, »att man på det svartaste afmålat mig såsom en person af de mest förderfvade seder, efter min långa förbindelse med en gift karl. Du finner häraf, min vän, huru motgången alltid varit min lott». I ett annat bref från dens. till dens. (d. 24 Maj 1793) heter det: »I går hade Stackelberg sin afskedsaudiens. Han är ganska missnöjd med konungen, som blott talade med honom några ord. Gref Gyldenstolpe berättar mig, att han mycket fruktar, att det lyckats dem väcka konungens kallsinnighet emot kejsarinnan derigenom att de föreställt honom Polens öde, och att detsamma kunde förestå hans rike, hvilket äfven ej kan annat än förskräcka honom». Jfr fl. st. i de meranämnde Utdragen. På ett ställe beklagar sig fröken, att konungen, »på ett nog stötande sätt» undflyr henne, m. m.

Digitized by Google

Grefve Stackelberg, intagen af personlig ovilja mot regenten, åsyftade blott att genom våldsamma medel störta honom och röja plats för den unga konungen, att som myndig inträda i styrelsen. Dessutom hade Armfelts skildringar ingifvit honom en så dålig tanka om hertigen, att han påstod, det han väl skulle kunna mottaga penningar af kejsarinnan, men ändock bedraga henne [4]). På Ehrenströms inrådan ansåg man dessutom klokast, att tillsvidare ej sprida Armfelts bref till Dalkarlarne [5]), ehuru man å andra sidan ej underlät att befordra omloppet af de rykten, Armfelt ansett nödvändiga för sina planer [6]). Det största hindret emot dessa härflöt dock från det håll, man minst kunnat förmoda. Kejsarinnan förklarade sig nemligen obenägen för vidtagandet af de mått och steg, Armfelt påkallat [7]).

---

[4]) Jfr sid. 74, samt fl. st. i Utdragen etc.

[5]) Bref från Ehrenström till Armfelt, d. 27 April 1793, a. st., s. 37.

[6]) Fröken R. skrifver till Armfelt (d. 17 Maj 1793): »Likaså skall jag genast säga dig till, så snart jag får höra talas om riksdag, och dina kommissioner i anseende till de tre stånden skola med mycken noggrannhet fullgöras. Angående bönderna skall jag lemna Herrén, Wallqvist, prosten Nordin så väl som Håkansson del af dina råd». Kort derefter skrifver fröken: *»Jag har i det inre af landet befordrat omloppet af de begrepp och tänkesätt, som du uppdragit mig att kringsprida»,* o. s. v. Jfr sid.

[7]) Bref från Catharina II till Armfelt, Petersburg d. 11 Maj 1793, Gömdt är icke Glömdt, VIII, 28. Gustaf Adolfs beslut att afslå Armfelts proposition verkade förmodligen för ögonblicket denna tvehågsenhet å kejsarinnans sida. Hon slutade dock sin skrifvelse till A. med att erbjuda honom en fristad i sitt rike, derest »vändningarne i hans lif» skulle föranleda dertill. Catharina, som kände Stedingks afsky för inintrigen, nämnde aldrig ett ord om Armfelts planer till honom, som dock af ett yttrande, hvilket en dag undföll henne, kunde sluta till hennes tanka. Hon frågade nemligen, om ej Carl XII förklarades myndig vid 16 års ålder. Den revolution, hon önskade bringa å bane i Sverige, åsyftade endast

Digitized by Google

Emellertid fortsatte Armfelt sin resa till Italien, efter hand inhändigande alla dessa obehagliga underrättelser från sina korrespondenter i Stockholm och Petersburg. Hans mod sjönk härigenom betydligt, men han sökte dock att trösta sig. Sommaren 1793 tillbragte han vid baden i Lucca, sysselsatt att författa och låta trycka en s. k. Prospektus till Gustaf III:s historia, hvilken han länge påtänkt. Detta arbete var fullt af lofsånger öfver Gustaf III, såsom man väl kan förstå, men framställde deremot svenska adeln samt de personer, i hvilkas händer styrelsen fallit efter konungens död, i de mörkaste färger. Tronens fall samt den unga konungens förderf vore den oundvikliga följden af det system de antagit, i fall man tillät det fullkomligt utvecklas. Endast Jakobiner, bedragare och skurkar omgåfvo hertigen och den unga konungen, hvars välfärd och rättigheter man genom så mycken svaghet satte på spel [8]).

Sådan var den skrift, hvaraf Armfelt oförsigtigt nog lät trycka 1000 exemplar i Lucca, samt utdela öfverallt i Toscana, i bokhandeln samt till de fremmande ministrarne, och hvaraf han äfven skickade några exemplar till sina vänner i Sverige. Emellertid var han mycket obeslutsam, hvad han i öfrigt borde företaga sig. Än tänkte han att resa till Sverige, för att der personligen förbereda en revolution, hvilken han fann omöjlig att åvägabringa utan sin närvaro, så länge Ryssland vägrade att deri deltaga; än hvälfde han planer att begifva sig till Petersburg, för att sjelf bringa kejsarinnan på bättre

att bereda Gustaf Adolf samma rättigheter och borde åtföljas af hans och Alexandras förening. Uppgift af Stedingk.

8) Skriften heter: »Prospectus d'un ouvrage ayant pour titre: Histoire de la vie et de l'administration de Gustave III». Jfr Armfelts sjelfbiografi, II, s. 83 ff. samt Bref från Piranesi till general Acton. Öfversättning från Italienskan. Stockholm 1795, s. 43 ff. Denna sistnämnde skrift föranleddes af det falska rykte, man i Neapel utspred, att Piranesi velat mörda Armfelt — ett rykte, som här tillfredsställande vederlägges.

Digitized by Google

tankar rörande ställningen i Sverige, samt detta lands behof af hennes hjelp, försåvidt det skulle kunna räddas undan den afgrund, hvaröfver det förmenades sväfva.

I enlighet med dessa förslager tog Armfelt följaktligen nu utan tvekan eller dröjsmål genast alla nödiga mått och steg. Först uppdrog han fröken Rudenschöld, att fortfarande draga försorg derom, att de smutsigaste och mest lögnaktiga rykten utspriddes bland allmänheten rörande regeringens afsigter, samt bad henne äfven att med vännerna i Sverige rådgöra om hans plan att återvända till fäderneslandet. För att ej hafva att förebrå sig det han försummat något medel, som kunde blifva tjenligt att befordra Sveriges lycka och trefnad, afsände han slutligen från Florens sin förtrogne, handsekreteraren abbé Heral, till Petersburg med bref till kejsarinnan, hvari han bad henne sätta tro till allt hvad denne å hans vägnar kunde hafva att anföra, alldeles såsom om Armfelt sjelf skulle hafva talat till kejsarinnan *).

Under tiden skyndade Armfelt att hinna målet för sin beskickning till Italien; men alla hans steg voro öfvervakade, och riksförrädaren skulle snart finna den lön, han så väl förtjent, då han med ena handen mottog af regenten ministerplatsen med 7000 R:dr Hamb. Banko lön och med den andra redan knöt trådarne till en konspiration mot samma regent och sitt land. I Rom mötte honom det bref från hertigen, hvari han under hotelse att i annat fall mista sina embeten och tit-

*) Jfr Armfelts bref till fröken Rudenschöld, kejsarinnan, m. fl. i de oftanämnde Utdragen. Han skrifver till den förra (d. 8 Okt. 1793): »Farväl min älskade vän! Jag kysser dig tusende gånger, och ehuru du ej är angelägen att återse mig, skall du likväl icke länge undvika det. Kom ihåg dessa i Perugia skrifne ord, och hvarpå hela Sverige ännu i åtta månader skall tvifla». Den person Armfelt afsände till Petersburg, abbé d'Heral, hans handsekreterare, var ledamot af den första nationalförsamlingen i Paris, samt abbé Maurys vän. Hans afresa från Florens synes hafva egt rum i Oktober 1793.

Digitized by Google

lar, uppmanades att taga tillbaka alla de beskyllningar, hvarmed han i sitt arbete: Prospektus, öfverhopat Svenska regeringen [10]). Det var en af dennas vänner och spioner på Armfelt, hvilken föranstaltat att denna skrift kommit till vederbörandes kännedom, och Armfelt fann nu, det han gått så långt, att någon försoning med de maktegande i fäderneslandet ej mera vore tänkbar. Hans enda omsorg blef derföre den, att genom ett ohöfligt svar på hertigens bref utverka sitt entledigande eller återkallande från sin beskickning, samt att deraf hemta ett nytt stöd för sitt beslut att kasta sig i Rysslands armar [1]). Men hvad händer? Armfelt hinner knapt tillbringa ett par veckor i Neapel, innan han upptäcker, det hans bref till och från Sverige enligt all sannolikhet anhöllos. Han kunde sluta detta deraf, att posterna från Sverige uteblefvo flera dagar utöfver den vanliga tiden: äfven varnade honom hans vänner i Stockholm och annorstädes att vara försigtig med sina bref, emedan det vore fara värdt, att de öppnades samt lästes i Hamburg. Armfelt afsände derföre ånyo ett särskilt sändebud till Sverige och Petersburg, Neapolitanske handlanden Sources, med åtskilliga bref till sina vänner på begge dessa ställen. Men de tyska tidningarne underrättade honom snart om en ännu större fara, han lopp. Hans förtrogne och medbrottslige i Stockholm hade blifvit kastade i fängelse, såsom anklagade för delaktighet i ett statsbrott, hvilket enligt uppgift leddes af Svenska ministern i Italien, baron Armfelt. Denne egde följaktligen nu ej annan utväg, än att tänka på sin personliga säkerhet, så mycket mera, som han vid samma tid erhöll underrättelse, att en svensk kutter i Genua, under öfversten, friherre Palmqvists befäl, fått order att afgå till Neapel, för att med regeringens tillstånd

[10]) Bref från Piranesi, etc., s. 45 f.

[1]) Bref från Armfelt till fröken R., Rom d. 19 Okt. 1793 (a. st., s. 69) samt från densamme till abbé d'Heral, samma ort och datum, (a. st., s. 95).

Digitized by Google

bemäktiga sig Armfelts person. Grefvinnan Armfelt, hvilken någon tid förut ankommit till Neapel, för att träffa sin man, afreste först derifrån med sina minderåriga barn, samt försedd med bref från Armfelt till kejsarinnan, hvari han anropade henne om beskydd. Sjelf beslöt baronen, i förlitan på det höga beskydd, han nästan var säker att erhålla vid hofvet i Neapel, att någon tid der qvardröja, för att ej genom en feg flykt visa sig alltför mycket saker till det brott, hvarför han anklagades. Han lät äfven för detta ändamål i alla tidningar införa en förklaring, ämnad att ställa hans oskuld i klar dag, samt skref dessutom ett bref till hertigen-regenten, hvari han anhöll om sitt entledigande från embetet [2]).

---

[2]) Bill. N:o 36 och 39. Jfr fl. st. i Utdragen ur de hufvudsakliga Handlingar etc. samt Ransakningsprotokollerna rörande Armfeltska sammansvärjningen. Den snart förestående upplösningen af hela denna tragi-komedi ingaf upphofsmannen de mest vidunderliga idéer. Än tänkte han återvända till Sverige, för att der, boende på landet och genom hushållning betala sina skulder, o. s. v., öfvergifva alla sina »projekter» (bref till fröken R., Neapel d. 30 Nov. 1793); än funderade han allvarsammare än någonsin på revolution i Sverige, hämnd och blodsutgjutelse. Han skref från Neapel (d. 9 Nov. 1793): »Det enda goda som tilläfventyrs snart återstår mig, är lifvet och äran — *ty som en menniskas lifstid afgör,* när vi (Armfelt och fröken R.) åter få förenas, vågar jag ej upptaga denna lycka bland dem, som för det närvarande kunna påräknas». Hvad menade brefskrifvaren med denna fras? Ämnade han låta mörda hertigen? Jfr följ. kapitel. I bref till Ehrenström blottade A. ännu tydligare sina tänkesätt. Han skrifver (d. 7 Dec. 1793): »Ty af min blessyr återstår blott en liten svaghet i armen, och då jag sätter värjan i venstra handen, vågar jag ännu hoppas kunna gå framåt, i fall det behöfs; om jag kunde träffa er och visa er ett litet papper endast en qvarts timma, skulle ni lätt kunna begripa sammanhanget mellan kejsarinnans not och de order hon gifvit sina skepp. Ni har rätt att tro, min vän, att hvarken ni eller jag äro skapade att arbeta i det nuvarande politiska systemet; men detta måste nödvändigt förändras, såframt suveränerna och ministrarne ej vilja efter hand uppstiga på schavotten». Ransakn.-protokollerne, s. 62 f. I ett annat (af d. 28 Dec. samma år) före-

Digitized by Google

Vid hofvet i Stockholm spunnos under allt detta intrigerna med oförminskad ifver. Fröken Rudenschöld, som aldrig upphörde att med samma nit och ifver som tillförne vilja befordra Armfelts planer, var verksam snart sagdt natt och dag. De lögnaktigaste rykten utspriddes enligt Armfelts diktamen[3]), och slutligen indrog hon äfven ett så stort antal personer i sina stämplingar, att det var fara värdt, att hon drog död och förderf öfver hela det s. k. Gustavianska partiet. Landshöfdingarne Schröderheim och Lagerbring, hvilka rådfrågades öfver Armfelts förslag att återvända till Sverige, förklarade sig bestämdt deremot, emedan det skulle skada partiets förhoppningar, som uteslutande borde hvila på konungens tilltagande förstånds- och snilleförmögenheter, hvaraf de endast kunde hoppas en hvälfning, hvilken Armfelt, sedan han utan fara kunde återvända, borde understödja med hela makten af sitt snille[4]).

kommer: »Jag har aflägsnat mig från er andra och från kölden, emedan jag är säker, att ni ej skall göra något intressant under vintern, och emedan den varmaste solen är den bästa. Jag har tagit mitt parti att närma mig eder. Det skulle nog roa mig sedan när jag mår bra att försöka mig en smula med mina medbröder Generalerna i den Franska republiken. Jag hoppas, att offren hos oss skola blifva mindre lysande än i Frankrike, men svagheten bör straffas öfverallt hvar den påträffas, eljest skall brottet alltid regera på jorden. Sverige har behof af en Despot, som jemnar allt, annars skall det borgerliga kriget en vacker dag göra det». A. st., s. 64 f. Till Aminoff skrifver A. kort härefter (d. 14 Jan. 1794): »Vi torde kunna råkas, om du seglar ut i Finska viken i Juli månad, då jag ämnar vara i Petersburg, hvarom du skall få underrättelse, min egen vän, äfvensom hur vår rendez-vous skall ega rum, utan att göra dig tört». Synbarligen var A:s afsigt att till våren 1794 med Rysk hjelp göra en revolution i Sverige. Sources' beskickning var den sista länken i denna långa kedja af misslyckade komplotter. Jfr följande kapitel.

[3]) Bil. N:o 40 samt åttonde kapitlet.

[4]) Bref från fröken R. till Armfelt, a. st., s. 26 ff. Jfr följande kapitel. Om Schröderheim och Lagerbring tänkte så som fröken här berättar, voro de djupt inne i A:s planer.

Digitized by Google

Sommarmånaderna 1793 tillbragte fröken Rudenschöld på landet [5]), men knapt hade hon återvändt till Stockholm, förrän hon blef varse en alldeles förvånande förändring i konungens och hertigens sätt att bete sig emot henne. Den förre förklarade, att han nödgats ge sin farbror, regenten, ett heligt löfte, att aldrig öppna något bref, utan öfverlemna det åt honom. Hertigen kunde väl ej dämpa sin kärlek för fröken, som han tvertom fann ännu mera älskvärd efter frånvaron, men han yttrade derjemte, att man härunder betydligt svärtat henne i hans ögon, samt framställt henne såsom en person i stånd att mörda honom, om Armfelt så fordrade. Frökens kloka och värdiga beteende vid detta tillfälle lugnade väl hertigen för ögonblicket, men hans fattade misstankar försvunno ej. Hans anledningar till fruktan voro dessutom mångahanda. Han sade henne, att man berättat honom, det hon sålt sina juveler, för att värfva anhängare åt Armfelts parti. Men fröken Rudenschöld hade ej svårt att vederlägga denna dikt på ett sätt som gjorde henne ännu mera intagande i hennes furstlige tillbedjares ögon. Hon sade nemligen, att det väl vore sannt, att hon sålt sina juveler, men endast i det ändamålet att betala sin mors skulder, hvaraf hertigen åter blef så rörd, att han erbjöd henne en pension på 2000 R:dr af sin handkassa jemte flere andra förmåner. Men fröken ansåg sig i sin ställning till Armfelt och hertigen, hvilka begge hon härigenom skulle synas förråda, ej kunna mottaga gåfvan — en vägran, hvilken denne sistnämnde, enligt fröken Rudenschölds egen bekännelse, aldrig förlät henne [6]).

Sålunda nalkades den förskräckliga stunden, då följderna af den olyckligas oförsigtiga uppförande skulle drabba henne. Redan varnade hennes vänner henne att vara ytterst försigtig med sina bref, emedan anledning vore att befara, det dessa ej gingo säkra öfver Hamburg.

---

[5]) På Lindnäs i Östergötland, en Armfelt tillhörande egendom.

[6]) Hennes memoirer, s. 7 f.

Digitized by Google

På en kur hos enkedrottningen och en souper hos konungen visade hertigen henne en så synbar onåd, att det väckte alla de närvarandes uppmärksamhet [7]. Man hade också redan vid pass en eller ett par månaders tid öppnat samt i Hamburg tagit afskrifter af alla hennes samt flere af hennes medbrottsliges bref, och saknade således icke sina anledningar till fruktan. Åtskilliga ställen i dessa bref tycktes vittna om en plan, att genom en viss hög persons afdagatagande rödja vägen för den förändring, man åsyftade [8]. Misstankarne å högre ort fingo allt mer och mer näring, och då fröken Rudenschöld slutligen en gång var nog oförsigtig att till Armfelt afsända ett bref, mot vanan förségladt med hennes eget sigill, blef detta, enligt hennes eget yttrande, signalen till utbrottet. Det innehöll tydliga bevis att vara från henne, hvilket ej varit fallet med de andra brefven, som voro oundertecknade och utan vapen. Här hade man således nu ett öfvertygande bevis både emot henne och hennes förnämsta deltagare i denna brottsliga plan, hvartill trådarne höllos af en svensk minister i Italien, på ett afstånd af flere hundrade mil från skådeplatsen för dessa beklagansvärda tilldragelser [9].

[7]) Frökens egna bekännelser i Ransakningsprotokollerna.

[8]) Följande kapitel.

[9]) Frökens memoirer, s. 9.

Digitized by Google

FEMTE KAPITLET.

Armfeltska högmålsprocessen. — Vital och Stenbock i Petersburg.— Förbund med Danmark.

(December 1793 — April 1795).

Märkliga yttranden af hertigen till grefvinnan Armfelt rörande hennes man. — En biljett från Armfelt. — Armfelt i Coblenz och Wien. — Piranesi och Lagersvärd. — Vitals första uppträdande i Stockholm. — Giftermålsförslag mellan Gustaf IV Adolf och storfurstinnan Alexandra. — Vital i Petersburg. — Bref från Catharina till hertigen. — Postmästaren Bregard i Hamburg får ordres att öppna och afskrifva Armfelts och hans korrespondenters bref. — Några utdrag ur dessa bref. — Misstankar mot Signeul. — Baron Palmqvist får ordres att bemäktiga sig Armfelts person. — Arresteringar i Stockholm. — Ransakning inför Svea hofrätt. — Armfelt åtnjuter skydd af hofvet i Neapel. — Furstinnan Menschikoff och lady Munck. — Armfelt och drottning Carolina af Neapel. — Piranesi oskyldigt anklagad för en mordanläggning emot baron Armfelt. — Armfelt undkommer, men hans papper falla i svenska regeringens händer. — Ytterligare åtgärder af hofrätten. — Hertigens förklaring i anledning deraf att Armfeltska papperen fallit i hans händer. — Grefve Gyldenstolpes delaktighet i sammansvärjningen. — Ny befallning till hofrätten, hvars domar skärpas i högsta domstolen och af konungen. — Grefvinnan Armfelts irrfärder och ankomst till Kolk i Liffland. — Armfelt i Petersburg. — De begge makarne råkas i Kaluga. — Utdrag ur baron Armfelts anteckningar om hans vistande i Kaluga. — Romanzoff, kejserlig rysk minister i Stockholm. — Grefve Stenbocks hemliga instruktioner och mottagande i Petersburg. — Samtal med kejsarinnan. — Grefve Stackelbergs inflytande. — Märkliga samtal mellan Stenbock och Zouboff. — Underhandlingen afbrytes. — Förbund med Danmark. — Förhållande till Frankrike under den egentliga skräcktiden. — Stedingk i Petersburg.

Oaktadt de om bevågenhet vittnande yttränden, regenten skall hafva fällt vid Armfelts afskedsaudiens, utvisar dock allt, att han såg hans afresa med ett hemligt nöje. Liljensparre hade, såsom vi redan omtalat, sökt öfvertyga honom, att Armfelt haft för afsigt att med massans tillhjelp uttaga och aflifva konungamördarne, och till och med påstått sig kunna leda denna angifvelse i bevis. Vi veta icke, huruvida hertigen trott härpå, men utan allt inflytande på hans tänkesätt blef den icke, hvartill man kan sluta utaf ett hans yttrande till grefvinnan Armfelt någon tid härefter. »*Armfelt har*

Digitized by Google

gjort allt i verlden», yttrade hertigen, »*för att nedsvärta mig hos salig kungen, jag är säker derpå, och kan visa grefvinnan det svart på hvitt; men det är ej derföre jag aflägsnat honom, utan det är emedan han var en för farlig menniska för att vara öfverståthållare, och det hade kanske slutat illa för hela landet, om han fått behålla detta embete* [1]).

Knapt hade Armfelt anländt på utrikes botten, förrän han, såsom vi sett, begynte sina stämplingar och urladdade en del af den galla, han bar i hjertat. Från Hamburg affärdade han följande skrifvelse till sin förtrogne, kammartjenaren Mineur, hvilken troligtvis fått uppdrag, att befordra spridandet af allehanda rykten bland allmänheten. »Nu får ni dagligen vackert sällskap i Sverige; alla kanaljer, som blefvo landsförviste för uppror och förräderi sista kriget, komma igen, och efter hand lära vi väl få se mördarne äfven. Tankan lär vara att göra sig ett stort parti af kanaljer. *Vet folket utaf, att, då redligt folk köras ur riket, då de som klädt blodig skjorta för fäderneslandet förföljas, så få alla pultroner, förrädare och mördare, skälmar och rackare belöning och nåd? Jag tycker, att man i alla provinser borde fägna nationen med så glada tidningar»* [2]).

Visserligen erhöll regeringen ej genast kännedom om denna skrifvelse, men underrättelser om Armfelts intriger uteblefvo dock icke. I Coblenz uppsökte Armfelt samt anhöll om audiens hos konungen af Preussen och de franska prinsarne. Med den förre hade han öfver en timmas samtal, hvarunder han lofvade att under sin beskickning icke pläga umgänge med Frankrikes sändebud [3]). Hvilket uppförande utaf en neutral makts minister! Med de franska prinsarne umgicks Armfelt

[1]) Bil. N:o 47. Jfr sid. 68. Detta hertigens yttrande är högst märkligt såsom innefattande stöd för mycket af hvad vi i föregående del af detta arbete yttrat rörande hertigens förhållande till Gustaf III. Jfr isynnerhet s. 237 ff.

[2]) Ransakningsprotokollerna, s. 306.

[3]) Bref från Lagersvärd, Neapel den 21 Maj 1793.

Digitized by Google

alldeles som med jembördige: han lefde, åt i sällskap med dem samt prisade tillhopa med dem Gustaf III:s förtjenster, och gisslade utan skonsamhet de misstag och fel, han tillade regenten, hvars godhet han hade att tacka för den ambassad han beklädde.

Detta allt var dock ett intet i förhållande till de oförsigtigheter, Armfelt lät komma sig till last under sitt vistande i Wien. Ehuru Regenten skiljt sig från ryska politiken, umgicks Armfelt helt öppet och på den förtroligaste fot med ryska ambassadören, Rasumoffsky, samt förde ett sådant språk mot den regering, hvars representant han var, att allmänna tänkesättet inom nämnde hufvudstad innan kort blef, att Sverige fallit i händerna på en revolutionär faktion som hyllade konungamördarne, att missnöjet hotade med uppror och att Ryssland snart komme att der spela samma roll som i Polen. Om baron Reuterholm förde han det språk, att denne jakobin, som hade hertigens förtroende, var allmänt afskydd, och så osäker till sin person, att han nödgades lemna sitt hus och tillbringa nätterna i hertigens rum; och att hofkanslern v. Engeström, hvars bror tillhörde konungamördarne, var lika hatad både af folket och den unga konungen, hvarföre han ämnade nedlägga sitt embete, o. s. v.[4]).

Ett sådant språk och beteende på alla ställen, der Armfelt uppträdde, kunde ej annat än förtryta äfven den långmodigaste regering. Så snart den Svenska genom sin chargé d'affaires på stället, kongl. sekreteraren Bildt, erhållit underrättelse om beskaffenheten af detta Armfelts handlingssätt, tog den sina mått och steg[5]).

---

[4]) Bref från kongl. sekreteraren Bildt till L. von Engeström, Wien 1793 och 1794. Hvad A. anförde i Wien om Svenska regeringen o. s. v. var osanning nästan alltsammans. Ryska general Pahlen kände för öfrigt A. väl. Då han tillfrågades, hvad »karl» general Igelström var, svarade han: *»Han ljuger ungefär såsom baron Armfelt».*

[5]) Hofkanslern v. Engeström, till hvilken Bildt skref, meddelade dessa skrifvelser till Reuterholm, som derför tackade genom Bil. N:o 42.

Digitized by Google

Armfelt sjelf erhöll skarpa skrapor af rikskanslern, och alla Sveriges agenter på de orter, den förre ämnade passera, fingo order att strängt bevaka alla hans steg. Bland dessa agenter gjorde sig ingen mera förtjent genom sitt nit, än residenten i Rom, Piranesi, en Reuterholms enskilte vän. Såsom utomordentligt noga bekant med spionerisystemet i Italien, samt rikligen försedd med penningar från Sverige, blef han i stånd att så noga följa Armfelt på spåren, att nästan inga af hans stämplingar blefvo obekanta för hans förmän. Armfelts brefvexling med Ryssland, hans nästan uteslutande umgänge med Ryssar, eller dem som gjort sig kände som Frankrikes fiender, hans minsta sysselsättningar och flere af hans förtroligaste samtal, hans Prospektus till Gustaf III:s historia, som äfven var ett slags nidskrift mot regenten, samt beslutet att sända abbé d'Heral till Petersburg — allt detta, och mycket mera blef Reuterholm tidigt inberättadt från Piranesi, som kallade honom, Sveriges diktator, »en välgörande engel, Svenska nationens beskyddare». Dessa enda uttryck måla tillräckligt Piranesis nit, hvilket betydligt äggades genom de stora fördelar, hvarmed man förstod sporra hans ärelystnad [6]).

---

[6]) Ofvannämnde Bref från Piranesi, som deri också målar sig sjelf. Piranesis långa och intressanta brefvexling med Reuterholm lärer finnas. Den bör kunna upplysa många hittills endast dunkelt kända biomständigheter af Armfels historia, såsom t. ex. huru och hvarest hans papper särskilta gånger beröfvades honom. P:s spioneri kostade statskassan oerhörda summor. P., säger L. v. Engeström, son af en berömd konstnär i Rom och sjelf konsthandlare, var Gustaf III:s agent för de sköna konsterna i Rom. Han var enligt Bergstedts utsago »ganska dum», men kände mycket väl det italienska spioneriet och var i förbindelse med alla spioner. — En brefskrifvare yttrar (Rom d. 16 Febr. 1784): »Kungen har hedrat Piranesi med ett besök, och sett de samlingar han ärft efter sin fader, hvilka ock skola vara hans enda förtjenst. Af dem har han fått någon idé om skön konst, utan att ega det minsta af hvad man kallar studier. Emellertid har han ändå innästlat sig hos påfven. Han eger les petites entrées hos Hans Helighet och spelar esomoftast bräde med honom in bona fide et caritate,

Digitized by Google

En annan af Sveriges diplomater, som genom sina berättelser också mycket bidrog att afslöja de faror hvaraf fäderneslandet hotades, var chargé d'affaires Lagersvärd, Armfelts eget biträde i tjensten [7]).

Alla dessa åtgärder med de deraf föranledda upplysningar voro visserligen af ganska stor vigt för regeringen; men såframt man ej lyckades att i grund förstöra det inflytande, Armfelt ansågs ega i Petersburg, trodde man sig ej kunna njuta något lugn under minderårigheten. Armfelt var ett af dessa oroliga hufvuden, som lika farliga på afstånd som nära, endast kunna lefva i maktens granskap och som anse alla vägar lofliga, som leda dit. Han hade vid några och trettio års ålder, då lidelserna äro starkast, druckit ur våldets farliga bägare, och känt den vanliga följden häraf, svindel och berusning, samt ett växande begär att tömma den i botten. Störtad från denna höjd och utträngd af personer, dem han lika hjertligt hatade och föraktade, var det honom en olidlig känsla att betyda intet; och begäret att återtaga maktens tyglar var så våldsamt, att det döfvade både samvete och pligt i ett annars icke elakt hjerta.

Det var icke utan flere skäl man i Stockholm fruktade hans på intriger så bördiga hufvud, hans djerfhet och de betydande förbindelser, han egde i Petersburg. Baron Reuterholm, som isynnerhet visste sig vara illa anskrifven vid detta hof, fruktade mest och anade det oväder, som från detta håll kunde uppkallas af en ny Coriolan. Han var derföre i tid betänkt på att afböja

---

såsom Franc skrifver». Tydligen var denne Romerske konsthandlande en själsfrände till Reuterholm — häftig, lidelsefull, driftig, men något inskränkt såsom han. Rörande deras vänskapsförhållande i Rom 1789 se förra delen, s. 348. P., under Gustaf III Svensk konsul och resident i Rom, blef sedan för sina förtjenster vid upptäckandet af Armfelts intriger Svensk minister vid Romerska hofvet med 3000 scudi årlig lön, erhöll en lifstidspension, en stor briljanterad ring med konungens porträtt, Nordstjerneorden samt ett ganska smickrande handbref i konungens namn.

[7]) Bref från Lagersvärd till Reuterholm 1793 och 94.

Digitized by Google

stormen, och valde dertill ett medel, som han visste ej skulle förfela sin verkan på den stolta Catharina. Det var förslaget att förmäla den unga konungen med kejsarinnans sondotter, storfurstinnan Alexandra. Denna plan var ej ny; den troddes vara påtänkt redan af Gustaf III och Catharina.

Om man i Sverige var uppriktig i detta närmande, är möjligt, men i valet af medel var man mindre lycklig, för att ej säga löjlig.

Mot slutet af år 1792 hade till Stockholm anländt en viss jude vid namn Vital, som gifvit sig ut för att vara en portugisisk adelsman, och af de högmögende i hufvudstaden blifvit med mycken aktning mottagen. Genom hofkanslern v. Engeström erhöll han ett nära tillträde till hertigens person, hvilket underlättades genom den anstrykning af mystiker, den resande förstod att gifva åt hela sitt uppträdande. Reuterholm egnade också den nyanlände sin särskilta bevågenhet.

Ställningen till kabinettet i Petersburg var, såsom vi väl erinra oss, vid samma tid högst kinkig. Begge makterna rustade sig, och kejsarinnan fordrade öppet, att Sverige skulle frångå neutraliteten eller åtminstone afbryta alla sina handelsförbindelser med Frankrike, försåvidt det ej ville verksamt deltaga i koalitionen. Tänkesätten voro i nästan hela Europa högst uppbragta mot konungamördarne i Paris, och vägrandet att deltaga i utrotningskampen emot dem ville man gerna, åtminstone uti de stora kabinetterne, betrakta såsom ett brott emot folkrätten, hvilket gällde lika med ett fredsbrott.

Under sådane politiska utsigter för Sverige inträffade uti Stockholm första underrättelsen och misstankan om baron Armfelts stämplingar i förbund med Ryssland. Detta fina kabinett har aldrig försummat att begagna sig af våra inre tvister, och detta gjorde Armfelts ränker dubbelt farliga, hvarföre de kraftigaste medel borde vidtagas, om man ej skulle se sig tvungen att gifva vika för öfvermakten eller också blottställa sig för ett utländskt krig. Man vet ej med visshet ifrån hvem

Digitized by Google

första tankan derpå utgick, alltnog man beslöt att föreslå kejsarinnan ofvannämnde förbindelse mellan den unga konungen af Sverige och den äldsta af de ryska storfurstinnorna, Alexandra, ett förslag, det man hade anledning tro skulle ligga Catharina varmt om hjertat.

Emellertid gick tiden undan, och det blef derföre först fråga om åt hvem man skulle anförtro en så ytterst vigtig beskickning. Reuterholms förtroende för Svenska ambassadören i Petersburg, Stedingk, var ej fullkomligt, hvarföre man gerna ville undvika att låta saken gå genom hans händer. Å andra sidan ansåg man äfven nödigt, att både för konungen och alla i Stockholm hålla hela denna underhandling hemlig, tills man finge se, om den tycktes få en önskad framgång. Man föll då på den tankan, att dertill använda nyssberörde Vital, hvars föregifna egenskap af portugisisk friherre borde för honom underlätta ett vänligt emottagande af kejsarinnan. I sanning en högst besynnerlig beskickning hvars rätta ändamål ingen gerna borde kunna ana!

I början af Mars 1793 afreste den judiske ambassadören från Stockholm, försedd med pass och rekommendationer, egenhändigt undertecknade af hertigen, som äfven anförtrott honom ett bref till kejsarinnan. Han hade order, att blott i egen högvigtig person samt muntligen inför kejsarinnan afbörda sig sitt uppdrag. Men detta var ingen lätt sak, enär lagarne i Ryssland förbjödo judars inträde i landet. Baron Vital vägrades derföre att fortsätta resan från Riga, dit han först anländt på handelsfartyg, hvarföre det ej återstod honom annat, än att insända det bref han medförde från hertigen direkte till kejsarinnan, hvarefter något hinder mot hans resa ej vidare förspordes.

I Petersburg uppträdde baronen genast som en högst betydande person; men han hade den oturen, att ej vinna personligt tillträde till den stora Catharina, som ansåg det under sin värdighet att underhandla med en Jude. Hon föreslog honom derföre, att genom en tredje person gifva henne del af de uppdrag, han fått;

Digitized by Google

men baronen nekade att härtill bifalla på några vilkor, utbedjande sig ett samtal med kejsarinnan. Man råkade rörande det då i den största förlägenhet, hvad svar, man borde gifva denna besynnerliga ambassadör. Ändtligen föreslog man honom, att i ett enskilt bref till kejsarinnan säga henne hvad han ansåg nödigt att meddela, då man försäkrade honom å hennes vägnar, att ingen derförutan skulle deraf få del, samt att brefvet skulle återsändas, utan att någon afskrift deraf skulle tagas. Baronen lät häraf beveka sig, samt uppsatte ett bref till kejsarinnan, hvilket dock i anseende till innehållet blef så förvirradt och uppfyldt af kabalistisk och annan judisk visdom, att den höga mottagarinnan knappast förstod ett ord deraf. I sin förlägenhet meddelade hon brefvet till baron Stedingk, hvilken icke litet öfverraskades, att finna en judisk ambassadör underhandla vid sin sida. Så mycket kunde man dock såväl af hertigens som Vitals egen skrifvelse utleta, att det var fråga om det giftermålsförslag, hvarom vi talat. Kejsarinnan svarade derföre genast hertigen, under något skämt öfver ambassadören, att hon lifligt delade hans åsigter i detta afseende, hvilket icke litet lugnade och tillfredsställde denne [8]).

Att

---

[8]) Bill. N:o 43 och 44. Baron Vital rekommenderade sig först genom skrifvelse till Gustaf Adolf i egenskap af statsekonom, som hade ett »handelsprojekt» att framställa till Sveriges förmån. På denna skrifvelse svarade L. v. Engeström å hertigens vägnar, att, »om han finner à propos att begifva sig till Stockholm», skall han vara välkommen, o. s. v. Kort härefter inträffade den förmenade »baronen» i Stockholm. L. v. E. skaffade honom företräde hos hertigen, samt undertecknade sina biljetter till honom: »Med mycken högaktning etc.», och på utanskriften ser man: »Pour Monsieur le baron Wittal». Svedenborgaren Halldin skrifver om samma person sålunda: »Vital, kabalistisk jude, som vistades i Stockholm några månader, för att utöfva sina konster, men slutligen kastades i fängelse, enligt Reuterholms befallning, med hvilken han hade fraterniserat alla dagar, samt skickades ur landet. Så snart denne s. k. baron Vital anländt till Hannover, inledde han ett

Digitized by Google

Att aflägsna den unga konungen från dem, som kunde misstänkas tillhöra det Armfeltska partiet, samt i hans ögon utmåla dem såsom högst farliga att skänka sitt förtroende, var också en af de manövrer, hvarmed de maktegande i Stockholm åsyftade att genast göra Armfelts stämplingar oskadliga [9]). Men vi återkomma till berättelsen om dessa sistnämnde.

Så snart regeringen genom Piranesis åtgärd fått del af Armfelts förut omtalta arbete öfver Gustaf III, tillskref hertigen Armfelt ett ganska allvarsamt bref, samt hotade honom, såsom vi redan berättat, att beröfva honom hans embete, derest han ej genast återtog allt

---

slags process emot Svenska hofvet, hvilket enligt hans påstående var skyldigt honom ansenliga summor. Denna process utfördes i den mest spridda och lästa tidning i verlden, Hamburger korrespondenten, och var en skandal eller åtlöje för alla denna tidnings läsare». Då Vital arresterades, togos hans papper, hvaribland man fann flere bref från L. v. Engeström (se ofvan), Reuterholm m. fl., bland hvilka bref isynnerhet ett från den sistnämnde förtjenar minnas. Bih. I. Dagen före hans afresa från Stockholm skref generaladj. friherre Bror Cederström följande biljett till Reuterholm: »I brist på hästar kommer det judiska baroniet ej att resa förrän i natt kl. 12. I morgon då jag kommer ut, skall jag lemna underrättelse om allt hvad jag och han har talt. Jag måste betala på dess värdshus och lemna honom 20 R:dr; få se, om de bli mig återbetalte». Tvenne skrifvelser från samma Vital till Reuterholm, dat. Helsingör d. 20 och 23 Sept. 1793, hafva påträffats. Han tigger deri som lån 300 R:dr att fortsätta sin resa, o. s. v. Då han sedermera framkom med sina stora fordringsanspråk hos »svenska hofvet», påstods att han lånat Gustaf III en och en half million Holl. kurant i Aachen 1791, samt i Jan. 1793 hjelpt hertigen med ett lån af 1,500,000 floriner. Detta var en ren dikt, och f. d. ambassadören anklagades för crimen falsi! Jfr bref från Reuterholm d. 19 Jul. 1796, De la Gard. Arkivet, XX, s. 230 f.

[9]) Jfr föreg. kap. Detta kostade isynnerhet på fröken Rudenschöld, som skrapade upp Gyldenstolpe derföre att han flere gånger släppte konungen ur sigte samt lät deras gemensamma fiender bearbeta honom emot deras intressen. Bref från fröken R. till Armfelt, Stockholm d. 15 Mars 1793, a. st.

Digitized by Google

hvad han uti nämnde arbete anfört förklenligt för hertigen och dem han skänkt sitt förtroende [10]). Men ej nog härmed. Hvad Piranesi i öfrigt inberättat, gaf anledning förmoda, att ännu farligare stämplingar bedrefvos [1]). Svenska postmästaren i Hamburg, Bregard, Reuterholms enskilte vän, hade vid samma tid också inberättat, att en liflig brefvexling egde rum mellan Armfelt och flere personer i Stockholm, hvilka under öfverpostdirektörens derstädes, f. d. statssekreterarens Francs, kuvert, förmodligen fingo sina bref sig tillställde. Reuterholms lynne var af naturen misstänksamt, och emedan han redan anade tillvaron af en komplott, ansåg han i alla händelser vida bättre att förekomma, än förekommas. I detta ändamål afsände han derföre ofördröjligen order till Bregard, att anhålla samt taga afskrifter af alla de skrifvelser till och från Armfelt, hvilka föreföllo misstänkte. Sveriges agenter på vederbörande orter erhöllo förnyade order, att fördubbla sin vaksamhet öfver Armfelt, och Stockholms hemliga polis sporrade hela sin verksamhet, för att följa alla misstänkte på spåren.

Bregard följde ganska punktligt de order han erhållit, och de bref, han insände, tycktes också i hög grad bekräfta de misstankar, man fattat. Så hette det t. ex. i några skrifvelser som uppfångades från baron Armfelt till fröken Rudenschöld, att »*svärdet nu vore draget ur skidan*», »*att allenast på en menniskas lifstid ankomme, när fröken Rudenschöld och baron Armfelt fingo förenas*», o. s. v. [2]). I de bref, som den förra tillsände Armfelt, förekommo åter strofer, som syntes icke mindre

---

[10]) Föreg. kap.

[1]) Piranesi inberättade nemligen, att Armfelt länge varit betänkt att afsända en af sina intimaste vänner, den förutnämnde abbé d'Heral direkt till Petersburg med vigtiga bref och depescher till kejsarinnan. Jfr föreg. kap. Regeringen tänkte derföre genast på medlen att bemäktiga sig nämnde person jemte hans papper. Se nedan.

[2]) Bref från Armfelt till fröken R., d. 9 Nov. 1793, a. st., s. 70. Jfr föreg. kap.

Digitized by Google

betänkliga. Fröken uppmanade den älskade att till våren närma sig Sverige, emedan en revolution der då förestode, och hvad som gjorde denna uppgift ännu vigtigare, var att sådane män som förre statssekreterarne Schröderheim och Lagerbring tillstyrkte Armfelts resa i nämnde ändamål [3]). Vid samma tid anlände äfven till hufvudstaden en bekant Jakobin, handelsbokhållaren Signeul, hvilken kort efter Gustaf III:s mord blifvit förvisad hufvudstaden, emedan han fällt förgripliga yttranden om den aflidne konungen: »*Ges då ingen, som kan ge honom ett pistolskott*», hade han bland annat yttrat om konungen [4]). Allt detta tillsammanstaget stegrade regeringens fruktan, så att man slutligen ej ansåg sig trygg, med mindre man försäkrade sig om de mest misstänkte ränksmidares personer.

I första rummet var man naturligtvis mån att åtkomma baron Armfelts person och papper. Order affärdades derföre till baron Palmqvist, befälhafvare öfver en svensk eskader, stationerad i Genua, att ofördröjligen begifva sig till Neapel, för att der, med regeringens tillstånd, hemligt bemäktiga sig Armfelt samt hans papper, och dermed utan dröjsmål återvända till Sverige [5]).

---

3) Bref från fröken R. till Armfelt, d. 10 Okt., 22 och 26 Nov. 1793, a. st., s. 26 ff. Vi förmoda, att några utdrag ur Bregards bref till Reuterholm ej skola läsas utan något intresse. Bil. N:o 45.

4) Ransakningsprotokollerne rörande Armfeltska högmålsprocessen. Flere påstodo till och med, att denne Signeul lofvat att mörda hertigen af Södermanland. En viss major Bratt vittnade t. ex., det Signeul erkänt sig kort efter Gustaf III:s mord hafva fällt förutnämnde yttrande om hertigen: »Ges då ingen, som kan ge honom ett pistolskott». Nyssnämnde Protokoller, s. 549. I alla händelser borde en dylik persons återvändande till fäderlandet under dåvarande förhållanden förefalla misstänkt, serdeles då man trodde sig veta, att en summa af 2000 R:dr Hamb. Banco blifvit för Signeuls räkning deponerad i Hamburg. Den allmänna tankan hos regeringen blef derföre den, att S. vore förskrifven af Armfelt för att mörda hertigen.

5) Hertigen anhöll sjelf i mycket höfliga bref till konungen af Neapel samt General Acton, (dat. Stockholm d. 5 Dec. 1793),

Digitized by Google

Piranesi och Sveriges öfriga agenter vid de italienska m. fl. hof erhöllo derjemte befallning, att söka hindra Armfelt att komma undan, utan i stället uppbjuda hela sin förmåga, för att med vederbörande auktoritetens tillhjelp taga den brottslige i förvar. Några dagar efter det dessa order affärdats, och det så skyndsamt, att man ansåg sig säker att Armfelt ej skulle kunna hinna att varnas genom de åtgärder man i Stockholm vidtagit, arresterades derstädes, natten mellan den 17 och 18 December 1793, följande personer: fröken Rudenschöld, kongl. sekreteraren Ehrenström, kamrer Mineur, källarmästar Forster, öfverstelöjtnanterna Ehrenström (en broder till kongl. sekreteraren af samma namn), Lilje och Sandels samt handelsbokhållarn Signeul[6]; äfven Neapolitanska

---

att de måtte tillåta baron Palmqvist att hemligt bemäktiga sig baron Armfelt, såsom misstänkt för högförräderi. Brefven finnas tryckte i oftanämnde bref från Piranesi, s. 103 f. I de instruktioner som vid samma tillfälle tillsändes P., skrifne med hertigens egen hand, heter det: »Några dagar efter kurirens ankomst, som öfverlemnar er detta bref, skall ni utsprida, att ni ämnar kryssa för att beskydda några köpmansskepp emot de Afrikanska sjöröfrarne, och emellertid skall ni begifva er till Neapel». Sedan föreskrifves, huru P. borde bjuda Armfelt ombord, arrestera honom samt genast afsegla till Sverige, utan att göra något uppehåll under vägen eller anlöpa någon hamn. Jfr Biogr. Lex., art. Palmqvist, XI, s. 403.

[6]) Kongl. Sekreteraren Ehrenström syntes starkt komprometerad i följd af sin brefvexling med Armfelt, hvilken blifvit inskickad från Hamburg. Jfr föreg. kap. Forster var en storpratande källarmästare, hvilken stod i enskilta tacksamhetsförbindelser till Armfelt, som skaffat honom sin rörelse (å operakällaren). Innan baron Armfelts afresa brukade han tjena honom med att fortskaffa bref från baron till fröken Rudenschöld, samt nyttjades sedan att bland allmänheten utsprida de elaka rykten, som honom förestafvades af fröken och hennes älskare. Han stod i brefvexling med Armfelt, samt kände nog dennes planer att återkomma efter och genom ett upplopp. Hans vän kamrer Mineur var försigtigare samt åtnjöt Armfelts förtroende i hög grad. Han greps på en gård i Södermanland i följd af bref till och från Armfelt, dem man uppsnappat. Hans roll i den tillämnade hvälfningen var också att förbereda sinnena

Digitized by Google

handlanden Sources, hvilken blifvit af Armfelt affärdad med bref till kejsarinnan, togs kort derefter uti fängsligt förvar i Hamburg [7]). På det Armfelt, i fall han lyckades att undkomma, ej måtte erhålla skydd i Ryssland, beslöt man med detsamma att i en hemlig samt ytterst vigtig beskickning afsända öfverstekammarjunkaren, grefve M. Stenbock till Petersburg [8]).

Undersökningen mot de för delaktighet i sammansvärjning arresterade fördes i början inför öfverståthållareembetet, hvarefter den i slutet af Januari månad 1794 öfverlemnades till Svea hofrätt. De i afskrifter meddelade bref, hvarpå man grundade hela anklagelsen, tycktes verkligen i hög grad kompromettera flere af de misstänkte, och det ville af undersökningen synas alldeles otvifvelaktigt, att man till våren 1794 tillämnat eller åtminstone hoppats på utbrytandet af en revolution i Sverige, hvilken äfven skulle blifva signalen för Armfelts återkomst. Ännu hade man dock ej fått i handom hans vigtiga memoir till kejsarinnan, som utgör kärnan af hans brottslighet. Fröken Rudenschöld och sekreteraren Ehrenström syntes blifva svårast fast; deremot tycktes några grundade klagomål mot de öfriga ej vara för handen. Landshöfdingarne Schröderheim och Lagerbring samt öfverpostdirektören Franc kallades äfven till förhör inför polisén och hofrätten, ehuru de förnekade all kännedom om de planer, som tillskrefvos baron Arm-

---

genom utspridandet af gemena rykten, o. s. v. Öfverstelöjtnanterne Ehrenström, Lilje och Sandels synes endast på ytterst svaga misstankar hafva blifvit fängslade, hvarför de också snart sattes på fri fot. Jfr nedanföre.

[7]) Anledningarne att misstänka honom fick man af Armfelts egna bref, som öppnades i Hamburg, och hvari hans resa omtalades. Vid hans häktande togos bref från Armfelt till honom samt från dens. till kejsarinnan. Utdrag af de hufvuds. Handl., etc., s. 72 ff. och 96. Det är föga sannolikt, att Armfelt ej gifvit S. förtroende af sina planer. — Vid samma tid bemäktigade man sig genom list de med abbé d'Heral afsände papper. Jfr s. 98.

[8]) Se straxt nedanföre.

Digitized by Google

felt. Emellertid saknades fullgiltiga bevis, och de anklagades egna bekännelser voro för resten på intet sätt tillräckliga att fälla dem. Regeringens enda hopp var derföre, att baron Palmqvist och Piranesi m. fl. af dessa agenter skulle lyckas i de dem anförtrodde värf, i afbidan hvarpå hofrätten förständigades att tillsvidare uppskjuta målets afdömande [9]).

Baron Palmqvist misslyckades fullkomligt, men det var icke hans fel, utan de Neapolitanska myndigheternas, hvilka beskyddade Armfelt. Den 9 Februari 1794 kl. 3 e. m. ankrade en svensk kutter på Neapels redd. Dess befälhafvare var baron Palmqvist, som samma dag skyndade att förskaffa sig en hemlig audiens hos general Acton samt Hans Sicilianska Maj:t, för att framlemna tvenne bref från hertigen. Audiensen beviljades honom ej förrän följande dagen, då Armfelt, i tid varnad, genom det beskydd han åtnjöt vid hofvet redan lyckats sätta sin person i säkerhet.

Armfelt var som vanligt, så äfven uti Neapel, omgifven af en mängd förnäma fruntimmer, hvilka egnade honom sin hyllning. En rysk furstinna Menschikoff hade

---

[9]) Jfr sid. 99. Af Ransakningsprotokollerna blir man ej rätt klok på hvad del Schröderheim och Lagerbring haft i Armfelts planer. Den förre brefvexlade med A. efter hans utrikes resa. Fröken R:s bref till A. innehålla skarpa anklagelser om nämnde herrars medvetenhet af och deltagande i A:s planer, men vid förhören inför hofrätten frikände fröken dem. Förre statssekreteraren Franc synes i denna sammansvärjningshistoria spelt rollen af en tjenstvillig postmästare. Han gjorde fröken R. och Armfelt först uppmärksamma på de konster, som sannolikt bedrefvos med deras bref på postkontoret i Hamburg, och Reuterholm fruktade mycket, att Franc tillät sig samma frihet med regeringens skrifvelser. Han skrifver derom till rikskanslern (a. st.): »Jag har den inkietyden så starkt i min själ, att F. *löskar* våra bref på posthuset, innan de framgifvas, efter dermed så långt inpå aftonen dröjes, att jag ej varit mästare af att dölja densamma för E. Ex., i fall E. Ex. skulle täckas skicka eller låta fråga derefter på posten. — Af den ligan kan man vänta sig allt».

Digitized by Google

följt honom ända från Aachen. I Neapel hade han isynnerhet intagit en förnäm Engelsk dame, lady Munck, och jalusien mellan dessa tvenne frumtimmer var så stor, att de ej tålte att se hvarandra eller vara i hvarandras sällskap. Dessa damers bekantskap blef för Armfelt nu af största nytta. De skaffade honom i tid underrättelse om baron Palmqvists förestående ankomst, och genom sina relationer med hofvet i Neapel blef det dem dessutom lätt att åt deras älskling utverka det beskydd, han behöfde. Man har äfven påstått, att Armfelt med drottningen af Neapel, den täcka Carolina, en syster till den tjusande Marie Antoinette, haft en närmare förtrolig förbindelse. Vi veta ej, huru härmed förhåller sig; visst är emellertid, att hon egnade honom sitt synnerliga beskydd, samt önskade ingenting högre, än att rädda den olycklige ur hans bödlars våld. När sympatiserade ej det täcka könet med olyckans offer, om de äfven voro brottslige, och hvem har väl i fullare mått än baron Armfelt njutit dessa sympatier under sitt oroliga, äfventyrliga, åt äran och kärleken egnade lif? Han åtnjöt äfven general Actons, konungens och nästan alla vid Neapolitanska hofvet betydande mäns vänskap och bevågenhet. Med sådane förbindelser blef det honom icke svårt, att med temligen mycket lugn åse de förföljelser, hvarför han ansåg sig blottställd. Under det baron Palmqvist i Neapel gjorde sina fåfänga uppvaktningar, för att uppfylla ändamålet med sin beskickning, tillbragte Armfelt ett stilla och njutningsfullt lif på markis del Vastos villa Monte Sacchio i granskapet af Neapel, uti vänskapens och kärlekens sköte [10]).

Föga lyckligare än Palmqvist voro Piranesis agenter i Neapel uti sina efterforskningar efter den rymmande svenska ministern. Väl åtog sig en af Armfelts egna f. d. domestiker, Setola, att mot en vedergällning af 20 dukater upptäcka, hvart hans herre tagit vägen,

---

[10]) Oftanämnde bref från Piranesi till General Acton, s. 50 ff. samt flere anteckningar.

Digitized by Google

och dessutom att mot ett månatligt arfvode följa honom på spåren, ehvart han än måtte ställa sin kosa; men Setola förrådde Piranesis folk, hvilka af polisen i Neapel förföljdes som mördare, samt måste genom fängelse och flykt betala sitt nit att göra fullt skäl för de penningar, de erhöllo från Rom. Genom denna händelse växte Armfelts mod så mycket, att han kort härefter återvände till Neapel, samt gästade der ännu en månad, innan han fann för godt att begifva sig direkte på resan till Petersburg [1]).

De papper, Piranesis utliggare vid Armfelts första flykt ifrån Neapel kommo öfver efter honom, lära varit temligen obetydliga. De vigtigaste skola hafva blifvit funna kort förut, och det på ett högst eget sätt. Grefvinnan Armfelt hade i en trädgård i Neapel, med en af sina trotjenares hjelp, låtit nedgräfva dessa papper, förvarade i ett schatull, för att vid sin afresa från Italien medtaga dem. Detta var en stor oförsigtighet, föranledd af grefvinnans begär, att efter Gustaf Adolfs tronbestigning få visa sin mans oskuld i klar dager. (Vi vilja ej neka, att dessa dokumenter voro af en något underlig beskaffenhet, betraktade som bevis för de brefvexlandes oskuld). Alltnog den gamla tjenaren blef bestucken af Piranesis tjensteandar, och då grefvinnan vid afresan uppgräfde schatullet, egde det visserligen alla yttre tecken af att vara orördt, men hela dess dyrbara innehåll var försvunnet, och ersatt af — gråpapper? Grefvinnan Armfelt, som omöjligen kunde ana denna list, medförde schatullet ända till Kaluga, der bedrägeriet först skall hafva blifvit upptäckt. Emellertid hade dessa dyrbara originalpapper, som förorsakade så många menniskor olycka, längesedan anländt till Stockholm [2]).

---

[1]) Baron Armfelt återvände från sin vistelse på landet till Neapel den 20 Febr., sedan Palmqvist afseglat, samt lemnade, såsom vi redan nämnt, Neapel för andra gången d. 28 Mars 1794 på resan till Ryssland.

[2]) På detta sätt uppgifver Skjöldebrand saken hafva gått för sig, De la Gard. ark., XV, s. 182, noten. Jfr i öfrigt oftanämnde

Digitized by Google

Så snart underrättelse ingått till Stockholm, att Armfelt undkommit baron Palmqvists efterspaningar, samt att några bref, som den förre afsändt med abbé d'Heral, bland andra ett till kejsarinnan, blifvit uppsnappade och visade hans brottslighet i ännu klarare dager [3]), tillkännagaf hofrätten, det Armfelt vid förlust af sin talan måtte inom trenne månader från den dag ifrågavarande stämning kommit honom tillhanda, inställa sig, för att personligen stånda till ansvar [4]). Baron Armfelts medbrottslige erhöllo derjemte underrättelse, att deras sak ej kunde afgöras förrän nämnde tid förflutit. Under tiden underläto de svenska agenterna på ort och ställe ingenting, för att på förhand försäkra sig om utvägar att kunna arrestera Armfelt, hvilken man till sin förvåning och harm innan kort fick veta hade återvändt till Neapel, hvarest han, trots hertigens reklamationer, fortfor att njuta beskydd [5]).

I början af April månad 1794 anlände ändtligen till Stockholm de genom Piranesis åtgärd uppfångade Armfeltska papperen, hvilka skulle gifva en så märklig vändning åt denna rättegång. Om aftonen den 8 uti samma månad lät regenten inkalla uti sitt bibliothek riksdrotset, rikskanslern, presidenten baron Kurck, friherre Reuterholm och justitiekanslern Lode. På bordet lågo tjocka buntar af ofvannämnde dokumenter. Hertigen yttrade: »Genom en lycka, den jag ej kunnat hoppas, har jag fått i mina händer de dokumenter, hvilka intyga baron Armfelts brottsliga sammansvärjning, hvilken haft till syftemål att kullkasta styrelsen och att sätta staten under en fremmande makts förmynderskap».

Efter att i några få ord hafva utvecklat hvad som rörde denna plan och läst några egenhändiga bref från

---

Bref från Piranesi till general Acton, samt Armfelts sjelfbiografi, a. st., II, s. 96 ff. Af sistnämnde källa finner man, att papper blefvo A. fråntagne på flere ställen.

[3]) Jfr sid. 101, noten 7.

[4]) Denna hofrättens stämning är af d. 1 Mars 1794.

[5]) Sid. 104.

Digitized by Google

Armfelt, Ehrenström, fröken Rudenschöld m. fl., tillade hertigen, att den unge konungens guvernör, grefve Gyldenstolpe, haft sin hand med i denna sammansvärjning, och att hans egenhändiga bref bevisade, det han brefvexlat med ryska ambassadören grefve Stackelberg m. fl. rörande detta ämne. Derpå befallde hertigen riksdrotset att följande dagen sammankalla Svea hofrätt, på det ransakningen genast måtte begynna.

Följande dagen, den 9, samlades konseljen ånyo. Konungen fördes till regentens kabinett, som gränsade till det rum der öfverläggningen hölls. Regenten gaf honom nu del af allt, visade honom de papper som blifvit upptäckte samt tillkännagaf för honom det öde som väntade hans guvernör, grefve Gyldenstolpe. »Detta torde blifva det förskräckligaste», tillade han, »såsom E. M:t lätt skall finna, och jag frågar derföre, om E. M:t vill, att Gyldenstolpe skall dömas enligt all lagens stränghet, eller om han skall behandlas med den skonsamhet, hvilken jag finner lämplig för hans år och den plats han innehar hos E. M:t». Gustaf Adolf, ehuru barn, betedde sig dock ganska förståndigt. Han yttrade knapt någonting, utan öfverlemnade helt och hållet åt sin farbror att vidtaga allt hvad han ansåg nyttigt och nödvändigt; dock tillade han, att mildheten, försåvidt den lät förena sig med lag, alltid skulle af honom föredragas framför rättvisan, isynnerhet då det var fråga om en sådan person som grefve Gyldenstolpe, hvilken länge åtnjutit både hans faders och hans egen vänskap, o. s. v. Härefter infördes konungen i rådsalen, hvarest man högtidligt gaf honom del af hela sammansvärjningen. Han afhörde den med lugn, och utan att gifva något tecken hvarken af tillfredsställelse eller ogillande, hvarefter hertigen uppmanade honom att återvända till sitt kabinett, på det han måtte besparas obehaget att vara vittne till sin gamla guvernörs förödmjukelse och bestraffning. Straxt härefter infördes grefve Gyldestolpe, och då man för honom uppläste hans bref till Armfelt m. fl., erkände han sig skyldig, samt försökte till och

Digitized by Google

med knapt att försvara sig, hvarpå den gamla mannen erhöll sin skrapa af hertigen, som derjemte förklarade, att Gyldenstolpe med förlusten af sin tjenst samt förbud att visa sig i Stockholm skulle af nåd och barmhertighet befrias från allt vidare tilltal för sin brottslighet. Gyldenstolpe bugade sig, anhöll af rörelse öfver den stora och oförtjenta nåden, som blifvit honom bevisad, att få kyssa hertigens hand, hvilket beviljades, hvarefter han aftrådde. Sedan inkallades konungen ånyo, då man med hög röst uppläste hans i hertigens namn afgifna befallning till Svea hofrätt att ofördröjligen företaga samt till skyndsamt afdömande befordra ransakningen rörande ifrågavarande högmålsbrott, utan afseende på den i baron Armfelts stämning utsatta tiden, hvarjemte Armfelt sjelf borde dömas, så snart nämnde tid tilländalupit, utan att han sig infunnit. Denna konungens befallning jemte oftanämnde dokumenter, öfverlemnades i riksdrotsets hand, hvarefter konseljen åtskiljdes [6]).

Vi skola till längre fram i denna del uppskjuta att vidröra några af de märkligare detaljerna af den period utaf rättegången, hvilken nu följde, samt tillsvidare endast hålla oss till resultaterna deraf. På grund af de starka bevis, som genom förutnämnde handlingar erbjödo sig, kunde de anklagade nu omöjligen undgå att fällas. De mest komprometterade, såsom fröken Rudenschöld, kongl. sekreteraren Ehrenström samt Armfelt sjelf, dömdes till döden; några andra, såsom Aminoff och Franc, frikändes med vissa förbehåll, hvaremot alla de öfriga blefvo helt och hållet frikände. Besynnerligt nog skärptes domen för de fleste både i högsta domstolen och af konungen. Sålunda förordnades t. ex. om baron Armfelt, att hans namn skulle offentligen å skampåle anslås uti alla större städer i konungariket enligt följande formulär: »*Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare, fridlös öfver allt Sveriges rike med underliggande länder*». Kongl.

[6]) Protokoll hållet på Stockholms slott d. 9 Apr. 1794 (tryckt i alla tidningar) samt flere anteckningar i detta ämne i S. S.

Digitized by Google

sekreteraren Ehrenström skulle före afrättningen en timme stå vid skampålen å Packartorget i Stockholm, men benådades likväl på sjelfva afrättsplatsen. Öfverste Aminoff afsändes på lifstids fängelse till Carlsten, Mineur och Forster till Malmö, för att der tillsvidare förblifva. Den enda, hvilken, utom Ehrenström, fick vidkännas någon förskoning, ehuru hårdt hennes straff i öfrigt utföll, var fröken Rudenschöld, som dömdes att en timme skämmas vid skampåle å Riddarholmstorget, samt sedermera på Stockholms spinnhus tillbringa hela sin öfriga lifstid [7]).

---

[7]) Utom Gyldenstolpe invecklades baron Taube, grefvinnan Piper, grefve Axel Fersen d. y., major Rehausen m. fl. i denna obehagliga rättegång. Fröken Rudenschölds och till en del äfven kongl. sekr. Ehrenströms skrifvelser till Armfelt innehålla svåra beskyllningar emot baron Taube, som dock lyckades att enskilt öfvertyga hertigen om sin oskuld, hvarefter fröken sökte rentvå honom så godt hon kunde. Bih. I. Den gamla riksrådinnan Fersen var i en gruflig oro rörande det öde, som väntade hennes döttrar, hvilkas bref (äfvensom baron Taubes) till grefve Axel Fersen d. y. blifvit anhållne i Hamburg samt i original afsände till Stockholm. Men Reuterholm sökte att lugna den gamla grefvinnan samt skref till rikskanslern: »Den goda grefvinnan Fersens inkietyde i anseende till sina döttrar beklagar jag mycket, men tycker, att hon har tagit den saken alltför mycket au tragique. Allt hvad man för öfrigt kan göra till hennes och deras trankiliserande, skall jag alltid räkna för en serdeles tillfredsställelse för mig sjelf». Bih. I. Baron Taubes och grefvinnan Pipers sätt att yttra sig rörande Armfelt och hans planer är för öfrigt rätt karakteristiskt. Grefve A. Fersen d. y. lyckades äfven fullkomligt rättfärdiga sig. Hans enda fel var att hafva skrifvit några bref till Armfelt. Bill. N:o 46 och 47. Rörande Rehausen jfr nedanföre. Schröderheim och Lagerbring hördes ånyo efter d. 9 April, sedan de nya dokumenterna anländt, men kunde dock icke fällas. Den förre trodde sig dock böra ta afsked från sitt landshöfdingedöme, samt dog af sorg öfver dessa olyckor och obehagligheter. Lagerbring tyckes deremot hafva tagit saken lugnare, samt blef åter, ehuru efter någon tids onåd, ett regeringens skötebarn. Jfr Biogr. Lex., art. Lagerbring, Carl, VII, s. 238. Tolls dom var sista länken i denna rikskunniga rättegång. Jfr åttonde kapitlet.

Digitized by Google

Medan på detta sätt Sverige fylldes med skampålar och fängelser, tillbragte Armfelt sjelf — upphofsmannen till alla dessa olyckor — under tvenne hela år ett dystert och sorgligt lif i en liten ort, Kaluga, midt inne i Ryssland, der han ändtligen funnit en fristad undan sina förföljare.

Utan penningar, utan tillgångar hade grefvinnan Armfelt, såsom vi erinra oss, först begifvit sig ifrån Neapel, för att åt sig och sin familj skaffa ett skydd i kejsarinnans stater. Hennes resa var ock högst besvärlig. Ganska mycket framskriden i grossess, medförde hon tvenne barn. Armfelts adjutant, Peyron, var hennes egentliga medhjelpare under resan. I Rom var hon nära att blifva arresterad; på samma sätt i Venedig, der hon dock varnades af svenska residenten, samt kom lyckligt undan. Hon fortsatte resan öfver Triest till Wien, der hon måste pantsätta sina perlarmband, för att komma vidare. Man har svårt att föreställa sig alla de lidanden och försakelser, detta ädla, beslutsamma fruntimmer måste utstå under denna sin irrfärd. I Polen utbröt inbördes kriget, just som hon passerade landet. Deraf nya faror, nya bekymmer! Ingen eganderätt respekterades, allt virrvarr! Vid en station begärde en polsk befälhafvare att se grefvinnans pass. Hade hon framvisat det ryska, vet ingen följderna. Men hennes själsnärvaro öfvergaf henne ej. Hon erinrade sig ett svenskt kabinettspass på latin. Det framvisades, och hon fick ett säkerhetskort att fortsätta resan. Alla dessa besvärligheter, hvartill kom brist på lifsmedel, brist på vatten, samt fruktan för mannens öde, hade emellertid påskyndat hennes nedkomst, som inträffade blott några timmar efter hennes ankomst till Riga om aftonen den 22 April 1794. Sedan hon här något hvilat ut, begaf hon sig till Kolk i Liffland, hennes morbrors, grefve Carl Stenbocks egendom, der hennes vistande dock ej blef långvarigt[8]).

---

[8]) Lefnadsteckning öfver grefvinnan Armfelt, född Hedvig Ulrika De la Gardie, De la Gard. ark., XV, 181 ff.

Digitized by Google

Den 18 Mars (1794) lemnade Armfelt Neapel. Han var försedd med kontanta penningar, tillräckliga för resan, skyddsbref af styrelsen samt en på Wien ställd vexel på 2000 dukater. Major Brändström, en resande Svensk, hvilken rördes af Armfelts olycka, följde honom ända till Petersburg. Oaktadt de hade så mycket skäl att vara försigtige, blottställde de sig flere gånger för att blifva igenkända. Baron Armfelt nyttjade en med sitt eget vapen försedd vagn, hvilket röjde honom i Wien, der han dröjde en dag och bodde i Neapolitanska ministerns hotell. Från Wien fortsattes resan öfver Dresden genom Galizien till Moskwa samt derifrån till Petersburg. Armfelt försökte att erhålla audiens hos kejsarinnan, hvilket dock vägrades honom; han såg blott några af ministrarne, Besborodko, Zouboff m. fl., samt lemnade Petersburg efter blott en dags uppehåll derstädes. Neapolitanska ministern, Serra Capriola, visade honom vänskap, samt underlättade hans resa till Kaluga, dit han befalldes att begifva sig. Kort härefter mötte honom derstädes hans grefvinna, som genom Brändström blifvit underrättad om mannens vistelseort, dit hon ofördröjligen begifvit sig [9]).

[9]) Ofvannämnde Bref från Piranesi till Acton, s. 90 ff., jemte flere anteckningar i S. S. — Ett rykte utspreds, att Armfelt sommaren 1794 gjort ett besök i Finland. Derom skrifver Reuterholm (a. st.) till Sparre: »Ifrån Finland hafva vi hemliga underrättelser, att den bofven Armfelt med en rysk slup ifrån deras flotta förklädd hemkommit till sin far och dröjt der 24 timmar, men blifvit efterslagen, dock förgäfves, sedan flere husvisitationer hos dess slägtingar af denna anledning gjorts. Det tyckes som han snart var mogen, då han kan vara så djerf. Nu om några dagar förekommer saken rörande de brottsliga hos Högsta domstolen, och jag hoppas Hofrättens skandalösa uppförande skall blifva rättadt». Jfr härom åttonde kapitlet. Det bör anmärkas, att, då Armfelt försummat att inställa sig inom den uti hofrättens stämning utsatta tiden, utfärdades öfverståthållare-embetets kungörelse om 4000 R:dr belöning för den af Sveriges undersåtare, som kunde upptäcka och häkta Armfelt.

Digitized by Google

Öfver sitt vistande i Kaluga har Armfelt efterlemnat några anteckningar, hvilka äro ganska intressanta. Vi skola derur göra några utdrag, öfverlemnande åt läsaren sjelf att bedöma den grad af tillförlitlighet, de kunna anses förtjena. »Hela året 1795», säger Armfelt, »förflöt för mig ganska lugnt och på ett ganska enformigt sätt. Jag sysselsatte mig med min dotters undervisning, lefde mycket för mig sjelf, och egde till sällskap endast min familj och min trogna vän Peyron, hvilken anländt med grefvinnan Armfelt. Emellertid började min helsa försvagas, en sorts tärande feber utmattade mig, en naturlig följd af de dagliga blodförluster, jag måste utstå. Föga skickliga läkare plågade mig med läkemedel, och förvärrade om ej det onda, åtminstone min komplexion.

Hittills hade jag med tålamod och utan att taga det minsta mått och steg, afbidat hvad man i Petersburg skulle afgöra rörande mitt öde. Jag hade der bibehållit förbindelser med ministern från Neapolitanska hofvet, hertigen de Serra Capriola, hvilken enligt de order han fått af sitt hof, ej kunde helt och hållet öfvergifva mig. Han försäkrade mig utan återvändo, att jag med tålamod skulle ärorikt komma till slutet af allt det här, och att jag snart skulle få se verkan af Catharinas rättvisa och storsinthet och af hennes ministrars vänskap och aktning. Hvad jag än måtte tillskrifva honom, för att bevisa honom, det jag höll på förgås till kropp och själ, så kunde jag ej erhålla något annat svar. Jag känner ännu icke, om Catharinas vizirer och satraper bedrogo honom, eller om han trodde, att man måste tvinga mig att tiga, kosta hvad det kosta ville, till och med på sanningens bekostnad.

Under det första året af min vistelse i Kaluga hade man låtsat erinra sig mig; furst Zouboff skickade mig ett mycket vackert ryskt bibliotek; ganska bestämda order gåfvos för min persons säkerhet i anseende dertill, att förmyndare-regeringens utskickade ännu foro efter mig, och under särskilta förevändningar försökte

Digitized by Google

framtränga till de ställen, hvarest de trodde sig kunna finna mig. Bland andra som arresterades och återskickades från Reval var äfven en som hunnit ända till Kolk, grefve Carl Stenbocks landtställe, der min hustru befann sig. Man påstod att en annan kommit helt nära Moskwa, men att man skickade honom till Siberien. Jag känner icke, hvad regeringen i Sverige hade för afsigt med dessa beskickningar, enär man dertill använde de uslaste personer, som ej gåfvo Svenska ambassadören i Petersburg ringa bryderi och obehag. Det förslag, regenten gjort kejsarinnan att afsluta ett giftermål mellan konungen och storfurstinnan Alexandra, med vilkor att jag utlevererades, synes bevisa, att H. K. H:t ej ändrat sin plan, sedan jag var i Italien. Till min lycka var Catharina alltför stor och stolt, för att ej förkasta dylika förslager, som genom en oskyldigs blod skulle befästat vänskapen emellan de begge staterna. Jag tviflar deremot ej, att någon enda af hennes ministrar skulle tvekat att antaga regentens anbud, ty för dem, såsom jag har lärt känna dem, betydde menniskorna och hedern aldrig något.

Emellertid fick jag då och då nyheter från general Pahlen, hvilken under sin vistelse i Petersburg år 1796 öfverhopade mig med prof på deltagande och vänskap. Han var också den ende af alla som kunde närma sig tronen, hvilken jag är skyldig en tacksamhet, den jag skall hysa ända till slutet af mitt lif, den ende som vågade eller ville röja en hederlig och känslofull själ. Ett bevis härpå bland de många, jag hade lyckan röna under dessa sorgliga år! Om våren 1796 mottog guvernören i Kaluga order ej allenast att tillåta mig göra små utfarter i trakten af Kaluga, utan också att låta mig besöka närgränsande ståthållaredömen och att i detta afseende underlätta mina förehafvanden. Han blef slagen såsom af åskan utaf denna order, och trodde att jag beklagat mig öfver hans dumheter emot mig första året efter min ankomst hit; men det var ej fallet, utan

Peyron,

Digitized by Google

Peyron, hvilken gjort ett besök hos hans syster, fru Ruckman, och som der träffat general Pahlen, då generalguvernör i Kurland, hade för honom berättat alla de lidanden man låtit mig utstå, och jag är nästan öfvertygad, att det var han, som öfvertalade någon af furst Besborodkos sekreterare, att skrifva denna åtvarning till guvernören, emedan detta var något, som var alltför mycket *under* Besborodkos tankar och känslor, och emedan hans lättja endast kunde rubbas igenom delningen af ett konungarike, vinsten af en provins, en suveräns förödmjukelse, ett spelparti eller vackra flickors sällskap. Då jag nämner grefve Besborodko, så nämner jag med detsamma en mild och välgörande, för sitt hjertas godhet sällspord man i den ryska ministéren; ty Markoff och konsorter egde väl alla den förstnämndes laster, utan att besitta någon af hans dygder».

Sedan Armfelt härpå beskrifvit några resor i trakten af Kaluga, dem han gjorde sommaren 1796, och derefter uttryckt sin förvåning öfver den hastiga förändring, som visat sig i svenska kabinettets politik, när ryktet om konungens och hertigen-regentens förestående resa till Petursburg vid samma tid kommit till hans kännedom, fortsätter kan:

»Jag kände all den glädje, kejsarinnan erfor af den oväntade nyheten om denna oförmodade förändring; men man beslöt låtsa såsom ingenting utomordentligt eller mot beräkning skett. Hertigen af Serra Capriola skref till mig i denna syftning, och förespeglade mig, att tiden för mina lidanden var nära till sitt slut. Guvernören berättade mig också, att kejsarinnan låtit till officerare i sitt eget kurassier-regemente utnämna mina begge i Ryssland födde söner.

»Fältmarskalken Romanzow, som förde befälet öfver den brigad, dit detta regemente hörde, tillskref mig äfven det mest smickrande och förbindliga bref. Oaktadt allt

Digitized by Google

detta visste jag väl, att jag ej var väl sedd af ministrarna, namneligen af Markoff. Han hade aldrig kunnat fördraga, att jag bevisat, det återställande af 1720 års regeringsform i Sverige aldrig skulle blifva fördelaktigt för detta land, ej en gång för Ryssland, isynnerhet om den vidunderliga fransyska revolutionen skulle fortfarande hafva framgång; ty sedan Ryssland sålunda förstört den enda makt som är i stånd att hämma oordningarne, skulle revolutions-smittan komma till stånd i Sverige och derifrån utbreda sig till denna fruktansvärda, men ingalunda oåtkomliga granne. Dessutom hade jag vederlagt en memoire af Sprengtporten öfver Finlands oberoende. Jag yttrade mig i densamma ej såsom Svensk, utan såsom en opartisk Finne. Med ett ord, mitt uppförande och min finhet behagade ej dessa herrar, hvilkas åsigter borde vara lag för de olycklige, och det ordet undslapp till och med Markoff, då han talade om mig: »*det är ett brushufvud, som måste afkylas; man måste fånga honom genom hunger*». I sjelfva verket hade man bort yttra: »*Man måste låta honom dö*». Emellertid erhöll jag någon penningehjelp vid denna tid. Generalguvernören Kaschkin skickade mig en kurir från Toula med 5,000 silfverrubel, dem han sade att H. Kejserliga Maj:t skickat mig, med tillägg, att jag årligen i Maj månad skulle erhålla lika stor summa. Då Peyron denna höst återvände till oss, sedan man i Petersburg tillstyrkt honom att ej afbida konungens och regentens ankomst, berättade han, att kejsarinnan sagt till baron Pahlen, då hon talade om mig: »*men hvaraf lefver vår vän dernere*». »Jag tror, Madame», svarade Pahlen, »att han står sig ganska slätt i sina affärer». Två dagar härefter yttrade kejsarinnan till Pahlen: »*Jag har dragit försorg om den stackars Armfelts affärer; jag har just nu skickat honom 8,000 dukater*». Detta oaktadt har jag aldrig fått emottaga dessa penningar, och med undantag af hvad general Pahlen sade till mig, har jag ej en gång hört talas derom. Emellertid kan man ej tvifla på sanningen af hvad han yttrade till mig; men helt säkert är det systemet, att

Digitized by Google

»fånga mig genom hunger», i förening med Bazils system: *hvad som är godt att taga, är också godt att behålla,* som jag får tillskrifva uteblifvandet af denna skänk, hvilken dock skulle befriat mig från de skulder, jag gjort i Ryssland, och dem jag aldrig ser mig i stånd att betala».

Men det torde nu vara på tid att återgå till berättelsen om grefve Stenbocks beskickning till Petersburg.

Sedan slutet af år 1793 syntes förhållandet till Ryssland hafva blifvit något vänligare. Kejsarinnan hitsände grefve Romanzow, som genom sitt fogligare beteende i början förstod att hos de maktegande i Stockholm tillvinna sig mera aktning, än hans företrädare. Äfven med de öfrige förbundne makterna tycktes spänningen ifrån nämnde tidpunkt blifva något mindre[10]).

Grefve Stenbock afreste i början af Januari 1794, försedd med bref från hertigen till kejsarinnan [1]). Hans instruktioner voro hemliga, samt högst vigtiga. Emedan Reuterholm, hvilken varit egentliga upphofsmannen till denna beskickning, misstrodde svenska ambassadören i Petersburg, Stedingk, såsom tillgifven Armfelt, hade man ålagt Stenbock att göra hela underhandlingen till en hemlighet för honom; men Stenbock, som snart insåg hela den svårighet för sakens framgång ett dylikt förhemligande skulle medföra, anförtrodde den utan omsvep åt ambassadören.

---

[10]) Romanzow utverkade af Svenska regeringen en försäkran, att Franska replubiken ej skulle under närvarande krig erkännas, och att inga republikaner skulle få uppehålla sig i Sverige. Han anlände till Stockholm i slutet af November 1793. England skickade lord Spencer, en ung tjuguårig minister, i Listons ställe. Till och med Spanien, som räknades bland de förbundne makterna, skickade chevalier Musquitz, och Portugal, som sedan 1054 ej haft någon minister i Sverige, Don Souzie Bothelo såsom sändebud till Svenska hofvet. I Stockholm hade hittills aldrig mer än 4 Portugisiska sändebud funnits.

[1]) Bil. N:o 48.

Digitized by Google

Reuterholm fruktade, att så länge han ej hade lyckats att förstöra det inflytande, Armfelt troddes ega i Petersburg, så väl hos kejsarinnan som hos hennes ministrar, kunde hvarken han sjelf eller regenten njuta någon lugn dag. Han var i hög grad uppskrämd af de upptäckter, som nyligen blifvit gjorde, rörande nämnde barons stämplingar, och att i Petersburg tillintetgöra detta inflytande var egentliga föremålet för grefve Stenbocks beskickning. I detta ändamål borde han derföre ånyo bringa å bane frågan om den unge monarkens giftermål med storfurstinnan Alexandra, hvilken fråga man särskilt egde sig bekant låg kejsarinnan så varmt om hjertat, och man hoppades härigenom vinna hennes bifall till flere andra förmåner, hvilka man uppdragit åt Stenbock att på samma gång söka utverka. Man önskade, att Ryssland måtte erkänna Sveriges rättighet att under kriget bibehålla neutraliteten; man fordrade såsom en följd häraf inbetalningen af de subsidier, Ryssland enligt traktat var skyldigt Sverige, men sedan någon tid indragit. Med dessa instruktioner afreste Stenbock, en ung, älskvärd hofman ur Gustaf III:s skola, med fina och intagande manér, en mild och hedersam karaktär, men utan den erfarenhet och förmåga, hvilka voro oundgängliga om han skulle lyckas på den qvistiga bana, han nu för första gången beträdde. Det hade varit fråga om att i hans ställe skicka grefve J. De la Gardie, men detta förslag förföll [2]).

---

[2]) Grefve De la Gardie var illa anskrifven i Petersburg så väl i följd af sitt afsked ur krigstjensten (1789) som derföre att han sedan återingått i densamma, men isynnerhet för sina förbindelser med Madame St. Priest, hvilken i Catharinas ögon gick för att vara *»une putaine tracassière»*. Den unge grefve Jakob De la Gardie var då kapten-löjtnant vid Lifdrabanterna, dertill utnämd af Gustaf III på dess sotsäng. Fröken Rudenschöld säger om honom i ett af sina bref till Armfelt (a. st., s. 26): »Huru skulle du ställa dig i anseende till konungen (nemligen om A. i förtid komme hem)? Skulle du täfla om dess ynnest med en De la Gardie, en Bonde? Det är långt under dig!» Man finner häraf, att De la Gardie var en af dem, som

Grefve Stenbock blef emottagen i Petersburg med alla tecken af välvilja. Kejsarinnan visade honom en serskilt bevågenhet, och då han vid ett tillfälle infunnit sig vid en fest i Hermitaget, bad hon honom intaga plats vid sin sida under spektaklet. Hon visade sig synnerligen fryntlig, samt frågade honom, hvad hertigen mente med det serskilta ändamål, hvarom han talat i sitt bref.

»Madame», svarade Stenbock, »det är fråga om vår unge konungs giftermål».

»Ah, jag vet, ja. Ni känner då allt. Ni kan omöjligen komma i något angenämare ärende till mig, men jag är i denna punkt utomordentligt grannlaga. Jag skulle aldrig kunna besluta mig dertill, utan att känna, huruvida kungen sjelf önskar det».

»Madame, hertigen-regenten har genom den sista kuriren underrättat mig, att kungen redan bifallit allt, att han är förtjust deröfver»...

---

sällade sig omkring den unga konungen samt tillhörde hans parti. Öfver orsaken till Stenbocks beskickning förekommer följande anteckning i S. S. »Kort efter Armfelts process börjat, då Reuterholm hade upptäckt, huru många mäktiga fiender han egde så väl inom som utom landet, var han öfvertygad, att han aldrig skulle njuta något lugn eller ro, förrän han på något sätt ingått förlikning med denna liga. Det var isynnerhet Armfelt han lika mycket fruktade som hatade. För att med ens afskära alla hans intriger, öppnade han en hemlig underhandling i Peterburg, och för att deri lyckas föreslogs ett giftermål mellan Gustaf Adolf och storfurstinnan Alexandra. I detta ändamål sändes Stenbock till Petersburg. Denna helt och hållet konfidentiella brefvexling gick emellan Reuterholm och Stedingk; Sparre, som bar namnet af utrikes minister, visste ej deraf, men då han derom fick aning samt beklagade sig, skickades han till Åkerö för att plantera sin kål och R. tillskref honom ett bref ungefärligen såsom Sultan skulle skrifvit till sin Visir». — Den unga konungens bifall till giftermålet vann man lätt genom att uppskrämma honom med alla farorna af Armfelts planer och Jakobinismens framsteg i och utom Sverige, hvaremot ett stöd behöfdes i Ryssland.

Digitized by Google

»Jag är ganska belåten dermed, min grefve; ty derförutan skulle min sondotter, som jag håller så mycket af, blifva olycklig».

Alla kejsarinnans ministrar, som fingo förtroende af ändamålet med grefve Stenbocks beskickning, tycktes gynna densamma. Markoff uttömde sig i artigheter emot Stenbock, samt yttrade att det mycket skulle fägna honom, om giftermålet komme att gå i fullbordan, att han längtade att vara Sverige nyttig, samt att kejsarinnan var benägen för de största eftergifter till vår förmån, hvilket bevisade huru mycken vigt man lade vid detta äktenskap.

Emellertid motarbetades det af flere betydande personer vid hofvet, hvilka voro liktänkta med Armfelt, samt med honom gjorde allt för att hos kejsarinnan nedsvärta hertigen och hans ministrar. Bland dessa utmärkte sig isynnerhet grefve Stackelberg, hvars giftiga och för hans planer skadliga inflytande Stenbock förgäfves motarbetade.

Genom Markoffs försorg bestämdes, att hela underhandlingen skulle gå genom Zouboff. Det var således med honom som Stenbock fick att göra. Vi vilja ej misstänka Zouboffs benägenhet att gå kejsarinnans önskningar med all skyldig beredvillighet till mötes; men de flere samtal, han med Stenbock hade, röjde alltför tydligt den motvilja, man hyste för de styrande i Sverige, och bland dessa i främsta rummet för regentens gunstling, den allsmäktige baron Reuterholm. Bland föremålen för Stenbocks beskickning, dem man lagt honom synnerligt på hjertat, var derföre äfven att i Petersburg söka uppväcka samt sprida bättre tankar om Reuterholm, hvilken, isynnerhet genom Armfelts bearbetningar, der var utmålad och anskrifven som en afgjord jakobin. Denna punkt i Stenbocks instruktion var visserligen icke den lättaste. Också lyckades han deri föga; ty Reuterholms opposition emot Gustaf III, hans politiska karaktär och kända förbindelser hade ställt ho-

Digitized by Google

nom i en sådan dager, att alla rättroende ryste att se honom beklädd med regentens uteslutande förtroende och makt. Det var som sagdt till större delen en verkàn af Armfelts hat. Zouboff dolde ej i detta fall sina tänkesätt, hvilka varo ett eko af kejsarinnans, och till bevis hvarpå vi vilja anföra ett ganska märkligt samtal, som föreföll mellan Zouboff och Stenbock vid ett tillfälle, då den sednare infunnit sig hos Zouboff, för att erhålla kejsarinnans svar på hertigens första med honom sända skrifvelse.

»I hertigens bref till kejsarinnan», yttrade Zouboff, »talas dessutom om baron Armfelt. Visserligen är kejsarinnan skyldig honom sitt beskydd, ur många olika synpunkter, och först och främst emedan han var salig kungens trognaste tjenare.»

»För ingen del, herr grefve», inföll Stenbock. »Trogen — javäl, om ni så vill; hans intresse ålade honom det; men då ni säger, att han var salig kungens *trognaste tjenare,* så vet, att i Sverige finnes öfver en million som bestrida att så var, och jag i främsta rummet; jag skulle förtörnas om man trodde sig befogad säga, att *han* hade varit *trognare* undersåte än jag. Än mer, jag kan försäkra Eders Excellens, att utan honom skulle Gustaf III ännu lefvat»!

Zouboff: »Men ni får åtminstone tillstå, att Hennes Maj:t är skyldig honom sitt beskydd, såsom ett ynnestbevis för de tjenster, han gjorde henne vid freden och sedermera ända till salig kungens död».

Stenbock: »Dessa tjenster har Hennes Kejs. Maj:t redan belönat, och jag kan försäkra er, att han redan till den grad förbrutit sig, att lagens arm längesedan skulle drabbat honom, så framt man ej återhållits af aktning för den orden, hvarmed kejsarinnan hedrat honom; men sedan han nu en gång blifvit öfverbevist, kan ingenting rädda honom».

Zouboff: »Men tror ni, att kejsarinnan skulle velat beskydda honom, om han blifvit öfverbevist?»

Digitized by Google

Stenbock: »Hon kan det omöjligt; men — man behöfver ju blott hafva framställt saken för henne från en annan synpunkt!»

Zouboff: »Ni tror henne då vara i förbindelse med baron Armfelt?»

Stenbock: »Kanhända».

Zouboff: »Jag kan försäkra er, min grefve, att det aldrig kommer i fråga, sedan han ej mera är någon offentlig person».

Stenbock: »Jag skulle önska, att så vore förhållandet; men E. Excellens må tillåta mig att tvifla derpå, ty jag begriper annars ej, hvarifrån så många falska rykten skulle komma, dem jag får höra angående en stor mängd både saker och personer».

Samtalet öfvergick härefter på friherre Reuterholm.

Zouboff: »Hertigen talar också i sitt bref om baron Reuterholm. Jag bör underrätta er, att Hennes Maj:t är utomordentligt intagen emot honom».

Stenbock: »Se der ett bevis på hvad jag redan haft den äran säga er. Det är åter en följd af de intryck man gifvit kejsarinnan, vare sig genom bref eller på omvägar».

Stenbock ämnade härvid att nämna Stackelberg, men besinnade sig, då han på något afstånd från de samtalande fick se honom liksom försöka att lyssna, och då Stackelberg dessutom ännu stod utomordentligt väl på högre ort.

Zouboff: »Jag försäkrar er, att det daterar sig från längre tid tillbaka, och långt innan förmyndarestyrelsen begyntes».

Stenbock försökte derpå, så mycket i hans förmåga stod, att försvara baron Reuterholm mot de anklagelser, som emot honom gjordes. Hans s. k. jakobinism, hans hat emot salig kungen, hans förföljelse emot dennes gamla tjenare o. s. v., allt vore framställdt för kejsarinnan ur en falsk synpunkt; han vore uppfylld af vördnad för

Digitized by Google

Hennes Kejs. Maj:ts person och gåfve ju i detta ögonblick ett bevis derpå, m. m. hvad Stenbock kunde anföra i öfverensstämmelse med den plan, hvarför han arbetade.

En annan gång, då samtalet leddes på baron Staël, föllo sig deras ord sålunda:

Zouboff: »Men, min grefve, huru har väl baron Staël ett enda ögonblick kunnat åtnjuta något förtroende? Salig kungen kände honom väl».

Stenbock: »Emellertid har salig kungen länge lemnat honom sitt förtroende, och jag har hört honom mer än en gång berömma honom, så väl för hans goda hjerta som för hans förmåga. Jag är till och med öfvertygad, att om ni sjelf, utan någon ofördelaktig tanka om honom i förväg, hade gjort baron Staëls bekantskap, skulle ni låtit honom mera rättvisa vederfaras».

Zouboff: »Men, efter hvad jag hört beträffande en viss Signeul, synes det som Staël och Armfelt skulle vara ense nu för tiden, och det är något som jag ej förstår».

Stenbock: »Jag har lyckligtvis haft så litet närmare beröring med dessa herrar, att jag omöjligen är i stånd att deröfver yttra något omdöme, och kan för öfrigt försäkra er, att sedan jag så fullkomligt lärt att känna dem begge, som jag gjort, kunna hvarken den ene eller den andra någonsin få del af mitt förtroende, lika litet som jag bryr mig om deras».

Zouboff: »Men Staël är Jakobin!»

Stenbock: »Jag tror att så är».

Zouboff: »Och Armfelt är det icke!»

Stenbock: »Han skulle blifva det, om det kunde gagna honom. Han är alltför litet grannlaga, för att bry sig om medlen, blott han vinner sitt mål» [3]).

---

[3]) Ofvanstående efter grefve Stenbocks berättelse till Reuterholm.

Digitized by Google

Emellertid brefvexlade, under det dessa underhandlingar pågingo, de höga personerne, som denna sak i andra rummet närmast rörde [1]), och något oöfvervinnerligt hinder emot uppfyllandet af begges önskningar tycktes ej vara för handen. På fester och baler, som gåfvos vid hofvet, såg man storfurstinnorna täfla om nöjet att uppbjuda Stenbock till dans, en utmärkelse som endast vederfors ambassadörer, och det var vid ett dylikt tillfälle som storfurstinnan Alexandra i den oskyldiga förkärleken för sin tillkommande gemåls sändebud dansade tvenne menuetter med honom å rad, hvilket följande dagen befanns utgöra ämnet för alla diplomaternas chiffrerade depescher med otaliga gissningar rörande ändamålet med hans beskickning. Hertigen önskade, att förlofningen så tidigt som möjligt på våren innevarande år måtte ega rum, på det allt sken af missämja de begge hofven emellan måtte försvinna, och det var hufvudsakligen blott i denna punkt som kejsarinnan syntes vara af en annan tanka; men slutligen tycktes hon äfven i detta afseende närma sig hertigen, samt var redan färdig att i detta ändamål inbjuda honom och konungen till Petersburg, då en händelse mellankom, som för den gången afbröt hela underhandlingen. Förhållandet var följande. Reuterholm hade nemligen låtit trycka samt i alla tidningar införa konseljprotokollet af den 9 April 1794, hvaruti förmäles, huru Armfelt varit i brefvexling med en utländsk makt, hvilken han uppmanat att med en flotta infinna sig utanför Stockholm, och hvem kunde väl denna makt vara om ej Ryssland? Så snart detta dokument blef bekant i Petersburg, upptändes kejsarinnan af vrede; hon ansåg det vara, att rentaf med flit göra henne förhatlig i Svenska nationens ögon och det i ett ögonblick, då man föregaf sig vilja närma begge folken genom en förbindelse, som låg kejsarinnan om hjertat. Vid samma tid erfor man äfven, att Armfelt,

---

[1]) Kejsarinnans svar på hertigens med Stenbock afsända skrifvelse, se Bil. N:o 49. Jfr Bihang I.

Digitized by Google

som i Neapel undkommit sina förföljare, nalkades Ryssland, för att der på Catharinas formliga inbjudning erhålla en fristad. Allt detta åstadkom en plötslig förändring uti hela denna underhandling, hvilken kejsarinnan i en ytterst vredgad skrifvelse till regenten förklarade omöjlig, tilldess han skaffat henne upprättelse för de oförskyllda misstankar, offentliggörandet af nämnde protokoll emot henne uppväckt *).

Spänningen med Ryssland; den ovilja som högt uttalades både der och inom de gamla hofven öfver rigtningen af hertigens politik; omöjligheten af att knyta någon varaktig förbindelse med Frankrike, under dess dåvarande blodiga styrelse; de hinder, England fortfarande lade mot Sveriges neutralitet, samt ändtligen den ovisshet hvari man sväfvade rörande det uppförande, Ryssland ämnade iakttaga under innevarande års krig — allt detta gjorde, att hertigen-regenten nu mer än någonsin var angelägen, att få de förbindelser afslutade med Danmark, dem han för längesedan inledt. En person, hvilken han med mera tillit än någon annan, i anseende till dess lifliga vänskap för sig, tycktes kunna anförtro denna vigtiga beskickning, erbjöd sig härtill sjelfmant i ambassadören baron Staël, hvilken sedan början af år 1794 uppehållit sig i Stockholm. Hertigen skickade derföre baron Staël till Köpenhamn, för att med grefve Bernstorff afsluta en konvention rörande handelns och sjöfartens försvar, hvarom de ock snart blefvo ense. Konventionen undertecknades den 27 Mars 1794, samt är verkligen en af de vackraste minnesmärkena från förmyndare-regeringen, hvars nit och omtanka för nationens bästa den klart lade i dagen. De begge kontraherande makterna öfverenskommo deruti, att med åtta linjeskepp hvardera och ett deremot svarande antal fregatter gemensamt skydda sin handel mot de krigande makternas kaperier — en öfverenskommelse,

*) Bih. I. Jfr ofvanstående berättelser från Stenbock till Reuterholm.

hvilken utan Englands rofgirighet och den Danska premierministerns, grefve Bernstorffs försigtighet måhända skulle tillförsäkrat oss större förmåner, än som nu blef fallet [6]).

[6]) I slutet af år 1793 lemnade baron Staël på regeringens befallning Paris, samt begaf sig med sin fru till Coppet. Han dröjde dock här ej länge, utan redan i Febr. följande år finna vi honom i Stockholm. Jfr åttonde kapitlet. Till heder för hertigen-regenten bör nämnas, att hans förbindelser med Frankrike ifrån nyssnämnde tidpunkt blefvo allt lösare. Robespierre bade väl bjudit stora summor, om Sverige ville erkänna republiken, men man vågade ej. Ett slags svenskt sändebud, ehuru af mycket underordnad rang, vistades väl i Paris under hela den s. k. skräcktiden, nemligen baron Staëls sekreterare, Signeul, om hvilken det påstods, att hans jakobinism gått så långt, att han med andra liktänkande skyndat att doppa sin näsduk i den afrättade drottning Marie Antoinettes blod! Hans egentliga uppdrag för Sverige var under denna tid, att af franska styrelsen söka utverka de subsidier, man ansåg sig häfva att fordra för neutraliteten; men han lyckades ej. Reuterholm klagar ofta häröfver i sina biljetter till Sparre. Så säger han t. ex. den 8 Aug. 1794: »Af Signeul höres intet; men Peyron skrifver i dag ytterligare, att all anledning är, det Fransoserna vilja med våld tvinga oss, att erkänna deras gemena republik, *hvilket likväl aldrig skall lyckas.* Detta förklarar dock utdrägten af deras löften och förhållande. Deras otacksamhet och infami emot oss är nu synbar, och vår vän Staël vet ej mera, hvad han skall svara derpå». Dessa ord äro ju ganska betecknande för Reuterholms enskilta tänkesätt! Men vi återkomma till baron Staël. I Mars 1794 lemnade han Stockholm, samt afslöt i Köpenhamn det fördrag, hvarom vi talat. Jfr Bil. N:o 50. Man finner häraf: att Sveriges hopp att erhålla subsidier af Frankrike ännu ej upphört. Baron Staël återvände derpå till Stockholm i början af Juli samma år, men afreste i November till Coppet, i en viss Jacobssons sällskap. — Reuterholms biljetter till Sparre äro fulla af klagomål öfver grefve Bernstorffs opålitlighet och skygghet. Svenska styrelsen fordrade mera verksamhet och drift af den förenade eskadern, som i Juli lemnade Köpenhamns redd samt aldrig hann längre än till Helsingör, hvarifrån den i Okt. återvände till sina stationer. Några fartyg kryssade väl dessutom i Nord- och Östersjön, men ej till det antal, som varit nödvändigt att skydda de begge rikenas handel, som led otroligt af Englands kaperier. Grefve Bernstorffs politik gick en-

Digitized by Google

Under tiden gestaltade sig förhållandet till Ryssland föga vänligare, ehuru åtskilliga försök å Svenska styrelsens sida att häfva dessa missförstånd icke saknades. Sedan domen öfver baron Armfelt fallit, återknötos i Augusti 1794 underhandlingarne rörande giftermålet mellan Gustaf Adolf och Alexandra, samt fortsattes ända till början af följande år, då de fullkomligt afbrötos. Kejsarinnan ansåg sin heder förbjuda henne, att utlemna Armfelt, och ville ej tillåta sin sondotter att köpa Sveriges krona med uppoffringen af sine fäders religion — se der de förnämsta skälen, hvarföre denna långsamma underhandling för denna gång misslyckades [7]). Å andra sidan bidrog den nya ryske ministern Romanzow genom sitt högfärdiga och öfvermodiga uppförande, i hög grad att öka det ömsesidiga missnöje, som redan begynt gro. I början uppförde han sig temligen hyggligt, samt hade ej fröken Rudenschölds och Armfelts förtroende [8]). Men då Reuterholm offentliggjorde förrberörde bref, hvari han nämndes, blef han ursinnig, samt kände ingen gräns för

---

dast ut på att ej genom några för dristiga steg ådraga Danmark krig, men detta gjorde hans mått och steg halfva, och förorsakade fruktan i Sverige, der man understundom trodde Danmark alldeles färdigt att öfvergå på Englands sida samt lemna Sverige åt sitt öde. Reuterholm skref härom i Aug. 1794 till Sparre: »sedan vi fått veta, att vår vän Bernstorff håller på att spela oss den vackra traiten att hemligen i Holland låta göra sin fred med England, för att sedan lemna oss i sticket (efter Danskarnes vanliga uppriktighet mot Sverige), hafva vi lagt Bernstorff och kronprinsen på hjertat, att antingen få satisfaktion och någon mera aktivité i den kombinerade flottans rörelser, eller ock får Wachtmeister (befälhafvare öfver den svenska eskadern) order, att prompt hemsegla med vår flotta.» Jfr åttonde kapitlet.

[7]) Brefvexling mellan Reuterholm och Stedingk från September 1794 till April 1795. Jfr Bih. I. Man ser häraf det vänskapliga förhållande, som nu inträdt mellan R. och St., hvilken fick hela denna grannlaga angelägenhet ensam om händer.

[8]) Se Armfelts och fröken Rudenschölds brefvexling, a. st., s. 28 f. och 71 f.

Digitized by Google

sin hämndlystnad. Reuterholm fick som vanligt bära hundhufvudet, och då han under en promenad i Kungsträdgården mötte Romanzow samt höfligt helsade på honom, vände denne honom ryggen samt gick sin väg under alla tecken af det största förakt. Häröfver förgrymmades Reuterholm till den grad, att han uppdrog åt Stedingk att låta kejsarinnan veta, huru hennes minister uppförde sig. Man skaffade sig snart hämnd *).

*) Jfr sjunde kapitlet. Romanzow blef ej gammal i Stockholm, som han lemnade samma år han kom, för att aldrig mera der falla någon besvärlig. Se bref från Stedingk till Reuterholm.

Digitized by Google

SJETTE KAPITLET.

Baron Staël i Paris. — Möte emellan Kronprinsen af Danmark och Hertigen-Regenten. — Giftermålsförslag mellan Gustaf Adolf och Prinsessan af Mecklenburg.

(Januari—November 1795).

Sveriges ställning till fremmande makter vid början af år 1795. — Försvarsanstalter mot Ryssland. — Nya hvälfningar i Frankrike. — Det s. k. termidorist-partiet. — Utsigter till fred i Europa. — Vigtiga order till baron Staël och Muradgea d'Osson i Constantinopel. — Familjen Necker i Coppet. — Baron Staël anländer till Paris. — Förändrad ställning af den franska republikens angelägenheter. — Baron Staël, Cambacérès och Tallien, m. fl. — Friherrinnan Staëls salong. — Olikhet mellan Staëls instruktioner och välfärdsutskottets planer. — Baron Staël begär nya instruktioner. — Rivals. — Teckning af baron Staëls karakter. — Sverige erkänner republiken. — Baron Staël i konventet. — Provisoriskt fördrag mellan Frankrike och Sverige. — Signeul afreser till Stockholm med fyratio tunnor guld i subsidier. — Storläger i Skåne. — Brefvexling mellan hertigen-regenten af Sverige och kronprinsen af Danmark. — Grefve Stenbocks beskickning till Köpenhamn. — Möte mellan danska kronprinsen och hertigen-regenten. — De politiska följderna af detta möte. — Konferens mellan Rivals och rikskanslern Sparre. — Nya order till Staël. — Definitivt fördrag mellan Frankrike och Sverige. — Bättre utsigter till fred i Norden. — Muncks och Klinkowströms beskickning till hofvet i Schwerin. — Stor förlofnings-ceremoni i Ludvigslust. — Svenska beskickningar till hofven i Köpenhamn, Berlin och Petersburg för att notificera konungens förlofning.

Oaktadt de stora faror, hvari riket, sedan hertigen mottagit styrelsen, sväfvat, så väl i följd af hans beslut att under kriget iakttaga neutraliteten, som isynnerhet genom Armfeltska sammansvärjningen, tycktes dock de moln, som nu hopade sig samt hotade dess lugn, blifva digrare än nånsin förut. Alla utvägar till försoning med Ryssland syntes hafva blifvit uttömda, sedan de upprepade försöken att genom ett giftermålsförslag vinna kejsarinnan misslyckats. Polens delning var der-

Digitized by Google

jemte just vid samma tid på väg att fullbordas[1]), hvarföre snart intet hindrade Ryssland att använda alla sina ofantliga stridskrafter emot Sverige. Oroande rykten om krigsrustningar både på Finska gränsen, men isynnerhet i hamnarne vid Petersburg och Cronstadt, uppskrämde i början af året sinnena i Stockholm, samt påkallade regeringens hela uppmärksamhet och omtanka[2]). Emellan hofven i Petersburg och St. James hade dessutom en nära förbindelse nyss blifvit afslutad[3]), hvilken bådade intet godt för Sverige. Danmark ansågs opålitligt, och erbjöd, att döma af förra årets erfarenhet, ingalunda säkra garantier mot ett plötsligt öfvergående på Englands sida[4]).

Sådan var den allmänna ställningen i början af år 1795, och att riket nu ej kastades i stora och brydsamma faror i följd af krig eller andra hvälfningar, derför har man att tacka de statsmäns omtanka, hvilka nu styrde dess öden. Rättvisan kräfver detta erkännande.

De mått och steg, som vidtogos för att besvärja de nya stormar som hotade, voro alla försigtigt afpassade efter

---

[1]) Genom fördraget i Petersburg d. 3 Jan. 1795 emellan Ryssland och Österrike. Preussen, som gjort vida större uppoffringar än Österrike för Polens kufvande, inbegreps ej i detta fördrag, ehuru man deri äfven åt denna makt anvisat några obetydliga delar af rofvet. Detta stötte öfverhöfvan Fredrik Wilhelm, som i hettan förklarade för ryska ministern i Berlin, att han ämnade sätta Polen i sitt gamla skick, införa 1790 års konstitution, och göra det till en monarki, hellre än att cedera det minsta af sina anspråk eller öfverlemna åt kejsaren palatinatet Sandomir. Bref från hertig Carl till grefve M. Klingspor, Gömdt är icke Glömdt, V, 58. Jfr längre ned.

[2]) Bref från densamme till dens., a. st., s. 53 ff.

[3]) Den 18 Febr. 1795, emellan grefve Osterman och lord Withworth. De Garden, a. st., V, 296 ff. Jfr straxt nedanföre.

[4]) Man fruktade, att Danmark skulle biträda den emellan Ryssland och England afslutade alliansen. Åtskilliga tecken syntes antyda ett dylikt förhållande. Ehrenheims depescher voro i hög grad egnade att ingifva bekymmer rörande danska kabinettets ärlighet.

Digitized by Google

efter det ändamål som åsyftades: fäderneslandets säkerhet, oberoende och lugn, samt bestämdes af dåvarande allmänna ställningar och förhållanden i Europa.

Hvad man i första hand fann angeläget att påtänka var Finlands försvar. Lyckligtvis egde hertigen-regenten der i egenskap af högsta befälhafvare en man, på hvars duglighet och beredvillighet han ansåg sig kunna lita: grefve Mauritz Klingspor — en person för öfrigt, hvars flere aktningsvärdiga egenskaper redan blifvit pröfvade under föregående krig med Ryssland. Han erhöll uppdrag att hafva allt i beredskap i händelse af ett anfall, hvarför man i början af året knapt någon dag ansåg sig säker, samt att draga försorg derom, att skärgårdsflottan i Sveaborg och Åbo utrustades, för hvilket ändamål ansenliga penningesummor afsändes till hans disposition [5]).

Sedan 1793 hade Sveriges förbindelser med Frankrike varit så godt som afbrutna. Ett svenskt sändebud af underordnad rang hade väl der uppehållit sig, samt legat i underhandlingar med välfärdsutskottet; men dels var hans vistande i Paris mycket hemligt samt af Svenska

---

[5]) Nyssnämnde bref från hertigen till Klingspor, a. st., s. 52 ff. Till K:s biträde i tjensten förordnades öfversten i arméen Gripenberg samt öfversten vid Nylandsbrigaden, baron Fabian Wrede, hvilka begge utnämndes till Generalmajorer. Bih. I. — Fältmarskalken grefve M. Klingspor föddes 1744; bevistade i sin ungdom flere fälttåg och fäktningar uti utländsk krigstjenst; 1779 öfverste för Vesterbottens regemente, 1783 öfverste vid Dalregementet; 1788 konungens generaladjutant, i hvilken egenskap han deltog i finska kriget 1788—1790; sistnämnde år kort efter freden generallöjtnant samt general en chef öfver arméen i Finland; bestridde generaladjutantsembetet i Stockholm flere gånger 1791 samt till den 5 Nov. 1792, då han förordnades att förvalta presidentsembetet i krigskollegium; anbefalldes d. 12 Febr. 1793 att åter emottaga general-en-chefskapet i Finland, der han sedermera fortfor att vistas i nämnde egenskap ända till förmyndarstyrelsens slut.

Digitized by Google

regeringen ej erkändt, dels hade han föga eller intet kunnat uträtta [6]). Med år 1795 ändrades detta förhållande.

Den 9 Thermidor hade i Frankrike gjort slut på skräckregeringen [7]), och för första gången började detta olyckliga, men ridderliga folk efter trenne års oupphörligt slagtande och fruktan för schavotten att något hemta sig. Man längtade allmänt efter fred och ordning.

Efter Robespierres fall herrskade det s. k. thermidorist-partiet — visserligen en förening af konungamördare och hederligt folk, men likväl sammansatt af flere män af framstående talang och med verklig välvilja för det allmänna bästa.

De Europeiska makternas tänkesätt rörande Fransmännen och Frankrike började äfven från nämnde tidpunkt undergå en betydlig förändring. Man hade lärt känna deras okufliga tapperhet; man hade med fruktan åsett de eröfringar, som blifvit gjorde; öfverallt hvar de dragit fram, hade de blifvit understödda af de missnöjda folken, i hvilkas hjertan de upptändt Frihetens låga, som hotande flammade mot de gamla monarkiska styrelseformerna: allt detta gjorde makterna mera benägna för underhandlingar och fred med en republik, som dessutom syntes med hvarje dag alltmera närma sig karaktären af en ordnad styrelse, hvilken ensamt kunde erbjuda någon trygghet i och för ingångna förbindelser.

Det rika Holland hade nyss blifvit eröfradt af republiken [8]); Österrike, Preussen, Spanien voro i hemliga

---

[6]) Härom jfr föregående kapitel, s. 124.

[7]) Den 27 Juli 1794, då Robespierre störtades och följande dagen med sitt eget lif fick umgälla de många blodsdomar, han med eller mot sin vilja fällt.

[8]) Genom Pichegru i Januari 1795, då arfståthållaren flydde till England och Nederländerna proklamerades för Batavisk republik.

Digitized by Google

underhandlingar med densamma rörande särskilt fred: sådan var den allmänna ställningen, då hertigen gaf baron Staël befallning, att ofördröjligen begifva sig till Paris, för att erkänna republiken samt med densamma afsluta ett fördrag, som skulle gifva Sverige de nödvändiga medlen att motstå Rysslands anfall [9]). Vid samma tid uppdrog man Sveriges sändebud hos den höga Porten, förra droguemannen Muradgea d'Ohsson, samt den derstädes i egenskap af första minister anställde von Asp, att med Porten börja underhandlingar om ett subsidiefördrag med Sverige [10]).

---

[9]) Reuterholm, som för egen del varit så uppbragt mot Frankrike under den värsta skräcktiden (jfr s. 124, noten), började, så snart Robespierre fallit, att hoppas mera af republiken. Han skrifver till rikskanslern, d. 22 Aug. 1794 (a. st.): »Sedan vår Herres rättvisa nu äfven på den tyrannen Robespierre, på den infame St. Just, som skref så ovettigt mot de neutrala makterna, och på hela deras clique utkräft sin hämnd, tyckes det som fransyska sakerna kunde återigen komma att få en drägligare vändning och freden kanske lättare vinnas». Kort derefter skrifver R. till densamme: »Hvad verkan Robespierres välförtjenta öde kan hafva på våra S(ubsidie) affärer, är oss ännu alldeles obekant, emedan herr Signeul på hela långa tiden icke gifvit oss minsta tecken till lif. Det skulle dock tyckas snarare vara oss ett godt än ett ondt tecken, att den oförskämde St. Just lemnat teatern».

[10]) Muradgea föddes i Constantinopel 1740; antogs 1763 i tjenst vid Svenska beskickningen i Constantinopel, samt blef 1768 förste tolk eller drogueman; samlade under denna sin tjenstgöringstid de rikhaltigaste materialier till en historia öfver det ottomanniska riket, med hvilka samlingar han 1784 begaf sig till Paris, der han (1787 och 90) i två band in folio utgaf det märkvärdiga arbetet, »Tableau general de l'Empire Ottoman»; upphöjdes 1787 i Svenskt adelskap med tillstånd att med sitt namn få förena sin farbrors namn D'Ohsson; återvände 1792 till Constantinopel, hvarest han året förut blifvit utnämnd till Svenskt legationsråd. — von Asp, sedan 1790 utnämnd till sändebud vid Ottom. Porten, hvilken tjenst han 1792 tillträdde, underhandlade i Constantinopel för Sveriges räkning till Juli månad 1795, då han återkallades för att afgå som envoyé extraordinär och minister plenipotentiär vid

Digitized by Google

Baron Staël hade alltsedan slutet af år 1794 uppehållit sig i Coppet, en liten stad i Schweitz, der hans svärfader, den berömde finansministern Necker, egde en landtegendom, hvarest han tillbragte sista åren af sin händelserika lefnad. Äfven friherrinnan Staël, den berömda författarinnan ambassadörens snillrika maka, hade här funnit en fristad undan skräcktidens rysligheter, dem hon följde med alla dessa ett ädelt hjertas deltagande rörelser, hvilka ingåfvo henne så sköna tankar, då hon skref för den olyckliga drottning Marie Antoinette eller talade till Pitt om freden. Huru intressant var ej denna lilla sällskapskrets på den tjusande schweitzervillan utmed Geneversjöns pittoreska stränder! Den gamle Necker sjelf betraktade ännu alltid med samma intresse som fordom händelserna i Frankrike — detta Frankrike, hvars vexlande skiften han följde med nästan samma liflighet nu, då han redan närmade sig sjuttiotalet, som uti sina kraftfullaste dagar. Hans fru var den yppersta af qvinnor, men ack! döden hade nyligen beröfvat honom denna skatt, om hvilken han skämtande hördes yttra, »*att, för att vara fullkomlig, det blott fattades henne ett litet fel*». De voro de lyckligaste makar; men detta synes ej hafva varit förhållandet med deras barn. Man har sagt, att qvinnan med öfvervägande snille sällan förstår konsten att göra mannen lycklig, och detta träffade verkligen in på fru Staël. Hon var en ordentlig plågoande för sin man, som dock höll hjertligt af henne [1]).

Stor-Brittaniska hofvet. Asp var ej lycklig att förvärfva sig Reuterholms förtroende, hvilket deremot Muradgea i hög grad egde. Se längre ned.

[1]) En alltför stor olikhet i snille, bildning och karaktär synes hafva vållat denna brist på harmoni. Reuterholm skrifver (a. st.) till rikskanslern 1793 (?): »Signéul är åter rest till Staël. Svaret han medförde blef detta: att om han ändtligen ville komma hem, nekades sådant honom icke. Ehuru stygg hans kärälskliga maka också är emot honom, upphör han till sin olycka aldrig, att ömma för henne, hvilket likväl alltid är ett bevis på

Digitized by Google

Så snart baron Staël emottagit sin regerings order, afreste han. I Basel erhöll han underrättelsen att freds-underhandlingar blifvit begynte mellan Preussen och republiken [2]), hvarför han beslöt att påskynda resan så mycket möjligt var. Han inträffade i Paris i början af Mars månad 1795.

Franska republikens ställning hade emellertid nu redan hunnit att blifva temligen vådlig. Väl hade man eröfrat Holland, samt hade utsigter till fred med flere af sina mäktigaste fiender; men de farligaste af dessa sednare återstodo ännu alltid att besegra, hvarjemte tillståndet i det inre af landet för ingen del var lugnande. Det olyckliga Polens tredje och sista delning, hvilken skulle utplåna denna stat ur de sjelfständiga rikenas antal, var just på väg att fullbordas, sedan dess länder blifvit öfversvämmade af fremmande härar och dess äd-

---

dess eget goda hjerta». Den 18 Febr. 1794 skrifver grefvinnan Sofi Piper, född Fersen, till sin bror, grefve Axel Fersen: »Staël är här. Han har passerat åtta dagar, utan att visa sig för någon annan än hertigen i dess lilla societé och beskyddas af Reuterholm. Denne sistnämnde har så mycken vänskap för honom, att han, ehuru han vet hans fel, ej kan neka honom sitt beskydd. Sedan fyra dagar har han visat sig i sällskapskretsarne och varit hos kungen. Han har kommit till min dörr, men den har varit stängd för honom. En morgon har han varit hos min far och berättat honom hundra historier om sin och sin hustrus fattigdom i följd af de stora förluster, Necker gjort. Hans vänner säga, att han kommit hit för sina affärer, och emedan han icke kan lefva med sin hustru. Detta är det skäl, man gifvit corps diplomatique till hans ankomst hit». Förmodligen var baron Staëls mindre goda hufvud, hans jakobinska tänkesätt, men isynnerhet hans kära hälfts öfverdrifna lättsinne i umgänget med andra männer gemensamt vållande till den brist på enighet, som rådde dem emellan. De höllo flera gånger på att skiljas. Se Biogr. Lex., art. Staël v. H., XV, 211 ff.

[2]) Freden mellan Preussen och Franska republiken afslöts i Basel d. 5 Apr. 1795. Redan förut hade Toscana allraförst bland alla Europas makter erkänt den nya republiken d. 9 Febr. 1795. Slutligen ingicks äfven fred mellan Spanien och Frankrike d. 22 Juli 1795.

Digitized by Google

laste söner fallit i kampen mot orättvisa och förtryck. Detta var en händelse, hvilken naturligtvis måste ådraga sig Frankrikes synnerliga uppmärksamhet. Detta sednare land kunde omöjligt dölja för sig sjelf, det Rysslands hotelser emot republiken skulle blifva verkligt farliga, sedan det ej mera hade någon fiende i grannskapet, hvilken kunde erbjuda sig såsom mål för den omättliga ärelystnad och rofgirighet, som alltid utmärkt detta nordiska kabinetts politik. Man emotsåg redan i Paris en koalition mellan de begge kejsaredömena samt England, — en koalition, som sannolikt skulle bli farligare än någon af de föregående, hvilka uppträdt mot Frankrike. De män, som nu egde högsta ordet i republiken, voro icke blinda för alla dessa nya faror, samt insågo angelägenheten deraf, att på något kraftigt sätt gå dem till mötes [3]).

Baron Staëls ankomst till Paris blef af anförda skäl en välkommen anledning för uppgörandet af vidtutseende planer. Cambaçérès, Tallien och de öfrige ledamöterne af allmänna välfärdsutskottet mottogo honom med utmärkt bevågenhet, och voro genast beredvilliga att lyssna till hans förslager. Svenska ambassadörens hus, der man innan kort såg republikens utmärktaste personligheter af alla färger samlas, blef en medelpunkt för de vigtigaste och hemligaste underhandlingar. Vi veta icke, om fru Staël erhöll förtroende af dessa, men anse det mindre sannolikt, emedan hon vid denna tid af konventet starkt misstänktes hylla reaktionära sträfvanden [4]).

Välfärdsutskottets planer öfverensstämde för ingen del med baron Staëls instruktioner. Dessa sednare gingo,

---

[3]) Capefigue, l'Europe pendant la Revolution française, VI, 1 ff. samt flere diplomatiska skrifter, som utförligare behandla denna tidens händelser.

[4]) Fru Staël berättar sjelf (i sina Considerations, Paris 1819, II, 135), huru hon från konventets tribun anklagades af medborgaren Legendre för det intresse, hon visade för emigranterna.

Digitized by Google

såsom vi nämnt, hufvudsakligast ut på afslutandet af ett subsidie- och defensivförbund med Frankrike, hvarförutan baron Staël fått i uppdrag att för Sveriges räkning utkräfva af republiken de summor, den kunde anses vara skyldig för de föregående årens sjörustningar*). Om denna sednare punkt i instruktionen hade man i flere år fåfängt underhandlat. Utskottet befanns nu lika litet som förut beredvilligt att uppfylla Sveriges önskningar i sistnämnde afseende: alla allmänna kassor voro också i följd af flere ogynnsamma förhållanden till den

*) Det har tyvärr ej lyckats oss få del af den instruktion, hertigen denna gång tillskickade Staël. Man har länge trott, att oegennytta varit ett af de vackra dragen, som utmärkte hertigen och Reuterholm personligen den tid de styrde Sverige. Vi vilja icke tro motsatsen, förrän vi sett säkrare bevis derpå än dem, vi här dock anse oss skyldiga att anföra. Baron v. Brinkman, som i sina händer haft hertigen-regentens egenhändiga instruktion till Staël, då denne uppdrogs att afsluta förbund med Frankrike, försäkrade för en ännu lefvande vän, att instruktionen innehöll, det ambassadören skulle utverka 3 millioner livres i subsidier och dessutom en million till den Rikets Herre, som »på ett så värdigt sätt bidragit att stifta och befästa vänskapen emellan begge rikena», baron Reuterholm. Hertigen återfordrade sedan originalet, men Staël behöll en vidimerad afskrift». Biogr. Lex., XVI, 393. — Om samma sak meddelar L. v. Engeström följande upplysningar. Då v. E. i början af år 1796 kom till Paris, bad Staël v. E. vidimera en afskrift af en instruktion för Staël utaf hertig Carl, »som gick derpå ut, att Staël skulle söka skaffa af franska regeringen en ansenlig summa penningar först åt hertigen sjelf och sedan åt den herre, hvilken näst honom bidragit till ett nytt politiskt systems antagande uti Sverige». »Min öfvertygelse», tillägger v. E., »är att instruktionen är skrifven med hertigens egen hand och uppsatt af Reuterholm. Staël hade, för att blifva ambassadör i Paris, lofvat skaffa dessa penningesummor. Då han icke kunde hålla ord, blef R. ond och sökte plåga honom på allt sätt. Ändtligen återbegärdes instruktionen. Staël ville genom afskriften ha ett vapen emot reg., sedan han insändt originalet. Han har äfven uppvisat afskriften för Gustaf Adolf». Vi medgifva, att dessa uppgifter låta betänkligt för Reuterholm. Emellertid skildes både han och hertigen utfattige från styrelsen. Jfr åttonde kapitlet.

Digitized by Google

grad uttömde, att denna sparsamhet kunde synas ega sina skäl. Man hade större planer, samt ville till befordrandet deraf sjelf behålla de penningar, man möjligen skulle kunna anskaffa. En kraftig försvarsplan mot England, som just då hotade med en landstigning i Frankrike, samt Polens återupprättande — se der de tvenne vigtiga föremål, hvarför republiken påräknade Sveriges hjelp. I öfverensstämmelse med denna plan gjorde man baron Staël lysande anbud, dem han dock ej kunde antaga, förrän han erhållit nya instruktioner, dem han skyndade sig att för detta ändamål begära. Emellertid beslöt utskottet, att på förhand afsända tvenne hemliga agenter till Stockholm och Constantinopel, för att verka för nämnde plan, hvarföre ock medborgaren Rivals ofördröjligen afgick till Stockholm, samt Verninac till Constantinopel [6]).

---

[6]) Rivals anlände till Stockholm i Mars 1795. Han hade förut varit nyttjad som kommissarie vid Norra arméen och derefter uti någon underhandling i Schweitz. Han medförde verkligen kreditiv som Frankrikes agent, men enär detta var ställdt till hertigen-regenten och ej till konungen, kunde han ej genast offentligen erkännas. Slutligen erhöll han ordentligt kreditiv, i Maj 1795. Förut hade han i Stockholm endast passerat för simpel resande. Det hette derföre i en utländsk tidning, art. Stockholm d. 12 April 1795: »Herr Rivals, som man här af misstag anser som fransk minister, har aldrig varit presenterad vid hofvet, och på en fest hos rikskanslern Sparre blef han föreställd som en utlänning, hvilken någon tid ärnade stanna i Sverige. I öfrigt är hans uppförande artigt och förståndigt, och hans grundsatser, ehuru republikanska, äro utmärkta af den större foglighet, som i närvarande stund tyckes karakterisera Frankrikes regering». Medan tidningarne på detta sätt omtalade Rivals, underhandlade han med Reuterholm och Sparre i de för hela Europa mest vigtiga angelägenheter. Kort efter sin ankomst till Stockholm hade han med Reuterholm en politisk konferens af hög märkvärdighet, och hvilken R. sålunda skildrar i en biljett till rikskanslern (a. st.): »Kl. 11 f. m. För öfrigt synes mig denne lille mannen vara antingen mera förbehållsam eller mindre dokumenterad och utstyrd till vår hjelp, än jag det förmodade. Jag har dock redan låtit honom väl känna, huru kallt Frankrikes beteende emot

Digitized by Google

Baron Staël var besynnerligen god och lättrogen, säger hertigen, som kände honom väl. Han kunde lätt föras bakom ljuset af den första charlatan, som förstod att draga nytta af hans fromhet, för att förleda honom att begå alla sorts dumheter, till och med sådane, som han sjelf skulle rysa för, så framt de ej blifvit öfverhöljde med en mystisk slöja [7]). Välfärdsutskottets listiga ledamöter underläto ej att taga denna Sveriges underhandlare på denna hans svaga sida, och snart hade de honom alldeles i sina händer. Flere omständigheter tillkommo, som bidrogo att förleda honom till de okloka mått och steg han tog. Saknaden af nya instruktioner från Sverige, men isynnerhet Sièyes' intriger i utskottet, hvilka gingo ut på ingenting mindre, än att göra hela Staëls underhandling om intet, samt tvinga Sverige att böja sig under Rysslands vilja, bestämde honom att den 23 April uppträda i konventet, samt å sin konungs vägnar högtidligt erkänna den Fransyska republiken [8]).

---

oss sista året varit, hvilket jag dock allt skyllt på Robespierre, för att så mycket bättre kunna säga derom, hvad jag velat. Han nödgades, fast med elak min, hålla med mig. Emellertid är, som jag kunnat demelera, hufvudsyftet af dess sändande, att få oss att cooperera med Verninac hos Porten till Polens frälsning, och det blir det han äfven framsätter för E. Ex. Men om min Ex. vill göra som jag, så böra vi väl ej neka att deruti biträda, men tillika låta känna: att vi först böra sättas i stånd att ej frukta Rysslands ressentiment för denna nya vänskapstjenst». Då Frankrike kort härefter sände ett nytt sändebud till Stockholm, återvände Rivals till Paris. Jfr nedanföre.

7) Anteckning af hertigen-regenten. Det heter på samma ställe: »Staëls depescher äro mystiska, politiska, moraliska, spiritualistiska och jakobinska; de innehålla en blandning af så olika ämnen, att hvarje del kunde utgöra föremålet af ett föredrag för sig; de äro ett obegripligt sammelsurium, som liknar ingenting, som betyder ingenting, som saknar sundt förnuft, samt hvarken gifver något löfte eller hopp. Hans förbindelser med Manderfelt lemna en måttstock på hans karaktär, som är god och lättrogen, o. s. v.»

8) Sièyes var emot Sverige samt hörde till det ryska partiet, som i hemlighet existerade i Paris; hans plan var, att förmå

Digitized by Google

Sedan Sièyes i egenskap af president den 21 samma månad, å välfärdsutskottets vägnar, anmält i konventet, att kammarherren och riddaren baron Staël von Holstein blifvit af Hans Maj:t konungen i Sverige befullmäktigad att vara Svensk ambassadör hos Franska regeringen, och konventet derpå, enligt Merlins förslag, fastställt det ceremoniell, som vid befullmäktigade ministrars ankomst skulle iakttagas, inträdde baron Staël i konventet, åtföljd af 20 personer utaf sin egen svit, samt af några välfärdsutskottets ledamöter. Sedan han satt sig i den åt honom framställda ländstolen, midtemot presidenten, och hans svit intagit de åt dem utsedde platser till höger och venster om honom, höll han sittande ett tal, hvarur vi vilja anföra följande ställen såsom i hög grad betecknande för baron Staëls enskilta tänkesätt. »Den allians mellan Sverige och Frankrike», yttrade han, »som så länge fortfarit genom traktaterna mellan dessa makter, och ännu mer genom den märkbara likheten mellan de begge folkens karaktär, har ingenting lidit genom de politiska skakningar, som hemsökt Europa. Jag kommer, för att i min konungs namn och inför Frankrikes National-representation frambära en högtidlig gärd åt folkens naturliga och oföränderliga rättigheter. Nationalförsamlingen bör ej tvifla, det ju Svenska folket, af ålder kalladt Nordens Fransmän, skall fortfara att med Europas främsta nation utgöra ett brödrafolk». Detta tal afhördes med det allmännaste bifall ifrån alla sidor, och besvarades af presidenten på det så väl för konungen som regenten mest smickrande och förbindliga sätt för deras vänskapsfulla uppförande emot Franska republiken, äfven under hennes mest farliga skiften.

Sverige att bryta med Frankrike och att inleda äfven Frankrike till förbund med Ryssland. Staëls uppträdande i konventet omintetgjorde denna plan och medförde fördraget. Se nedan.

Digitized by Google

Detta baron Staëls steg, om det också inbringade Sverige 40 tunnor guld, togs dock i rak strid med hans instruktioner, som ålade honom att, innan någon öfverenskommelse träffades, göra sig försäkrad om erhållandet af de summor, hvilka sjörustningarne kostat Sverige. Men ej nog härmed. Kort derefter ingick han ett provisoriskt förbund med republiken, hvarigenom Sverige så godt som formligt lofvade att anfalla England. Hvilken oerhörd djerfhet eller enfald — vi veta ej rätt, hvarmed vi skola beteckna detta ett sändebuds uppförande — att på detta sätt rakt öfverskrida sina instruktioner! Men baron Staël litade på sitt inflytande hos regenten, hvilket af mången ansågs så stort, att man tillskref detsamma den benägenhet, denne sednare visade att underhandla med republiken. Emellertid afreste baronens sekreterare, Signeul, med de 40 tunnorna guld till Sverige, jemte utfästelsen, att en lika stor summa månaden derefter skulle aflemnas, såframt hertigen ratificerade fördraget *).

*) Detta fördrag, ungefärligen grundadt på det af år 1793, var förnämligast riktadt mot England. Utom de vanliga punkterna som tillhöra ett subsidiefördrag (stipulationerna rörande understöd i trupper och skepp med subsidier voro desamma som i fördraget af år 1793) lofvade Sverige att i hela dess vidd upprätthålla den beväpnade neutralitetens af år 1780 grundsatser, hvilka sedermera blifvit stadfästade genom konventionen 1794 emellan Danmark och Sverige. Danmark skulle inbjudas att biträda fördraget. Man skulle öfverenskomma om ett handelsförbund. Sådant var det ostensibla innehållet af detta fördrag. Genom hemliga artiklar förband sig Sverige dessutom att genast utrusta 10 linjeskepp med fregatter och att förklara England, det Sverige beslutat att förskaffa aktning åt sin neutralitet. Man skulle derjemte begära, att de i England uppbringade Svenska skepp återlemnades, och i fall denna begäran afslogs, anhålla alla i Sundet befintliga Engelska skepp, och ej lösgifva dem, förrän man af England erhållit fullständig upprättelse.— Då baron Staël erkände republiken, skedde det med vilkor, att Sverige derför skulle erhålla 40 tunnor guld, utan afseende på om något fördrag sedermera skulle slutas eller hurudant detta kunde blifva, men detta ändrades sedermera. Se längre fram.

Digitized by Google

Under allt detta bedrefvos underhandlingarne med Danmark på det allra lifligaste. Hertigen, och isynnerhet baron Reuterholm, hyste största fruktan för detta kabinetts ståndaktighet, och vi vilja ej afgöra, huruvida den egentliga och hemliga orsaken till det stora läger, som samlades i Skåne, innevarande år, under en tidpunkt utmärkt af dyrhet på alla lifsmedel, var just nämnde fruktan, samt nödvändigheten att vara beredd på ett anfall. Men härmed må vara huru som helst, det vissa är, att hertigen till nämnde läger, dit han sjelf ville begifva sig, ämnade inbjuda kronprinsen af Danmark, för att försöka, om han ej genom ett personligt sammanträffande med honom skulle kunna uträtta mera, än genom skriftvexling, hvilken sednare utväg till återställandet af den förra vänskapen och förtroendet mellan de begge grannrikena han på samma gång dock ingalunda försummade [10]). Emellertid utrustades i Carlskrona med största ifver det vanliga antalet skepp för innevarande års sjöexpedition.

Hertigen lemnade, i konungens sällskap, Stockholm den 19 Maj, samt anlände den 31 samma månad till Bonarps hed i Skåne. Här hade under tiden ifrån närgränsande provinser 8000 man blifvit sammandragne, hvilka den 14 nästföljande månad slutade sina öfningar. Lägret var grannt och lysande (såsom alla dylika), men lemnade de höga personer, som föranstaltat det, föga tillfredsställelse. Osäkerheten ifrån danska sidan fortfor. Väl hade kronprinsen af Danmark på hertigens skarpa skrifvelse den 16 Maj affärdat ett svar, hvilket träffade den sednare i Wadstena, under nedresan till lägret, samt var uppfyldt af idel försäkringar om vänskap och beredvillighet att göra ett med Sverige under närvarande hotande utsigter [1]); men dessa försäkringar kunde föga för-

---

[10]) Bref från hertigen-regenten till kronprinsen af Danmark, Stockholm d. 27 April 1795.

[1]) Bil. N:o 51. »Jag har haft svar från kronprinsen af Danmark,« skrifver hertigen till Reuterholm (Wadstena d. 25 Maj 1795) jemte en bifogad justifikation af grefve Bernstorff. Man ser

Digitized by Google

blinda den skarpsinnige. Hertigen lugnades emellertid något, samt skickade öfverste-kammarjunkaren grefve Stenbock — densamme som nyligen fått sig den vigtiga beskickningen till Petersburg anförtrodd — till Köpenhamn med bjudningsbref till kronprinsen att möta hertigen vid lägret. Grefve Stenbock återvände den 5 Juni om aftonen till Bonarp, med den tillfredsställande underrättelsen, att kronprinsen den 8 der skulle infinna sig, samt att han blifvit i hög grad glad öfver tillfället att sammanträffa med sina kära anförvandter på hinsidan sundet [2]). Den danska ministèren, isynnerhet grefve Bernstorff, ansågs emellertid ha uppbjudit hela sin förmåga för att förekomma denna resa; men kronprinsen visade vid detta enda tillfälle någon beslutsamhet. Den 8, den för hans ankomst bestämda dagen, afsände hertigen öfversten och kammarjunkaren Borgenstjerna till Helsingborg, för att der å den förres vägnar emottaga den danska prinsen.

Man kunde således med något skäl hoppas att snart få ett tillfälle att blidka Danmark samt vinna det för sina afsigter; men händelsen gäckade innan kort ånyo de förhoppningar, man i detta afseende kunde hysa. Samma afton grefve Stenbock lemnade Köpenhamn, utbröt der en förfärlig eldsvåda, hvilken lade en stor del af staden i aska. Kronprinsen, hvars närvaro vid ett dylikt tillfälle naturligtvis var nödvändig, skickade sin adjutant, grefve Ahlefeld, till hertigen med ursäkt derföre, att han icke kunde efterkomma hans inbjudning till lägret.

Detta var en högst ledsam och oparäknad händelse, som syntes alldeles omintetgöra de planer, man haft att träffa prinsen. De svartaste misstankar rörande orsaken till denna rysliga brand i Köpenhamn började sprida sig

---

häraf det inflytande denne utöfvar på honom. Jag skall svara på kronprinsens bref, och ämnar då äfven bjuda honom till lägret.«

[2]) Bref från hertigen till Reuterholm, Bonarp d. 6 Juni 1795.

Digitized by Google

så väl derstädes, som i Sverige. De nådde äfven hertigen och hans vänner, hvilkas böjelse att rörande de Danska förhållandena se allt i svart färg, erhöll en synnerlig näring. Den förre skref, några dagar sedan den olyckliga händelsen blifvit bekant, till Reuterholm: »Branden har varit en följd af ett nedrigt förräderi, och planen dermed att störta hela den närvarande styrelsen [3].« Reuterholms misstankar voro icke mindre. »Att mordbrand är orsaken till Köpenhamnska eldsvådan,« skrifver han, »tviflar jag alldeles icke, och ändamålet var att hindra mötet [4].« Dessa misstankar befunnos innan kort helt och hållet ogrundade. Emellertid verkade de en obehaglig sinnesstämning, den man hade svårt att alldeles uppgifva. En ny utsigt att se det länge omtalade mötet gå för sig yppades dock kort härefter, då konungens chargé d'affaires i Köpenhamn, Ehrenheim, inberättade, det kronprinsen yttrat, att han ämnade möta sina höga anförvandter och vänner på den förenade flottan, hvilken just de samma dagar väntades till Köpenhamn.

Hertigen lemnade Bonarp den 15 Juni, åtföljd af konungen, samt arfprinsen af Mechlenburg-Strelitz, hvilken sednare infunnit sig hos honom vid lägret, samt inträffade dagen derpå i Landskrona. Vädret var särdeles vackert, och på afstånd såg man redan de begge rikenas eskadrar utbreda sina stolta och mäktiga massor i den klara vågen, hvilken skiljer dessa af naturen så rikt utrustade stränder.

Den 14 Juni egde mötet rum mellan konungen och hertigen-regenten af Sverige samt kronprinsen af Danmark. Kl. 8 f. m. lemnade hertigen, i kungens och arf-

---

[3]) Hertigen tillägger (d. 12 Juni 1795): »Jag får ej se kronprinsen vid lägret, men då vår flotta hunnit till Köpenhamns redd, hoppas jag få se honom på mitt amiralsskepp.«

[4]) Reuterholms sätt att uttrycka sig vid nämnde tillfälle målar hans misstänksamhet. Han tillägger: »Jag hoppas den Högste en gång offentligen skall vedergälla dessa dolska bofstreck. Emellertid böra vi väl akta vårt hus, när grannens brinner. Sat sapienti.«

Digitized by Google

prinsens af Mechlenburg sällskap, Landskrona hamn, samt inträffade kl. 12 f. m. på chefskeppet i den svenska eskadern. Då de kungliga personerna gingo ombord på skeppet, saluterade först alla de svenska fartygen, sedan de danska. En timma sednare infann sig kronprinsen af Danmark, i hvars svit flere furstliga personer befunno sig, såsom prins Fredrik af Hessen Cassel, prins Emil af Holstein Augustenburg och prins Fredrik August af Würtenberg. Då kronprinsen steg ombord, gick hertigen-regenten honom sjelf till mötes vid halfdäcket, samt följde honom genast, under salut af de förenade eskadrarne, ned till konungen, som befann sig i kajutan. »Kronprinsen,« säger hertigen, »var vid ankomsten förskräckligt förlägen, och nästan så att hela dess kropp skalf. När kungen omfamnade honom, var hans sinnesförfattning densamma, så att den förstnämnde genast antog ett utseende af öfverlägsenhet öfver honom, hvilket var förundersamt för alla åskådarne. Jag måste bekänna, att ehuru jag instruerat den lille om det uppförande, han borde iakttaga, öfvergick han vid detta tillfälle min förmodan. En gammal erfaren man har aldrig med mera värdighet, med mera lifligbet samt ypperligare hållning kunnat bete sig, och det till den grad, att vår höge fremmande verkligen syntes erfara sådana intryck af det mottagande, han rönte, att han mera liknade en undersåte, än en fremmande kronprins, som helsar på sin kusin *).«

Sedan alla presentationer och komplimenter härefter försiggått, satte man sig till bords. Främst vid bordet satt konungen, till höger kronprinsen af Danmark, till venster hertigen-regenten, hvarefter de andra prinsarne och dignitärerne följde i vanlig ordning. »Under måltiden,« yttrar hertigen, »druckos efter sjömanna-sedvänjo skålar samt gjordes mycket buller med

*) Bref från hertigen-regenten till Reuterholm, Carlskrona d. 21 Juni 1795, och hvarur hela den följande framställningen om detta möte blifvit hemtad.

Digitized by Google

kanoner.« Först föreslog konungen kronprinsens skål, hvarefter den sednare å sin sida proponerade konungens. Härefter druckos konungens af Danmark, hertigens af Södermanland och de förenade Svenska och Danska eskadrarnes skålar.

Efter måltidens slut bad hertigen kronprinsen följa sig till ett enskilt rum, hvarest de kunde vara obemärkta, då följande samtal dem emellan föreföll.

»Min glädje,« började hertigen, »öfver detta lyckliga tillfälle, som gifver mig det efterlängtade nöjet att återknyta en bekantskap, som jag gjort för flera år sedan, är utomordentlig, isynnerhet emedan jag derigenom erhåller en förnyad anledning att försäkra E. K. H:t om konungens och min egen uppriktiga vänskap för en nära slägtinge och granne samt om vår beredvillighet att vid alla tillfällen visa prof derpå.«

Under detta tal teg kronprinsen, samt kunde ej få fram ett enda ord. Hans förlägenhet syntes vara så utomordentlig, att hertigen, som tydligen såg, huru käftarne, såsom han sjelf uttrycker sig, flögo fram och tillbaka på honom, kände medlidande, samt afbröt tvärt sitt tal, för att gifva honom tid att repa sig.

Efter en liten stunds tystnad återtog hertigen:

»Det synes som elementerna i dag förenat sig, för att gynna vårt lyckliga möte. Vinden var gynnsam för konungen att komma hit, och knappt ha vi anländt, förrän den vänder sig, för att föra E. K. H:t i armarna på sina gamla vänner.«

Kronprinsen, som under tiden något hemtat sig, tog af sig hatten, bugade sig hastigt flera gånger, samt framstammade: »Ja — — ja — — ganska gynnsam, mycket lycklig. — — Det är en lycka. — — Det är — — ganska bra — — jag är förtjust.«

Härefter inträffade åter en stunds tystnad, hvilken hertigen äfven denna gång först bröt. Han talade om den olyckliga branden i Köpenhamn, men isynnerhet det

obehagliga

Digitized by Google

obehagliga intryck, den gjort på honom, som derigenom några dagar såg sig sviken i sitt hopp att träffa honom. Hertigen tillade:

»Man har i Sverige skrämt oss, att detta olycksuppträde var mera förut-planeradt och beredt än tillfälligt, och man har till och med erhållit underrättelser från Köpenhamn, att det fruktades för ett uppror i demokratisk syftning, samt anstiftadt af illvilliga utländningar!«

Denna anmärkning tycktes återge kronprinsen något lif. Han inföll:

»Nej, nej! — — Omöjligt! Danskarne äro goda, trogna.« — —

»Javäl,« återtog hertigen; »hvarje folk, åt sig sjelf lemnadt, är godt; men det kan uppäggas, och vi hafva olyckligtvis haft ganska färska exempel derpå helt nära oss. För öfrigt kan det väl vara, att min vänskap för E. K. H:t gör att jag ser sakerna i mörkare dager än de förtjena; det tillhör för öfrigt icke mig, att utforska orsakerna, men allt hvad jag kan säga er, min kusin, är, att man i närvarande omständigheter måste hafva ögonen öppna, endast taga råd af sig sjelf, använda all sin makt för sitt folks bästa, samt isynnerhet hålla dem vid tygeln, som anse det tillständigt att spela roller, hvilka icke tillhöra dem [6]). Sveriges och Danmarks gemensamma intresse tvingar mig att i detta afseende säga er sanningen; det är ej i egenskap af regent jag tilltalar er, det är såsom vän, och jag kan försäkra er på min heder, att om olyckan någonsin skulle vilja, att ni sattes på hårda prof, kan ni räkna på, att jag ingenting skulle spara, för att erbjuda eder all möjlig hjelp.«

Vid dessa ord syntes kronprinsen rörd; han tog hertigen i handen, kramade den, men yttrade: »Oh, det skall icke hända! Oh, det skall aldrig hända!«

---

[6]) Förmodligen en anspelning på grefve Bernstorff, hvars afsigter mot Sverige man misstrodde.

För att ej längre hålla läsaren i alltför stor ovisshet rörande orsaken till kronprinsens besynnerliga sätt att bete sig mot hertigen, böra vi nämna, att detta helt och hållet härledde sig af prinsens ungdom, oerfarenhet samt fruktan att utan grefve Bernstorffs rådfrågande sättas i frestelse att fatta något vigtigt beslut. Han syntes till karaktären varit synnerligen mild och qvinlig, samt kände nogsamt den Svenske hertigen-regentens raskhet och sjömans-manér.

Efter en stund yttrade kronprinsen:

»Ni har en vacker flotta!«

Detta gaf hertigen genast en kär anledning att öfvergå till ett ämne, som låg honom varmt om hjertat, eller sättet hvarpå de begge förenade eskadrarne för året borde röra sig, för att lemna de nordiska folkens handel så kraftigt skydd som möjligt. Förra årets erfarenhet hade i detta afseende icke varit uppmuntrande; medan flottorna i allsköns fred lågo stilla i farvattnen utanför Köpenhamn och Helsingör, hade i Nordsjön och andra haf de begge folkens handel lidit den största skada genom Engelsmännens uppbringningar. Att förmå Danmark att skydda handeln med konvojer, var också en af de vigtiga angelägenheter, hvarföre hertigen så mycket räknat på detta möte med sitt grannlands regent: men han skulle snart få erfara, huru mycket han i afseende på denna förhoppning bedragit sig, ty Danmarks verkliga regent var Bernstorff, för hvars politik kronprinsen endast var ett namn, som slumpen framkallat för att ifrån denne statsmans snille hemta all sin ära och glans. Utan all inflytelse på Danmarks politik i nyssberörde hänseende blef dock hertigens resa icke.

»E. K. H:t ser nu min flotta här i enlighet med konventionen,« fortsatte hertigen till svar på prinsens sista yttrande; »men jag hoppas E. K. H:t finner, det man bör använda henne på annat sätt än i fjol. Säg mig derföre edra tankar, edra planer rörande detta årets kampanj; jag skall straxt derefter säga er mina, hvarpå

Digitized by Google

vi ju nu genast kunna öfverenskomma om de mått och steg vi böra vidtaga emot de obilliga uppbringningarne, som de begge nationernas flagga måste vidkännas. Skola vi i år hålla oss stilla likasom i fjol, blifva vi ett åtlöje för hela verlden.«

»Men, ni har ju sjelf velat, att vi skulle väpna oss?«

»Javäl, emedan vi derom öfverenskommit i den konvention, som blifvit afslutad, och alltid trogen mina löften, anser jag som en helig förbindelse att noga uppfylla de särskilta föreskrifterna deruti.«

»Och så äfven jag!«

»Jag ser det väl, min kusin, genom flaggan som svajar utmed vår; men det är nu fråga om eder åsigt rörande sättet att göra vår beväpning fruktad; det är vårt gemensamma intresse, att upprätthålla hvad vi en gång begynt, och att låta Europa se den öfverensstämmelse som eger rum emellan oss, på det vi måtte få vara i fred för de krigförande makternas oförrätter.«

Dessa ord syntes på kronprinsen göra ett ganska stort intryck; men han visste ej, hvad han skulle svara; ändtligen inföll han:

»Nåväl, man kan låta våra fartyg göra resor; men jag tillstår för er, att jag ej tycker om konvojer.«

»Jag anser dem likväl mycket nödvändiga,« afbröt hertigen tvert; »man anfaller ej ostraffadt ett krigsskepp, och man ådrager sig ej gerna krig med hela verlden för ett litet köpmansskepp.«

»Ni kan hafva rätt, men sådant kan likväl hända, och då har man kriget.«

»Javäl, man har krig, det är sannt, men orättvist, man har ej sjelf framkallat det, man försvarar sitt oberoende, man har den goda saken för sig, och Försynen är rättvis.«

»Man har krig,« upprepade kronprinsen, men syntes tillika så utom sig af bäfvan, att alla hans lemmar

Digitized by Google

darrade. Hertigen, som önskade draga honom ur denna olycksaliga belägenhet, inföll:

»Kanhända skulle E. K. H:t tycka mera om, i fall jag genom grefve Bernstorff kunde erhålla svar af E. K. H:t, sedan ni hunnit noga betänka er öfver hvad jag haft äran säga er, och om Ehrenheim fick å mina vägnar uppdrag att derom tala med grefven.«

Dessa ord utöfvade den angenämaste verkan på den unga prinsen, som omfamnande hertigen svarade: »Javäl, af hela mitt hjerta, min kära kusin; jag försäkrar er, att jag skall gå edra önskningar till mötes.«

Härefter åtskiljdes prinsarne, hvarefter hvar och en återvände till sin hufvudstad. Hertigen och konungen inträffade i Stockholm den 1 Juli, samt fortsatte samma dag resan till Drottningholm, der hofvet efter vanligheten tillbragte sommarmånaderna. Ehuru det egentliga hufvudändamålet med detta möte — eller hertigens önskan att förmå Danmark att vidtaga kraftigare mått och steg till den nordiska sjöfartens försvar — sålunda ej för ögonblicket vanns, hade man dock vunnit så mycket, att Danmark svårligen kunde undgå att uppfylla Sveriges önskningar. Hela den Danska allmänheten hade nemligen tagit en så liflig del i detta sammanträde, samt uttalade sig så enstämmigt för ett förtroligt närmande mellan de begge hofven emot Ryssland och England, att grefve Bernstorff, som sällan underlät att lyssna till opinionens vindar samt följa dem, sannolikt ej för sin egen säkerhet skulle drista att handla emot densamma. Man kunde och borde således äfven från detta håll hoppas det bästa.

Dessa mått och steg, som af regeringen vidtogos till befästandet af rikets lugn och lycka, blefvo snart icke utan sina betydande följder. Knappt hade hertigen hunnit återkomma till Stockholm från sin Skånska resa, förrän han fick mottaga de med Signeul från Frankrike anlände 40 tunnorna guld, hvilka under då pågående rustningar blefvo ytterst välkomna. Baron Staël hade

Digitized by Google

dock, såsom man snart fick se, låtit förleda sig att begå ytterligare dumheter. Penningarne försändes nemligen ej direkt till Svenska regeringen, utan skulle framlemnas af Rivals — hvarföre? jo för att dermed locka Sverige till nya uppoffringar. Man skulle snart härom öfvertygas. Dagen efter Signeuls ankomst, innan hertigen ännu hunnit inträffa i Stockholm, bjöd rikskansleren Sparre Rivals, att hos sig supera, på det han måtte få veta de närmare stipulationerna uti hvad som kunde hafva blifvit öfverenskommet rörande subsidiernes öfverlemnande, eftersom de ej direkte insändes till styrelsen. Baron Staël hade väl i sin depesch till hertigen derom utförligare yttrat sig, men denna kunde ännu ej vara rikskansleren bekant. Rivals yttrade, att han väl hade fullmakt att aflemna de ifrågavarande penningarne till den som Svenska styrelsen uppdrog att emottaga dem, likväl med det vilkor, att det preliminär-fördrag, som blifvit afslutadt i Paris, erhöll konungens ratifikation.

»Jag känner alls ej hvad det är för ett fördrag,« svarade Sparre; »utan tvifvel har baron Staël gjort redo derför i sin berättelse till H. K. H:t hertigen-regenten, men i sitt bref till mig talar han om andra saker.«

»I så fall är jag ledsen,« yttrade Rivals, »att E. Excellens icke sade mig detta i morse; jag skulle hafva tagit med mig i fickan fördraget samt uppläst det, men det går i hufvudsaken ut på en begäran, att två linieskepp och en fregatt ytterligare må utrustas i Carlskrona samt kraftiga mått och steg tagas emot England, så framt ej en i ganska bestämda ordalag affattad förklaring till England, hvilken förutgått, beträffande Sveriges ännu icke betalde ersättningsanspråk, evigt skall blifva utan verkan. Dessutom innehåller detta fördrag med republiken, det jag en månad efter ratifikationen deraf skall öfverlemna en ny, lika stor summa som den första, allt detta endast som en liten början till den betydliga hjelp, Frankrike bör lemna Sverige, i följd af det fördrag, som sedermera är ämnadt att afslutas mellan de begge ri-

Digitized by Google

kena, och hvilket bör blifva mycket mera omfattande än detta endast preliminära fördrag kunnat vara.«

Sparres öfverraskning härvid var ganska stor, emedan han förundrade sig öfver, att man fordrade nya förbindelser af oss, innan man hållit oss skadeslösa för hvad Sverige redan uträttat till Frankrikes bästa, men isynnerhet derföre, att baron Staël i sin sista depesch ej nämnt, att erhållandet af de 40 tunnorne guld skulle bero af några förutgående vilkor. Han yttrade emellertid ingenting, utan afbidade endast hertigens ankomst, emedan han visste, att han genom honom skulle få ljus i saken [1]). Man fann då straxt, att det verkligen så förhöll sig som man misstänkt. Det preliminär-fördrag, baron Staël afslutat med fransyska republiken, gjorde verkligen alla penningars erhållande af densamma beroende deraf, att hertigen ratificerade — detta fördrag, som utgjorde en krigsförklaring mot England och Ryssland! Detta var således den tredje öfverträdelsen af sina instruktioner, baron Staël inom mindre än ett halft år låtit komma sig till last. Hertigen, Reuterholm och alla som hade kännedom om dessa underhandlingar (de voro dock icke många, såsom vi sett), blefvo derföre ytterst uppbragte på vännen, samt visste knappt, huru de skulle bete sig med honom. De ansågo honom nu snart sagdt oförbätterlig. Man kunde likväl intet annat göra, än fordra erhållandet af de med Signeul anlände penningar såsom ersättning för republikens erkännande, utan några bivilkor, ty så hade första-öfverenskommelsen varit, samt befalla Staël, att, så framt han ej kunde utverka, att Sverige erhöll full godtgörelse i och för de oftanämnde ersättningsanspråken för de föregående årens sjörustningar, och att alla sådana punkter i fördraget borttogos, hvarigenom Sveriges neutralitet sattes i fara, afbryta alla underhandlingar och genast lemna Paris. Hertigen skref sjelf ett mycket all-

[1]) Bref från rikskansleren Sparre till hertigen-regenten, Stockholm d. 27 Juni 1795.

Digitized by Google

varsamt bref härom till Staël [8]), som dock, efter några ursäkter, hvilka skulle tjena att förklara hans handlingssätt, samt förnyade ansträngningar och arbeten med välfärdsutskottet i Paris [9]), synes hafva förstått att i hufvudsak tillfredsställa hertigens anspråk. De 40 tunnorna guld fingo behållas för republikens erkännande, och ett fördrag afslöts derjemte, hvaruti åtminstone en betydlig del af hertigens anspråk synas hafva blifvit uppfyllda.

Under tiden ingingo ganska tillfredsställande underrättelser från Muradgea i Constantinopel [10]). Danmark gaf äfven efter, samt afsände i förening med Sverige en eskader till Nordsjön, för att der skydda de begge rikenas handel [1]). Ett förtroligare närmande mellan de

---

8) Bil. N:o 52.

9) Bref från Staël till rikskanslern Sparre, Paris d. 31 Juli 1795.

10) Huruvida ett förbund med Porten verkligen afslöts, känna vi ej, emedan de oss tillgängliga handlingar derom ingenting upplysa. Vi finna blott af Reuterholms biljetter till rikskanslern, att Muradgea underhandlade med framgång. R. skrifver (d. 14 Juli 1795): »Ifrån Muradgea är den goda tidningen, att de 2000 pungarne redan äro uppdrifna till 3000, och han disputerade ännu om 1000 till.« Något sednare (d. 31 Juli) skrifver R: »Muradgea har redan fått summan till 3 millioner piaster, men hoppas ännu dageligen få den större. Att Verninac haft sin audiens vid Porten, är E. Ex. redan bekant. Han har med mycken ifver genast velat förmå Porten att anfalla Ryssland, och oss att biträda dess fiendtliga planer. Men vi hafva deruppå svarat Muradgea, att noga akta sig för allt, som kunde compromettera vår neutralitet, den vi under loppet af hela detta krig noggrannt tänkt bibehålla. Emellertid syfta alla Staëlens depescher och Frankrikes steg derhän, att inblanda oss i deras infama querelle, hvarifrån den Högste nådeligen lärer bevara oss, hoppas jag!« Reuterholms ifver för handelns beskydd samt den Svenska flaggans anseende göra honom stor heder. Derpå syfta flera af hans i behåll varande biljetter till Sparre.

1) Härom skrifver Reuterholm (a. st.) d. 31 Juli 1795 till Sparre: »Ändtligen har Bernstorff förmått sig att skicka 2 linieskepp och några fregatter jemte oss, »att bevara vår flagga,« hvar-

Digitized by Google

båda hofven förbereddes äfven, då Svenska ambassadören, general Sprengtporten, som någon tid haft tjenstledighet, återvände till Köpenhamn. Danska hofvet svarade härpå, genom att sända den yngre grefve Bernstorff till Stockholm. Men det bästa af allt var, att lugnande underrättelser ingingo från Ryssland. En uppkommen oenighet med Preussen rörande skiftet utaf qvarlefvorna af det olyckliga Polen hade någon tid vändt kejsarinnans uppmärksamhet från Nordens angelägenheter. Farhågorne för de rustningar på Finska gränsen, dem man i början af året trott ega rum, hade också visat sig vara ogrundade. Det enda ämne till bekymmer som ännu återstod, var ovissheten rörande ändamålet med de starka sjörustningar, som egde rum i Cronstadt; men äfven denna oro försvann, då den stora ryska flottiljen, bestående af 12 linieskepp och 8 fregatter, efter att den 14 Juni hafva lemnat Cronstadts redd, fredligt kryssade till Sundet, samt efter att der hafva fraterniserat med de begge nordiska eskadrarne, lugnt fortsatte sin kosa åt Nordsjön [2]).

---

emot vi afstått från en formlig konvoj, den vi eljest nödgats göra och påkosta ensam, emedan den rädde grefven omöjligen dertill kunde förmås.«

[2]) Den uppkomna oenigheten mellan Preussen å ena sidan samt Österrike och Ryssland å andra sidan rörande delningen utaf de sista qvarlefvorna af Polen bilades i hufvudsak genom fördraget af d. 24 Oktober 1795, hvarefter Preussen och Österrike ännu någon tid underhandlade, innan de kunde förlikas om några distrikter af Woiwodskapet Krakau. Jfr Menzel, Zwanzig Jahre Preussischer Geschichte, Berlin 1849, sid. 294 ff. Glömdt är icke Glömdt, V, 58 f. — Den ryska eskadern var bestämd att blockera den nya Holländska republikens hamnar. Den kryssade verkligen, sedan den förenat sig med amiral Duncans eskader, bestående af sju engelska linieskepp, någon tid utanför Hollands kuster, men Catharina hade gifvit amiral Kanikoff, som förde befälet öfver densamma, hemliga order att ej slåss, sedan hon af England fordrat en årlig subsid af en million Pund sterling, samt hela eskaderns utrustningskostnad. Eskadern återvände om hösten samma år till Cronstadt. Jfr här ofvan sid. 128. — Regeringens

Emellertid nalkades den tid, då den unga konungen borde, enligt sin faders testamente, förmälas. Fåfängt hade man bemödat sig, att för detta ändamål närma sig Ryssland, emedan kejsarinnan funnit sin värdighet förnärmad af det vilkor, man fästat vid denna förmälning, nemligen baron Armfelts utlemnande. Det vill synas som baron Reuterholm i förtreten öfver detta misslyckande och i afsigt att ådagalägga en handling af sjelfständighet fallit på den idéen att välja en liten tysk prinsessa, för att genom hennes föredragande framför storfurstinnan Alexandra bereda kejsarinnan en lika stor förtret. Flera prinsessor voro på förslag [3]), men slutligen bestämde sig

skuggrädsla för Rysslands planer innevarande år gick ganska långt. Man fruktade ännu alltid, det Armfelt umgicks med tankar att hämnas och återkomma. För att förekomma detta, erhöll postinspektoren i Abborfors Holm befallning att öppna, afskrifva samt insända alla misstänkta bref. Holm skref i följd häraf (d. 28 Juli 1795) till rikskansleren: »Ändtligen ankom med denna post från Reval ett bref addresseradt till herr majoren Uggla i Stockholm. Och som det befanns förseglat med Armfeltska vapnet, så blef det öppnadt och åter förseglat så godt jag kunde. Det var underskrifvet af De la Gardie. Och ehuru det ej synes innehålla annat, än partikuliert, får jag likväl underdån-ödmjukast bilägga härhos en afskrift deraf, i den händelsen listen skulle gå så långt att med »linne« förstås och bemärkes andra saker. I hvilket fall jag underdån-ödmjukast afvaktar nådig befallning, huruvida hit ankommande bref till H. Exellens herr statsrådet grefve Stenbock i Reval här böra öppnas. Andra misstänkta bref hafva icke kommit.« Den 8 Sept. skrifver dens. till dens.: »Som jag af misstankar öppnat ett från Stockholm med sista post ankommet bref, så får jag i djupaste ödmjukhet härhos bilägga en afskrift, ehuru det blott synes angå partikulier-affärer.« Jfr Reuterholms och Stedingks brefvexling, Maj—Sept. 1795.

[3]) Bland andra prinsessan af Sachsen, kurfurstens af Sachsen dotter. Reuterholm uppdrog förra Sachsiska ministern grefve Bose, en af R:s frimurarebröder, att för detta ändamål lemna åtskilliga upplysningar, såsom t. ex. om han trodde, att kurfursten »skulle tillåta sin dotter att förändra religion, i fall det kunde skänka henne en krona.« Hvad Bose svarat, får man veta af följande utdrag ur en biljett (af d. 14 Juli 1795)

Digitized by Google

konungen för prinsessan Lovisa Charlotta af Mechlenburg-Schwerin [4]).

Denna furstinna var ej mera än nyligen fyllda 15 år, då ödet så blidt tycktes le emot henne och lofva henne en tron; men ack! huru gäckande voro ej dessa förhoppningar!

Så snart konungen bestämt sig, sände han sin favorit, hofmarskalken friherre Munck [5]) till hofvet i Schwerin, för att på förhand göra sig noga underrättad om prinsessans egenskaper. Då Munck kort härefter återkom, samt afgaf en fördelaktig berättelse om prinsessan, stärktes konungen ytterligare i sitt beslut. Det återstod derföre blott att sända någon till det lilla tyska hofvet, för att å konungens vägnar formligen anhålla om prinsessans hand, samt att såsom en följd deraf låta förmälnings-ceremonierna gå för sig.

Man valde till denna beskickning dåvarande presidenten i tribunalet uti Wismar, friherre Klinkowström, ett Reuterholms kreatur, hvilken bodde i grannskapet af Schwerin och sedan gammalt hade förbindelser med detta hof. Reuterholm uppsatte med egen hand de hemliga

---

från Reuterholm till rikskanslern: »Ifrån Bosen har jag i dag tyvärr haft ett deklinerande svar. Han tror aldrig, att fadren tillåter den unga mamsellen att lösa vår katches, och således gick oss der das grüne Gewölbe med ett penndrag ur händerna. Vi hade likväl aldrig bättre än i denna momenten behöft dessa penningar.« Något sednare skickades grefve J. De la Gardie till Dresden, för att inhemta upplysningar rörande prinsessan. Han afrådde dock förslaget, förnämligast emedan hon var katolik, och han kände konungens stränghet i religionsfrågan. Då De la Gardie återvände genom Brunswig och Mechlenburg-Schwerin, fick han veta, att Gustaf Adolf redan var förlofvad med prinsessan af Mechlenburg.

[4]) Huruvida konungens val var frivilligt eller ej, jfr följande kapitel.

[5]) En broder till den beryktade favoriten och sedelförfalskaren af samma namn. Munck afreste till Schwerin i slutet af Juni 1795 samt återvände i medio af följande månad.

Digitized by Google

instruktioner, hvarmed den utskickade försågs, och hvilka gillades af konungen samt erhöllo hans underskrift. Klinkowström afreste i början af Augusti 1795 ifrån Wismar, samt begaf sig direkt till lustslottet Ludvigslust, der hofvet om sommaren residerade. Han var försedd med bref både från konungen, hertigen-regenten och Reuterholm till den regerande hertigen af Mechlenburg, hans gemål samt dotter [6]).

Denna underhandling blef hvarken lång eller svår. Det lilla hofvet i Schwerin, som fann sig högeligen smickradt af en förbindelse, hvarigenom det blef beslägtadt med Sveriges konungahus, mötte Klinkowströms förslager med synnerlig beredvillighet. De svar hertigen och hans gemål afgåfvo på de skrifvelser, som blifvit dem öfverlemnade, afgifva härom ett tydligt vittnesbörd [7]). Hertigens förste minister, presidenten Devitz, och hans förtrogne, grefve Bassevitz, valdes för att med Klinkowström underhandla om de närmare bestämmelserna i giftermålsfördraget, hvarom man snart blef ense. Sedan allt sålunda blifvit fastställdt och bestämdt [8]) — de tillkommande unga makarne vexlat porträtter [9]), sagt hvarandra artigheter [10]), m. m., m. m. — öfverenskom man att konun-

---

[6]) Bil. N:o 53.

[7]) Bil. N:o 54.

[8]) Bland vilkoren var, att prinsessan skulle i hemgift erhålla Svartsjö slott med underlydande hemman.

[9]) Prinsessan skickade konungen sitt porträtt i miniatur, måladt af henne sjelf, i afbidan på att hon kunde få afsända ett annat utaf en skicklig konstnär. Hon blef så betagen af det porträtt konungen skickade henne, att hon aldrig skiljde sig ifrån det, till och med ej under måltiderna, då hon ej upphörde att betrakta det och att tala derom med enthusiasm. Hon valde sig en språkmästare för att lära sig svenska, och gjorde så hastiga framsteg deri, att hon snart kunde roa sig med att på svenska säga förbindliga saker åt de herrar, som vistades vid hofvet i Schwerin.

[10]) Bil. N:o 55. Gustaf Adolfs bref till prinsessan voro författade af Reuterholm. I stället för den naiva känslighet, man tycker att de borde andats, om de flutit ur den unga fäst-

Digitized by Google

gens ambassadör skulle infinna sig, för att vid en högtidlig audiens anhålla om prinsessans hand.

Denna ceremoni egde rum den 1 November 1795 — konungens födelsedag, då han fyllde sitt sjuttonde år! Den firades med all möjlig prakt, och den svenske ambassadören uppträdde i hela konungadömets gloria. Öfverceremonimästaren afhemtade honom i hertigens vagn, samt förde honom till slottet. Han blef der mottagen af hela den hertigliga familjen med stor ceremoni. Sedan han vändt sig först till hertigen och hertiginnan, samt derefter till deras unga dotter — den unga konungens af Sverige blifvande gemål — yttrade han till den sistnämnda: »Det bifall, madame, hvarmed ni behagar mottaga min proposition, fordrar denna underpant (han öfverlemnade henne nu vigselringen), hvilken jag i min konungs och herres namn har äran lemna eder; en helig underpant, som med den Allsmäktiges hjelp skall försäkra kungens lycka,« o. s. v. Den hertigliga familjen besvarade detta tal under liflig rörelse, och den unga prinsessan med en rörande enkelhet. Härefter vexlades under kanonernas dunder de vid dylika tillfällen öfliga skänker, hvilka å ingendera sidan voro obetydliga. Det ville nästan ej taga ända med de ömsesidiga lyckönskningarne. Prinsessan antog nu titel af Kongl. Höghet. En familjemåltid för ambassadören, hvarunder han betjenades af en kammarherre, två kammarjunkare och två pager, slutade dagens högtidligheter. Konserter, lekar, fyrverkeri, hvaruti man såg alla kärlekens och den äktenskapliga lyckans emblemer, ingenting fattades under de trenne dagars oafbrutna fester, som följde på Lud-

mannens egen penna, föllo de sig något lustigt, på dålig fransyska, samt buro prägeln af en gammal hätsk politikus, som friar i en sjuttonårig ynglings namn. Ingenting mera kallt, trögt och sökt än dessa fraser, framkläckta ur en själ, som man påstod aldrig hafva haft böjelse för det täcka könet! Reuterholm hade likväl tyckt om fröken Wachslager, sedermera gift med skalden Oxenstjerna. Han hade aldrig mätresser.

Digitized by Google

vigslust. Sista dagen var en vacker bal paré, hvarvid den unga prinsessan gaf ambassadören sin hand, för att dansa menuett. Fjerde dagen återvände ambassadören till Schwerin.

Medan man på detta sätt roade sig i Ludvigslust, saknades icke glada tillställningar och fester i Stockholm. För öfrigt fröjdade sig hela fäderneslandet öfver en händelse, som icke gerna kunde vara någon, äfven den ringaste, likgiltig. Samma dag förmälnings-högtidligheterna egde rum i Mechlenburg, upplästes från predikstolarne i alla Sveriges och underlydande länders kyrkor en kungörelse, som underrättade alla trogna undersåtare derom. Alla platserna vid det tillkommande unga hofvet tillsattes vid samma tid, och för att ingenting skulle fattas, affärdades utomordentliga beskickningar till de trenne med Svenska konungahuset närmast beslägtade hofven, det Danska, det Preussiska och det Ryska, med underrättelse om händelsen. Öfverstekammarjunkaren, friherre Clas Fleming afreste till Köpenhamn, hofmarskalken friherre Munck till Berlin och hofstallmästaren friherre Werner Gottlob Schwerin till Petersburg.

Digitized by Google

SJUNDE KAPITLET.

Resa till Petersburg.

(November 1795 — Nov. 1796).

Catharinas harm öfver Gustaf IV Adolfs förmälning. — Hon vägrar Schwerin att komma till Petersburg. — Stedingks bekymmer. — Storfurstinnan Alexandra. — Svenska styrelsens mått och steg. — Baron Budbergs ränker i Stockholm. — Anekdot. — Ryskt parti vid Svenska hofvet. — Gustaf Adolf och fröken Modée. — Abdikationsakt. — Gustaf Adolf och fröken L. S. Piper. — Konungen bryter sin förbindelse med prinsessan af Mechlenburg. — Rustningar i Finland. — Hotande utsigter. — Förslag att sammankalla ständerna. — Christins första uppträdande i Stockholm. — Ytterst märkliga samtal mellan Christin, hertigen-regenten och Reuterholm. — Nya mått och steg af kejsarinnan. — Hemska rykten. — Reuterholms ångest. — En biljett från Reuterholm till rikskanslern. — Underhandlingar. — Madame St. Priest. — Öfverenskommelse mellan general Budberg och baron Essen. — Bref från hertigen-regenten och konungen till kejsarinnan. — Inbjudning till resan till Petersburg. — Hertigens och konungens ovilja häremot. — Reuterholms tvekan. — Stedingk tillstyrker resan. — De skäl som bestämma Reuterholm. — Han öfvertalar hertigen och konungen dertill. — Beslutet fattas, samt bref derom till Catharina. — Afresa och mottagande vid hofvet. — Den gamla kejsarinnans förtjusning. — Konungens värdiga uppförande. — Fest i Hermitaget. — Gustaf Adolf och Alexandra. — Politik och kärlek. — Konungens religionsskrupler. — Märkliga konferenser med kejsarinnan och hennes familj. — Storfurstinnan Elisabeth. — Omständigheter, hvilka tjena att förklara konungens besynnerliga uppförande den 21 Sept. — Den tillämnade förlofningsfesten. — Konungen vägrar att underteckna den af Markoff uppsatta skriften rörande drottningens religionsfrihet. — Märkligt samtal med Stedingk. — Ny öfverenskommelse. — Afsked och återresa.

Hertigen-regentens nya förbindelser med Frankrike, samt den unga konungens förmälning med den obetydliga lilla prinsessan af Mechlenburg, hvilken hade blifvit föredragen storfurstinnan Alexandra, voro för den stolta Catharina alltför stora förödmjukelser på en gång, för att hon skulle kunna fördraga dem. Hennes länge kufvade vrede behöfde derföre blott ett tillfälle, för att ånyo utbryta i hela sin fordna häftighet; ty, såsom Stedingk säger, »*Catharina är qvinna, alltid qvinna, och qvinna i hela detta ords bemärkelse*». Hon ansåg sig nu derjemte åter hafva fått sin ställning till Preussen betryggad, se-

Digitized by Google

dan dessa höga potentater ändtligen blifvit ense om delningen af det arma Polens sista spillror. Sverige skulle derföre nu en tid blifva det förnämsta föremålet för hennes djupsinniga beräkningar och hennes lynnes vexlingar [1]).

Catharina hade redan länge med hemlig oro och förtret följt de underhandlingar, som blifvit inledda, för att skaffa Gustaf Adolf en gemål, sedan hon sjelf genom sin egen högfärd och envishet omintetgjort sin egen högt älskade sondotters förmälning; men hon hade hittills temligen väl förstått att dölja sin harm. Detta blef åter icke händelsen, då saken hunnit komma till offentligheten. Hon hade derföre knapt fått veta, att man ämnade skicka ett sändebud från Stockholm till Petersburg, för att, såsom bruket vid dylika tillfällen alltid varit mellan nära beslägtade hof, gifva denna händelse tillkänna, förrän hon var färdig att urladda hela sin vrede. Hon befallde grefve Osterman förständiga Stedingk, att baron Schwerin, hvilken dock redan afrest från Stockholm, ej kunde blifva mottagen i Petersburg, och det af skäl, som nämndes: Sveriges förbindelse med Frankrike, Gustaf Adolfs förlofning med prinsessan af Mechlenburg voro de förnämsta. Hvad säger läsaren om detta uppförande af en stor och mäktig furstinna? I sanning kunde man vara frestad att med Reuterholm utropa: »*Nordens Semiramis är nu blott skuggan af sig sjelf!*» [2]).

[1]) I Italien och vid Rhen sammandrabbade Österrike och Frankrike på lif och död under hela detta tidskifte, men Catharina var och förblef en dålig allierad för Österrike. Hon betalte väl några subsidier till Österrike, enligt stipulationerna uti Trippelalliansen i St. Petersburg af d. 28 Sept. 1795, men härtill inskränkte sig hennes mycket omtalade intresse för den franska revolutionens besegrande. Hennes största uppmärksamhet förblef alltid i främsta rummet fästad på hennes grannar. De Garden, Histoire Generale des traités de paix, V, 300 och 388. Rörande Rysslands förhållande till sin andra allierade, England, jfr föregående kapitel.

[2]) Bref från Reuterholm till Stedingk, Stockh. d. 22 Jan. 1796.

Digitized by Google

Tänke man sig vår älskvärde och hedersamme ambassadörs belägenhet vid detta tillfälle! Han var nära att blifva sjuk af förtret och oro, och han utbrast i den djupaste klagan. »Hvad jag lider, är outsägligt», yttrar han till en af sina vänner; »och det är skrifvet, att jag ej skall njuta ett ögonblicks lycka och hvila på denna förb...e jord, vattnad af mina landsmäns blod och tårar». »Nej min vän, jag är ej mera värd någonting för de stora affärerna, och visserligen är det alldeles emot min natur, som ödet behagat göra mig till minister och general. Jag skulle hafva kunnat vara god medborgare, god vän, god fader, jag finner dertill mig ega några anlag; men jag har ej ett hjerta af sten, mitt bröst är ej beväpnadt med en tredubbel koppar, och om hederskänslan spänner mina fibrer och gör mig skicklig af några ansträngningar, så är det på bekostnad af min tillvarelse, och jag återfaller snart i det intet, hvarur jag ej borde utgått» [3]).

Den stackars Schwerins belägenhet var härunder föga bättre. Han hade knapt hunnit fyra verst på andra sidan Wiborg, då han mottog ett bref från Stedingk, som underrättade honom, att han ej kunde blifva mottagen, och rådde honom att låtsa sig vara sjuk, tills nya order inträffade. Han stannade helt förbluffad, men fattade snart sitt beslut. Han lät nemligen i hemlighet lossa ena hjulet på sin vagn, som snart föll omkull, då han sade sig hafva vrickat foten samt återvände till Wiborg. Han intog genast sängen, och lät med alla tecken af smärta gnida foten. Emellertid spelade han under de åtta dagar, han låg mellan lakan, sin roll alldeles som Carl XII i Bender, ehuru han var sund och frisk. Om nätterna, då alla menniskor lågo i den djupaste sömn, gick den stackars Schwerin, för att ej ådraga sig en verklig sjukdom ur sitt fängelse, och promenerade

[3]) Bref från Stedingk till Reuterholm, Petersburg d. 26 Nov. och 8 Dec. 1795.

Digitized by Google

rade hemligt och förklädd på de mest afsides belägna gator [4]).

Den sköna Alexandras ställning var under allt detta föga mera angenäm! Att vid fjorton års ålder finna sig förskjuten af en ung älskvärd furste, hvilken man ända från spädaste åldern blifvit van att betrakta såsom sitt hjertas vän [5]), måste alltid vara dubbelt hårdt för ett fruntimmer i hennes ställning. Hvad glädje kunde nu detta vackra porträtt af hennes tillkommande älskling göra henne — detta porträtt, hvars betraktande hittills utgjort hennes lycka! Och hvartill tjenade väl den möda hon gjort sig, att lära sitt nya fäderneslands språk [6])! Ack, lyckan gästar icke alltid de stores och förnämes salar. Derpå skulle denna unga prinsessas korta, af pröfningar rika lif afgifva ett ganska talande bevis.

Svenska styrelsens sätt att bemöta dessa förnärmelser var utmärkt af värdighet. Hertigen yttrade derom till sin vän Reuterholm: »Att svara på en gammal kärings öfvermod, det skulle vara att gifva anledning till ett nytt upptåg och drifva söndringen derhän, att man måste svara med kanonskott. Sådant bör man undvika, ty det passar sig ej att låta blod flyta för dylika

[4]) För att trösta Schwerin öfver denna motgång, gjorde man honom till öfver-officiant vid alla Kongl. Maj:ts orden, och hertigens tal (skrifvet af Reuterholm) öfverflödade af beröm för Schwerin öfver det sätt hvarpå han afbördat sig hertigens order — — en temligen barnslig hämnd.

[5]) Man känner flere anekdoter, huru Catharina uppmuntrat sin sondotter till denna kärlek ända ifrån hennes späda ålder. Jfr Memoires secrets sur la Russie, Amsterdam 1800, III, 17 f. Deremot torde det få anses ovisst, huruvida något om denna förbindelse blifvit öfverenskommet med Catharina, medan Gustaf lefde. Den förra påstod väl, att så var förhållandet, men Stedingk kände i så fall ingenting deraf. Å andra sidan påstod Reuterholm, att den aflidne konungen redan på sin tid påtänkt giftermålet mellan Gustaf Adolf och prinsessan af Mechlenburg. Se härom Reuterholms och Stedingks brefvexling.

[6]) Bref från Stedingk till Reuterholm, d. 8 Dec. 1795.

Digitized by Google

småsaker. Huru stötande detta kejsarinnans steg (att ej vilja mottaga baron Schwerin) än må anses, måste man derpå svara som en ung man bör svara en gammal kokett: genom förakt. Derföre skall jag ej bry mig om att svara på detta käbbel, så mycket mer som afsigten dermed synes hafva varit att göra oss förtret. Men detta nöje skall gumman icke hafva, och vi skola icke bita på kroken. Jag vet alltför väl hvad kungen skulle kunna svara, såframt han ej är stött, och det borde ske genom en förklaring, den man aldrig bör tillåta sig, utan att understödja den genom 50,000 man» [7]).

Reuterholms sinnesstämning befanns väl uppdrifven till en ännu högre grad af bitterhet och harm, men hertigen synes hafva lugnat honom. De order han på dennes befallning gaf Stedingk rörande det sätt, hvarpå denna nya ohöflighet af den »*stora*» Catharina, som derigenom sannerligen visat sig bra »*liten*», borde bemötas, voro derföre väl afpassade efter ögonblickets behof: man inskränkte sig endast till den förklaring, att man i förhållande till Ryssland ville iakttaga samma uppförande, som det tillåtit sig mot Sverige, samt att de allianser och de förbindelser, konungen för sin del behagade ingå och gilla till landets bästa och befordrandet af sin enskilta lycka, aldrig skulle kunna klandras af Ryssland, emedan de föga angingo detta land [8]).

Men det visade sig snart, att Catharina ej nöjde sig med denna nya förtret, hon tillfogat Sverige. Hon hade till den grad införlifvat sig med tanken, att hennes sondotter skulle blifva drottning i detta land, att hon var färdig att med alla medel, som stodo henne till buds, befordra detta ändamål. Det sårade henne djupt, att ej hafva lyckats i en jemförelsevis underordnad angelägenhet, och hon svor vid sin lycka, som nästan hade

---

[7]) Jfr Bref från hertigen-regenten till general Klingspor, Stockholm d. 4 Dec. 1795, Gömdt är icke Glömdt, V, 60 f.

[8]) Bref från Reuterholm till Stedingk, d. 4 Dec. 1795.

Digitized by Google

lagt tvenne konungariken vid hennes fötter, att hon, ehuru gammal, ej skulle nedlägga sitt gråa hufvud i grafven, förrän hon äfven i detta afseende drifvit sin vilja igenom [9]).

Till en början beslöt kejsarinnan att håna och skymfa svenska hofvet, samt att skrämma det. I detta ändamål sände hon till Stockholm i egenskap af Rysk chargé d'affaires en viss baron Budberg — en ung och i alla afseenden högst obetydlig person, utan anseende, samt endast utmärkt af detta stötande, nästan bondaktiga högmod, hvarmed de ryska statsmännen någon gång tro sig kunna ersätta bristen på snille och humanitet. Den unge chargé d'affairen uppfyllde också på ett tillfredsställande sätt de instruktioner, han lärer hafva erhållit; men man måste också till Svenskarnes beröm bekänna, att de förstodo att rätt uppskatta detta hans uppförande. Hertigen-regenten sjelf gaf dem i detta afseende de bästa föredömen. Se här en liten anekdot, som visar så väl Budbergs grofhet, som hertigens raskhet. Uti en cirkel, der större delen af hofvets herrar och damer voro närvarande, och der alla visade sig med obetäckta hufvuden, hade Budberg den oanständigheten att behålla sin hatt på hufvudet. (Hvarför fanns ej någon i hela detta lysande sällskap, nog beslutsam att lyfta hatten af Ryssen, eller att utvisa honom?) Nogaf, hertigen fick snart ett tillfälle att hämnas. Vid den kort derefter följande presentationen, talade hertigen ej ett enda ord vid Budberg, utan hade i stället en stor piska i handen, med hvilken han som oftast slog på sina stora stöflor, liksom för att underrätta honom, att han vid minsta tecken till sidovördnad skulle erhålla en praktisk tillrättavisning [10]).

Alla baron Budbergs öfriga mått och steg vid Svenska hofvet voro dikterade af samma ohöfviska anda,

---

[9]) Bref från Stedingk till Reuterholm, d. 8 Dec. 1795.

[10]) Detta hertigens beteende utgjorde tillika en hämnd för det oanständiga sätt, hvarpå en annan Rysk minister, Romanzoff, nyss förut bemött Reuterholm. Jfr s. 126.

Digitized by Google

ja det fanns knappast någon ohöflighet eller osanning, hvilken han ej tillät sig [1]).

Det angelägnaste för kejsarinnan i och för hennes planers genomdrifvande var dock att i tid söka bryta förbindelsen mellan Gustaf Adolf och prinsessan af Mechlenburg. Härtill användes alla möjliga ränker. Man har påstått, att konungen aldrig varit så synnerligen för detta giftermålsförslag [2]). Vi känna ej, huru härmed i grunden förhåller sig, men hvad vi veta är, att den »*stora*» Catharina fullkomligt lyckades i sina små tillställningar.

Först skall hon hafva skickat general Budberg, en farbror till den ryska chargé d'affairen i Stockholm af samma namn, till hofvet i Schwerin, för att der förbereda saken [3]). Vid hofvet i Stockholm drefvos intrigerna ännu öppnare. Ett parti fanns här, som ej skall hafva gillat konungens val, utan ännu alltid föredrog en förbindelse med Ryssland. Grefve Axel Fersen d. y., hvilken nyligen återkommit från en beskickning till Brüssel [4]), der han naturligtvis ingenting mera hade att uträtta, sedan han sett nästan hela det stolta konungahuset i Frankrike falla för guillotinen, — general Taube m. fl. ansågos höra hit. Ett visst förnämt emigrant-

---

[1]) Bland annat utspridde han ett diktadt protokoll, som skulle hållits då grefve Osterman förständigade Stedingk, att baron Schwerin ej kunde mottagas — ett protokoll, som öfverflödade af de gemenaste beskyllningar mot hertigen, m. fl. Bil. N:o 56. Jfr äfven Apostill från Rikskanslern till Stedingk, den 13 April 1796.

[2]) Det berättas, att då Klinkowström skulle afresa till Schwerin, för att begära prinsessans hand, yttrade Gustaf Adolf till honom vid sjelfva afskedsaudiensen med en betänklig mine: »Brådska icke, min baron, med er underhandling, ty ännu är ju god tid». Gustaf Adolf hade flere vänner, som verkade i tysthet, och sökte ingifva honom egna tankar.

[3]) Memoires secrets sur la Russie, I, 28 f.

[4]) »Axel Fersen är här, han har utseendet af en emigrant», skrifver Hans Hjerta till L. v. Engeström, Stockholm d. 11 Nov. 1794.

Digitized by Google

par, grefven och grefvinnan St. Priest, hvilka alltsedan 1791 gästat Sveriges hufvudstad, och egde talrika förbindelser med Petersburg, arbetade också ifrigt emot den Mechlenburgska giftermåls-kombinationen.

Huru ofta måste icke Furstars känslor vika tillbaka för politikens kalla beräkningar! Gustaf var ung och älskvärd och just i den ålder, då de ömmare känslor, hvilka ofta afgöra öfver ett helt menniskolifs sällhet, börja att vakna. Vid hans fasters hof befunno sig flere utmärkta skönheter, som tidigt fängslade hans hjerta. Hans förlofning med prinsessan af Mechlenburg hade sålunda knapt försiggått, förrän han blef intagen af en lidelsefull kärlek till en fröken Modée [*]). Denna unga hofdam var lika klok som intagande, samt uppmuntrade på intet sätt konungens vaknande böjelse; men denna växte med lavinens fart. De mest excentriska idéer började gro i den kungliga älskarens hufvud. Hans informator, den dygdige och värdige Rosenstein, hade ingifvit honom stränga grundsatser i afseende på sederna, och han hatade hjertligt det sjelfsvåld, han såg herrska vid farbroderns hof. Han tänkte derföre allvarsamt uppå, att gifta sig med fröken Modée, för detta ändamål afsäga sig kronan, samt draga sig tillbaka i det enskilta lifvets lugn, för att söka en sällhet, som han föga väntade sig af det konungsliga kallet. Den olyckliga misstankan rörande hans börd låg som en orm och frätte oupphörligt hans lycka, och förgiftade verkligen hans unga lif.... Att vara son af en föraktad och afskydd menniska, som i allmänna tänkesättet var stämplad som sedelförfalskare, hvilken blygsel! Gustaf Adolf egde alltid få förtrogna, men dock några. Bland dessa utmärkte sig isynnerhet ganska tidigt öfverstekammarjunkaren, sedan Hans Exellens friherre Clas Adolf Fleming. Han synes hafva erhållit förtroende af de känslor, som vaknat hos konungen, samt varit hans förtroligaste rådgifvare. En ordentlig abdikationsakt upp-

---

[*]) Sedermera gift med statsrådet grefve Axel Otto Mörner.

Digitized by Google

sattes verkligen, samt renskrefs med Gustaf Adolfs egen hand, hvaruti han förklarar, att han ej vill regera, och lyckönskar sin farbror att vara konung, med tillägg att han ej vill gifta sig med prinsessan af Mechlenburg [*]).

---

[*]) Jfr följ. del. Konungens lynne synes vid samma tid hafva undergått en betydande förändring. Härom meddelar en anteckning följande: »Hofmarskalken friherre P. M. Munck, under minderårigheten kavaljer hos Gustaf Adolf och tillhörande hans närmaste omgifning, berättade, att 1794 (1795?) under en resa till Skånska lägret, Gustaf Adolfs lynne helt och hållet förändrades. Förut stilla, hofsam, tillbakadragen, nu jemn och förståndig, mild och vänlig mot alla, började han plötsligt kastas mellan ytterligheter af vrede, sorg, vild glädtighet och apatisk dåsighet. M. var ej med på resan; men kungens kammartjenare hade genast vid återkomsten till slottet uppsökt M., och berättade honom under tårar, hvad som skett. M. hade samma qväll enskilt uppvaktat kungen och funnit honom pratande osammanhang, gråtande det ena ögonblicket, skrattande det andra. Allmänt påstods, att han vid lägret fått *in* något, och läkaren Rung uppgafs såsom den som verkställt dådet. Läkarne Hallman och Salomon använde vid återkomsten till Stockholm laxerande medel och annat, då paroxysmerna gåfvo med sig, men aflägsnades aldrig fullkomligen. Konungen var i alla fall derefter såsom »förbytt» efter M:s uttryck». Härmed bör jemföras sid. 33 härofvan. Tydligen var allt detta symptomer af samma sjukdom, hvarom då nämndes, och denna förgiftningshistoria saknar rimligtvis lika mycket grund, som alla de öfriga, man i samma syftning utspridt. Vid samma tid skrifver Reuterholm (a. st.) till rikskanslern rörande konungen något, som här torde böra inflyta: »*Hertigens* (neml. bref till R.) *är i flere afseenden märkligt, isynnerhet i hvad han talar om den Lilles uppenbarelse, och den developpement af dess karaktär under resan skett*, etc. etc. På Mörners ton till mig ser jag också ganska tydligt, att enigheten mellan våra principaler måste snarare hafva vunnit än förlorat på denna färd». Förmodligen var det obehaget att nödgas ge sin sällhet till spillo för ett *politiskt* giftermål, som till en betydlig del bestämde konungen för dessa excentriska abdikations-idéer. Dessa idéer voro dessutom hos honom icke nya. Ända ifrån den olyckliga dagen d. 16 Mars 1792 hade han umgåtts med dem. Jfr sid. 33. Gustaf Adolf var dessutom af naturen böjd för det utomordentliga, man kunde säga vidunderliga. Sålunda brukade han t. ex. under minderårigheten ofta anmoda sina kavaljerer, att göra uppror emot ho-

Digitized by Google

Ett annat ungt älskvärdt hoffruntimmer, som vid samma tid genom sina behag fängslade konungen, var fröken Lovisa Sofia Piper, sedermera gift med grefve Fabian Reinhold Fersen. Hon var en dame af sällsynt skönhet, förenad med mycket behag, qvickhet och förstånd, och hade till den grad intagit den furstliga ynglingen, att han verkligen tänkte på att gifta sig med henne. Han förtrodde detta förslag åt sin vän grefve De la Gardie. Men fröken Piper, som var mera förståndig än hennes höga älskare, samt insåg det opassande i en dylik förbindelse, sökte att öfvertala honom att afstå derifrån, och hertigen förenade sina böner med hennes, dock förgäfves; Gustaf Adolfs kärlek tilltog i samma mån, man sökte lägga hinder deremot, och det kränkte honom djupt att se sitt hjertas val blifva föremål för en politisk intrig [1]).

Man inser lätt, huru mycket alla dessa ställningar och förhållanden inom hofgemaken i Stockholm skulle bidraga att gynna deras planer, som syftade att bryta konungens förbindelser med prinsessan af Mechlenburg. Man sparade ej på ränker, för att hinna sitt mål. Än sade man konungen, att hans fästmö alldeles icke liknade det porträtt, hon skickat honom; än sökte man öfvertyga honom, att hon var ful, och isynnerhet af en ofördelaktig växt, att hon var vanskaplig och till och med sned. Dessa ofta upprepade försäkringar gjorde slutligen sin verkan; Gustaf Adolf fick afsmak för denna förbindelse samt bröt den snart. Han återskickade prinsessans porträtt, samt återfordrade sitt, hvilket man öfverlemnade åt hofmarskalken baron Platen, som stod i en förtrolig vänskapsförbindelse med hertigen af Mechlenburg. Allt detta tilldrog sig i största hemlighet mellan de begge hofven, men man underlät dock icke att

---

nom, då leken vanligen slutade med att konungen liksom stack värjan genom sig sjelf och låddes uppgifva andan. Uppgift af en f. d. konungens kavaljerer till en ännu lefvande person.

[1]) Uppgift af grefve De la Gardie. S. S.

genom utspridandet af allehanda rykten förbereda allmänheten på hvad som föregick. Så hörde man nemligen snart allmänt sägas, att Gustaf ej hyste den ringaste böjelse för prinsessan af Mechlenburg, att han aldrig hyst någon sådan, att han till detta val blifvit tvungen af Reuterholm och hans anhang, som dermed ville hämnas på kejsarinnan, samt slutligen att han endast och allenast höll af storfurstinnan Alexandra.... Regeringen, som fann sig i hög grad besvärad af dessa rykten, gjorde väl allt för att vederlägga dem, men lyckades deri föga. De begge hofven i Stockholm och Schwerin, som straxt efter förmälningen genom en ömsesidig beskickning tagit första steget till ett närmande till hvarandra, befunno sig i följd af allt detta i en högst obehaglig ställning. Baron Bülow, som i Stockholm representerade hertigen af Mechlenburg, kunde svårligen undgå att varseblifva hvad som tilldrog sig midt under hans ögon, och friherre Klinkowström, som hade blifvit utnämnd till konungens minister hos hofvet i Schwerin, befann sig i ej mindre obehaglig ställning. Den stackars prinsessan Lovisa Charlotta af Mechlenburg, som hittills endast drömt om lyckan att blifva Sveriges drottning, oroades högeligen af allt detta trassel, som på sätt vi nämnt, äfven förorsakade de styrande i Stockholm tusen obehagligheter, och fåfängt sökte hertigen och Reuterholm att bringa konungen på bättre tankar rörande hvad han var skyldig så väl sig sjelf som rikets värdighet och den unga olyckliga furstinnan [8]).

---

[8]) Jfr om allt detta: Autentika underrättelser om trolofningens upphäfvande mellan Gustaf IV Adolf och Lovisa Charlotta af Mechlenburg, jemte flere anteckningar i S. S. — I dessa intriger bör man igenkänna Budbergs, grefven och grefvinnan St. Priests, eller i allmänhet det i Stockholm existerande Ryska partiets finger. Genom särskilt Cirkulär till Sveriges ministrar vid utrikes hof (af den 19 Februari 1796) sökte regeringen motverka dessa rykten. Grefve de St. Priest förvisades slutligen hofvet och hufvudstaden, då han begaf sig till Petersburg. Detta var Reuterholms verk, som länge förgäfves yrkat på denna kraftåtgärd emot »en känd och gagnerad Rysk spion». Då

Digitized by Google

Om våren 1796 egde stärka rustningar rum i Finland och Sverige, för att tillbakadrifva ett anfall, som man var nästan öfvertygad att kejsarinnan tillämnade emot oss. General Klingspor sammandrog inom fjorton dagar hela Finska arméen till gränsen, och både hertigen och konungen beredde sig att med Svenska trupper gå öfver till Finland, för att stärka försvaret. Order till dessa sednare voro redan gifna att bryta upp, och allt antog ett krigiskt utseende [9]).

Emellertid kunde man omöjligen dölja för sig, att ställningen var i hög grad bekymmersam. Både hertigen och Reuterholm voro begge alltför stolta och envisa, och den sednare alltför häftig och våldsam, för att de skulle kunna beqväma sig att i första bugten gifva vika för en gammal högmodig gumma och foga sig efter hennes trotsande vilja.

Å andra sidan saknade man alldeles de till förandet af ett krig oundgängliga medlen. Sedan styrelsen i Frankrike undergått en förändring och Direktorium trädt i konventets ställe [10]), började misstankar mot uppriktigheten af Sveriges känslor mot Frankrike snart få fart, och man gjorde svårighet att utbetala de enligt traktat betingade subsidier. Alla de inom fäderneslandet tillgängliga kassor tömdes snart, och det var lätt att se, det fortfarandet af ett dylikt tillstånd, som hvarken var fred eller krig, innan kort skulle ruinera riket och förstöra alla frukterna af den i flera afseenden kloka och helsosamma förvaltning, som utmärkte hertigens styrelse.

Reuterholm slutligen lyckats att i denna fråga beveka hertigen, skrifver han till rikskanslern: »Att jag nu ändtligen fått honom att bifalla St. Priests eloignerande, är undransvärdt, dock *mieux tard que jamais*». Enligt en anteckning i S. S. var det isynnerhet general Taube, som väckte konungens afsmak för den Mechlenburgska prinsessan.

9) Bref från hertigen-regenten till Klingspor, Gömdt är icke Glömdt, V, sid. 61 ff.

10) Den 25 Oktober 1795.

Digitized by Google

Både hertigen och Reuterholm kände behofvet att tillgripa utomordentliga medel. De rådgjorde häröfver i allrastörsta förtroende och hemlighet, samt tycktes blifva ense derom, att ständerna skulle samlas, emedan de ej dristade taga ansvaret på sig för förlängandet af detta kinkiga läge, som möjligen skulle sluta på det för fäderneslandet mest förderfliga sätt. Konungens testamente lade väl ett tydligt hinder emot vidtagandet af denna utväg, men hvad mera? om fäderneslandets bästa fordrade att den anlitades, hade det väl varit rådligt att förkasta densamma? Emellertid blef ingenting af hela detta förslag, och snart tillstötte andra omständigheter, som gjorde att man ej behöfde blottställa sig för alla de faror, hvilka en riksdag under dåvarande sakernas läge nödvändigt skulle medföra, och för hvilka hvarken hertigen eller hans närmaste rådgifvare och vän voro blinda. Man fruktade den jäsning, som med en hemlig oro och längtan efter förändringar fyllde alla sinnen och stånd, samt kunde lätt komma på den tankan att med en riksdag de förra partierna skulle återkomma [1]).

Under tiden fortsatte den gamla Catharina sina intriger, för att genomdrifva sin vilja rörande sondotterns giftermål. Den unge konungens bifall hoppades hon alltid att vinna, isynnerhet sedan det ej längre kunde undgå henne, att han ej mera hyste någon böjelse för den Mechlenburgska prinsessan: allt berodde sålunda derpå, att vinna på sin sida äfven hertigen och Reuterholm, utan hvilkas medverkan saken omöjligt kunde bedrifvas efter hennes önskan. Hon hade nu fått erfara, att rustningar och hotelser att anfalla ej ögonblickligen medförde den verkan, hon måhända förmodat, och beslöt att taga sin tillflykt till nya medel. Hon hade ännu ej försökt, hvad de mest storartade löften, smic-

---

[1]) Anteckning i S. S. — Detta hertigens och Reuterholms förslag att samla ständerna, visar till hvilken ytterlighet sakerna hade hunnit.

Digitized by Google

ker och skrämskott skulle kunna uträtta, hvarföre hon blef betänkt, att anskaffa något passande organ, som kunde framföra dessa till hertigen och Reuterholm, med något anspråk att ingifva förtroende, utan att derföre kompromettera kejsarinnan, hvars ärender man blott helt indirekt och på långt afstånd borde erkänna sig gå. Ett dylikt organ fann man snart uti en viss emigrant, Christin, hvilken sedan början af år 1796 uppehållit sig i Stockholm samt der egde talrika förbindelser såväl med hofvet, hvarest han alltid blifvit bemött med mycken välvilja, som med Ryssland. Denne Christin hade varit Calonnes förtrogne sekreterare och korrespondent, samt var en man med mycket kunskaper samt stor lätthet att tala och behaga, hvarföre han snart förstått att göra sig synnerligen omtyckt. Hans förbindelser med Ryssland samt täta besök hos denna makts agenter i Stockholm gjorde honom dock länge misshaglig för Reuterholm, som misstänkte hans afsigter [2]).

Denne man beslöt kejsarinnan nu att använda, för att se, om hon ej skulle kunna undvika kriget. Vid samma tid sände hon äfven general Budberg till Stockholm, för att börja de underhandlingar, som kunde blifva en följd af Christins mått och steg, medan den yngre Budberg alltid fortfor att vistas i hufvudstaden, der hans biträde ännu kunde blifva nödigt, för att ytterligare uppskrämma sinnena, i händelse Christins operationer ej genast skulle medföra någon verkan.

Först anhöll Christin uti en biljett till hertigen om ett enskilt samtal med honom i Reuterholms närvaro. Ehuru denne sednare undanbad sig att dervid vara närvarande, beviljade man dock hans begäran, af nyfikenhet att höra hvad han kunde hafva att andraga.

Christins fysionomi ingaf icke förtroende. Den vittnade om en man, inöfvad i list och ränker, såsom man

---

[2]) Detta och det följande om Christins uppträdande och ränker i Stockholm samt hans samtal med hertigen och Reuterholm är hemtadt ur rikskanslern Sparres depescher, till ambassadören Stedingk, d. 14 Mars och 12 April 1796.

väl kunde vänta af en Calonnes förtrogne. Det intryck, han gjorde på hertigen, var derföre från första ögonblicket af deras samtal ganska ogynnsamt.

Han började genast med att tala om Sveriges och Rysslands politiska angelägenheter; men knapt hade han öppnat munnen, förrän hertigen afbröt honom med en begäran att få se hans kreditif, som kunde ge honom rättighet att i dylika ämnen öppna samtal med Sveriges regent.

»Endast mitt nit och min tacksamhet», svarade Christin, »för alla de nådebevisningar, hvarmed jag blifvit öfverhopad af Svenska konungahuset sedan min ankomst hit, i förening med mina välönskningar för Sveriges och dess konungs lycka, hafva bestämt mig för det steg jag vågat taga; ty tro mig, min nådige herre, att faror hota Sverige från Rysslands sida; jag bör dessutom icke dölja, att jag i detta sistnämnde land eger förtroliga förbindelser, och ämnar ofördröjligen begifva mig dit, för att der slå mig ned samt gifta mig, och hvilken stor lycka för mig, om jag kunde blifva ett medel att afböja dessa faror, samt få uppgifva det medel till försoning, som ännu kunde erbjuda sig, för att hindra ett eljest oundvikligt krig att utbryta!«

»Eder utomordentliga tjenstaktighet förvånar mig, min herre,« svarade hertigen med ett uttryck af öfverraskning så i ton som åtbörder, »isynnerhet derföre, att ni vågat tala utan att kunna förevisa någon fullmakt; jag kan derföre omöjligen inlåta mig med er i något samtal rörande statsangelägenheter; dessutom får jag förklara eder, att jag alldeles icke känner någon oenighet med Ryssland, eller att kejsarinnan kunde hafva någon skälig anledning till missnöje; men äfven om detta skulle vara fallet, och hon hade för afsigt att anfalla oss, så fruktar jag icke, och svenskarne, dem jag förr en gång haft äran att anföra mot ryssarne, skola nog veta att försvara sig nu som alltid. Jag kan derföre icke höra på hvad ni i ämnen af denna beskaffenhet och vigt kan hafva att andraga, derföre... min herre....«

Digitized by Google

Christin, som väl förstod denna vink, tog på ögonblicket sin hatt samt bockade sig.

Ickedestomindre hade han den djerfheten, att några dagar sednare anhålla om ett nytt företräde hos hertigen, hvilket, besynnerligt nog, beviljades honom, ehuru Reuterholm äfven denna gång vägrade att dervid infinna sig. Christin gick denna gång ännu längre i sina insinuationer, än vid förra samtalet. Han talade med mycken salvelse om den aktning, han visste att kejsarinnan hyste för hertigens karaktär, hur det smärtade henne att se sig misskänd af honom, samt om allt det goda, hon skulle vilja göra Sverige; slutligen tillät han sig äfven att framkasta den djerfva insinuationen, att, enär kejsarinnan ej var okunnig om de behof, hvari Sverige befann sig, skulle hon ej betrakta 10 à 12 millioner såsom något offer, så framt det blott kunde befordra Sveriges lycka, hvilken låg henne så varmt om hjertat, o. s. v.

Hertigen svarade härpå ganska torrt, samt förundrade sig blott öfver Christins oförskämdhet, hvilken kunde förleda honom att så djerft trotsa de befallningar, som blifvit honom gifne. Men ingenting tycktes kunna bringa denne mästare uti intrigen i förlägenhet. Han anhöll derföre nu muntligen på det allra enträgnaste, det han åtminstone skriftligen måtte få utbedja sig ett samtal med baron Reuterholm. Hertigen svarade, att denna begäran var fri, men att han för öfrigt helst ville slippa att hafva något med honom att göra.

Det samtal, hvilket nu följer mellan Reuterholm och Christin, är af en så stor märkvärdighet, att vi dervid nödgas vara något utförligare.

Sedan de vanliga artigheterna å ömse sidor blifvit sagde, började Reuterholm:

»Att en person, begåfvad med så mycken qvickhet, med så mycken omdömesförmåga, som ni min herre — ty som sådan har jag lärt känna er på hofvet, der ni sedan någon tid visat er — kan röja så mycket nit, att träda i närmare beröring med mig, bör helt naturligt

Digitized by Google

förvåna mig, alldenstund ni genom H. K. H. hertigen-regenten bör vara underrättad, huru föga lust jag dertill har; men då ni genom edra upprepade framställningar så att säga tvungit mig, har jag ej ansett mig kunna vägra att mottaga er, för att visa er, att jag ej fruktar förförelserna, utan är färdig att höra eder. Alltså min herre, hvad kan ni hafva att säga?«

Denna oväntade och föga vänliga inledning bragte ej Christin ur fattning, utan med en sockersöt och lismande ton fortfor han, sedan han med några tjenliga ord banat väg för hvad han ville säga:

»Och tro mig, Eders Exellens, det är så långt ifrån, att kejsarinnan skulle vilja E. Ex. persönligen något ondt eller förfölja E. Ex. för de förolämpningar, hon kunde anse sig hafva rönt (oaktadt allt hvad ryktet härom förkunnat och E. Ex. sjelf måhända derom lär tro), att denna furstinna tvertom hyser en fullkomlig aktning för E. Ex., ja detta till och med till den grad, att hon skulle vara färdig att vilja göra E. Ex. till skiljedomare mellan sig och Sverige, i fall det skulle behöfvas.«

Dessa ord hade den verkan på Reuterholm, att han afbröt talaren med ett gapskratt samt hastigt inföll:

»Ah! måtte hon akta sig väl derför! Afgörandet skulle i så fall blifva föga gynnande för kejsarinnan, ty jag säger er på förhand, min herre, att jag är ganska dålig ryss och mycket god svensk. För öfrigt,« fortsatte Reuterholm, »kan det intresse, ni i edert tal röjer för Rysslands bästa, ej annat än förvåna mig, så mycket mer, som jag ej vet, hvarpå det kan grundas.«

Sedan Christin härpå svarat några ord, som skulle rättfärdiga honom, samt ytterligare utbredt sig öfver det intresse, han hyste för Sverige, för svenskarne och hela den kungliga familjen, öfver den ledsnad, han måste erfara, om han skulle se sitt hopp försvinna, att förekomma den storm, som var färdig att utbryta mellan de begge rikena, — en storm, som dock så lätt skulle kunna afböjas, om man blott det allraminsta ville höra på de förslag, han i detta syftemål hade att andraga, — ut-

Digitized by Google

brast han: »Och hvilken lycka skulle det ej skänka den rättrådige och rättvise man, sin furstes och sitt fäderneslands vän, med ett ord denne dygdige man, som afskyr blodsutgjutelse och endast lefver och andas för att derifrån förskona norden och utestänga de oroligheter, som förhärja södern och nästan alla andra Europas stater, om han härtill ville medverka!«

Dessa ord voro beräknade för att göra intryck på Reuterholm; men de förfelade alldeles sin verkan. Reuterholms fördom mot Christin var alltför stor, hvarföre denne ansåg sig böra tillgripa nya vapen. Han talade derföre om det blodiga krig, som han försäkrade stå för dörren samt redan vara beslutadt af kejsarinnan, derest man icke ville höra på de inbjudningar till en försoning, dem han kunde hafva att andraga.

»Min herre,» svarade Reuterholm, »hotelser förskräcka ingen. Kejsarinnan känner oss, och hon har lika mycket behof af fred med oss, som vi kunna behöfva hafva det med henne, i anseende till alla de stora angelägenheter, hon fått att sköta, och hon skall tänka trenne gånger derpå, innan hon anfaller oss utan skäl, samt derigenom blott ökar sitt bryderi, oaktadt hon skulle kunna slippa det; men i hvilket fall som helst, och om hon ej gör afseende härpå, utan nödvändigt vill falla öfver oss utan grundade skäl, skola vi försvara oss. Tärningen skall kastas, och en högre hand afgöra öfver huru den faller!«

»Men Eders Exellens,« inföll Christin, — — »Polens exempel! — — Denna furstinnas ofantliga makt!« — —

»Min herre!« svarade Reuterholm, som ännu någorlunda kunde bibehålla jemnvigten, i trots af talarens förrädiska insinuationer, »nämn aldrig Polen, jag ber er, i jemförelse med Sverige. De begge folkens nationalkaraktär fördrager ej en dylik jemförelse, och den svenska kraften är bekant!«

»Ganska riktigt,« inföll hastigt Christin, »också vet kejsarinnan ganska väl att göra denna skillnad, lika säkert som det är, att hon ej vill er något ondt; att hon oupphörligt hyser det lifligaste intresse för den unge kun-

Digitized by Google

gens lycka; att hon vill göra Sverige mycket godt, om hon kunde; att ett närmande till eder, i händelse det egde rum i öfverensstämmelse med hennes önskningar, måhända skulle kunna medföra en förändring i Sveriges politiska system, men hvarigenom också de olyckor i Norden skulle förekommas, hvilka derförutan bestämdt skola utbryta.«

Reuterholm, som nu ej längre kunde dämpa sin vrede, afbröt härvid tvert den talande med följande ord:

»Min herre, ni talar så väl fransyskan, att det är omöjligt antaga, det ni ej skulle känna i grund Frankrikes historia och den största af dess konungars, Henrik IV. Välan, jag skall då säga er, att, så mycket jag åtminstone förstår, kan denne konung genom ingen af sina dygder, i öfrigt så väl egnade att odödliggöra honom, försona den outplånliga skymf, hvarmed han nedsuddlat sig, derigenom att han ombytte religion, och jag svarar er rent ut, att *den grekiska religionen aldrig skall införas i Sverige!*«

Detta, jemte åtskilliga andra utlåtelser, personligen förolämpande för kejsarinnan, och hvilka Reuterholm under samtalets hetta låtit undfalla sig [3]), var alltför starkt, för att af Christin kunna uthärdas; han bragtes helt och hållet ur fattning, samt tog genast, till utseendet alldeles nedergjord, sin hatt samt gjorde sig färdig att aflägsna sig.

»Jag ber tusen gånger om ursäkt,« stammade han helt förlägen, under det han närmade sig dörren, »derföre att jag ... vågat ... beröfva Eders Exellens ... dessa dyrbara ... ögonblick ...«

»Nej

---

[3]) Konungen hade någon tid förut i bref till kejsarinnan anhållit, det hon måtte bekläda Stedingk med serafimer-ordens insignier. Detta vägrades, hvarföre Reuterholm, då talet föll på detta ämne, yttrade till Christin, att *»den stora Catharina vid detta tillfälle, såsom vid många andra, visat sig ganska liten emot oss.«*

Digitized by Google

»Nej alldeles icke, min herre,« yttrade Reuterholm, som artigt följde honom till dörren, »tvertom, jag kan omöjligt beklaga de ögonblick, ni skänkt mig, emedan jag nu bör kunna med visshet hoppas, att *ni känner mig bättre då ni går, än då ni kom.*«

Detta samtal är isynnerhet derföre märkvärdigt, att det hade så betydande följder, ty resan till Petersburg med allt hvad derunder tilldrog sig hade måhända eljest ej egt rum.

Så snart underrättelsen om Reuterholms samtal med Christin, vanstäldt, kommit till Petersburg, blef der ett fasligt allarm. Kejsarinnan, som ansåg sig personligen förolämpad, förklarade, att hon aldrig ämnade försona sig med Sverige, förrän man aflägsnat Reuterholm ur styrelsen. På samma gång utspriddes i Stockholm genom den yngre Budberg de mest skamlösa rykten. Denne ryske chargé d'affaires visade sig helt ogeneradt på börsen, hvarest han oblygt yttrade, än att kejsarinnan, för att stilla sin vrede, fordrade ingenting mindre än afträdandet af ön Gottland, att Sveaborgs fästning förstördes, ministéren afskedades samt konungen förklarades i förtid myndig, o. s. v.; än att kejsarinnans manifest ofördröjligen väntades och att Sverige ej kunde undvika kriget, så framt det ej helt och hållet underkastade sig de vilkor, som deruti förestafvades; än åter, att det väl ej var fråga om någon handbredd jord, men deremot att Sverige utan krus bröt alliansen med Frankrike, och att man, för att fatta sitt beslut, ej kunde påräkna mer än på sin höjd sex veckors betänketid *).

Dessa rykten förorsakade en förskräcklig uppståndelse i hufvudstaden. Ungefärligen vid samma tid såg man vissa medlemmar af diplomatiska kåren, hvilka väl kände Rysslands planer, men gerna ville visa välvilja mot Sve-

*) Apostill från rikskanslern till ambassadören Stedingk, den 12 April 1796.

Digitized by Google

rige, draga försorg derom, att kejsarinnans utomordentliga vrede mot Reuterholm kom till de styrandes kännedom, tilläggande att Sverige lopp den oerhördaste fara, men att allt ännu kunde blifva godt, om blott Reuterholm i tid drog sig tillbaka, hvarförutan någon försoning med Ryssland ej vore möjlig [5]), o. s. v.

Spänningen mellan de begge rikena hade härmed nått sin höjd; men med detsamma inträffade också, såsom vanligen händer, krisen hvilken skulle medföra en förändring.

Läsaren har sett, att det nu hufvudsakligen berodde på det beslut som fattades med afseende på Reuterholms person, om Sverige skulle hafva fred eller blottställas för det oförnuftigaste krig. Hade det berott på Reuterholm sjelf, hvad han i detta ögonblick borde göra, hade han kanske för fäderneslandets skull åt sin egenkärlek gjort offret, att komma och gå efter den ryska despotismens herrskarvilja; men nu hvarken kunde eller borde hertigen och konungen tillåta något sådant steg, emedan det skulle höljt dem med vanära, samt med skäl blottställt dem för förebråelser för en oförlåtlig svaghet [6]); man måste derföre bereda sig på, antingen att utan tvekan och förskräckelse hålla ut striden med jätten i öster, eller också att bana väg för ett närmande, som kunde ega rum utan uppoffring af nationaläran.

Hela denna grannlaga angelägenhet, hvarpå millioners lif och välfärd berodde, låg således nu uteslutande i Reuterholms hand. På det beslut han fattade, ankom det om förmyndarestyrelsen skulle slutas nesligt, måhända med Finlands förlust, eller om freden skulle bibehållas, nationalvälståndet befrämjas, samt hertigen öfverlemna spiran åt sin unga myndling i ett skick, som för en framtid kunde bereda den förres anseende och ära. Reuterholm var en man af de största motsägelser, såsom vi

---

[5]) Nyssnämnde apostill.
[6]) Bil. N:o 57.

Digitized by Google

redan haft tillfälle att nämna, hvarföre nästan ingenting från hans sida borde förefalla oväntadt.

Han arbetade snart sagdt natt och dag, för att finna en räddningsplanka för sitt arma hotade fädernesland; han rådfrågade både synliga och osynliga makter, för att finna en väg ur den labyrint, hvari han förirrat sig.

Flera omständigheter tycktes för ögonblicket tala *för* ett närmande till Ryssland; Frankrike fortfor att vägra betalningen af de subsidier, det enligt traktat var skyldigt Sverige, alldenstund dess misstroende mot våra afsigter beständigt tilltog [1]); derjemte hade konungen redan frivilligt förklarat sig obenägen för det Mechlen-

---

[1]) Ryktet om Gustaf Adolfs förestående förmälning med storfurstinnan Alexandra misshagade direktorium, som i följd af inre partioroligheter uti republiken återkallade Le Hoc. Då hertigen-regenten vid samma tid ville återkalla baron Staël, togs detta i Paris nära nog som en krigsförklaring. Staël var nog oblyg, att ej lyda regentens order, utan använde sitt inflytande hos direktorium, på det Rehausen, som af regenten utnämndes till chargé d'affaires i Staëls ställe, ej skulle blifva erkänd. Rehausen var en man med godt hufvud och hade varit invecklad i Armfeltska högmålsprocessen, samt misshagade redan af detta skäl den franska republiken. Staël beslöt i följd häraf att stanna qvar på sin post; men vid samma tid erhöll han ifrån Sverige en hotande skrifvelse, hvaruti han anbefalldes att inom 36 timmar lemna Paris, och hvaruti man underrättade honom, att om Rehausen ej mottogs såsom chargé d'affaires, skulle herr Perochel ej uti denna egenskap behandlas i Sverige, och den franska republikens erkännande af Sverige anses icke hafva egt rum. Öfverraskad af denna förklaring, ville direktorium rätta sina förra oartigheter mot Sverige, och general Pichegru, Hollands ryktbare eröfrare, valdes för att som ambassadör begifva sig till Stockholm; men det var för sent. Sveriges politiska system hade redan förändrats. Jfr Bih. I. Baron Staël lemnade i följd af hertigen-regentens upprepade befallningar Paris om sommaren 1796, samt begaf sig med hustru och barn till Coppet. Jfr följd. del.

Digitized by Google

burgska partiet, hvilket således redan borde anses brutet, ehuru detta ännu var en djup hemlighet [8]).

Allt detta bestämde Reuterholm att uppfinna utvägar, för att återknyta underhandlingarne med Ryssland. Hans själ och hela kroppsförfattning var i den största skakning, och han visste knappt hvad han skulle företaga sig. Om nätterna utan sömn och hvila låg han endast och grubblade på medlen att komma ur denna vådliga kris....

Det var naturligt, att det skulle kosta hans egenkärlek de största offer att taga första steget att närma sig denna stolta herrskarinna, som han föraktade och till och med skröt med att han varit den ende som på allvar vågat trotsa [9]).....

En biljett, som Reuterholm ungefär vid denna tid skref till sin vän rikskanslern, målar särdeles väl för hans sinnesförfattningar. Vi vilja här införa den i sin helhet.

»Söndags morgon kl. ½6, d. 24 Mars.«

»Min egen bästa Exellens! Efter ganska få timmars hvila, och en mer än plågsam natt, dels af ett stygn genom bröstet af gårdagens förkylning, dels af inkietyd för det fattiga Finland, söker jag nu den lättnaden, att medelst dessa rader önska min bästa vän en god morgon, och förfråga mig, huru det är med dess helsa, samt önskar hjertligen till Gud, att E. Ex. ej tagit någon knäck af gårdagens fatig.«

»Dernäst, min bästa Ex., önskade jag att kunna kommunicera min vän två eller tre idéer, jag fått denna natt under mina trista meditationer, och som jag tror infallibelt skola hindra blodsutgjutelsen. Men timmarne äro dyra numera, och fruktade jag ej för en pleuresi,

---

[8]) Autentika underrättelser om trolofningens upphäfvande emellan Gustaf IV Adolf och Lovisa Charlotta af Mechlenburg. Denna Gustaf Adolfs förklaring skedde högtidligen inför konseljen d. 2 April 1796, men enskilt hade han redan flera veckor förut gifvit regenten sina afsigter tillkänna.

[9]) G. A. Reuterholms bref till Stedingk.

Digitized by Google

vore jag redan hos min bästa vän i stället för detta bref. Nu törs jag ej ut, ty jag kan knappt draga andan för stygnet. Men om min Ex. kunde sacrifiera mig en fjerndel af dess f. m. och ville i sin nattrock komma till sin vän, helst morgonstunden, ju förr dess hellre, tror jag vi begge skulle hafva tröst deraf. Är det ej möjligt, måste jag väl söka att med pennan så godt jag kan uttrycka min mening, och i alla fall håller jag före, att denna f. m. ännu måste Virgin eller någon annan affärdas med de mest afgörande depescher till Stedingken. Då ryssarne i dag marschera från Petersburg, är ingen minut mera att förlora. Jag längtar att få min bästa väns svar häruppå snart. Huru glad skulle jag ej vara, om denna oroliga natt hindrat mitt fäderneslands olycka och mina förfäders grafvar från att brännas och vanäras! Dessa bilder hafva sväfvat för mina ögon, så snart jag velat tillsluta dem. Gud gifve min vän sofvit bättre! Ack hvad jag väntar honom med öppen famn! Men kom snart — snart.«

Dessa ord göra Reuterholm mycken heder. De medel, som påtänktes att försona Ryssland, voro också väl afpassade efter det ändamål, som åsyftades, ehuru de naturligtvis ej så hastigt kunde medföra önskad verkan. Kejsarinnan var för mycket uppretad, för mycket sårad i sina ömmaste intressen, för att med ens kunna bli hertigens, konungens och Reuterholms vän. Emellertid underhandlade Stedingk ifrigt i Petersburg uppå de vilkor, som Reuterholm gifvit honom vid handen [10]); men den egentliga underhandlingen fördes i Stockholm med general Budberg. De första försöken att närma sig denne general utföllo icke lyckligt; men sedan han hunnit inhemta nya order från Petersburg, skedde öfverenskommelsen med större lätthet. Man fann nogsamt all den nytta, man skulle hafva af Reuterholm, i fall han kunde vinnas för de planer man åsyftade, hvarföre man snart afstod ifrån de stränga vilkor, som förut blifvit fästade

---

[10]) Reuterholms och Stedingks brefvexling. Jfr Bih. I.

Digitized by Google

vid hans person. En stor mängd personer intresserade sig äfven lifligt derför, att Sverige försonades med Ryssland, och isynnerhet att denna försoning bemedlades genom ett giftermål mellan Gustaf Adolf och Alexandra. Hela den nya underhandling, som nu följde, vände sig derföre omkring denna punkt.

Den ofvannämnda madame S:t Priest visade sig isynnerhet verksam att befordra det närmande mellan de begge rikena, som nu egde rum. Denna dame var uppfödd vid hofränker, kunde endast i dem lefva och hafva sin varelse. En värdig elev af madame de Balby, brefvexlade hon med markis Lamberti i Petersburg och stod genom honom i förbindelse med Zouboff. Ehuru redan mera än 40 år gammal, en ålder då de qvinliga behagen vanligen redan flytt, hade hon ett lätt antändt hjerta, och hennes älskare voro legio. Att skaffa dessa nådebevisningar samt sig sjelf en lysande ställning hos den väntade nya drottningen af Sverige, utgjorde egentligen dé tvenne ändamål, för hvilkas befordrande hon uppoffrade sin tid och sina omsorger. Hon underhöll af denna orsak en ifrig brefvexling så väl med Petersburg, som äfven med flere förnäma och inflytelserika personer i Stockholm, såsom Essen, Reuterholm, m. fl. Madame S:t Priest blef derföre af flere skäl den kanal, genom hvilken de begge partierne kände hvarandra på pulsen, innan de kunde närma sig hvarandra. Slutligen uppgjordes äfven, uti hennes närvaro, mellan general Budberg och baron Essen den öfverenskommelse, som var ämnad att ställa allt mellan de begge rikena på god fot igen. General Budberg lofvade, å sin principals vägnar, att, om hertigen och kungen skrefvo ett vänligt bref till kejsarinnan, hvaruti de förklarade att förbindelsen med Frankrike skulle brytas och att det ej mera skulle blifva fråga om konungens giftermål med prinsessan af Mechlenburg, skulle det väsendtligaste steget vara taget till återställandet af det goda förståndet mellan de begge hofven; det skulle aldrig blifva fråga om någon förändring af svenska embetsmanna-personalen,

Digitized by Google

och särskilt yttrade Budberg, att det tvertom skulle blifva med Reuterholm som han företrädesvis skulle komma att underhandla [1]).

Reuterholm lyckades snart, ehuru icke utan någon svårighet, att bestämma hertigen och konungen, att skrifva de bref hvarom vi talat [2]), hvadan man skulle trott, att försoningen mellan de begge hofven kunnat med någorlunda skyndsamhet skrida till målet — afslutandet af ett förbund med Ryssland samt Gustaf Adolfs förmälning

[1]) Den närmare utvecklingen af denna underhandling belyses noga genom några uppsatser af Reuterholm, dem vi meddela i Bil. N:o 57. Madame S:t Priest, som först utforskade Budberg rörande vilkoren för ett närmande mellan Ryssland och Sverige, skref derom till baron Essen, såsom man kan se af Bih. I. Vid samma tid svarade man äfven Stedingk, som underhandlade i Petersburg, att det enda medlet till försoning med kejsarinnan vore, att hertigen-regenten och konungen skrefvo ett vänligt bref till henne, hufvudsakligen af samma innehåll, som Budberg uppgaf för dem, som närmade sig honom. Bref från Stedingk till Reuterholm, Petersburg d. 23 April 1796. Madame S:t Priests talrika biljetter måla både hennes ränkfulla väsende och sätt att bete sig jemte hennes förbindelser med ryska hofvet. — Baron Budberg, som först föraktfullt afslagit alla våra försök att närma sig honom (se apostill af bref från rikskanslern till Stedingk, d. 12 April 1796), blef slutligen fogligare, sedan han erhållit nya order från Petersburg. Han önskade endast att underhandla med Essen hellre än med baron Reuterholm, och madame S:t Priest lopp tjenstvilligt Essens, Budbergs och Reuterholms ärender. — Bland de talrika föremålen för madame de S:t Priests ömma känslor var en ung kapten vid dragonerne, Aminoff. Vi vilja här anföra en anekdot, som visar, hur dristigt denna dame gick till väga, då hon värfvade sig älskare. Hon utkastade från sitt fenster en billet doux till Aminoff, som hon föreslog ett möte. A., som ej förstod fransyska, gick till högvakten, der han lät för sig uttyda brefvet samt begaf sig till det begärda mötet. Mad:e S:t Priest blef så förtjust af sin eröfring, att hon upprörde himmel och jord, för att skaffa sin älskare avancement och andra förmåner.

[2]) Bil. N:o 58.

Digitized by Google

med storfurstinnan Alexandra —; men detta blef långt ifrån fallet.

Hvad som till en början isynnerhet oroade kejsarinnan, var att hertigen i sitt bref ej nog bestämdt uttryckt det man var sinnad att bryta den Mechlenburgska förbindelsen; han hade i stället endast i allmänhet försäkrat, att den under konungens minderårighet icke skulle äga rum, hvarföre det ville synas som den endast blifvit uppskjuten, och ingalunda bruten [3]). Denna farhåga försvann emellertid snart, då hertigen befallde Stedingk att i förtroende meddela, det kejsarinnan hyste densamma utan all grund [4]); men hvad som deremot rönte större svårigheter var kejsarinnans önskan, att få se konungen och hertigen i Petersburg, för att sätta Gustaf Adolf och Alexandra i tillfälle att se, känna och älska hvarandra, innan man skred till det afgörande steget, deras förmälning.

Kejsarinnan hade knapt fått visshet derom, att det Mechlenburgska partiet var brutet, förrän hon inbjöd hertigen och konungen att komma till Petersburg [5]).

Denna inbjudning blef på det högsta ovälkommen i Stockholm. Hertigen yttrade derom till Reuterholm: »Det är rakt stridande emot testamentet, mot konstitutionen, mot mina högtidligaste förbindelser, som förbjuda mig att ett ögonblick lemna kungen ur sigte under minderårigheten, och sjelf har jag ej rätt att resa utur konungariket. Å andra sidan inser jag hela svårigheten af att vägra att efterkomma densamma; men jag kan ej heller dölja för mig, hvad som skulle blifva en följd, om jag bifaller den. Vi skola blifva förödmjukade, och

---

[3]) Bref från Stedingk till Reuterholm, Petersburg d. 11 Maj 1796, samt Catharinas svar på regentens och konungens skrifvelser.

[4]) Bih. I.

[5]) Catharinas inbjudning till hertigen och konungen skedde först genom en skrifvelse från Markow till Stedingk. Bih. I. Sedermera skedde samma inbjudning genom kejsarinnan sjelf. Bref af den 30 Maj 1796.

Digitized by Google

våra fiender skola gifva den färg åt resan såsom hade kungen och jag sjelf gått att tigga fred och förlåtelse vid denna mäktiga furstinnas fötter, som jag hjertligt afskyr. Jag eger ej styrka att spela denna roll; jag skulle vid hennes hof taga mig ut som èn temligen ledsam figur, och slutligen skall jag säga er, att jag mycket fruktar, det ändamålet med resan skall alldeles förfelas»[6]).

Konungens ovilja mot denna resa var icke mindre, och dertill voro flere skäl. Hans unga hjerta lågade ännu alltid lika varmt för de qvinliga behagen uti Stockholms kungaborg, och det stötte med rätta hans högmod, att han liksom på Catharinas befallning skulle resa, för att begära hennes sondotter till äkta. Dertill kommo flere religiösa betänkligheter, hvarom mera sedan[7]).

Alla dessa ställningar och förhållanden gjorde starkt intryck på Reuterholm, och äfven han var länge emot denna resa. Han hoppades ständigt, att det förmånliga förbund med Ryssland, hvilket han ansåg blifva af största vigt, och som skulle på ett så hedrande sätt afsluta förmyndarestyrelsen, äfven denna resa förutan skulle kunna uppgöras, och uppdrog åt Stedingk att derom underhandla i Petersburg. Men det var förgäfves. Resan till Petersburg framställdes alltid af kejsarinnans ministrar såsom det oundgängliga vilkoret för hvarje närmare förbindelse mellan de begge hofven[8]).

Hvad parti skulle under sådana omständigheter tagas? Detta var en fråga af yttersta vigt, och på hvars besvarande rikets lycka samt konungens och hertigens heder syntes i flere afseenden bero. Svenska ambassadören i Petersburg tvekade ej hvad beslut i detta fall borde tagas, och hvad han borde tillstyrka. Han uppmanade på det kraftigaste Reuterholm och genom honom hertigen och kungen, att de måtte

[6]) Anteckning i S. S.

[7]) Jfr nedanföre.

[8]) Bref från Stedingk till Reuterholm, Primerski d. 19 Juni 1796.

Digitized by Google

resa, emedan han deri såg begynnelsen till Sveriges lycka, hvilken skulle säkert grundläggas genom ett nära förbund med denna mäktiga granne, hvars på slägtskapsförbindelser grundade vänskap för Sverige och dess konungahus borde bereda dessa en trygghet, som kunde blifva ett nyttigt värn mot den Franska revolutionens städse vexande vådor [9]). Med dessa reflexioner förenade han flera anspelningar, som borde vara synnerligen egnade att förmå Reuterholm se denna fråga med samma ögon. Han yttrade, att kejsarinnan längesedan upphört med sin enskilta ovilja mot Reuterholm, och tillade, med en artighet, hvilken ej kunde annat än mycket smickra Reuterholm: »Nöjet att se dig vid kejsarinnans sida och i godt förstånd med henne skall göra mig tjugu år yngre [10])». Dertill kommo flere direkta försäkringar till Reuterholm, hvilka troligen icke litet bidrogo att bestämma honom för det beslut, han fattade. Sålunda skref Madame St. Priest till baron Essen kort före resan till Petersburg: »General Budberg önskar för Reuterholms tillkommande bästa, att det är honom allena, som kejsarinnan och konungen hafva att tacka för giftermålet med storfurstinnan, och att det uppgöres under denna resa. Han sade mig, att det var det säkraste medel att skydda honom mot alla kabaler och att han med visshet kunde räkna på kungens och prinsessans tacksamhet, samt att hos dem få bekläda den plats, hvilken motsvarar hans hederliga karaktär och hans utmärkta egenskaper» [1]).

Sedan man sålunda förstått att vinna Reuterholm på sin sida, lyckades man snart att genom honom vinna hertigen, och genom denne sednare konungen, ehuru

---

[9]) Nyssnämnde bref från Stedingk (se föregående not) samt flere bref från dens. till dens. vid samma tid.

[10]) Bref från Stedingk till Reuterholm, Petersburg d. 24 Maj 1796.

[1]) Bil. N:o 59. Detta bref från Madame St. de Priest till baron Essen är synnerligt vigtigt såsom bevisande, att det var Ryssland som först för Reuterholm framkastade den lockmaten, att resan till Petersburg och giftermålet, som då åsyftades, skulle blifva ett medel för honom att befästa sin makt.

Digitized by Google

man flere veckor måste arbeta med Gustaf Adolf, innan han förklarade sig beredvillig att följa de råd, som gåfvos honom. Både hertigen och Reuterholm sågo sig nödsakade att använda så väl list som goda skäl, för att besegra hans envishet. De öfvertalade fröknarne Modée och Piper, begge föremål för Gustaf Adolfs ömmare känslor, att förena sina böner med hertigens och Reuterholms, för att förmå honom att afstå från omöjliga förslager, och i stället bereda sitt fäderneslands lycka genom att följa deras råd och efterkomma Catharinas vänliga inbjudning att resa till hennes hufvudstad. Men dessa och flera skäl af lika mycken vigt blefvo, såsom sagdt, länge utan den ringaste verkan på konungen. Han misstänkte att Reuterholms ifver för denna resa härledde sig från egennyttiga afsigter, och det upprörde honom, att han skulle veta sig vara ett redskap för befordrandet af en ärelysten gunstlings planer. Han insåg väl, att det var Reuterholm som bestämt hertigen, hvars råd han dock slutligen ansåg sig ej vara befogad att förkasta; men han lemnade sitt bifall med ett hemligt missnöje, och röjde den största ovilja mot denna resa, ehuru han någorlunda dolde densamma för hertigen och Reuterholm, hvilka begge han icke älskade. Man har till och med hört berättas flera häftiga uppträden mellan Reuterholm och konungen, hvilka skulle egt rum kort före resan till Peterburg, likasom att någon öfverenskommelse dem emellan blifvit träffad, hvarigenom Reuterholm, då konungen tillträdde regeringen, skulle utnämnas till rikskansliråd. Vi känna för öfrigt icke, hvad trovärdighet dessa rykten kunna förtjena, och öfverlemna gerna åt en kommande forskning att derom afgöra. Den 5 Augusti besvarade ändtligen hertigen och konungen i följd af det beslut de fattat kejsarinnans inbjudningsbref, hvarpå afresan bestämdes till den 12 samma månad [2]).

---

[2]) Jfr Bih. I. Rörande det uppträde mellan Reuterholm och konungen, hvarpå syftas i texten, se följande kapitel. Upp-

Digitized by Google

Berättelsen om den nu följande resan till Petersburg är en af de intressantare episoderna i förmyndareregeringens historia, hvarföre vi få bedja läsaren om ursäkt för den större vidlyftighet, vi här finna oss befogade att använda.

Hertigen och konungen lemnade Stockholm på utsatt tid, samt inträffade i Petersburg den 24 Augusti om aftonen. I deras svit voro Deras Exellenser, friherrarne Reuterholm och Essen, öfverstekammarjunkarne grefvarne Stenbock och Fabian Fersen, friherre Flemming, m. fl. Reuterholm hade dragit försorg derom, att ingen, som han misstänkte vara emot det tillernade giftermålet, resans hufvudändamål, var Deras Kongl. Högheter följaktig. Af detta skäl stannande grefve Axel Fersen, baron Taube m. fl. hemma. Hertigen och konungen logerade under vistandet i Petersburg uti ambassadörens, friherre Stedingks hotell.

Den nästan otroliga lyx, Catharina utvecklade, samt de ansträngningar hon gjorde, för att bereda sina Svenska gäster en behaglig och angenäm vistelse uti hennes hufvudstad, öfversteg all förväntan. Den 26 om aftonen mottog hon första gången hertigen och konungen jemte de förnämste af deras svit uti Hermitaget. Här var allt i full gala. Vid uppgången blefvo Deras Kongl. Högheter mottagne af favoriten Zouboff och öfverstemarskalken furst Baratinsky, samt uppförde till en af salarne, der hofvets högste embetsmän mötte dem. Vicekanslern grefve Osterman öppnade dörrarne till kejsarinnans rum, då grefvarne af Wasa och Haga — så kallade sig hertigen och konungen under denna resa — först ensamme inträdde. De blefvo på det mest ömma och förekommande sätt mottagne af den gamla Catharina, hvars ögon strålade af glädje deröfver, att hon sålunda snart kunde hoppas att se en af sina lifligaste önskningar gå i fullbordan. Hon öfverraskades af her-

giften att R. skulle af konungen erhållit löfte att blifva rikskansliråd är traditionell inom Reuterholmska slägten.

Digitized by Google

tigens fina och intressanta utseende, som mycket påminte om hans odödlige broders; men konungens hela uppförande och manér väckte hennes förvåning. Ett ädlare, mera förbindligt utseende, en värdighet, mera enkel, höfvisk och passande den unge furstens både ålder och rang, kunde man omöjligen få se. Catharina blef från första ögonblicket af sitt sammanträffande med denna intressanta konungayngling nästan kär i honom, såsom hon sedermera bekände, till den grad förstod han intaga henne. Då konungen ville kyssa hennes hand, satte hon sig deremot: »*Nej, jag skall icke glömma, att grefven af Haga är en konung!*» »*Om Eders Maj:t*», svarade denne, »*ej såsom kejsarinna vill tillåta mig det, må E. Maj:t åtminstone i egenskap af en dame, som jag är skyldig så mycken vördnad och beundran, tillåta mig det!*» [*]). I dessa enkla ord låg något, som lifligt påminte om den unga furstens fader, mästaren i konsten att säga artigheter och förbindligheter, den i detta afseende oöfverträffade Gustaf III!

Sedan Catharina en stund samtalat med grefvarne, öppnade hon sjelf dörrarne till de inre rum, der hon införde dem samt för dem presenterade storfursten Paul Petrowitz och dess gemål, de unga storfurstarne Alexander och Constantin med deras gemåler samt samtliga storfurstinnorna. Bland dessa sistnämnde märkte man i första rummet storfurstinnan Alexandra, som genast ådrog sig konungens synnerliga uppmärksamhet.

Efter en stunds samtal erhöllo Deras Exellenser, friherrarne Reuterholm, Essen och Stedingk, tillika med de af sviten, som till hofvet varit följaktige, tillåtelse att inträda till den kejserlige familjen. De åtföljdes af Zouboff, Baratinsky, grefve Osterman med flere af hofvets högste embetsmän, som med dem stannat uti yttre salen. Då konungen för kejsarinnan presenterade de herrar, som voro i hans svit, skedde det med sådant lugn och säkerhet samt med så passande ord, att Catharina nästan bragtes i förlägenhet; hon glömde till och

---

*) Memoires secrets sur la Russie, Amsterdam 1800, I, p. 30 ff.

Digitized by Google

med att för konungen enligt bruket föreställa de personer som tillhörde hennes egen svit — en förseelse, den hon sedan leende tillstod för Stedingk [4]).

Efter en stund öppnades salarne, der en bal var tillställd, och hvilken begyntes med menuett utaf grefven af Haga med storfurstinnan Elisabeth, storfursten Alexanders gemål, och af grefven af Wasa med storfurstinnan Anna, storfursten Constantins gemål. Nämnde storfurstinnor uppbjödo derpå Deras Exellenser, friherrarne Reuterholm och Stedingk, hvarefter balen fortsattes med de öfriga af sviten. Efter en stunds afbrott, hvarunder aftonmåltiden serverades vid trenne bord, och hvarvid kejsarinnan souperade med grefven af Wasa och Stedingk, samt grefven af Haga med storfurstinnorna Elisabeth och Anna, fullföljdes dansen ända till något öfver midnatten, då kejsarinnan drog sig tillbaka i sina rum och hela samlingen åtskildes. Alla voro förtjuste öfver denna afton, och de Svenska Herrar som voro i konungens svit icke minst, emedan ingen af dem, huru obetydlig han var, gick miste om den äran att tilltalas af Catharina, som syntes vara vid ett förträffligt lynne.

Den mängd tillställningar och fester, hvilka nu dagligen aflöste hvarandra, den ena mera lysande än den andra, skulle bli alltför enformig att utförligt beskrifva, hvarföre vi genast öfvergå till berättelsen om de inre tilldragelserna. Dessa voro de märkligaste, och skola helt visst med intresse följas af läsaren.

Den gamla Catharinas käraste önskningar syntes nära att uppfyllas. Gustaf Adolf och Alexandra sågo hvarandra och fattade böjelse för hvarandra. Gustaf Adolf fann Alexandra intagande, lika skön som älskvärd, lika enkel som väl uppfostrad. Han egnade henne hela sin hyllning och prinsessan älskade honom tillbaka [5])!

---

[4]) Denna jemte alla följande uppgifter och anekdoter beträffande konungens vistelse i Petersburg äro, der ej annorlunda finnes anmärkt, antecknade efter Stedingk. S. S.

[5]) Anteckning i S. S.

Digitized by Google

Alexandra var i blomman af sin ålder, samt af ett utmärkt ädelt, rent och majestätiskt utseende. Hennes synbara böjelse för den unga konungen af Sverige, som hon från barndomen vant sig att älska som sin blifvande gemål, gaf ett ökadt intresse åt hela hennes person. Ehuru endast 14 år gammal, var hon stor och utbildad; hennes utseende, mildradt af alla hennes ålders och köns behag, utmärkte sig genom regelbundna drag, en bländande hy, blondt hår samt en panna, hvarest oskuldens och uppriktighetens gudomliga stämpel syntes vara påtryckt. Hennes förstånd, hennes hjerta och talanger motsvarade fullkomligt detta yttre. Det finaste vett och omdöme samt mycken känslofullhet hade utmärkt henne alltifrån barndomen, och ådragit henne allas beundran, som nalkades henne [6]).

Huru var det väl möjligt, att Gustaf Adolf skulle kunna motstå så många förenade behag? Catharina såg med förtjusning dessa vaknande känslor, samt uppmuntrade och närde dem.

Tvenne gånger hade den unga furstliga älskaren varit i tillfälle att helt allena träffa sin tillkommande unga brud, att tala med henne samt för henne öppna sitt hjerta. Det var under de löfrika hvalfven i det Tauriska palatsets park, som de begge älskande vexlade sina första känslor och meddelade hvarandra hoppet om en lång och lysande framtid, som beseglades af kärlekens första kyss....

Vid en af dessa promenader i det Tauriska palatsets trädgård begärde Gustaf Adolf formligt prinsessans hand. Catharina blef häröfver så förtjust, att hon ge-

---

[6]) »Alexandra var af en strålande skönhet, som gjorde det lefvande af glädtig öfverraskning dubbelt älskvärdt, hvarmed hon nalkades Gustaf Adolf. En sylfidisk växt; uti hennes gång, hennes ställning, hennes gester ett behag, en harmoni, något jag vet icke hvad förtjusande, som hade kunnat komma en gubbes hjerta att klappa. Hon egde ett naturligt snille, kunskaper, det intagande och förvånande, som åtfölja ömma och upphöjda själar».

Digitized by Google

nast skickade ett ilbud till Gatschina, för att derom underrätta Paul.

Medan kärleken på detta sätt gästade i kejsarborgen, sköttes politiken ifrigt i ministergemaken. De artiklar uti det förbund, som skulle afslutas i följd af det tillämnade giftermålet, och hvilka voro rent politiska, afhandlades mellan Reuterholm och Stedingk å ena sidan samt Osterman, Zouboff, Besborodko och Markoff å den andra sidan. Dessa ämnen voro temligen klara, hvarför man derom snart blef ense. Sverige fick löfte att årligen erhålla de 300,000 Rubel, hvarom man redan öfverenskommit uti Drottningholms-traktaten, samt dessutom 1,050,000 Rubel såsom ersättning för de summor, Ryssland sedan 1793 underlåtit att betala [7]). Vida svårare var det att till begge partiernas ömsesidiga belåtenhet uppgöra de punkter uti fördraget, hvilka rörde giftermålet. Man kom snart öfverens om tiden, då förlofningen skulle firas, nemligen lördagen den 21 September; ej så med bröllopPets firande. Kejsarinnan önskade att detta skedde redan samma höst, hvilket hertigen ansåg otjenligt af flera skäl [8]). Största svårigheten gjorde dock den punkt, som afsåg att bestämma den grad af samvets- och religionsfrihet, hvilken borde tillerkännas den nya drottningen.

Gustaf

---

[7]) Dessa artiklar uti fördraget jemte de följande voro hemliga. De öppna artiklarne afsågo hufvudsakligen förnyande af Drottningholms-traktaten (af Okt. 1791) uti alla dess punkter. Dessutom lofvade kejsarinnan att på allt sätt befordra en vänlig öfverenskommelse rörande gränsen, hvarom man var oense, samt i öfrigt reglera denna angelägenhet till Sveriges förmån. Ett handelsfördrag skulle äfvenledes slutas. Sverige erhöll rättighet att från Ryska hamnar införa 50,000 Tch. spanmål. Å ömse sidor borde flyktingar, som reklameras, utlemnas.

[8]) Denna punkt utgjorde den tredje hemliga artikeln, som endast hänvisade till en serskilt akt, hvilken skulle uppgöras före konungens afresa och innehålla de närmare tidsbestämmelserna. Sedan kejsarinnan härom öfverenskommit med regenten, utkastade hon på papperet följande egenhändiga not (d. 16 Sept.) Bil. N:o 60.

Digitized by Google

Gustaf Adolf var i detta afseende full af skrupler, hvilka redan tycktes båda de olyckliga fallenheter, dem han längre fram, till Sveriges skada, i en så förderflig riktning skulle utveckla. Vi känna icke, hvad som inympat dessa åsigter i hans unga sinne; måhända var det hans lärare i kristendomen, Flodin, hvilken vi hafva hört allmänt berättas såsom måhända mer än tillbörligt renlärig; kanske också, att det var ett fädernearf, som svagt påminte om konungaynglingens ovissa ursprung[9])....

Ållt detta oaktadt, hade man redan lyckats komma öfverens uti den grannlaga frågan rörande drottningens religionsutöfning. Hon skulle nemligen erhålla tillstånd att i sina inre rum på slottet ha ett kapell, der hon i allt lugn samt utan att väcka förargelse skulle kunna bekänna sin tro på det sätt den grekiska kyrkan föreskref; deremot borde hon vid alla sådana högtidliga tillfällen, der bruket fordrade drottningens närvaro, följa konungen samt deltaga i den Lutherska bekännelsens ceremonier[10]). Konungen hade flera gånger sjelf försäkrat kejsarinnan, att han strängt ämnade hålla denna öfverenskommelse, och de Svenska ministrarne upprepat samma försäkringar för de Ryska.

Emellertid kunde konungen omöjligt lägga band på sina besynnerliga fallenheter, och måhända inverkade andra, mindre kända bevekelsegrunder på hans sinne, samt kastade honom i de ombytligheter, vi nu skola anföra. På en bal hos general prokurator grefve Samoilow, der hofvet var närvarande, bad han kejsarinnan följa sig in i ett kabinett, då ett långt samtal dem emellan föreföll, hvilket i hög grad öfverraskade Catharina. Gustaf Adolf talade icke allenast högst ortodoxt om den lutherska bekännelsen, om Svenska lagarna rörande konun-

---

[9]) Jfr härom följande del af detta arbete, hvarest vi åt denna fråga ämna egna en särskilt undersökning.

[10]) Denna artikel utgjorde den fjerde och sista uti fördraget. Bil. N:o 61.

Digitized by Google

gahuset, som föreskrifva att drottningen skall bekänna denna lära, utan han försökte till och med att öfvertyga kejsarinnan sjelf om denna läras företräde derigenom, att han lade i dagen den grekiska ritualens förvillelser...

Detta kunde ej annat än förefalla den gamla Catharina något för starkt, hvarföre hon i hög grad förvånad lemnade balen.

Följande dagen egde ytterst vigtiga öfverläggningar rum hos kejsarinnan uti konungens, regentens och Stedingks närvaro. Dessa öfverläggningar voro föranstaltade af Catharina, som i anledning af hvad konungen under gårdagen yttrat, ehuru visserligen endast resonnementsvis, allvarsamt började frukta för helgden af gifna löften. Dessa misstankar sårade djupt Gustaf Adolf. Han förleddes deraf att snart sagdt förneka sig sjelf samt hvad han formligen lofvat kejsarinnan.

»Det blir alldeles nödvändigt,» yttrade konungen, »att storfurstinnan ombyter religion, innan hon sätter foten i Sverige...»

»Men, man har ju redan öfverenskommit om motsatsen,» anmärkte Catharina, »och Ers Maj:ts ministrar hafva lofvat det!»

»Ett dylikt löfte kan svårligen hafva blifvit gifvit, och jag kan ej bifalla det...

»Ers Maj:t är bedragen af sina ministrar», inföll Catharina öfverraskad.

»Nej, Madame», svarade konungen, »mina ministrar bedraga mig icke, men jag fruktar att det är edra ministrar, som bedraga oss begge två».

Man kan ej neka, att detta konungens samtal med kejsarinnan borde förvåna, då man ihågkommer hvad som förut dem emellan hade blifvit öfverenskommet. Dessa obehagliga uppträden hade också nära afbrutit hela underhandlingen. Emellertid syntes Gustaf Adolf snart återkomma till besinning, och under en samman-

Digitized by Google

komst, som han begärde med kejsarinnan i Alexandras och hennes föräldrars närvaro, förklarade han sig så bestämdt och på ett så tillfredsställande sätt för kejsarinnan, att det endast blef fråga om att ytterligare bestämma dagen för förlofningens firande[1]).

Ändtligen randades denna märkvärdiga dag; men innan vi öfvergå till beskrifningen af densamma, vilja vi förutskicka ett par flyktiga anmärkningar, hvilka skola tjena till att förklara de besynnerliga tilldragelser, som följde.

Storfurstinnan Elisabeth, storfursten Alexanders gemål, var, i mångas tycke fullkomligare, än storfurstinnan Alexandra, hvars behag, älskvärdhet och qvickhet omöjligt kunde uthärda jemförelse med Elisabeths egenskaper.

Vi lemna derhän, hvilken af dessa begge unga damer verkligen förtjenade Paris-äpplet; det vissa är, att Gustaf Adolf började finna Elisabeth högst förtjusande. Han hade knapt talat med henne några gånger, förrän han syntes egna henne en hyllning, som Alexandra ej undgick att med oro bemärka.

Konungens farbror, hertigen-regenten m. fl. varseblefvo denna vaknande böjelse, utan att de dervid tycktes fästa synnerlig uppmärksamhet; deremot ansågs Elisabeth sjelf, som ej kunde dölja för sig det intryck hon

---

[1]) Gustaf Adolfs vacklande uppförande nu och allt framgent så länge han vistades i Petersburg, visar åtminstone, att den fasta beslutsamhet, som man hos honom så mycket rosat under dessa stridigheter, bör sättas i fråga. Orsaken till detta vacklande bör dessutom icke förvåna. Å ena sidan verkade hans samvetsskrupler och flera andra skäl, hvarom mera straxt; å andra sidan arbetade åter hertigen, Reuterholm och nästan hela konungens omgifning, för att förmå honom att följa deras råd. Gustaf Adolf var i hemlighet emot giftermålet med Alexandra, som han dock i början älskade, och alla hans mått och steg buro endast vittnesbörd om den kamp som föregick inom honom emellan böjelsen och samvetet å ena sidan samt pligtkänslan å andra sidan.

Digitized by Google

gjorde på den unga fursten, ej hafva styrkt honom i kärleken till Alexandra.

Elisabeth hade en syster, prinsessan Fredrika af Baden (konungens sedermera blifvande gemål), hvilken hon älskade högt, och hvars lycka hon gerna ville göra. Gustaf Adolf var ett i alla afseenden lysande parti för en liten Tysk furstinna, och personer, som bordt vara väl underrättade, hafva påstått, att första tankan att föredraga Elisabeths syster framför Alexandra föddes under vistelsen i Petersburg. Elisabeth visade Gustaf Adolf ett porträtt af sin syster, hvilket så intog honom, att han syntes falla i djupa tankar under dess betraktande. Visste Elisabeth, att svårigheter yppats för fullbordande af förmälningen med Alexandra och ville hon derföre föra Gustaf Adolf på andra tankar, i så fall naturligtvis för att bereda en älskad systers lycka? hvem vet! Alltnog förtroendet mellan Gustaf Adolf och Elisabeth ökades och började väcka uppseende [2]).

En annan omständighet af vigt, och hvilken vi bedja läsaren hafva väl i minne, då vi nu straxt ämna öfvergå till berättelsen om konungens besynnerliga uppförande, är hans samvetsskrupler, samt hans fruktan att, i trots af hvad han formligen lofvat, tillåta sin blifvande gemål fortfarande bekänna den Grekiska trosläran. Gustaf Adolf hade, såsom vi redan anfört, under Regentens sammankomster med Catharina hört denna fråga så afgöras, att prinsessan skulle få ega ett eget kapell i sina rum och der förrätta sin andakt, men att hon vid alla

[2]) Man var öfvertygad, att Elisabeth hade förändrat konungens känslor, och gifvit honom andra idéer. Han dömde af E:s behag och skönhet till hennes systers, och det är mer än troligt, att den likgiltighet, som man hos honom trodde sig börja märka för Alexandra, och isynnerhet den lätthet hvarmed han bröt förlofningen, kunna i någon mån tillräknas Elisabeth. Kungens giftermål, som följande året egde rum med E:s syster, gaf åtminstone ett stöd åt detta antagande, och de stickord, hvarmed den kejserliga familjen från denna tid öfverhopade E., ökade ytterligare misstankarne. Jfr längre fram.

Digitized by Google

offentliga tillfällen och religiösa handlingar borde följa konungen och iakttaga samma ceremonier som han. Sveriges blifvande drottning skulle således förblifva vid Grekiska religionen! Gustaf Adolf, som ganska väl kände hvad det ännu icke afskaffade Norrköpings-beslut af år 1604 i detta afseende innehöll[3]), och att ett dylikt medgifvande sålunda var emot Svensk lag, fann detsamma derföre mindre rätt, och personer funnos, som understödde honom i denna tanka. Han fann det vara ett yttre hycklande med religionen, hvilket upprörde hans unga rättsinne, och hans vördnad för lagen talade lika högt deremot. Då härtill kommer, att han blifvit i den strängaste renlärighet uppfödd af de män, som ledde hans uppfostran och som sett sedeslösheten och religionsföraktet under den föregående tiden, kan man lätt finna, huru han måste anse sitt eviga väl beroende af sitt handlingssätt i detta fall, så maktpåliggande, att de timliga fördelarne derför borde vika. Dessutom visste Gustaf Adolf, såsom vi berättat, ganska väl, att Reuterholm numera med ifver arbetade för denna förbindelse, likasom han förut arbetat för prinsessan af Mechlenburg, och det sårade honom med rätta att se sig som konung vara föremål för en tilltagsen gunstlings maktlystnad och sina böjelser göras till lekboll för dessa ränker. Han beklagade hertigen, hvars åsigter han visste hade blifvit bestämda af Reuterholm. Att denne åter hade fiender bland dem som voro följaktige på resan, är möjligt, äfvensom att man önskade omintetgöra denna förbindelse,

---

[3]) Härom förekommer följande strof uti bref från biskop Johan Wingård till biskop Wallenstråle, d. 4 Nov. 1796: »Hvad jag likväl icke kan underlåta, att lägga till Brors bref, det är, att den, som ännu icke fyllt 18 år, var den ende, som visste att åberopa sig Norrköpings beslut, hvilket förklarar den arfprins tronen förlustig, som gifter sig utom Lutherska församlingen. Alla persuasioner, intill och med knäfall, kunde ej förmå honom teckna under kontraktet». Jfr straxt nedanföre, samt bref från erkebiskopen von Troil till hertigen-regenten, Stockholm d. 15 Okt. 1796.

Digitized by Google

för att ej genom densamma se Reuterholms makt befästad [*]).

Catharinas egen oförsigtighet bidrog också mycket till de följande högst obehagliga händelserna. Sedan konungen en gång formligen lofvat henne, att rörande drottningens samvetsfrihet uppfylla hvad man begärt, hade det varit klokast att ej mer vidröra denna ömtåliga sträng; men man hyste fruktan och ansåg rådligast att före förmälningsakten af konungen erhålla ett skriftligt intyg härpå. Markow uppsatte derföre på kejsarinnans befallning en formlig förbindelse af konungen att hålla hvad han i denna fråga lofvat, och hvilken förbindelse man ämnade några ögonblick före förmälningstimman be honom underteckna; men det var ej nog dermed: i förlitande derpå, att konungen, kär som man ansåg honom vara, och i tanka att han derföre knapt skulle ega styrka att afslå någonting, gjorde Markow i skriften ett tillägg af ganska betänklig art, emedan det tycktes förbehålla den blifvande drottningen en mycket större frihet i afseende på sin religions-utöfning, än den hvarom man blifvit ense. Detta var ett drag af den Ryska po-

[*]) Bland dem som uppgifvas isynnerhet hafva varit emot konungens förmälning med Alexandra, vilja vi här nämna hans favorit, friherre Fleming. Björnstjerna (Anteckningar, I, s. 25) förnekar dock detta bestämdt. Af några antydningar i S. S. vill det äfven synas, som hade Björnstjerna i detta fall rätt. Det heter nemligen här, att Fleming, som stod i gunst hos Gustaf Adolf, var Reuterholms favorit och vän, och att det var genom hans bemedlande som R. sökte att bana sig en väg till Gustaf Adolfs gunst. — På annat ställe förekommer härom: »Gustaf Adolfs favorit, Fleming, som var sjuk, skref ett patetiskt bref på 12 sidor, hvari han uppbjöd hela sin vältalighet och sin tillgifvenhet, för att beveka honom och förmå honom att ändra åsigt. Men då Gustaf Adolf öppnat brefvet och funnit det för långt, inlade han det genast uti sitt omslag, förseglade det med sitt eget sigill och återsände det till Fleming med tillkännagifvande att det var för långt». I Memoires secrets sur la Russie (I, p. 44) heter deremot om Fleming: »F. uttalade sig rent ut, sägande att han aldrig skulle tillstyrka kungen att handla emot sitt rikes lagar!»

Digitized by Google

litiken, som genom list ofta söker att vinna sina ändamål, men hvilket denna gång helt och hållet förfelade sin verkan *).

Slutligen kunde man af Gustaf Adolfs öfverdrifna stolthet och inbilskhet vänta sig snart sagt allting. Då enligt bruket fremmande furstinnor, som förmäldes med Ryska furstar måste afsäga sig sina fäders religion samt öfvergå till den Grekiska (en omständighet, som förklarar, hvarföre de stora regerande husen, t. ex. Habsburg och Bourbon m. fl. aldrig ingått slägtskapsförbindelser med Rysslands furstehus, emedan detta var en fråga, som rörde deras värdighet), kunde konungen af Sverige lätt föras på den tankan att fordra samma rättigheter för sig, herre öfver en ryktbar nation, som fordom stiftat lagar för Europa, då Ryssland ännu knapt hade lemnat barbariets vagga.

Men vi öfvergå till beskrifningen om förlofningsfesten.

Redan kl. 7 om aftonen befunnos alla samlade uti tronsalen i det Tauriska palatset. Allt var i gala. Främst i rummet varseblef man lätt hela den kejserliga familjen, storfursten Paul med gemål, hans söner storfurstarne Alexander och Constantin med sina gemåler samt storfurstinnorna Alexandra och Helena, m. fl.

*) Att Markow, då han handlade så här oförsigtigt, utförde kejsarinnans befallning, tyckes Stedingk taga för afgjordt. Bref från Stedingk till Reuterholm, d. 19 Okt. 1796. Deremot öfverensstämma andra uppgifter deruti, att andra bevekelsegrunder bestämt M:s handlingssätt, samt att han blifvit vunnen af danska hofvet. Att detta hof var uppskrämdt och misstänkte Sveriges planer på Norrige, är emellertid visst, likasom att grefve Bernstorff, Danmarks minister i Stockholm, under Gustaf Adolfs vistelse i Petersburg, brådstörtadt begaf sig dit, som det sades, rikligen försedd med dukater. — Enligt uppgift af Stedingk, ingick också verkligen bland löftena å Rysslands sida, i följd af det tillämnade giftermålet, att Sverige skulle erhålla Norrige, o. s. v. Detta vilkor upptogs dock icke i de skriftligen affattade öfverenskommelserne, för så vidt de blifvit oss bekanta.

Digitized by Google

Alexandra var brudklädd, samt strålande af blyg och anande skönhet, och ändtligen visade sig äfven Catharina, lysande af diamanter uti sin kejserliga drägt. Ingen fattades nu utom konungen.

Hvilken allmän och rättmätig förundran, då denne den ena timman efter den andra dröjde att infinna sig! Man såg Zouboff flere gånger gå och komma, kejsarinnan röja en ytterlig otålighet, och ändtligen hviskade alla menniskor: »Hvad har händt? Skulle kungen blifvit sjuk? Han är åtminstone ej synnerligen uppmärksam? Huru vågar han låta kejsarinnan vänta så, i sin tronsal och omgifven af hela sitt hof»? Kl. skred nu nära mot 10, och ännu hade man ej fått något svar på alla dessa frågor. Man väntade ännu alltjemt att konungen skulle komma, men alltid lika förgäfves [6]).

Se här orsaken till detta besynnerliga dröjsmål!

Redan klädd, samt med förlofningsringen på fingret, promenerade konungen på utsatt timme i sitt rum, endast afbidande underrättelsen att allt var färdigt, emedan han ögonblickligen ämnade begifva sig af. Vagnarne stodo redan förspända på gården.

Under tiden lemnade hertigen-regenten, Reuterholm, Essen m. fl. sina rum för att gå och sätta sig i vagnarne. Då hertigen passerade kungens salong, fick han se att man här var färdig att servera thé. Han stannade, för att dricka en kopp, förrän han afreste. Denna lilla händelse och de fem minuters dröjsmål som deraf förorsakades, blefvo högst olyckliga. Under det hertigen höll på att språka och dricka sitt thé, såg man en kalesch hålla utanför dörren till palatset. Det var Markow, som med ett brådskande utseende stiger derur samt anhåller att få tala vid baron Stedingk.

Han blef genast införd i salongen, der alla herrarne voro församlade. Sedan han med Stedingk gått några steg afsides, yttrade han, att han medförde ett papper, som han på kejsarinnans uttryckliga befallning

---

[6]) Memoires secrets sur la Russie, I, p. 39 f.

Digitized by Google

uppsatt, och som innehöll en formlig förbindelse, att kungen ej skulle besvära prinsessan vid utöfningen af hennes religion, ej heller på minsta sätt söka öfvertala henne att ändra den. Han anhöll å kejsarinnans vägnar, att konungen måtte underteckna denna skrift.

Det var lätt att förutse, att ett så uppenbart misstroende till konungens gifna ord med rätta skulle uppreta honom, isynnerhet då han snart skulle blifva varse, att man uti denna skrift, som han borde underteckna, hade åt prinsessans religionsfrihet gifvit en mycket större utsträckning, än hvarom han muntligen öfverenskommit med kejsarinnan. De farhågor, man i detta afseende hyste, visade sig derföre också snart hafva varit fullkomligt grundade.

Då Stedingk öfverlemnade till konungen det papper, som Markow medfört, med anhållan å dennes vägnar det konungen måtte underteckna det, blef han först förvånad och sårad, men sedan uppbragt. Han kastade papperet med förtrytelse ifrån sig, men upptog det genast och sönderref det.

»Säg Markow», utropade han med vrede, »att jag så ofta försäkrat så väl kejsarinnan som storfurstinnan på min heder, att jag aldrig skall besvära min tillkommande gemål i fråga om hennes religiösa tänkesätt, att kejsarinnan gör orätt som tviflar derpå, och att hon kan vara fullkomligt öfvertygad, att allt som rör denna punkt skall ordnas i enlighet med hennes önskningar».

Då Stedingk framförde konungens helsning till Markow, yttrade denne endast, med en höjning på axlarna, att han troget skulle anmäla konungens svar för kejsarinnan, men att han förutsåg, att hon ej komme att blifva nöjd dermed.

Gustaf var ytterligt uppbragt och förtretad. Han befann sig ännu i samma sinnesstämning, då Markow återkom, och det värsta var, att han nästan alldeles vägrade att höra några råd. Han var ond på regenten,

Digitized by Google

och tillät endast Stedingk att säga honom sin tanka, den han med uppmärksamhet hörde. Deremot kunde han ej fördraga Reuterholm, som han till och med förbjudit att inträda i rummet.

Markow gjorde en förfärande målning af alla de följder, som kunde inträffa, om konungen fortfor att vägra att tillfredsställa kejsarinnan. Han tillade derpå, att hon skulle blifva nöjd, om konungen skriftligen gaf henne några ord, som kunde lugna henne, ty hon hade blifvit högeligen förvånad öfver den envishet konungen visat, att ej uppfylla hennes önskan, och hon varnade för följderne som ett uppträde af denna art kunde medföra, och för hvilka konungen endast kunde anklaga sig sjelf.

Stedingk skyndade med detta budskap in till konungen, som deraf än mer uppbragtes. Stedingk besvor honom i sitt folks, i sin kronas namn, att ej drifva sakerna till ytterlighet.

»Sedan E. Maj:t retat och förödmjukat kejsarinnan, är det mycket möjligt, att hon låter hänföra sig till några mått och steg emot E. Maj:ts personliga frihet, som hon har i sina händer. Men antag att hon låter E. Maj:t resa, så kan E. Maj:t dock säkert vänta sig ett ögonblickligt fredsbrott: 100,000 man äro färdiga, att när som helst begynna leken; lägg dertill en skön flotta, en väl försedd skattkammare.... På detta sätt offrar E. Maj:t sitt lands dyraste intressen för underordnade betänkligheter, och folket skall hata E. Maj:t, som sålunda gifver det till spillo för sina nycker».

Dessa föreställningar syntes ej det ringaste förändra konungens åsigter. Han svarade:

»Jag vill hellre blottställa mig för allt, än handla emot mitt samvete».

»Men», återtog Stedingk, »om det gäller Eder krona, Sire?...»

»Välan», inföll Gustaf med häftighet, i det han gjorde en ganska uttrycksfull åtbörd, »man må förr taga

Digitized by Google

denna krona ifrån mitt hufvud, än jag gör något som är stridande emot mitt samvete».

Öfverraskad af dessa kraftiga ord, och väl seende, att hans egna faror ej rörde honom, trodde sig Stedingk böra försöka att beveka konungen, derigenom att han för honom framställde det öde, hvarför han utsatte sin mor.

»Drottningen, E. Maj:ts mor», yttrade han, »som får skulden för eder envishet, skall blifva skymfad, ett mål för massans misstankar och raseri. Se hvad som händer i Frankrike.... Hon skall måhända blifva släpad i smutsen, och Sverige blifva ett offer för de omstörtningar och rysligheter, hvilka förhärja Frankrike».

Vid dessa ord kände sig Gustaf förkrossad. Tårarne runno utför kinderna, och han frågade suckande, om följderna af hans vägran kunde blifva sådane.

»Visserligen, om E. Maj:t icke tager sig noga i akt», inföll Stedingk. »Men hvarföre envisas längre? Hvarken folket eller presterskapet skola lägga hinder emot att prinsessan bekänner sin tro, och jag är öfvertygad, att det ej finns en kaplan i Sverige, som skulle göra sig hälften så många samvetsskrupler för en dylik sak. Rådfråga presterskapet!»

»Javäl, jag skall församla ett kyrkomöte, och Flodin skall äfven der få yttra sig».

»Men ett kyrkomöte kan ej hinna samlas på många månader, och emellertid kan mycket hända tilldess... Rådfråga biskoparne, och de skola svara...»

Efter några sekunders afbrott återtog Stedingk:

»Med ett ord, Sire, tiden skyndar. Markow är derute. Jag är skyldig honom ett svar».

Gustaf Adolf tog ett papper samt tecknade derpå följande ord:

»*Jag hoppas vara kständ af kejsarinnan, så att hon ej tviflar, det jag håller mina löften. Jag gifver henne mitt hedersord, att ej besvära storfurstinnan, min tillkom-*

Digitized by Google

mande gemål, uti utöfningen af hennes religion, under förbehåll, att hvad Svensk lag stadgar, iakttages, ej heller att använda något öfvertalande, för att förmå henne ändra trosbekännelse».

Med denna förklaring affärdades Markow, som troddes ega många skäl att önska det denna förbindelse blefve bruten [7]). Hans på kejsarinnans befallning uppsatta skrift, som blifvit af Gustaf Adolf sönderrifven, gaf kanske ämne till många beräknade utläggningar. Nogaf, Markow skyndade till slottet och meddelade Zouboff underrättelse om allt samt lemnade honom det papper, hvarpå konungen tecknat de få rader, hvaribland man gaf akt på de ord som innehöllo, att storfurstinnan borde vid utöfningen af sin religion rätta sig efter statsförfattningens föreskrifter. Det var ett tydligt, men bakom konungapligten doldt trots mot kejsarinnans vilja, och Markow var ej den man, som sökte att ställa det i ett mildare ljus. Förbittringen gaf sig luft, och så snart Markow hunnit gifvit Zouboff del af denna förargliga omständighet, närmade sig denne i tysthet kejsarinnan och hviskade henne något i örat; ögonblicket derefter steg kejsarinnan upp, stammade, befann sig illamående, samt erfor till och med en lätt anstöt af den sjukdom, som några veckor sednare lade henne i grafven. Hon drog sig tillbaka, hvarefter hela hofvet afskedades under förevändning, att konungen plötsligt blifvit illamående [8]).

---

[7]) Jfr härofvan, not 5.

[8]) Memoirs secrets sur la Russie, I, p. 44 f. — Hvarföre förklarade sig ej Catharina nöjd med hvad konungen sålunda gjort? I fall hon detta gjort, hade något hinder mot förlofningen ej egt rum. Men förmodligen fann hon sig redan alltför mycket trotsad. Hon sjelf och hennes ministrar, som tagit detta oförsigtiga steg, hvarom nyss ofvan, måste derföre rätteligen anklagas såsom i första hand saker till det afbrott, som följde. I andra hand bidrog konungen betydligt dertill genom sin länge yrkade vägran att lemna någon skriftlig förbindelse på hvad som rörde prinsessans religion, och hvarigenom Catharinas vrede bragtes till det yttersta. — Alexandra,

Digitized by Google

Så misslyckades, yttrar Stedingk, hvars alltid noggranna uppgifter till större delen ligga till grund för denna framställning, genom Gustaf Adolfs envishet och vidskepelse en plan, hvarigenom Sverige skulle intagit en plats bland de stora makterna, och ett tillfälle gick förloradt, hvilket ej återkom under denna konungs regering. Hvarken Sveriges intresse, ej heller Gustaf Adolfs pligt såsom konung, eller hans krona eller hans familj kunde förmå honom att ändra åsigter... De som drogo slutsatser af det närvarande, förutspådde en olycklig framtid, och en regering full af felsteg....

Dagarne efter det dessa obehagliga uppträden egt rum, försökte man väl att återknyta underhandlingarne, men med föga framgång. Kejsarinnan såg konungen flere gånger så väl allena som i hertigen-regentens och fleres närvaro, samt uppbjöd hela sin förmåga för att böja konungen; men det var fåfängt [9]). Lika litet förmådde Stedingk, och de öfriga Svenskar som beredde sig tillfälle att tala vid konungen, uträtta [10]). För att

---

sedermera gift med erkehertig Josef af Ungern, öfverlefde endast några få år detta äktenskap, som så föga motsvarade hennes hjertas och hennes förstånds egenskaper.

[9]) Redan dagen efter den olyckliga lördagen (22 Sept.) såg kejsarinnan konungen och hertigen, äfvensom konungen och Alexandra i sina föräldrars och hertigens närvaro hade ett samtal, men dessa begge möten kunde ej förbättra den ledsamma ställning, som sakerne tagit sedan gårdagen. Äfven de följande dagarna till och med d. 26 Sept såg Gustaf kejsarinnan flere gånger i hennes kabinett, men sedan han trott sig finna, att man ämnat leda honom genom intrigen, blef han dubbelt oböjlig. Förgäfves sökte Catharina att verka på honom genom öfvertalande, genom en ton af tillgifvenhet: Gustaf var envis och förbehållsam och hade tagit sitt parti att ej gifva vika i den stridiga punkten.

[10]) Sedan kommunikationen mellan hofven och de ministeriella konferenserna med d. 26 upphört, fortforo de enskilta samtalen mellan ministrarne. De ryska framställde åtskilliga förslag till återknytande af underhandlingarne, men hvilka förkastades af Gustaf Adolf, som tycktes blifva oböjligare ju längre man arbetade med honom.

Digitized by Google

förekomma ett ögonblickligt fredsbrott, eller måhända ännu större personliga faror för konungen och alla de Svenska herrarne, hvilka på sätt och vis befunno sig i Catharinas våld [1]), öfverenskom man, att hertigen skulle anhålla om ett enskilt samtal med kejsarinnan. De öfverenskommo då, att de Svenska befullmäktige skulle på hertigens befallning underteckna fördraget med sina hemliga artiklar, således äfven den, som afsåg prinsessans religionsfrihet uti det skick, hvaruti den blifvit framlagd af Markow, hvarpå alltsammans skulle förses med hertigens ratifikation. Gustaf Adolf förklarade, att om Erkebiskopen och Stockholms konsistorier lemnade sitt bifall till artikeln om religionen, skulle den erhålla hans sanktion. Bref afgingo derföre ofördröjligen till dessa myndigheter, på det de måtte sammanträda samt afgifva sitt utlåtande öfver de frågor, som dem förelades [2]). Kort härefter hade konungen, hertigen och alla de som tillhörde deras svit sin afskedsaudiens hos kejsarinnan, som ganska nådigt emottog dem alla, samt gaf sin hand att kyssa åt alla de herrar, som åtföljde konungen. Den 1 Oktober skedde afresan från Petersburg, och inträffade hela sällskapet den 15 samma månad vid Stockholms hamn, der de mottogos af Enke-

---

[1]) Retad af så mycket motstånd och hårdnackenhet, syntes Catharina hafva beslutat att helt och hållet bryta med Sverige. Hon förbjöd hvarje Ryss att besöka svenska ministerhotellet, der kungen med svit befann sig, och gaf polisen order att omgifva huset. Sålunda isolerad midt i ett främmande rikes hufvudstad, tycktes kungen finna behag uti att likna Carl XII i Bender ... Slutligen spridde sig ryktet om en rysk armés infall i Finland, och alla Ryssar delade till den grad Catharinas vrede och förtret, att det sades, det Svenskarne med sin kung hade kastats i Newa! Midt under denna ovissa ställning, då man hvarje dag tycktes böra vänta sig utbrottet af ett krig, sparade hvarken hertigen eller Reuterholm, Essen och Stedingk m. fl. ord och mödor, för att beveka Gustaf Adolf, men ingenting halp!

[2]) Dessa konungens och hertigen-regentens skrifvelser till erkebiskop von Troil och doktor Murray finnas tryckte.

Digitized by Google

drottningen, hertiginnan, prinsessan Sofia Albertina, prins Fredrik jemte hela hofpersonalen samt en oräknelig folkmassa, hvilkas skallande jubelrop blandades med kanonens dunder [*])…..

[*]) Ryktet om händelsen i Petersburg den 22 Sept. hade föregått kungens ankomst till Stockholm och gifvit anledning till tusen olika sagor, som emellertid alla öfverensstämde i en punkt, nemligen att till skyarne upphöja den unga konungens karaktär och beslutsamhet, enär han vågat trotsa den stora Catharina midt i hennes hufvudstad. Nyheten om denna händelse hade dock gjort ett obehagligt intryck vid hofvet, der man just höll på att inöfva en polsk ballett, som borde uppföras vid de stora fester, hvarmed kungens återkomst skulle firas. Hvar och en såg sina förhoppningar om gunst och utmärkelser vid det nya hofvet svikne.

Digitized by Google

ÅTTONDE KAPITLET.

Inre förhållanden.

(1792—1796.)

Blick på Reuterholms embetsförvaltning. — Tillförordnade regeringar. — Pressen. — Löjligt uppträde mellan professor Christiernin och d. v. magistern, sedermera biskop Almqvist. — Detaljer rörande rättegången mot Thorild. — Utdrag ur fröken Rudenskölds anteckningar. — Tolls dom. — Åtgärder inom de särskilta förvaltningsgrenarne. — Finansställningen. — Allmänna hushållningen. — Presterliga befordringar. — Hofsederne. — Nattäfventyr på Drottningholm. — Fru Cardells presentation vid hofvet. — Hertigen-regenten och hofmarskalkinnan Munck. — Hertig Fredrik och mamsell Euphrosyne Löw. — Nya uppgifter om prinsessan Sofia Albertina och Charlotte Forsberg. — Anekdoter. — Nya dramatiska teatern. — Ulfvenklou. — Hertigen talar i magnetisk sömn. — Mizza-che-colobech-chas historia. — Boheman. — Festligheter i anledning af konungens förlofning med prinsessan af Mechlenburg. — Catharina II vägrar Ludvig Filip af Orleans, sedermera fransmännens konung, att resa genom hennes stater. — Ludvig Filip på hofbal i Stockholm. — Oxenstjerna och Rosenstein. — Muncks historia under minderårigheten. — Brelin. — Den vetenskapliga odlingen. — Den sköna konsten. — Sergel. — Enbom och Lybecker. — Reuterholm och Svenska akademien. — Sinnesstämningen i landet olika på olika tider under minderårigheten. — Hatet mot Reuterholm. — Hofvet samma dag fröken Rudenschöld schavotterade. — Öfverflödsförordningen och kaffeförbudet. — Det gustavianska partiet. — Den adliga oppositionen efter Gustaf III:s tid. — Jakobinsk riktning i tänkesätten. — Juntan i Upsala. — Gesällerna i Lund bortvotera Guds tillvaro. — Slutord.

Af denna korta framställning utaf förmyndare-regeringens yttre politik bör läsaren lätt hafva kunnat sluta, af hvem och i hvad anda Sverige styrdes under denna tidrymd.

Ehuru friherre Reuterholm hvarken var någon statsman af första ordningen, ej ens af andra, egde han dock vissa aktningsvärda och redbara egenskaper, hvilka, då man afräknar hans framstående fel, gjorde honom i flera afseenden tjenlig, att under dessa stormiga år sitta vid statsrodret. Arbetsamhet, vaksamhet, drift, beslutsamhet, politiskt mod och ändtligen oegennytta utmärkte honom i lika hög grad, som de ofta bildade en helsosam motsats till den föregående förvaltningen. Utaf de flyktiga blic-

kar,

Digitized by Google

kar, vi i det följande skola kasta öfver den inre ställningen, skall läsaren finna, att landet också icke gick alldeles miste om de frukter, som äro de naturliga följderna utaf en styrelse, hvilken lifvas af en dylik anda.

Det mystiska band, som under Gustaf III:s tid förenade regenten och baron Reuterholm, tillknöts ännu fastare under förmyndare-regeringen. Reuterholm var alltid säker, att han med det öfvernaturligas hjelp skulle kunna leda hertigen, i fall denne någon gång gjorde min af att hafva en egen vilja, och vi böra tillägga, att han vid dessa tillfällen, som dock sällan synas hafva inträffat, aldrig försummade att begagna sig af detta medel. Historien har i detta afseende förvarat drag, hvilka gränsa till det otroliga [1]).

Reuterholm de första månaderna af sin makt och de derpå följande åren var såsom hade han ej varit samma person. I begynnelsen företagsam, dristig och full af

---

[1]) Bland andra medel Reuterholm använde, för att få hertigen att glömma regeringsärenderna, så att R. ensam kunde få styra, hafva vi redan anfört, att han uppväckte grubbel hos honom, huruvida Gustaf III dött salig. Jfr sid. 38. Detta verkade, så att hertigen hardt nära blef svagsint. Han måste då botas — genom samma medel hvarmed man lyckats väcka hans oro. Hos strumpväfvaregesällen Collin (jfr föregående del, sid. 176) ställde R. derföre till, att hertigen fick i en vattenbutelj skåda sin broders bild — leende och glad! Hertigen omfamnade då Collin, och befanns lättsinnigt glad som förut. Biogr. Lex., art. Reuterholm, XII, 76 f. Denna anekdot har riksdrotset W. berättat för presidenten i Svea Hofrätt, friherre Sylvander. — Vanligen bemötte R. hertigen med all skyldig aktning; men understundom glömde han sig. Så t. ex., då Gustaf Adolf enständigt vägrade underteckna artikeln rörande storfurstinnan Alexandras religionsfrihet och Reuterholm skulle önskat att hertigen i egenskap af förmyndare och regent tvingat honom dertill, yttrade R. i Stedingks närvaro till hertigen: »Det är genom Ers Höghets svaghet och enfald, som vi blifvit bragte till denna beklagansvärda ytterlighet.« Stedingk bannade upp R. med hela styrkan af sin förtrytelse, men hertigens svaghet blottställde honom oupphörligt för dylika uppträden. Jfr sid. 37 f.

Digitized by Google

planer i revolutionärt omskapande anda, blef han sedermera, varnad af erfarenheten och af den franska revolutionens gräsligheter, misstänksam, skygg och reaktionär, samt bekände öppet, att han ansåg statsförfattningens och tronens helgd såsom de enda, oundgängliga bålverken för fäderneslandets lycka under en på de märkligaste hvälfningar så öfverrik tid. Mot slutet af sin bana synes han väl hafva något ändrat sina åsigter i detta liksom i flera andra hänseenden, samt till en del återgått till sina äldre tänkesätt; men den unge Gustaf Adolf hade andra öden att genomlefva, än att, i likhet med sin farbroder, föra richsspiran i en Reuterholms namn.... [2]).

[2]) Det var isynnerhet den farliga Armfeltska sammansvärjningen, som varnade Reuterholm för vådan af alla förändringar. Trohet mot grundlag och den unga konungens spira utgjorde under denna tidpunkt ett stående thema i alla R:s offentliga och enskilta tal. Såsom en följd häraf förklarades alltid, att han vid minderårighetens slut skulle draga sig tillbaka i det enskilta lifvets lugn. Han skrifver t. ex. (den 11 Aug. 1795) till rikskanslern: »Här är eljest ingen förändring, utan lika tomt och lika försmädligt ledsamt som alltid. Jag har i dag också för alltid flyttat mig hit, sedan min brunskur och de kalla badningarne ej längre för säsongen kunde nyttjas; dock har jag ej utan liflig regret bjudit min vackra eremitage vid Haga *ett evigt farväl,* som jag väl aldrig mera här i lifvet lärer bebo, och der jag likväl haft de drögligaste stunder under dessa tre tunga år, jag sednast hemma tillbragt.« Något längre ned i samma skrifvelse förekommer: »Den 1 Okt. står fast, att vi återkomma till staden. *O! hvilken lycksalighet! och sista året till på köpet!*« — I sammanhang med de planer, R. kort härefter lärer hyst, att bibehålla sitt inflytande under den nye konungen, synes han hafva tänkt på möjligheten af en styrelse-förändring i liberal anda. Han skall kort före resan till Petersburg haft samtal härom med konungen. Säkerhets-akten vore resultatet af ett militärvåld, samt som sådan allmänt förhatlig; den borde derföre, vid konungens tillträde af regeringen, i hans eget intresse mildras, o. s. v. Dessa ord verkade allsicke på Gustaf Adolf, som svarade, att suveräniteten vore hans lagliga arf, hvaraf han ej ämnade efterskänka det ringaste. Uppgift af en anhörig till friherre G. A. Reuterholm.

Digitized by Google

Gustaf Adolfs uppförande emot hertigen, Reuterholm och de öfrige maktegande under minderårigheten, utmärkte sig alltid för mycken försigtighet och klokhet. Han bedömde ganska riktigt sin ställning, samt lemnade den högst sällan ur sigte. Å andra sidan bemötte honom hertigen och Reuterholm med all den aktning de voro skyldige hans börd, ehuru de aldrig tilläto honom att ega någon egen vilja, och han trodde sig förstå, att de endast betraktade honom såsom ett medel att befordra deras enskilta afsigter. Gustaf Adolf, hvars lynne af naturen var förbehållsamt och tyst, dolde länge sin harm häröfver, men slutligen lät han isynnerhet Reuterholm få erfara hela måttet af sin vrede. Kort efter återkomsten från Petersburg egde nemligen dem emellan ett ytterst skarpt samtal rum, hvilket slutade dermed, att Reuterholm anhöll om afsked från sina embeten. Reuterholm hade i vanlig sjelfkär ton utbredt sig öfver förtjensten af sin förvaltning och med myndig rådgifvaremin meddelat konungen de grundsatser, han borde följa i styrelsen. Han skall derjemte hafva yttrat sig alltför oförbehållsamt om Gustaf III och säkerhets-akten, och detta var ett stygn som den unga egenkära monarken ej fördrog. Denne, som länge dolt flera af de anledningar han egde till missnöje med Reuterholm, såg sig nu så nära maktens utöfning, att han ej lade vidare band på sin tunga. Han förebrådde honom hans högfärd, hämndlystnad, agg mot Gustaf III:s minne och hans vänner, hans dåliga hushållning med rikets medel, hans okloka styrelse och de medel, han nyttjat för att föra konungen bakom ljuset. Reuterholms försvar var lamt, ehuru han var högeligen uppbragt. Bland annat yttrade han, att om konungen ej omgaf sig med kloka och förståndiga rådgifvare, skulle han ofelbart bereda både sitt eget och fäderneslandets förderf; men konungen svarade, blossande af vrede: »*Suverän är jag, suverän blir jag, och suverän skall jag alltid bli.*« Det berättas, att då Reuterholm härpå ville svara, befallde Gustaf Adolf honom tiga. Visst är, att Reuterholm upp-

Digitized by Google

skakad och med en af vrede blossande uppsyn, lemnade konungens kabinett. Från detta ögonblick egde han ingen ro mera, så länge han lefde [3]).

Uti de tillförordnade regeringar som tillsattes under de resor, hertigen och konungen nästan hvarje sommar företogo till olika delar af landet, var Reuterholm alltid en sjelfskrifven ledamot. De öfrige personer, hvilka

---

[3]) Ett bland de få tillfällen, då Gustaf Adolf under de första åren af minderårigheten visade sig ega någon vilja, var då Reuterholm ville skicka hans högt värderade informator, kanslirådet Rosenstein, till Amerika att der mottaga en beskickning. Detta afböjdes genom konungens böner och Rosensteins bestämda vägran att åtaga sig detta förtroende. I öfrigt höll man konungen så i schack, att då han en gång yttrat sig till förmån för sin lärare i kristendomen, Flodin, som önskade blifva biskop i Lund, måste konungen så godt som be Reuterholm om ursäkt för det han blandat sig i saker, som ej rörde honom. Gustaf Adolfs biljett härom till R. finnes tryckt i Hist. Tafla öfver den förres första lefnadsår, sid. 250. — I början, som det ville synas, mera tillgifven det Armfeltska partiet, kastade konungen om, sedan han fått skäl misstänka detta partis afsigter, samt slöt sig närmare hertigen och Reuterholm. Det var under denna period af tillfälligt närmande till de sistnämnde, han utnämnde Reuterholm, presidenten friherre Kurch samt riksdrotset till serafimerriddare (d. 28 April 1795). Detta egde rum emot föreskrifterna i konungens testamente, som uttryckligt förbjöd att ordnar under minderårigheten fingo utdelas. — Emellertid inträffade snart en tredje skiftning uti konungens sinnesförfattning och funderingar under denna tidrymd. Det var då han ämnade nedlägga spiran till förmån för sin farbror. Jfr härom jemte flere dermed sammanhängande ämnen sid. 33 ff. Resan till Petersburg, egentligen företagen för att bereda Reuterholm ett medel att bibehålla sitt inflytande under den nya regeringen, blef kort härefter en orsak till hans fall. Det märkliga samtal mellan konungen och R. hvarom vi nyss ordat, egde rum d. 21 Oktober 1796. Gustaf Adolf sårades till den grad af den häftighet, R. vid detta tillfälle tillät sig, att hans länge undertryckta hat gaf sig tillkänna genom en despotisk handling, som är ganska betecknande. Han lät nemligen (d. 2 Nov. 1796) utfärda en order att R. genast skulle lemna hufvudstaden samt ej nalkas den inom en omkrets af 10 mil.

Digitized by Google

jemte honom handhafde ärenderna vid dessa tillfällen, voro riksdrotset, rikskanslern, presidenten friherre Kurck samt hertigen af Östergötland. Under konungens resa till Petersburg 1796 inträffade det ovanliga, att ingen regering tillförordnades, så att riket denna tid saknade egentlig styrelse. Den militära myndigheten i hufvudstaden hade dock blifvit uppdragen åt hertig Fredrik Adolf, för hvars räkning en förseglad instruktion derjemte blifvit uppsatt, och hvilken, i fall af trängande behof, finge öppnas [4]).

Utaf den korta öfversigt af statsförvaltningen, hvilken vi nu ämna framlägga, skall läsaren kunna bedöma halten af den inre riksstyrelsen.

Tryckfrihetens tillstånd utgjorde den mörkaste punkten af denna sistnämnda. I skydd af Reuterholms förordning derom uppblomstrade väl i början af minderårigheten en mängd fria tidningar, t. ex. Medborgaren, Patrioten, m. fl., hvilka allvarligt sysselsatte sig med de allmänna angelägenheterna; men sedan flera skäl förenat sig, hvilka föranledde tryckfrihetens inskränkning, upphörde alla dessa tidningar, och de få försöken att upprätthålla pressens frihet, hvilka sedermera egde rum, åtföljdes vanligen af förföljelser och åtal, hvilka icke sällan gränsade till det löjliga, såsom t. ex. då Extra-

---

[4]) 1793 gjorde hofvet en resa till södra delarne af riket, 1794 till Dalarne m. fl. norra orter, 1795 till lägret i Skåne och 1796 till Finland, som det heter i den officiella tidningen, ehuru hela verlden visste, att resan gällde Petersburg, för att der skaffa en brud åt konungen. 1795 var hertigen af Östergötland ej ledamot af den tillförordnade regeringen. Den förseglade instruktion, som 1796 lemnades honom, innehöll kungörelser och order, som i händelse af fiendtligt infall borde afsändas till generaler och chefer samt statskontoret, samt att hertigen i denna olyckliga händelse borde kalla till sin konselj riksdrotset, justitiekanslern Lode, Lagerheim, Lagerbring, Rosenblad och Numers; besluten komme att fattas »i enstämmighet med dessa personers råd,« o. s. v. Se instrukt. i Riksarkivet.

Digitized by Google

posten förbjöd's såsom irrlärig, derföre att den aftryckt ställen ur *Luthers* tal! Ett annat högst putslustigt uppträde egde rum i Upsala kort härefter, och hvilket, såsom synnerligen målande för tiden, förtjenar att anföras i sin helhet.

Sedan, enligt justitiekanslerns skrifvelse till konungens befallningshafvande i länen, rektor magnificus i Upsala, professor Christiernin, kallat utgifvarne af stadens tidningar, magistrarne Almqvist och Silfverstolpe samt akademi-boktryckaren Edman, för att mana dem att noga ställa sig till efterrättelse regeringens författningar angående tryckfriheten, slutade rektor sin varning med några hjertliga ord till de tillkallade, att de isynnerhet uti *teologiska* och *politiska* ämnen borde strängt taga sig tillvara för utspridandet af villomeningar, hvilkas förderfliga följder man nu bäst kunde skåda i det af krig och partier sönderslitna Frankrike, o. s. v.

Så väl Almqvist som de begge andra tillstädesvarande afhörde med uppmärksamhet rektors föreställning; men då rektor slutat, inföll den förstnämnde med en spefull hänsyftning, som bådade rektor intet godt:

»I följd af hvad vi tillkallade och närvarande utgifvare af Upsala tidningar och dagblad haft äran afhöra, återstår det för mig enskilt endast en fråga att göra, och det är: om det enligt de af hans magnificens uppräknade och tillämpade höga författningar kan vara tillåtet att i andra ämnen än i *teologi* och *politik* skrifva och trycka osanningar?«

»För ingen del,« svarade rektor.

»Men jag vill bevisa,« inföll Almqvist hastigt, »det en bok, innehållande granskning af Kantiska filosofien, blifvit från trycket utgifven, hvaruti finnas flere osanningar, och hvars auktor skall vara en professor, som heter Christiernin.«

»Ni är en tok,« genmälte denne med synbar förlägenhet, »och borde hafva försyn att angripa rektor uti hans embete.«

Digitized by Google

»Jag hyser all vördnad för rektor,« inföll ånyo Almqvist«; men jag skiljer rektor från auktorn till granskningen, såsom numera tvenne särskilta personer, och jag åtager mig inför protokollet att bevisa, det denna granskning innehåller osanningar.«

Den häftige Christiernin, som nu hunnit blifva tillräckligt uppretad, så att han ej längre kunde lägga band på sig, afbröt här den uppstudsige akademi-publicisten med följande ord, som yttrades med vrede;

»Min herre tiger, ty jag vill ej vidare tala med en vanvetting!«

»Jag anhåller,« svarade Almqvist med orubblig köld, »att denna utlåtelse utaf hans magnificens måtte i protokollet varda intagen« [5]).

---

[5]) Utdrag af protokollet, hållet i Upsala hos Kongl. Akademiens rektor magnificus d. 5 Oktober 1795. Den här förekommande Almqvist var den genialiske sedermera biskopen i Hernösand, en farbror till den föga mindre ryktbare skalden, regementspastor C. J. L. Almqvist. — Förmyndarestyrelsens publicister voro, utom Kellgren, som fortsatte Stockholmsposten till sin död, samt Lund och Nordenskjöld, som dock upphörde samma år (1792) de började utgifvandet af de afbrutna dagbladen »Den välsignade tryckfriheten« och »Medborgaren,« med.-doktorn och professorn Philipsson, hvars blad »Patrioten« andades stark republikanism, samt skalden Leopold, i hvars blad »Extraposten« flera talanger arbetade, såsom Lehnberg, Silfverstolpe, m. fl. Patrioten upphörde 1793, hvarefter Philipsson 1795 och 1796 gjorde en resa till Paris. Sedan Leopold 1795 begått den oförsigtigheten att aftrycka något ur Luthers skrifter, som ansågs uttrycka »vanvördnad mot vår religion och dess stiftare,« och Extraposten derföre blifvit indragen, nedflyttade han till Linköping. — C. F. Nordenskjöld skickades 1793 i egenskap af Svensk kommissionssekreterare till Hamburg, der han länge begagnades af Reuterholm att öfvervaka den utländska pressen samt genom honorarier till redaktörerne af de förnämsta bladen hindra, det något ofördelaktigt om Svenska styrelsen der inflöt. — För öfrigt gick förmyndarestyrelsens skygghet mot införandet af den franska konstitutionssmittan m. m. föga mindre långt, än Gustaf III:s. Den 23 Dec. 1793 och d. 17 Juni 1794 förbjödos alla utgifvare af dagblad och brochyrer att aftrycka

Digitized by Google

Bland märkliga *rättegångar* vilja vi här endast omnämna rättegången rörande Thorild, samt den Armfeltska högmålsprocessen.

Vi erinra oss, att förföljelsen mot Thorild utgick från Liljensparre, men att Thorild skyddades af Reuterholm. Hade denne ej för tillfället befunnits sjuk, skulle Thorilds öde troligen blifvit ett helt annat [6]).

Några intressanta detaljer rörande denna rikskunniga sak, och hvilka undföllo oss, då vi på sitt ställe talade om densamma, anse vi oss här böra uppsamla.

Redan under tryckningen af Thorilds skrift, kallad: »Allmänna förståndets frihet», med ett förord till hertigen-regenten, benämndt »Ärligheten», hade boktryckaren på hemlig befallning till vederbörande aflemnat ark. Detta bevisar, huru noga man följde sakernas gång. Då Thorild sedermera den 22 Dec. 1792 kallades till förhör, bars han in i hofrätten på folkets armar, så stor var hans folkgunst. Följande dagen, vid färden till och ifrån hofrätten, omgafs hans vagn, isynnerhet på Riddarhustorget, af en talrik menniskomassa, som ropade: lefve Thorild! bättre arrest åt Thorild! o. s. v. Dessa yttringar blefvo ej onyttiga, ty den anklagade fick genast en snyggare och sundare arrest uti Rådstuguhäktet, der vaktmästarens eget rum anvisades åt honom. Här tillbragte han alltså sin julafton, och de följande dagarne med att skrifva förklaringar till hofrätten eller frihetsqväden. Hans talrika vänner fingo snart obehindradt besöka honom. Den 22 Febr. har en af dessa antecknat: »Många besöka nu Thorild, som är ganska väl till mods. Han läser Seneca, Arnoldus och Rudbecks Atlantica. Emellanåt smäller han med en piska, på ett sätt som han lärt af en musikus Sebell, och påstår, att det gör en choc som är nyttig för ner-

---

den franska och nordamerikanska konstitutionen eller några deröfver författade reflexioner. Jfr Strödda Handlingar till Publicitetens historia i Sverige, II, 154 ff.

[6]) Jfr sid. 41 ff.

Digitized by Google

verna». Rättegången, som icke saknade sina komiska uppträden fortgick emellertid obehindradt. Ehuru ransakningen var i full fart, voro ännu bland hofrättens ledamöter flere, som ej hade läst den anklagade skriften. Då Thorild tillät sig något oskyldigt skämt häröfver, förklarade Drotset att han läst den. Thorild frågade: »och förstått den också?»

»Ja», svarade riksdrotset.

»*Det* är stort, att både *läsa* och *förstå*,» inföll Thorild.

Thorild dömdes af hofrätten att plikta med fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd, men detta straff skärptes af konungen till landsflykt under fyra års tid [7].

---

[7]) Jfr Atterbom, Siare och Skalder, V, 85 ff. Flere ställen i Thorilds skrift kunde verkligen förefalla de i *hans* skrifsätt oinvigde brottslige. Se här några utdrag derur: »De vanmäktiga bokstäfver, af hvilka man hopsätter tyranniska regeringslagar, kunna de ställas upp emot något af så gudomlig realitet, som Sanningar, eller Senor». — »Att i stället för folkets sanna öfvertygelse, kärlek och styrka, vilja grunda herraväldet på blotta tecken och ljud, är *alle Konungars* underbara förvillelse, som kommer af deras egen vishetslära, af sjelfva Politiken: hvilken är motsatsen emot Ärligheten, — eller en omätlig, än ryslig, än glänsande Lögn, helgad af Presterne, kallad gudomlig af de högste dårar och skälmar, tillbedd af en okunnig menighet.» — »Om den första och enda *sanna* Makt på jorden, som heter *Folket*, har jag *aldrig* i Verldens historia läst, att *någon Konung förmått göra sig ett begrepp*». — »Gode och ädle Furste, var Fäderneslandets Hjelte och Gud! Gör Sanningen till Lag! Se icke på *Former, Akter och Statuter!* Ty i själens grund erkänner ingen klok och ärlig man *någon annan* Grundlag, än det *mest Rätta*, enligt det *mest fria Bevis*. Tänk, i stället, på Sveriges ädla *Allmoge*, så vårdslösad af den galna Politiken, att den än i dag är i förståndet hedningar, i hjertat slafvar, i det borgerliga vildar, som lika lätt kunna hetsas *mot* som *med* en Regering.» — »Dessa fyra Rikets Stånd — visar icke vår historia, genom tidehvarf af våld, svek och elände, att de äro de fyra Rikets Obestånd? .. — Eröfra dessa fyra barbariska Nationer. Gör oss till ett Folk.» — »Gif icke äran åt Namn och Ljud: utan uppenbart åt Förstånd och Dygd. Gif oss då det allmänna Förståndets frihet; ärligen och rent: innan den med blod och

Digitized by Google

Rörande Armfeltska högmålsprocessen vilja vi äfven här anföra ett par drag, dem vi så mycket mindre torde böra förbigå, som de lifligt teckna den anda, hvilken herrskade i denna tids lagskipning.

Att upphofsmännen till dessa stämplingar, som hotade landets lugn och säkerhet, upptäcktes samt förföljdes med all lagens stränghet, derför torde ingen oväldig klandra Reuterholm och hans handtlangare, snarare borde de härför berömmas; deremot kan man ej neka, att det *sätt*, hvarpå denna märkliga rättegång fördes och flere af de anklagade bemöttes, vittnar om en hämndlystnad och förföljelseanda, hvilken kommer att

---

våld tages.» Thorild lemnade Stockholm d. 7 Mars 1793, samt inträffade i Köpenhamn d. 1 April samma år. Hans närmaste vänner, Philipsson, Enbom, m. fl., följde honom till Fittja, der en enkel festmåltid anrättades. Philipsson talade, Enbom qvad och Thorild sjelf — förtjuste alla med sin herrliga svenska deklamation. I denna lilla krets af afskedstagande vänner fanns *en*, som ej öfvergaf den biltoge; denna vän var en ung flicka, som följde honom i landsflykten, innan kort blef hans maka, och ännu, då detta skrifves, lefver uti hög ålderdom i Greifswald. — Thorild befordrades 1795 genom Reuterholms bemedling till professor och bibliotekarie i Greifswald, der han dog 1808. — Genom Thorilds afresa fick demokratien i Sverige en svår stöt. Den blef signalen till den sjelfständiga pressens förfall. Hertigen skrifver vid samma tid till rikskanslern: »Då jag härmedelst öfversänder de sista depescherna, får jag påminna om Philipssons afskickande till Wadstena och Nordenskjölds varnande att ej melera sig med att skrifva politiska orimligheter. Det vore väl kanske, att nyttja denna stunden, då alla dessa kanstöpare äro imponerade af deras konfraters Thorilds medfart; för öfrigt ha de order, som utfärdats i går rörande stadens säkerhet, verkat en god effekt och imponerat på de missnöjde; det är ibland godt att visa tänderne.» — Öfriga rättegångar, som i sammanhang härmed kunna nämnas, voro de, som anställdes mot prostarne Widén och Kjerrulf. Den förre hade skrifvit ett anonymt bref till hertigen, fullt af de gröfsta beskyllningar, samt dömdes derföre utaf hofrätten till döden, men fick tillfälle att rymma. Han lefde under landsflykten i Köpenhamn, hvarifrån han återkom under Gustaf IV Adolf samt erhöll ett stort pastorat. Kjerrulfs historia är deremot mindre känd.

Digitized by Google

sätta en outplånlig fläck på hertigens, Reuterholms och fleres af deras förtrognas statsmannarykte, en fläck, den häfden fåfängt söker att utplåna...

Fröken Rudenschöld har i sina efterlemnade anteckningar sjelf mästerligt tecknat denna grymhet, hvarför hon blef ett offer, hvadan vi vilja låta henne sjelf tala.

»Den 17 December,» säger hon, »blef jag, kl. 12 om natten, arresterad af Aminoff, öfversten för Lifregementets husarer. Med honom inträdde i min sängkammare (ty jag låg och var redan insomnad) justitiekanslern Lode, polismästaren Ullholm, en major Bratt, vakthafvande officern, polisbetjenter och en soldat med dragen sabel, som ställdes vid hufvudgården. Ullholm tog mina nycklar, öppnade alla mina lådor och skåp — men fann inga andra papper, än hertigens mångfaldiga och långa kärleksbref, skrifne i den mest ömkansvärda ton öfver min s. k. grymhet. Alla andra papper hade jag varit nog försigtig att låta bränna upp, så snart jag besvarat dem, utom klaven till chiffern, hvilken jag genom ett oförmärkt hål, gjordt på madrassen af soffan, instack och gömde. Sedan polismästarn tills kl. tre om morgonen förgäfves sökt öfver allt, aflägsnade sig alla, utom major Bratt, en dålig varelse, officeraren och soldaten. De ställde sig vid sängen, med ögonen fästade på mig; detta var mig obehagligt. Jag ville draga ihop mina gardiner, för att befria mig derifrån; det nekades mig. Jag bad då att få stiga upp, och anhöll länge att få vara allena denna minuten — men erhöll det ej annorlunda, än att soldaten skulle stå vid dörren.»

Den olyckliga fröken Rudenschöld fick till en början arrest på sina egna rum; men sedan hon vägrat att yppa hemligheten af klaven (hvilken hon redan förstört) samt angifva sina förnämsta medbrottslige, affärdades hon till samma arrest, der Anckarström hade varit innesluten. »När jag kom,» säger hon, »var polismästaren med 30 mans vakt emot mig. I rummet, fyra steg långt, fanns ingen säng, blott en trädbänk

Digitized by Google

och tvenne trästolar. Det föregafs, att man ännu ej hunnit föra dit något, ej en gång ved att uppelda rummet. Blott några träd lågo i ett hörn. När Ullholm gått, sade jag till officerarne:

»Om jag i denna kölden egde något att lägga öfver mig, skulle jag begagna denna trädbänk.»

»Se här min kappa,» sade den hederlige Helvig.

»Se här min surtout, att lägga inunder,» inföll den ej mindre beskedlige Lagerhjelm.

»Och med ett vedträd under hufvudet tillredde jag sålunda min bädd, på hvilken jag insomnade djupt, medan dessa ädelmodiga varelser sutto i blotta uniformsjackorna, helt förfrusna.»

Berättelsen om det uppträde, då polismästaren, förmodligen på regeringens befallning, med handklofvar och tumskrufvar hotade fröken Rudenschöld att bekänna, utgör en rörande episod i denna sorgliga historia.

Emellertid företogs ransakningen. Fröken Rudenschöld fortfor att bebo samma ohyggliga fängelse, der man nekade henne allt, som kunde förkorta tiden, till och med hennes hund och hennes arbete. Då hon anhöll om böcker till sin förströelse, skickade henne Reuterholm en — spinnrock!

Officerarne af vakten lemnade aldrig rummet, så att den olyckliga måste göra sin morgontoilett inom sina sparrlakan — en omständighet, som tvang henne att klippa sitt långa, sköna hår helt kort. Hon kallades ofta till förhör inför domstolen, som dock ej kunde finna några svårare bevis emot henne, förrän de Armfeltska papperen anländt.

Vid det första förhör, hvartill fröken Rudenschöld kallades, sedan dessa papper anländt, tilltalade henne riksdrotset med stränghet:

»Det är ej mera tid, att ni söker föra rätten bakom ljuset; här äro nu alla edra bref, som blifvit tagne af förrädaren Armfelt.»

Riksdrotset framdrog i detsamma en stor lunta med bref, som genomlästes, och hvilka fröken Rudenschöld

Digitized by Google

erkände sig hafva skrifvit, med tillägg likväl, att hon ej insåg, huru en enskilt brefvexling i chiffer, den ingen förstod, och som var utan namn, kunde fälla henne.

»Edert hufvud skall falla,» genmälte drotset, »men hertigen, alltid mild, vill åtminstone frälsa er olyckliga själ, den ni störtar i afgrunden, och har förordnat, att samma prestman, som beredde Anckarström till döden, skall gå äfven till er och väcka edert, oaktadt edert nedriga uppförande, förhärdade och sofvande samvete.»

»Dessa ord gjorde på den anklagade det förfärligaste intryck. Hon bet sig i läppen, för att ej förifra sig, men slutligen yttrade hon, drifven till det yttersta af detta lindrigast sagdt opassande tilltal:

»Håll upp, Ers Exellens, jag har redan för länge afhört ett tal, som förnedrar ert embete. För mitt politiska uppförande är jag ju kallad inför denna domstol, som skall döma det — och för mitt enskilta uppförande är jag blott ansvarig en Gud, som läser i alla hjertan och skall en dag döma mig och regenten med samma rättvisa.»

Knapt hade den olyckliga utsagt dessa ord, förrän hon föll till golfvet i de fasligaste konvulsioner, som räckte i tjugofyra timmar, och härrörde endast af det starka våld, hon gjort på sig sjelf.

De medel, som användes af makten för att inverka på domstolen och skärpa straffet för de anklagade, voro icke de ädlaste, och lyckades alltför väl. Emellertid röjde allmänheten ett så stort deltagande, isynnerhet för fröken Rudenschöld, att hertigen knapt vågade stadfästa hofrättens dom och döma henne till döden. Härtill kommo förböner af flera hertigens och den olyckligas gemensamma vänner, och hvilka förböner också kunna antagas hafva gjort sitt till att utverka en mildare bestraffning. Då saken den 22 September 1794 förekom till afgörande inför hertigens konselj, föreslog derföre rikskanslern Sparre, att fröken Rudenschöld borde fästas vid skampåle samt slita trettio par ris. Häruti instämde

Digitized by Google

Reuterholm, hvars åsigt sannolikt uttrycktes i rikskanslerns yttrande. Men prins Fredrik, som äfven bevistade konseljen, blef häröfver så uppbragt, att han steg upp och förklarade med häftighet, under det han slungade stolen i väggen:

»Antingen skall min bror köra utur sin konselj nedriga menniskor, som hysa sådana tankar, eller också bevistar jag den ej mera.»

Med hertig Fredrik förenade sig riksdrotset i att yttra betänkligheter, men hertigen skall hafva svarat på sin broders hot:

»Om min bror ej vill bevista konseljen, éger han frihet att gå derifrån.»

I detsamma afträdde hertig Fredrik. Med honom följde riksdrotset; men som denne sednare emellertid hade förklarat, att trettio par ris vore stridande mot lag, vågade man ej skrida till denna ytterlighet, och fåfängt begärde rikskanslern, att fröken Rudenschöld måtte åtminstone få *ett* slag. Det var detta utomordentliga nit för lagens helgd, som åt rikskanslern förvärfvade namnet »*ris-kanslern*» — ett namn, hvarunder han blifvit odödlig. Vi känna redan arten af det straff, hvartill hofrättens och högsta domstolens dom öfver fröken Rudenschöld af hertigen förändrades.

Ändtligen nalkades den dag, som var bestämd för hennes schavottering. »Kl. 11 f. m.,» säger hon, »återkom major Silfverhjelm att hemta mig. Med samma häftighet, som jag hitintills gått, sprang jag nu utför trapporna och befann mig på gatan, innan vagnen hunnit följa mig, och på detta sätt genombröt jag spetsgården, formerad af Svea gardes regementet. Inkommen derinom stannade jag med häpnad, då jag blef varse skampålen, och hela torget — husen, taken, till och med skorstenarne — fulla af folk. Alla stodo så tysta, att man kunnat höra andedrägten. Soldaterne, som lutade sig på sina gevär, snyftade helt högt. Min styrka hade

Digitized by Google

öfvergifvit mig. Knapt förmådde jag uppstiga på trappstegen till pålen, der min dom ånyo upplästes inför hela allmänheten. Då det var gjordt, kände jag med rysning en grof hand, som tog mig i axeln och ville rycka halsduken af mig. Hastigt vände jag mig om — det var rackardrängen, med jernhalsbandet färdigt att sättas om halsen. — Jag gaf till ett rop och kastade mig framstupa utföre trapporna samt nedföll afdånad»[8]).

Om man förfarit med nog mycken skoningslös stränghet mot den olyckliga fröken Rudenschöld, som dock var en svag qvinna, vilseförd och förledd af lidelsen, så rönte deremot hennes medbrottsling, köngl. sekreteraren Ehrenström, ett bemötande, hvars menskligket måste erkännas. Han förskonades från dödsstraffet, det

[8]) Här sviker frökens minne henne något. En trovärdig anteckning meddelar deremot följande beskrifning på sjelfva schavotteringen. - »Då fröken kommit till midten af schavotten, framdrog bödeln halsjernet; men hon ryste tillbaka och bödeln fällde händerna, hvarpå hon fick ställa sig utan halsjern framför pålen. Blek och tillintetgjord af förödmjukelse och skam kunde hon endast 20 minuter uthärda detta förfärliga skådespel. Hon nedföll afdånad, samt bortfördes såsom död.» Fröken R. vistades på Stockholms spinnhus till uti Juni 1796, då hon rehabiliterades samt erhöll tillstånd att fritt bo på Gottland, der en kungsgård anvisades henne jemte det hon fick af hertigen en pension på 600 R:dr. Sedan hon lemnat en formlig förbindelse att ej utan hertigens tillstånd lemna ön, afreste hon till Gottland, samt tackade regenten i bref från Wisby d. 4 Juli 1796 för denna hans godhet emot henne. Jfr Bih. I. Den första akt, Gustaf Adolf undertecknade, då han tog emot regeringen, var fröken Rudenschölds befrielse. — Jfr om allt det ofvanstående rörande rättegången mot fröken R. och hennes medbrottslige: frökens Memoirer; Gömdt är icke Glömdt, IX, 9 ff.; en artikel uti Journalen 1832, N:o 297 ff., samt Barfods Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållanden 1788—1794, sid. 162 ff. — Reuterholms hämndlystnad framlyser tydligt genom följande rader, dem han skref till rikskanslern kort före saken upptogs af högsta domstolen: »Nu om några dagar förekommer saken öfver de brottslige hos högsta domstolen, och jag hoppas hofrättens skandalösa uppförande skall blifva rättadt.»

Digitized by Google

han likväl enligt lagens bokstaf förtjenat, och det, såsom man har föregifvit, på Reuterholms egen förbön [9]).

En icke ovigtig episod ur denna märkliga rättegångshistoria är ransakningen med general Toll. Han hade, såsom vi erinra oss, erhållit del af Armfelts planer, men afstyrkt dem, ehuru han ej underrättat regeringen om dem. Detta sednare lades honom nu till last, hvarföre han i Februari 1795 kallades att inställa sig i Stockholm, för att stå till ansvar inför Svea hofrätt för de bref han skrifvit till Armfelt.

Då Toll inträdde i fängelset, gaf hans skämtsamma lynne sig luft, och när han, omgifven af vakt, trädde öfver tröskeln, hörde man honom ur Holbergs »Peders Paars» på sitt eget öde lämpa strofen: »*Saa Paars med vis Honneur i Daarekisten kom.*»

Ransakningen, som dagen derefter begyntes, blef nu hvarken vidlyftig eller brydsam. Tolls förseelse tycktes ligga temligen i dagen, så snart man ställer sig strängt på bokstafvens ståndpunkt, ehuru vi just ej finna oss befogade att så synnerligen klandra hans uppförande. Den allmänna åklagarens slutpåstående mot Toll blef derföre ganska strängt. Det yrkade förlust af lif, ära och

[9]) Gustav Mauritz Armfeldts Landsverrätherei, s. 188. Skrift, utgifven på Reuterholms föranstaltande samt af hans handsekreterare Mandorff öfversatt på Svenska. Reuterholm skrifver (a. st.) till Sparre, d. 14 Juli 1795: »Grace åt Mandorff för öfversättningen af Armfeltska Äreminnet såsom ett vederlag för dess möda och risk med detta skabrösa arbete.» — Den 8 Oktober 1794 undergick Ehrenström det honom ådömda skamstraff, hvarefter han genast affördes till Carlstens fästning. — Ehrenström, Aminoff och de öfrige för deltagande i Armfelts sammansvärjning till fästning dömde sattes på fri fot i Juni 1796, vid samma tid som fröken R. skickades till Gottland. Man förutsåg, att detta i alla fall skulle ske d. 1 November, och Reuterholm, som hade planer att bibehålla sig vid riksstyret, fann härför tjenligt att genom dylika åtgärder minska det hat, han isynnerhet hos det Gustav. partiet hade ådragit sig genom sin stränghet.

Digitized by Google

och gods. Sedan det den 4 Maj 1795 blifvit uppläst för honom inför Svea hofrätt, yttrade Toll med en förundransvärd sinnesnärvaro, som på alla de närvarande gjorde ett lifligt intryck: »Öfver mitt lif dömer den Allsmäktige, öfver min ära historien, och ett godt samvete är den enda egendom, jag under en långlig kronans tjenst förvärfvat.»

Toll dömdes af hofrätten sitt embete förlustig och att hållas tvenne år på fästning. Denna dom stadfästades af konungen, som bestämde Wismar till Tolls förvisningsort [10]).

Utrikes departementet styrdes enväldigt af Reuterholm, som stod bakom Sparre, hvilken egde namnet af utrikes minister. Fred och säkerhet voro ledstjernorna för den förstnämndes yttre politik — ett mål som han med be-

[10]) Toll afreste den 29 Juli 1795 till Wismar, der han genom hertigens enskilta föranstaltande fick bebo kommendantens, generalmajoren von Hintzensterns, eget hus, samt erhöll tillåtelse både att promenera och jaga. I Juli 1796 återfick han genom Reuterholms försorg sin frihet och återvände till Sverige. Då han första gången efter sin hemkomst visade sig på hofvet, gick han rakt på Reuterholm, slöt honom ömt i sin famn, samt yttrade högt, så att alla kringstående hörde det: »Jag vet, att hvad mig öfvergått, skett emot Eders Exellens' vilja, och att det är E. Ex. jag har att tacka för min frihet.» Reuterholm stod som slagen af åskan, yttrar vår sagesman till denna anekdot, och hofmännen beto sig i läpparne, för att dölja sitt löje. Dessa Tolls ord omtalades mycket då för tiden såsom ett drag af hans finhet och satiriska lynne. Hvad vi nu efteråt äro i tillfälle att upplysa, det är att Reuterholm vid det tillfälle, då han dömde Toll, liksom vid flere dylika, med en hemlig ovilja såg sig nödsakad att vara sträng och låta rättvisan hafva sin gång. Han skrifver (a. st.) till rikskanslern: »I dag i konseljen afgöres min olyckliga kusins sak, och jag skyndar nu att kläda mig, för att äfven öfvervara den. Försynen har satt mig i den underliga positionen, att böra qväfva alla egna känslor, ja till och med blodets röst. Jag lyder, men som menniska med smärta. Dock Gudi lof, detta profvet är nu snart allt, och sedan *lugn* och *hvila* — om Gud så behagar.» — Jfr i öfrigt Biograf. Teckning af Toll, I, 64 ff. samt ransakningsprotokollerne uti rättegången rörande Toll.

Digitized by Google

slutsamhet och kraft behöll i sigte, under det nästan hela Europa befanns inveckladt i ett blodigt krig. De medel, som användes för att skänka landet dessa frukter af fredens välsignelser, voro i hans öfvertygelse afpassade efter det ändamål, som åsyftades. Förbindelse med Frankrike och giftermål emellan den unga konungen och storfurstinnan Alexandra var den talisman, hvarmed han alltid sökte att besvärja de stormar som hotade [1]).

---

[1]) Reuterholm och Sparre, länge så såta vänner, blefvo slutligen oense, då den förre (sommaren 1796) sjelf skötte rikskanslerns tjenst, mottog ministrarne, o. s. v. Orsaken till denna söndring synes hafva varit Sparres obenägenhet för den Ryska alliansen, hvilken då var i görningen, såframt man ej får antaga, att Reuterholm genom egen handläggning af affärerna ville skaffa sig skicklighet att mottaga det förtroende, han väntade af den nye konungen. — Efter Engeströms afresa tillsattes ej hofkanslers-embetet. Rosenhane var kabinettssekreterare sedan 1792, men synes ej hafva varit persona grata hos Reuterholm. Denne skrifver till Sparre vid ett tillfälle: »Hvad Rosenhane är förbannadt lärd!» Bland de yngre tjenstemännen i kabinettet befunno sig baron Hans Hjerta. Hans chef, rikskanslern, var ett beständigt föremål för Hjertas satiriska qvickhet. Såg Hjerta sin chef i Oeil de Boeuf, så föddes epigrammet:

»Ej något är, som ej kan fela.
Melanderhjelm uti mathesen svår,
Att i en del ej finnas kan det hela;
Men vi i Oeil de Boeuf dock se vår rikskansler.»

Eller kräfde man af den unga mannen ett äreminne öfver Tessin, svarade han med ett impromptu:

»Visst uti något vittert gille
Tessin jag gerna prisa ville;
Men huru komma der ifrån
Hans stenstil och hans fosterson?»

Hjerta kände ej någon trefnad inom kabinettet, som han 1795 lemnade och ingick följande år i Justitie-revision. Jfr bref från H. Hjerta till L. v. Engeström 1792—1796. E. S. — Rörligheten inom diplomatien såsom inom alla öfriga förvaltningsgrenar var under förmyndarestyrelsen ganska stor. 1795 skedde en omflyttning af nästan hela Sveriges diplomatiska kår. Se Stockholms Posttidningar d. 29 Aug. 1795. Det var i anledning häraf som Reuterholm kort förut skref till Sparre: »Sedan bör hela Diplomatien dansa slängpolska, som projek-

Digitized by Google

Inom *krigsförvaltningen* rådde en ovanlig, till en del berömvärd verksamhet. Isynnerhet i denna förvaltningsgren spardes ingalunda på nya inrättningar och förbättringar. Flere af dessa förändringar voro ganska vigtiga, samt bibehålla ännu i dag sitt värde, såsom upprättandet af en krigsakademi på Carlberg, af det ridande artilleriet, m. m.; andra synas deremot hafva varit mindre nödiga. Man klagade äfven allmänt öfver mindre rättvisa vid befordringar så uti denna som öfriga grenar af statsförvaltningen [2]).

---

teradt är.» Om en uppgift är sann, som förekommer i Gömdt är icke Glömdt, I, 24 f., skedde under förmyndarestyrelsen följande ombyten i den högre embetsmannahierarkien: I rikets kollegier och hofrätter förordnades 16 presidenter; inom civilen 2 öfverståthållare och 3 underståthållare, samt 19 landshöfdingar; inom militären 3 general-guvernörer, och 43 öfverstar, o. s. v. Detta inom en så kort tidrymd anmärkningsvärda förhållande härledde sig troligen från Reuterholm, som för ett nytt regeringssystem insåg behöfligheten af nya organer. Denne regentens förste gunstling besvärades äfven af ett lynne, som gjorde det nästan omöjligt för honom att länge lefva i fred med folk: han var, för att vara statsman, alltför personlig, misstänksam och mystisk. Också ådrog han sig slutligen ett nästan allmänt hat. Jfr längre ned.

[2]) Genom Generaladjutants-expeditionens inrättande (1792) skiljdes arméens kommando- och civilmål för beständigt ifrån hvarandra. General-adjutanter för arméen voro under förmyndarestyrelsen Schwerin (se ofvan sid. 26), friherre Bror Cederström (från Jan. 1793 till 18 Juli 1796) samt öfversten, friherre Wilhelm Bennet. Statssekreterare för krigsärenderna under nämnde tid förra krigsrådet Numers. — De vigtigaste förordningar inom militären voro utom de ofvannämnde: Accordsreglemente för arméen (af d. 30 Juni 1793); Reglemente för kavallerierna (d. 8 Apr. 1793); D:o för Infanteriet (d. 29 April 1795); Krigsartiklar för arméen och flottorna (d. 6 Maj 1795); Storamirals-embetets upplifvande i Carlskrona (d. 16 Aug. 1794), förutan en otalig mängd uniformsförändringar. — Cardell och Helvig hade isynnerhet förtjensten af den nya organisationen utaf artilleriet. — Rörande den öfverklagade frånvaron af rättvisa vid befordringar äro vi för ögonblicket endast i tillfälle att upplysa, det Reuterholm, i öfrigt en i visst afseende oväldig man, var synnerligen svag för sina anhöriga

Digitized by Google

Rörande *finansernas* tillstånd och förvaltning äro vi dessvärre ej i tillfälle att lemna så fullständiga och noggranna underrättelser, som vi för ämnets vigt och hittills outredda beskaffenhet skulle önskat; vi skola dock derom i korthet meddela hvad som kommit till vår kännedom, och som med planen för innevarande arbete kan finnas förenligt.

Bankens tillstånd fortfor att vara blomstrande, ehuru arten af denna blomstring föga öfverensstämde med ändamålet för en dylik inrättning. Bankosedelstocken nedtrycktes årligen, så att den slutligen närmade sig eller föga öfversteg värdet af hela bankens metalliska kassa. Å andra sidan egde banken betydliga tillgångar uti diverse lån på pant och fastigheter samt innestående fordringar hos flere publika verk [3]).

---

och vänner. Så framdrog han sin bror, friherre Axel R., som 1792 var lagman i Finland, till landshöfding (d. 27 Nov. 1792), ledamot af högsta domstolen (1 Maj 1793), president i Göta hofrätt (d. 27 Mars 1794) samt slutligen (d. 12 Jan. 1795) till president i statskontoret. Denne R. var liksom brodern *aristokrat* från topp till tå. Det är om honom som Hans Hjerta skref till sin vän Benjamin Höjer: »Hos Tavelin kom på e. m. landshöfding R., broder till Rikets Herre. Han talte om franska affärerna det dummaste jag hört. Jag encouragerade honom med utfall mot Sansculotterna, och han fick slutligen så stark aristokratisk diarrhé, att jag fruktar för hans politiska tarmar.» Bland öfrige R:s anhöriga, som gjorde en hastig lycka, voro hans begge kusiner Gyllenstjernorna, af hvilka den ene blef landshöfding i Halland, den andra fick ett artilleri-regemente. Justitiekanslern Lode hade också endast sin vänskap för R. att tacka för sin lycka. Vi anmärka här endast, att man i en envåldig stat neppligen kan vänta sig annat än godtycke vid embetens bortgifvande. Der intet ansvar finnes, finnes sällan någon rättvisa! — Jfr i öfrigt rörande de förnämsta åtgärder inom förvaltningen: H. K. H. Hertigens af Södermanland underdåniga Berättelse om Rikets tillstånd, gifven till Kongl. Maj:t på Rikssalen d. 1 Nov. 1796, då Kongl. Maj:t sjelf emottog rikets styrelse. Införd i Strödda Handlingar till Publicitetens historia, I, 1 ff.

[3]) Rörande denna detalj, hvilken vi föreställa oss endast kan vara af något intresse för forskaren och den egentliga finans-

Digitized by Google

Riksgäldskontoret, jemte de deraf beroende verk, General-diskontkontoret samt Riksgälds-diskonten, hvilka nästan voro de enda förläggarne för näringarne, förvaltades deremot med vida mera urskiljning, samt på ett sätt, som bättre öfverensstämde med idéen af en bank, ehuru riksgäldskontoret från början var långtifrån ämnadt att fungera som en sådan. Riksgäldssedelstocken ökades årligen med en ansenlig summa, hvartill den sedan 1792 kontoret nästan *ensamt* förbehållne diskonteringsrätt med kreditsedlar ej minst bidrog. Agiot mellan Riksgälds- och Bankomynt höjdes väl såsom en följd häraf de första åren af förmyndare-styrelsen, men 1795 och 1796 nedgick det åter till 10 procent, förnämligast, som det synes, i följd af de goda skördar, som inträffade, och af gynnande handelsförhållanden. Emellertid skedde årligen ganska betydande afbetalningar på så väl den inländska som utländska skulden, hvarför riksgäldskontoret häftade [4]).

mannen, hänvisas till de bekanta verken af Schwerin och Skogman.

[4]) Riksgäldssedelstocken, som 1793 var 11,342,000 R:dr, hade 1795 stigit till 14,639,983; 1796 befanns den utgöra 15,453,948 R:dr. Agiot mellan Riksgälds och Banko, 1793 14 procent, steg följande året till 22 procent, hvaremot det de följande åren föll på sätt vi sett (se texten). — Den af rikets ständer vid riksdagen i Gefle garanterade riksskulden utgjorde 29½ millioner R:dr. Jfr föregående del, sid. 191. Vid 1795 års slut befanns denna skuld utgöra något mindre än 28 millioner, alltså hade under dessa år en och en half million af riksskulden blifvit afbetalte. Förmodligen afbetaltes i förhållande det följande året, så att man kan antaga att omkring 2 millioner af den utaf riksgäldskontoret förvaltade statens skuld afbetaltes under förmyndarestyrelsen. Detta är ett ganska vackert resultat utaf denna regerings omsorger och bemödande för nationalvälståndet. Må ingen förglömma detta faktum, då man upphäfver sig till domare öfver hertigens förvaltning! De närmare uppgifterna och bekräftelserna härpå återfinner läsaren uti Revisorernas i Riksgäldskontoret Berättelser af år 1796 och 1799. Jfr äfven utdrag ur Bref från en af Riksgäldskontorets Fullmäktige, Johan v. Engeström, till sin broder L. v. Engeström, E. S.

Digitized by Google

Den tafla, vi ega att framställa öfver *Statsverkets* tillstånd och förvaltning, är väl ej så tillfredsställande, som den öfver de begge förutnämnde penningeverken; men detta hade åter sina särskilta, giltiga orsaker. Vi tro väl ej, att någon med skäl kan klandra hertigens styrelse för att hafva varit slösande med de allmänna medlen; snarare skulle vi tro, att denna förvaltning borde med något skäl erhålla sitt förtjenta loford för den hushållsaktighet, den i flere afseenden röjde; den förökade skuld, som förmyndarestyrelsen åsamkade statsverket, bör derföre tillskrifvas andra orsaker. De flere tillfälliga inkomster, som hertigen fick uppbära, motsvarade ej de utomordentliga utgifter, som de oupphörliga ansträngningarne för försvarets upprätthållande och fredens bibehållande kräfde. Men alldenstund den summa, hvarmed riksgäldskontoret minskade riksskulden, betydligt öfversteg den, som utgjorde tillökningen af den skuld, hvarför statsverket häftade, så minskades i sjelfva verket *den totala riksgälden* under denna period icke så obetydligt [5]).

---

[5]) Statsverkets skuld, då hertigen mottog regeringen, utgjorde nära 3 millioner. Jfr föregående del, sid. 191. Den 1 Nov. 1796 befanns denna skuld ökad med 627,000 R:dr. Detta var visserligen ett obehagligt förhållande, men kunde knapt vara annorlunda. De personer, som hade statens finanser om händer, voro visserligen, isynnerhet de första åren af förmyndarestyrelsen, ganska skickliga finansmän; men emot Reuterholms envishet, herrsklystnad och oerfarenhet uti dylika ämnen kunde de föga uträtta. Statssekreterare för finansärender var Mathias Rosenblad, som i allt leddes af den utmärkte friherre C. E. Lagerheim. Rosenblad säger sjelf i sina efterlemnade anteckningar om L.: »Vördade vän! Du har med godhet upplyst, med vishet vägledt mig. Dig har jag att tacka för alla mina kunskaper om finanserna, handeln och slöjderne.» L. var själen i den 1792 nedsatta Statsutredningen (jfr sid. 28), men de förbättringar, han föreslagit, hade vunnit föga bifall af regeringen. Bref från L., Bib. I. Statsutredningen upplöstes i Mars 1794, hvarefter L. d. 27 Mars samma år befordrades till vice-president i statskontoret. L. hade nu kommit på sin rätta plats, men redan i Nov. sistnämnde år nödgades han

Digitized by Google

Vi beklaga till en del, att utrymmet och planen för denna bok ej medgifver oss, att öfver denna tidens

---

begära afsked, som Rosenblad påstår, emedan hans stränga ordningsanda ej behagade regeringen. Efter Ehrenbills död i Jan. 1795 (E. hade sedan d. 8 Aug. 1792 varit president i statskontoret), förordnades den allrådande gunstlingens broder, friherre Axel Reuterholm, till president i statskontoret, som sedermera styrdes af honom och Lode, hvilka begge, säger Rosenblad, ledde gunstlingen i de fleste ärenden, som icke voro politiska eller militära, och »ingalunda voro fria för egennytta.» Med allt detta får man ej förneka hertigens och Reuterholms förtjenster om finanserna. Flere besparingar infördes i den öfverflödiga hoflefnaden. Jfr Cirkulär till öfverståthållaren och samtlige landshöfdingarne i Sverige och Finland, Stockholms slott d. 1 Juli 1793, infördt i Inrikes Tidningar samma år, N:o 80. — Den uti statskontorets namn upptagne statsskuldens ökande hade, såsom antyddes, också sin orsak uti flere för förmyndareregeringen egendomliga förhållanden. Härom upplysa de i Kongl. Statskontoret förvarade sammandrag af Riksstaten för 1795 och 1796. Det heter uti den sistnämnde: »Enligt den af Statsutredningen skedde närmare uppgift häftade statsverket vid Högstsalig kung Gustaf III:s död för en skuld af 2,341,524 R:dr, hvilken väl till större delen sedermera blifvit betald; men då behofven för Defensionsverken, Flottorna, Arméens beklädnad, Tross och utredning, krut och saltpeterverken och isynnerhet fredsverkets underhållande med Barbareskstaterne, samt Convojerings-kostnaden och Örlogsflottans sjöutrustning år 1795 och innevarande år erfordrat större utgifter, än Statens vanliga inkomster, så befinnas skulderna nu uppgå till en summa af 3,036,027 R:dr,» o. s. v. De medel, som influtit till regeringen genom subsidier från Ryssland och Frankrike (jfr sidd. 54 och 148), frivilliga sammanskott till örlogsflottans utrustning 1794, lyftandet af kreditifvet i Riksgäldskontoret till bestridandet af 1796 års krigsrustning (stort 700,000 R:dr) samt genom lån i Hamburg, m. m. — dessa medel utgjorde visserligen tillsammantagne betydliga summor, men i förhållande till de ännu större utgifterna lära de ej förslagit. Att de riktigt blifvit använda, det har man skäl antaga deraf, att så väl hertigen som Reuterholm skiljdes *fattige* från Regeringen. Jfr följande del, sjunde kap. Skånska lägret 1795 och resan till Petersburg kostade sannolikt också betydligt. — Om man i något afseende skulle kunna förebrå hertigen för slöseri med allmänna medlen, så vore det för de talrika extra löner och

Digitized by Google

handels- och näringsförhållanden sprida så mycket ljus, vi för ämnets vigt och intresse i öfrigt skulle önskat.

---

pensioner, hvarmed han försåg flere embetsmän. Jfr Punkter, om hvilka Kongl. Maj:t i Nåder velat Riksens Ständer underrätta, Stockholm 1800, samt Gömdt är icke Glömdt, I, s. 23 ff. Bristande grannlagenhet vid användandet af statens tillgångar röjer det också, att kungsgårdar bortgåfvos på arrende, oaktadt de ej blefvo ledige till nytt arrende förrän långt efter den 1 Nov. 1796. Jfr Konseljprotokollerna 1792—1796 uti Kongl. Riksarkivet. — I sammanhang härmed vilja vi omnämna ett oskick, som egde rum de sista dagarne af förmyndarestyrelsen. Händelsen i Petersburg och Reuterholms förestående afgång, hvilken man ansåg blifva en nödvändig följd deraf, väckte fruktan och allarm hos alla minderårighetsstyrelsens anhängare. Man föresåg en omstjelpning i den högre embetsmannapersonalen, och sökte derföre att genom accorder och byten före d. 1 Nov. skaffa sig andra tjenster än dem, man förutsåg man skulle förlora. Detta äflande vann en sådan utsträckning både i militären och civilen, att statssekreterarne ej fingo ro om nätterna. En viss öfverstelöjtnant, friherre H., som galopperat omkring på tre regementen, kom slutligen om natten åter tillbaka till statssekr. Numers för något nytt krångel och bad honom mycket om ursäkt för det förnyade besvär, han förorsakade honom. »*Jag ber, för all del inga komplimenter,*» svarade Numers. »*Jag anser mig här som hållkarl, och skyldig att skaffa resande fort.*» — På annat sätt ansåg sig deremot statssekr. Rosenblad böra vid samma tillfälle gå tillväga. Han yttrar: »Stor var trängseln af dem, som med otålighet sökte begagna sig af de återstående få ögonblick af den afträdandes makt. Flere uppviste sista dagen för mig påtecknade bifall å ansökningar om förmåner; men då jag dem icke föredragit, vägrade jag derå expedition, och lemnade e. m. ingen företräde.» — En ryktbar episod i denna tidens finanshistoria bildar rättegången mot förre ministern, grefve E. Ruuth. Denna historia är mycket dunkel, samt synes ännu ej hafva blifvit fullständigt utredd. Vi skola dock meddela det vigtigaste deraf, som till dato blifvit bekant. R. synes ej hafva fått någon ordentlig decharge för sin förvaltning utaf Gustaf III. Jfr föregående del, sid. 186. Det var isynnerhet omkring 300,000 R:dr, som han ej med ordentliga qvittenser af konungen kunde styrka sig hafva redovist. Saken förekom inför Statsutredningen 1792 och 1793. Ruuth anmodades att för utredningen visa original-qvittenserna uppå dessa medel; men som dessa reversaler voro hemliga, samt skulle, i fall

Digitized by Google

Vi skola dock ej underlåta, att deraf upptaga det mest karakteristiska och intressanta, som inom nämnde förvaltningsgrenar under nämnde tidskifte af styrelsen förehades och uträttades.

Detta var ej så obetydligt. Hertigen och Regeringen i allmänhet lifvades i visst afseende af ett uppriktigt och välberäknadt nit för landets upphjelpande i socialt och ekonomiskt hänseende. Härom vittna de talrika kommitéer, som i detta ändamål nedsattes, ehuru resultaterna af deras verksamhet, såsom ofta plägar vara fallet, ej motsvarade hvad man kunnat önska eller hoppas.

Fäderneslandet hade, genom den förra styrelsens krigsplaner och slöseri med de allmänna medlen, blifvit försänkt i en statsskuld, större än den som förefanns i

---

de blifvit kände, komprometterat flere personer, som deri framträdde såsom bestuckne, o. s. v., vägrade han det, samt bad Reuterholm och Oxenstjerna vidimera ett utdrag derur, hvilket han visade. Emellertid upptäcktes de Armfeltska papperen, hvari ett bref från Armfelt lärer funnits, hvari följande strofer skola förekommit: »Bed Ruuthen, den skälmen, komma ihåg, att det var jag, som på dess decharge afskref, efter sal. konungens död, denne Herrens namn på en ruta och erinra honom hvad han derför bör vara mig skyldig.» Ärendet remitterades härefter till Kammar-rätten, som ånyo uppmanade R. att presentera de nämnde original-reversalerna. Men nu sade han att de blifvit honom frånstulne under en resa till Skåne förlidet år. Reuterholm, som misstänkte att det under denna uppgift låg något bedrägeri, tog tillbaka sin vidimation, som han endast vilkorligt förklarade giltig. R. dömdes derpå både af kammar-rätten och högsta domstolen att betala ifrågavarande summa. Då Gustaf Adolf tillträdt regeringen, begärde Ruuth att få framlägga de originaler, man ofta begärt, men han ansett sig ej kunna lemna. Det skedde. 209,000 R:dr kunde han styrka med dubbla qvittenser af konungen. Konungen frikände honom dock från att betala resten. Jfr Biogr. Lex., art. Trolle Wachtmeister, XVII, 355 ff. Många, som borde vara sakkunnige, ansågo Ruuth ej oskyldig. L. v. Engeström säger t. ex. i en efterlemnad anteckning: »Min öfvertygelse är, att Ruuth haft sin kassa tillsamman med kungen, och deraf tagit hvad som behöfdes, alltid i hopp att vinna på sina talrika utvidgade spekulationer, hvilka merendels misslyckades,» o. s. v.

Digitized by Google

Carl XII:s tid [6]); folket var nedtyngdt af Skatter långt utöfver hvad det billigtvis borde och kunde bära; den allmänna och enskilta krediten var såsom en naturlig följd af alla dess missförhållanden i lägervall. Sådan var rikets Ekonomiska ställning, då hertigen öfvertog regeringen: i sanning en högst bedröflig ställning!

Hos styrelsen saknades, såsom antydt är, icke god vilja att så vidt möjligt afhjelpa flere af dessa olägenheter; men dessa voro för stora, tiden som man hade sig förelagd för kort, för att några vigtigare resultater af alla dessa välmenta bemödanden skulle kunnat hinna visa sig.

Regeringen började, såsom vi kanske erinra oss, med att infordra upplysningar från landshöfdingarne rörande sättet att upphjelpa rikshushållningen [7]). Denna åtgärd åtföljdes kort derefter af en likartad, som afsåg att inhemta upplysningar i samma väg utaf kunnige landthushållare i riket [8]). Så snart de upplysningar och betänkanden, man i följd häraf väntade, hunnit inflyta, nedsattes i hufvudstaden d. 26 Februari 1793 en stor Kommité, som erhöll uppdrag, att med ledning af dessa upplysningar föreslå utvägar till Hushållningens förbättrande i hela riket [9]).

---

[6]) Föregående del, sid. 191.

[7]) Sid. 12.

[8]) Genom Cirkulär af d. 3 Sept. 1793.

[9]) Denna kommité var besynnerligt sammansatt — en förening af allt hvad som tillhörde oppositionen under Gustaf III:s tid. Ordförande: riksdrotset grefve Wachtmeister; ledamöter voro: grefve Brahe, f. d. riksrådet Liljencrantz, presidenten i Bergskollegium friherre Ridderstolpe, general Düwall, friherre Stjerneld, hofkanslern L. v. Engeström, just. kansl. Lode, vice presidenten Stjerngranat, landshöfdingarne Carpelan och A. Reuterholm, Envoyén Celsing, öfverstarne friherrarne Adelsvärd och von Lantingshausen, lagman G. Reuterholm, professor D. v. Schulzenheim, Clas Frietzky, öfverhofpredikanten Flodin, kyrkoherden Asplund, hofpredikanten Murray, lektor Eberhardt, direktör Grill, kommerse-rådet Arvidsson, banko-sekreteraren Schröder, Sekreteraren Runeberg, Inspektoren öfver mått, mål

Digitized by Google

Vi känna ej resultaterna af denna kommités verksamhet. Vi tro ej, att de blefvo betydliga. Emellertid ålåg det styrelsen, att gå raskare till verket, samt att söka på förhand afhjelpa de största bristerna och svårigheterne i den allmänna hushållningen.

På samhällets höjder fattades vid denna tid ej mod och beslutsamhet, hvilka tvenne lyckliga egenskaper och förtjenster i förening med den goda vilja, hvarom vi redan talat, alltid skäligen borde kunna antagas uträtta något. Detta blef också fallet.

För att sätta regeringen i stånd, att småningom afbörda den oerhörda statsskulden och såsom en följd deraf minska skattebördorna; för att kunna någorlunda moderera varuprisen, hvilka genom en stor export och 1794 års missvext röjde en ständig benägenhet att alltför starkt tillvexa, till stort mehn och skada isynnerhet för de fattigare klasserne; samt i allmänhet för att befordra national-välståndet, utfärdades en mängd mer eller mindre kloka och välberäknade författningar, hvilka ej blefvo utan betydande verkan. De förnämsta af dessa författningar, som här förtjena att minnas, voro: förordningen till hämmande af yppighet och öfverflöd [10];

---

och vigt Plantin, ekonomi-intendenten Fischerström, grosshandlar Schön, ålderman Westin, fullmäktige vid riksgäldskontoret bönderne Olof Ekström och Knut Persson. — Hvem ser ej, att detta var ett litet utkast till Riksdag med sina fyra stånd! Skada att vi ej fått se Protokollerne öfver dessa sammanträden, hvilka helt visst voro ganska märkliga! Jfr Inrikes Tidningar för år 1793, N:o 35.

[10]) Utfärdades d. 1 Jan. 1794, sedan en kommité förut (d. 19 Febr. 1793) blifvit nedsatt i och för utarbetandet af nämnde förordning. Ordförande i denna kommité var Liljencrantz, ledamöter: L. v. Engeström, Lode, kommerserådet C. E. Lagerheim, kammarrådet Wanberg, lektor Eberhardt, sekreteraren Runeberg, grosshandlaren Berg och Olof Ekström Förmodligen var Liljencrantz eller Lagerheim redaktörer af förordningen. Vi inlåta oss här ej i frågan rörande befogenheten och vigten af dylika förordningar: vi vilja endast ej förneka deras inflytande på vexelkursen och handelsbalansen, m. m. En sednare tids stigande upplysning och förmångfaldigande af

Digitized by Google

förbud mot utförsel af spanmål [1]), mot salubränning och försäljning af bränvin på landsbygden [2]), m. m. Den gynnsamma utrikes handelsställningen, som var en följd af regeringens kloka fredspolitik under ett nästan allmänt Europeiskt krig, utöfvade också det mest helsosamma inflytande på både de allmänna och enskilta affärernes upphjelpande. Genom följande hastiga öfverblick utaf resultaterne af alla dessa samfälta bemödanden skola vi lätt kunna öfvertygas om deras värde.

---

utvägarne till nationalvälståndets upprätthållande torde göra dylika medel öfverflödiga. Ifrågavarande förordning gick isynnerhet derpå ut, att förbjuda bruket och nyttjandet af sidentyger och kaffé. Man såg i följd häraf den under Gustaf III uppkommande öfverdrifna lyxen något aftaga. Hvad kaffeförbudet beträffar, måste det snart återtagas (d. 24 Nov. 1794). Motståndet emot afläggandet af denna dryck var för allmänt, och regeringens förbud åtlyddes ej! Regeringens goda afsigt med kaffeförbudet torde dock ej böra förnekas, då man erinrar sig, att denna dryck kostade riket årligen 13 tunnor guld! Ett skålpund kaffe, som före förbudet kostade 16 skill., steg derefter till 1 R:dr. Jfr längre fram.

[1]) Genom förordningen af d. 22 Jan. 1794, som förnyades d. 27 Nov. samma år. Dessa förordningar synas hafva varit oundgängliga, för att ej låta de fattiga svälta ihjäl! Medelpriset på spanmål steg ändå hvarje år; dels emedan frestelsen att exportera var för stor och förbudet öfverskreds, dels till följe af missväxt 1794. Jfr Schwerin, Bidrag till Kännedom om Fäderneslandet, sid. 45, och Gömdt är icke Glömdt, I, 18 ff. 1792 och isynnerhet 1793 var landet välsignadt med en riklig årsväxt, de tvenne derpå följande åren voro missväxtår, isynnerhet hvad södra Sverige beträffar, 1796 var deremot ett godt år. Regeringen gjorde sig mycket mån om att genom uppköp af spanmål i de provinser der skörden utfallit gynnsammare bispringa de provinser som hemsöktes af missväxten.

[2]) Förordningen af d. 21 Aug. 1794. Denna åtgärd att förbjuda all annan bränvinsbränning på landet än husbehofsbränning samt alla krogar var radikal, samt borde visserligen medföra helsosamma följder. Skada blott att förordningen härom lärer varit mindre väl uppsatt, hvarföre den skall hafva blifvit föga åtlydd.

Digitized by Google

Den utrikes vexelkursen föll nästan med hvarje år, så att riksgälds-kontoret kunde drifva en ganska fördelaktig vexelrörelse, och hvaraf de betydliga afbetalningar utaf riksgälden, hvarom vi talat, blefvo den första följden [3]). Handelsbalansen utföll med hvarje år allt förmånligare för riket. Så t. ex., då under de sista åren af Gustaf III:s regering i medeltal 700,000 tunnor säd årligen måste införskrifvas, nedgick summan af det antal tunnor, som 1792 och 1793 behöfde införskrifvas, till omkring 250,009 [4]); 1795 och 1796 inträffade hvad i Sverige förut aldrig lärer egt rum, nemligen att ingen eller högst obetydlig import af spanmål kom i fråga [5])! Frakthandeln, hvilken under sista kriget blifvit nästan förstörd, tilltog betydligt. Då den 1788—1790 bedrifvits med endast 200 fartyg, befunnos år 1795 redan 900 fartyg för detta ändamål uti rörelse [6]). Svenska produkter betaltes i allmänhet af utländningen så dyrt, att köpmännen snart blefvo rika, och en temligen allmän välmåga utmärkte borgerskapet, men isynnerhet de stora exportörerna [7]). Folkstocken,

---

[3]) Kursen på Hamburg, som 1792—1794 höll sig omkring 57, föll de följande åren till 48 och 49. Jfr härofvan, sid. 229 samt nyssnämnde bref från J. v. Engeström.

[4]) D. v. Schulzenheim, Bref om Rikets penningeverk och allmänna hushållning, sid. 11.

[5]) Hertigens Berättelse till Kongl. Maj:t den 1 Nov. 1796, a. st., sid. 10 ff.

[6]) Elers, Stockholm, III, sid. 334.

[7]) Johan v. Engeström skrifver d. 19 Maj 1795 till sin broder, hofkanslern: »För det närvarande äro ock våra Handlande i allmänhet uti en briljant ställning emot utländningarne. Fallisementer höras icke af, de behöfva inga konster eller undflykter för betalningar, och man behöfver icke kräfva dem mer än en gång.» Stockholms Grossörer visade också 1794 sin frikostighet, då de frivilliga sammanskotten till flottans utrustning skedde. Grosshandlarne Grill, Kniper, Koschell et Comp. med flere gåfvo hvardera 1000 R:dr, kommerseråden Hebbe, Ribers, Schinkel m. fl. hvardera lika mycket, kommerserådet Wahrendorff gaf till och med 2000 R:dr. Aristokratien ville ej vara sämre än bourgoisien och grefve A. Fersen, öfver-

Digitized by Google

som under de 20 åren af Gustaf III:s regering endast ökat sig med 137,721 personer, vann under de fyra och en half åren, som hertig Carls förvaltning räckte, en tillökning, som nära uppgick till samma höjd, hvartill den under förstnämnde tidpunkt stigit [8]. — — —

Vi skulle, om utrymmet medgaf, kunna uppräkna flere andra nyttiga åtgärder och författningar, som hedrade denna förvaltning, såsom till kommunikationernas lättande [9], skogarnes vård [10], o. s. v. Hvad vi emellertid anse oss böra anmärka, är den brist på direkt omtanka för förädlings-industriens och jordrukets bästa och förkofran, hvilken brist är särdeles utmärkande för förmyndarstyrelsen. Det blef den följande styrelsen förbehållet att i detta afseende ersätta, hvad som af den föregående blifvit underlåtet. Man torde alltid böra vara tacksam för hvad en regering uträttat, och måhända döma den mindre strängt för hvad den underlåtit att uträtta, försåvidt någorlunda giltiga skäl till denna

kammarherren grefve Piper, bergsrådet Hermelin sammansköto hvardera 1000 R:dr. Den största gåfvan erbjöd, såsom billigt var, landets rikaste magnat, kammarherren baron C. De Geer, neml. 3000 R:dr. Jfr Inrikes Tidningar år 1794, N:o 64 ff.

8) C. af Forsell, Statistik öfver Sverige, Stockholm 1831, s. 49.

9) Strömsholms kanal och slussverk, hvarmed arbetet började under Gustaf III, fullbordades 1795. Den sedan länge påtänkta och under arbete varande Trollhätte-kanal företogs nu till ändtligt fullbordande. Arbetet upplåts genom arrende åt ett bolag, för hvilket Privilegium utfärdades d. 13 Dec. 1793. Regeringen utsåg sjelf direktionen af bolaget. Dertill utnämndes: kommerserådet Arvidsson, direktör Chalmers, majoren friherre Nils Silfversköld, direktör C. Frietzky och brukspatronerne P. P. Bagge och C. F. Uggla. Den 14 Aug. 1800 öppnades kanalen.

10) En ny skogsordning utfärdades. Förmyndare-styrelsen hade derjemte mycken förtjenst om Dalarnes och Finlands uppodling. I sistnämnde land, som synnerligen skyddades af Reuterholm, efter det »gömde hans fäders aska,» anlades flere tusen nybyggen och inrättades många nya socknar. Kumo och flere elfvar upprensades, hvarigenom rörelsen i det inre af landet befordrades.

Digitized by Google

underlåtenhet förefinnas, och detta kunde visserligen med något fog sägas vara fallet med förmyndarstyrelsen, hvars uppmärksamhet alltid i främsta rummet befanns så upptagen af de yttre angelägenheterna, att föga utrymme och tid återstod för de inres sorgfälliga vårdande [1]).

---

[1]) Reuterholms fiender påstodo, att under en frimurare-premierminister kunde näringarne ej vinna någon förkofran. »Om fabriker hörde till svärmerier och signeri,» skrifver J. v. Engeström till sin broder L. v. E. (d. 22 Sept. 1795), »toge man sig väl af deras uppkomst; men nu få de som andra näringar hjelpa sig så mycket de sjelfva kunna.» Förmyndarestyrelsen saknade eljest icke skicklige embetsmän, som kunnat befordra dessa intressens bästa. I detta afseende hafva vi redan omnämnt Rosenblad, som dock ej kunde uträtta det goda han åsyftade, emedan han vanligen motverkades af Reuterholm. Rosenblad har sjelf tecknat det förhållande, som egde rum mellan honom och den mäktige gunstlingen. Vi vilja återgifva denna teckning med R:s egna ord. »Hertigen-regenten,» säger han, »hade för mig mycken godhet, och var alltid benägen att följa mina råd. Men hvad han med mig öfverenskommit, blef ofta af baron Reuterholm omgjordt. Satt emellan tvenne eldar, regenten och baron Reuterholm, befann jag mig ofta i en kinkig belägenhet. Men genom den Högstes bistånd drog jag mig lyckligt igenom, oftast med framgång och aldrig med såradt samvete. Antingen af konsideration för regenten, eller af farhåga för allmänhetens missnöje vågade ej Reuterholm skilja mig från ministèren; men såsom bevis att icke jag var uti hans ynnest, må nämnas, att vid det stora stjernfall, som skedde år 1795, tvertemot Gustaf III:s testamente, på det Reuterholm måtte prydas med blå bandet, blef jag alldeles förbigången, men hans gunstling Lode, som var assessor, då jag förvaltade justitie-kanslers embetet, kommendör af Nordstjerne orden. Efter Ordenskapitlet blef jag likväl tillika med några andra officianter, som uttjent vår tid, uppå gjord erinran och i kraft af ordens-statuterne, förklarad för Nordstjerne-riddare; och ehuru det tillhörde mitt embete att vara konungens ombud i riksgäldskontoret, blef detta förtroende icke mig, utan Loden uppdraget.» Ungefär detsamma var förhållandet mellan Reuterholm och C. E. Lagerheim. Jfr sid. 230 f. Rikets skickligaste administratörer funno sig således temligen neutraliserade af Reuterholms afundsjuka. Denna pröfningstid var dem dock förmodligen icke utan sin nytta,

Digitized by Google

Så snart Gudsfruktan och ärlighet herrskat på samhällets höjder, har man alltid kunnat taga för afgjordt, att dessa dygder utöfvat ett helsosamt inflytande på alla samhällsklasser i kraft af den vigt, man måste tillerkänna föredömet från högre kretsar. De författningar, som af regeringen utfärdades beträffande dessa angelägenheter, buro också alla spår af den anda, som lifvade de maktegande. Man känner äfven ej annat, än att den ordentlighet, som vid tillsättandet af presterliga sysslor under sednare delen af Gustaf III:s tid lemnat rum för det förra beklagansvärda systemet, åtminstone till det väsendtligaste blifvit bibehållen och iakttagen under den tid, Rosenblad föredrog dessa ärender [2]).

Hof-

---

emedan deras förslager härunder hunno att mogna, synnerligen var detta förhållandet med Rosenblad, som ännu var temligen ung och oförsökt. Presidenterna uti Bergs- och Kammar-kollegium, Ridderstolpe och Kurck, voro, som vi tro, temligen obetydlige i förhållande till de vigtiga platser, de innehade. Utmärkta landshöfdingar, som tillsattes under förmyndare-tiden, voro öfverdirektören vid landtmäteri-kontoret, E. af Wetterstedt, 1794 landshöfding i Upsala län, samt grefve G. F. von Rosen, samma år landshöfding i Malmöhus län. Den förre hade redan under Gustaf III ingifvit förslag till en Enskiftesstadga för Skåne, men som då i brist på penningar ej kunnat bringas till verkställighet. Grefve v. Rosen blef snart af Maclean och Stjernsvärd, Skånes då för tiden mest utmärkte landthushållare, vunnen för det nya systemet att enskifta byarne, o. s. v. Hvarföre kunde dessa begge utmärkta embetsmän ingenting uträtta i denna riktning under minderårigheten? Förmodligen ansågo de klokast att afbida en gynnsammare tidpunkt, som de hoppades snart skola inträffa, då den unge konungen sjelf mottog regeringen. Emellertid var det just under hertigens minderårighets-styrelse som Svaneholms och Engeltofta stora säterier i Skåne enskiftades samt inrättades efter Engelskt mönster till farmer, o. s. v. Första fjätet hade dermed blifvit taget på den nya bana, som skulle åt Sveriges jordbruk gifva ett fördubbladt värde, på samma gång som folkets moralitet skulle deraf vinna nästan i samma förhållande.

[2]) Hertigens och Reuterholms religiositet var utan tvifvel af en alldeles egen beskaffenhet. Den var uppblandad med vissa

Digitized by Google

Hofsederna, som svårligen i ett slag kunde återföras från den löslighet de antagit, fortforo att vara lika

beståndsdelar af otro och mystik, men de trodde dock på Gud och återlösningen. Jfr sid. 253 och fl. st. Den vigtigaste författning som utfärdades med afseende på religionens helgd, var det kungl. Plakatet angående Sabbatens tillbörliga firande (d. 26 Febr. 1793). Häri förböds att på söndagen hålla källare, kaffehus, näringsställen och krogar öppna; liksom alla skådespel på den dagen borde inställas. Vid kyrkorna skulle alla krogar aflysas, m. m. Vi böra ej misskänna det välmenande i dessa stadganden, som innehöllo en direkt protest mot den förra styrelsens handhafvande af dessa grannlaga riksangelägenheter. Jfr härofvan sid. 236. — Man har beskyllt statssekreteraren Rosenblad för svaghet emot sidoinflytanden vid embetens bortgifvande. Vi tro att regenten sjelf likasom Reuterholm i visst afseende ej voro alldeles otillgängliga för konsiderationer i så fall. Hvad vi dock bestämdt känna, det är, att man ej lät konungen härvid hafva någon röst. Jfr sid. 212 samt Hist. Tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs första lefnadsår, sid. 250 f. Å andra sidan tålte man ej något köpslående med prestsysslorna. Hofpredikanten Thyselius hade af ståthållaren på Stockholms slott, De Besche, mot 1000 R:dr skaffat sig ett kongligt promotorial till nästa lediga pastorat i Strengnäs stift. »Hertigen», säger H. Hjerta, med hvars ord vi återgifva det följande af denna historia, »snart underrättad att han varit surprenerad, befaller baron Reuterholm, att af konsistorium i Strengnäs återfordra mandatorialet. Det sker. Deröfver blir presten desperat, skrifver ett ovettigt bref till baron Reuterholm, på grund hvaraf han arresteras, ställes för rätta, samt dömes till åtta dars vatten och bröd. Man tycks nog vilja ursäkta prestens justus dolor, och tro, att processen egentligen är entamerad, för att sätta De Besche i sin rätta dag. Som en svit deraf har han mistat hofexpeditionen (som återgått till Inrikes-civil) och fugatsysslan, som tillfallit baron Munck. De Besche vill emellertid stämma presten för falska uppgifter och påstå renkonvention». Bref från H. Hjerta till L. v. Engeström, Drottningholm d. 29 Juli 1794. Enligt muntliga uppgifter skall Reuterholm yrkat process mot konsistorium i Strengnäs, för att rentvå hertigens regering från beskyllningen att hafva fortsatt med de skamliga pastoralköpen. Under processen skyddades Thyselius af Reuterholm, som under de åtta dagarnes fängelse vid vatten och bröd i hemlighet tillsände honom mat från kungens kök. I

Digitized by Google

ystra som under Gustaf III:s tid. Man skall öfvertygas härom genom följande utdrag af bref från personer, som då vistades vid hofvet, samt således vore i tillfälle att väl känna ställningar och förhållanden.

»För öfrigt,» skrifver fröken Rudenschöld till sin vän Armfelt, »finns det ej något slags dåligt skämt, som herrarne icke tillåta sig med damerna, att börja med hertiginnan, som, efter att en timma hafva uthärdat spelet, slutligen blef ond, och sade dem att de uppförde sig opassande, och felade uti den aktning, de voro henne skyldige. Herrarne blefvo häraf i sin ordning förargade, och man sade hvarandra grofheter.»

»I natt hafva hertiginnan och grefvinnan P., beledsagade af fem eller sex herrar, gjort en rund hos hela societén. De funno flere till sängs, då de ryckte täcke och örongott ifrån dem, samt tvungo dem sedan att stiga upp och följa dem. Enär jag alltsedan min ankomst hit lyckligtvis hyst fruktan för dylika promenader, har jag alltid låtit regla min dörr, så att de stannade en god halftimma utanför min dörr, utan att komma

---

De Besches förbittring mot styrelsen torde man nu ha upphofvet och förklaringen till den ruskiga historien om hertigens beteende hemma i sitt rum om aftonen d. 16 Mars 1792, (jfr sid. 229, föregående del) — en historia, som, uppfunnen af De Besche, blifvit af traditionen fortplantad till våra dagar (Jfr Trehundrade Anekdoter, och fl. st.), och som vi med förvåning förnummit *trodd* temligen allmänt, till dess den i förra delen af detta arbete blifvit, som vi tro, för alltid vederlaggd. De Besche befordrades under Gustaf IV Adolf till hofmarskalk, samt dog ogift 1814. — Vid Jubelfesten, som firades uti Upsala i Mars 1793, har en bekant författare påstått planer hafva varit å bane att — skjuta konungen, en plan, för hvilken hertigen och Reuterholm bestämdt anklagas. Vi anse oss här endast böra rörande detta ämne hänvisa till de nyligen utgifne Minnen af H. Mörner, hvarest denna historia på goda grunder vederlägges som — en skamlös dikt. Dock för oss äro alla bevis emot så orimliga påståenden öfverflödiga — för oss, som på grund af autentika akter redan nu böra tillräckligt känna de begge anklagade personernas karaktär, för att finna dylika påståenden — orimliga!

Digitized by Google

in. De bådo mig på det enträgnaste öppna; men jag var ej benägen derför, sedan jag fått veta huru ohöfviskt man uppfört sig hos de andra. Hos grefvinnan H., som redan hade gått till sängs, har man slagit sönder fönsterna, strött omkring örngotten, och F. och E. hafva med fötterna klifvit upp i hennes säng. Hon förargades och larmade naturligtvis såsom en liten f–n; men det hjelpte ej. Fru L. lyckades man göra så uppbragt, att hon sade hertiginnan förfärliga sottiser» [3]).

Detta tilldrog sig före Reuterholms hemkomst från Italien. Möjligt att hofvets lefnadssätt från denna tidpunkt något förbättrades, (enär Reuterholm var en man af stränga grundsatser i detta afseende); men det är dock föga sannolikt [4]).

Med denna lösaktighet i sederna, som förherrskade vid regentens hof, förenade sig hos de Sköna en särdeles känslighet för den yttre anständigheten och äran. Sålunda t. ex., då chefens för Ridande kavalleriet, Cardells, hustru, född Judinna och af en nog vacklande reputation, skulle presenteras på hofvet, skreko alla damerna förfärligt deremot: de intrigerade, fingo vapörer, dånade etc., men allt var fåfängt. Cardell jemte fru åtnjöto beskydd af general-adjutanten, friherre B. Cederström, genom hvars bemedling hofmästarinnan, grefvinnan Piper erhöll order att mottaga dem. »Hon lydde,» säger H. Hjerta, efter hvilken vi hafva denna anekdot. »I söndags skedde presentationen till största förtret för de Högvälborna» [5]).

---

[3]) Bref till Armfelt, d. 24 Juni 1792.

[4]) Reuterholm skref (d. 27 Aug. 1793) till rikskanslern: »Här på Lovön är sig allting likt, utom ett smågräl med qvinfolken, som i dessa dagar här yppats af den löjliga anledning att en af hertigens pager bekänt sig hafva blifvit litet brännmärkt af Venus, för en natt plaisir i trädgården, och det af en af damerna af societeten. Några vissa elaka personer hafva sedan broderat härpå, och vårt lugn dymedelst förvandlats i ett litet etterfullt invärtes krig, som jag likväl önskar måtte blifva det värsta under förmyndare-regeringen».

[5]) Bref till L. v. Engeström, Stockholm den 13 Jan. 1795.

Digitized by Google

Med det Gustavianska lefnadssätt, som ännu utmärkte nästan hvar och en af de kungliga personerna, kunde man näppeligen vänta sig annat vid hofvet, än det vi nu beskrifvit.

Sedan hertigen-regenten sjelf fåfängt gjort fröken Rudenschöld sin kur, kastade han sina blickar åt andra håll, och vi måste tillstå, att han här var mindre olycklig. Han fortfor att med synnerlig ömhet omfatta den intriganta mamsell Slottsberg. Under hofmarskalkens baron Muncks resa till Schwerin sommaren 1795, syntes derjemte en ny låga antända den i detta hänseende eldfängde regenten. Munck hade nemligen i Stockholm lemnat en ung maka, som var utomordentligt skön, och i hvilken han var lika kär, som hon hycklade en känsla för den frånvarande mannen. Uti sin förskräckliga smärta, förorsakad af oro öfver sin mans sjukdom (Munck hade nemligen i Schwerin farligt insjuknat), öfverfölls hon af nerflidanden och dåningar, hvilka ökades vid hvarje besök, regenten gjorde för att trösta henne. Ehuru förtviflad och sjelf färdig att dö af sorg, såg man henne uti en elegant negligé och liggande på en soffa under svimningar beklagande sig, medan hon gaf regenten ljufva ögonkast och tycktes ej se någon annan än honom [6]).

Rörande hertiginnan, så hafva om henne tusen dumma och kränkande rykten blifvit utspridda, hvilka vi anse för historiens pligt att gendrifva. Hennes kära äkta hälft var väl ej, såsom vi sett, ett mönster för äkta männer; deremot synes man ej ega skäl att anklaga hertiginnan för bristande grannlagenhet i fråga om mannens

---

[6]) Uppgift af en då vid hofvet vistande trovärdig dame, som tillägger att hertigen sannolikt hade skickat Munck till Schwerin, för att underhandla om det då ifrågavarande äktenskapet mellan Gustaf Adolf och prinsessan af Mechlenburg, för att någon tid åtminstone slippa närvaron af en äkta man, som besvärade honom.

Digitized by Google

rättigheter, tvertom synes hon alltid hafva fortfarit att med synnerligt deltagande och intresse omfatta honom [7]).

Hertig Fredrik Adolf var alltid densamme i förhållande till könet: svag, vek och ombytlig. Sedan mamsell Hagman öfvergifvit honom, (eller han ledsnat vid henne, vi vete ej rätt hvilketdera), slösade han sin ömhet på andra föremål, som icke alltid voro honom så värdiga, som den förstnämnda. I detta afseende har isynnerhet en dansös vid operan, vid namn Eufrosyne Lööf (en syster till Sergels älskarinna), blifvit ryktbar. Öfverenskommelsen mellan henne och hertigen träffades snart, hvarpå hon flyttade till Tullgarn, samt utgjorde prinsens dagliga sällskap. Ickedestomindre fortfor alltid den ömmaste vänskap att råda mellan hertigen och mamsell Hagman, som genom sitt fina bildade umgängessätt städse var behaglig och oumbärlig för honom [8]).

---

[7]) En af hofvets snillrika damer har uppgifvit, att intriger voro å bane, för att bereda hertigen en arfvinge genom omvägar, som skulle göra hans eget biträde dervid öfverflödigt, enär det ansågs onyttigt. Denna tillställning skulle nemligen stå i sammanhang med de planer, man uppgaf hertigen hysa mot Gustaf Adolfs tron och rättigheter. Jfr följ. del, hvarest vi skola vederlägga dessa rykten genom utdrag ur hertiginnans brefvexling med sin man vid något af dessa tillfällen, hvarigenom man synes bäst kunna bedöma trovärdigheten af dylika uppgifter.

[8]) Mamsell Hagman blef, sedan hon upphört att tillhöra hertig Fredrik, den ryktbara sångaren och aktören Du Puis' älskarinna. Systrarne Lööf voro allmänt bekanta för sin skönhet och sina öden, af hvilka flere voro väl egnade att måla sedernas tillstånd vid Gustaf III:s hof på ett högst öfverraskande sätt. Sedan hertig Fredrik fåfängt suckat för fröken Sofia Fersen (jfr första delen), njöt han föga lycka och tillfredsställelse af den ömhet, hans hjerta alltid hyste för det täcka könet: och han kände ofta saknaden af den varaktiga lycka, som endast den äktenskapliga förbindelsen synes kunna tillförsäkra mannen. I början af år 1796 underhandlades derföre ånyo om en dylik förbindelse mellan hertigen och någon af de Engelska prinsessorna. Sveriges chargé d'affaires i London, baron Silfverhjelm, erhöll af Reuterholm uppdrag att lemna noggranna beskrifningar öfver dessa prinsessors både

Digitized by Google

Vi hafva aldrig funnit nöje af skandal-krönikan, och om vi någon gång sett oss tvungna att gendrifva dess smädelser, så har det skett för att freda minnet af någon personlighet, vare sig hög eller låg, den vi ansett det vara historiens pligt att försvara. Så har förhållandet varit, då vi i första delen af detta arbete afslöjade förtalet emot Adolf Fredrik och prinsessan Sofia Albertina. Vi kunna nu till ytterligare belysning tillägga följande.

I Lovisa Ulrikas hof fanns en löpare vid namn Forsberg. Under hans tjenstgöring uppkom ofta hans lilla dotter Lolotte på slottet och stod i drabantsalen nigande för drottningen, då hon gick igenom den för att fara ut. Barnet var en utmärkt vacker, qvick och liflig flicka om 10 à 12 år. Drottningen såg henne flere gånger, hörde att det var löparens dotter, talade några ord med henne och intogs af barnets ovanliga behag och utseende. Ofta gaf drottningen henne i förbigående karameller, och en dag, då hon glömt detta namnam och fick se flickan, ville hon godtgöra sin glömska, vände om och bad barnet följa sig in i rummen. Den lilla Lolotte, förtjust af all den herrlighet hon såg och af det hon fick, uttryckte sin tacksamhet på ett sätt som alldeles intog drottningen. Lolotte fick oftare återkomma, och blef omsider en slags favorit, som alla smickrade, emedan hon var drottningens skyddling. Sålunda uppväxte hon i detta hof, i hvars sällskapskrets hon snart blef den skönaste prydnaden. Hennes fägring och goda hufvud skaffade henne snart beundrare, och i blomman af sin ungdom, omgifven af ett älskvärdt hof der hon var uppburen och hyllad, sträfvade hon snart att betrygga sin ställning. Då Lovisa Ulrika dog, testamenterade hon Lolotte till sin älskade dotter prinsessan Sofia Albertina, som ärfde sin mors godhet för flickan.

---

yttre och inre egenskaper. Jfr De la Gard. Ark., XX, s. 277 ff. Dessa förslager dunstade emellertid bort, ty hertigen fick se mamsell Lööf, och — — kom på andra tankar!

Digitized by Google

En af den tidens ansedda hofmän, grefve Carl Gyldenstolpe, begärde hennes hand och det bifölls. Lolotte med alla sina yttre företräden hade dock fel... hon var intrigant och herrsklysten. Hennes trolofvade började frukta dessa lynnets böjelser, och — förlofningen blef bruten. Lolotte, som trodde detta vara ett verk af aristokratisk ovilja mot henne såsom uppkomling, utlade sina nät på annat håll och fångade en af prinsessans kammarherrar, grefve G. Stenbock. Här begynner nu den besynnerliga intrig, som skulle göra Lolotte till en dotter af Adolf Fredrik — ett sätt att betaga grefve Stenbocks äkta förbindelse med henne utseendet af en mesallians. Vi hafva redan gendrifvit denna nya tillställning såsom en orimlighet, och ämna här endast anföra några af de yttre tilldragelser, som med densamma hafva närmast sammanhang.

Den 29 Mars 1795 fann man på golfvet under ett arbetsbord i prinsessan Sofia Albertinas salong ett bref på åtta sidor, utan adress och underskrift, endast dateradt den 20 Mars 1795. Man bar genast detta bref till Hennes Kongl. H:t, som dock fann det så oläsligt, att hon kallade sin stallmästare, grefve Stenbock, för att biträda vid dess dechiffrerande. Man kan lätt föreställa sig den goda prinsessans förvåning, då hon nu af detta bref erhöll den oförmodade underrättelsen, att mamsell Forsberg var — hennes syster! Brefskrifvaren, som var okänd, sade sig för öfrigt vara den enda ännu lefvande person i verlden, som kunde om denna oväntade upptäckt meddela de närmare underrättelserna och bevisen. Dessutom hette det, att mamsell Forsbergs s. k. moder, en ännu lefvande borgarfru i Stockholm, hos hvilken hon åtnjutit sin första vård och uppfostran, genom ed förbundit sig att aldrig röja det rätta förhållandet rörande sin fosterdotters börd. Hela brefvet var också affattadt på ett sätt, som borde gjort hemligheten af dess tillkomst uppenbar för hvar och en, som varit litet mera skarpsinnig och benägen att lära känna det rätta förhållandet, än prinsessan.

Digitized by Google

Sofia Albertina blef naturligtvis derföre i högsta grad nyfiken att lära känna den person, som kunde meddela henne bevisen för hennes nya systers härkomst. Understödd af hertiginnan af Södermanland och af grefve Stenbock gjorde hon de trägnaste efterforskningar, men förgäfves! Slutligen kallade man mamsell Forsbergs moder, den nyssnämnde borgarfrun, och satte på henne tusen frågor; men hon försäkrade ihärdigt, att Lolotte var hennes dotter. Prinsessan trodde sig dock upptäcka, att den goda fruns svar korsade hvarandra, och i trots af hennes utomordentliga bemödande att försäkra, det Lolotte var hennes dotter, tycktes likväl allt häntyda på motsatsen.

På denna punkt af ovisshet stod frågan om mamsell Forsbergs härkomst, och man hade nästan glömt hela saken, då grefve Stenbock den 12 Oktober samma år mottog under sin adress ett temligen stort paket, som var åtföljdt af en biljett, hvari man bad honom öfverlemna detsamma till prinsessan Sofia Albertina, då hon befann sig allena. Den som lemnade dessa saker till någon af domestikerna i prinsessans palats, en i öfrigt okänd person, försvann plötsligt, så snart han afbördat sig sitt uppdrag.

Då grefve Stenbock öppnade omslaget till paketet, fann han deri ett bref från samma onämnda person som skrifvit det första brefvet, hvilket hittats i prinsessans salong, samt adresseradt till prinsessan, jemte ett paket, egenhändigt adresseradt af salig enkedrottningen till Sofia Albertina. Grefve Stenbock skyndade att framföra dessa saker till prinsessan, som rördes ända till tårar, då hon igenkände sin mors hand. Hennes nyfikenhet väcktes också i hög grad utaf den okände brefskrifvarns hemlighetsfulla epistel, som endast innehöll nya försäkringar att mamsell Forsberg var af kungligt blod och en syster till prinsessan. Då hon öppnade paketet, fann hon deruti en ask, förseglad med ett hjertformigt sigill, i hvilket var graverad konung Adolf Fredriks namnchiffer, under en kunglig króna — samma sigill, som

Digitized by Google

salig enkedrottningen alltid bar och som sedan egdes af prinsessan. På asken var följande adress, likaledes skrifven med drottningens egen hand: »Till Louise Fredrique Charlotte». Uti asken var förvaradt ett halsband af orientaliska perlor till ett värde af 4000 R:dr banko, oinfattade diamanter, värderade till 17 à 1800 R:dr banko, samt ett miniatur-porträtt af högstsalig konung Adolf Fredrik. Alla dessa saker anfördes ändtligen uti brefvet såsom lika många bevis på riktigheten af den uppgift, det innehöll.

Man får medgifva, att hela denna tillställning var temligen väl anlagd, för att göra intryck på prinsessan. Också tvekade hon nu ej längre att anse Lolotte Forsberg för sin syster, samt att offentligen erkänna henne som sådan. De bevis hon erhållit för trovärdigheten af ett dylikt förhållande, syntes henne alltför starka, att hon skulle kunna tvifla derpå.

Prinsessan Sofia Albertina samlade i följd häraf en eftermiddag sitt hof, samt yttrade till alla de närvarande, att hon hade ett utomordentligt vigtigt bref att meddela dem, och på förhand utbad sig sine damers bevågenhet för den unga person, hvarom det handlade. Alla afbidade med tystnad hvad dessa ord skulle betyda. Ändtligen framtog grefve Stenbock, samt uppläste, på prinsessans befallning, för de tillstädesvarande, bland hvilka mamsell Forsberg äfven befann sig, det bref hvarom vi talat, och som skulle visa den nya slägtskapsförbindelsen mellan prinsessan och hennes kammarfru, nyssnämnde Forsberg. Derpå fästade Sofia Albertina omkring hennes hals det dyrbara halsband, som åtföljt brefvet, omfamnade henne som sin syster samt förestället henne som sådan för hela sitt förvånade hof.

Mamsell Forsberg spelade under allt detta mästerligt rollen af den öfverraskade, och sedan hon kysst prinsessans händer, vände hon sig till öfverhofmästarinnan, grefvinnan Silfversparre, född Sinclair, i det hon utbad sig, att hon ville fortfara att bevisa henne sin godhet och vara öfvertygad, att hennes nya rang skulle

på intet sätt förändra de känslor, hon hyste för henne, liksom för de andra hofdamerna.

Alla de närvarande syntes vara ytterst förvånade, och visste icke hvad de skulle svara. Ändtligen bröt grefvinnan Silfverstolpe den besvärliga tystnaden samt yttrade temligen kerft:

»Min kära lilla mamsell! Så snart konungen förklarat sin tanka rörande eder nya ställning, skall jag gerna gifva den titel, ni synes taga i anspråk; men tilldess tillåt, att jag ej kan kalla er med något annat namn, än det ni hittills burit.»

Detta tal bestämde de öfriga hofdamernas uppförande, och misshagade högeligen prinsessan. Hon skyndade derföre, åtföljd af sin unga och sköna syster ofördröjligen till slottet, för att anhålla om audiens hos konungen, visade honom brefvet, och bad Hans Maj:t, att mamsell Forsberg måtte blifva erkänd såsom prinsessa.

Konungen förvånades mycket, samt fordrade mera öfvertygande bevis, än dem man för honom företett. Ändtligen yttrade han, det han om saken ville öfverlägga med sina farbröder, hertigen-regenten och prins Fredrik. Men dessa befunnos om möjligt ännu mera obenägne derför, än Gustaf Adolf sjelf. Isynnerhet blef hertig Fredrik rasande, då han fick veta sin systers begäran, samt svor, att han aldrig ämnade som syster erkänna en kammarfru eller tillåta att man nedsmutsade hans salig moders minne, o. s. v. Konungen vägrade derföre, i likhet med sin farbroder, att som prinsessa adoptera mamsell Forsberg [*]).

---

*) Ofvanstående uppgifter om prinsessan Sofia Albertina och mamsell Forsberg, sedermera grefvinna Stenbock, äro efter fru Ehrenström, född Polett, jemförde med de i Gömdt är icke Glömdt, V, 41 ff., meddelade dokumenterna. Jfr följande Del. »Dessa bref» (nemligen det som hittades i prinsessans salong och det som sedermera tillställdes henne, se texten), heter det i en anteckning i S. S., »förtjena ej den uppmärksamhet som prinsessan behagade egna dem. Det synes, som hela denna tillställning härflutit från en väl uppfunnen list, för att upplyfta

Digitized by Google

Hvad *nöjena* vid hofvet under denna tid beträffar, synas de hafva varit temligen sparsamma. De *offentliga* nöjena fortforo att flitigt besökas, och en ny teater inrättades 1793: deremot var det egentligen *mysticismen* och *frimureriet,* som ifrigt odlades på samhällets höjder i skuggan af den djupaste hemlighet.

Vi hafva redan omtalat de försök, som af svärmare anställdes, för att förmå hertigen-regenten att beträda en bana, som skulle sluta med hans upphöjelse på tronen: men andra, mera dygdiga stämmor underläto ej heller att låta höra sig [10]), och de följdes. Sedermera

mamsell Forsberg ur sin obemärkta ställning och för att draga vinst af prinsessans utomordentliga svaghet för denna flicka, på det hon måtte få en hederlig hemgift och kunna ingå ett lysande äktenskap. Förblindad af sin tillgifvenhet för Lolotte, tvekade den goda och aktningsvärda prinsessan ej att förklara henne för sin syster. — — Man påstod, att Lolottes verkliga mor var fröken Ulrika Liewen, en hofdam. Prinsessan och grefve Stenbock sade det i början temligen öppet, men sedan en anförvandt till denna fröken, också vid namn Liewen, förklarade, att han ämnade fordra räkenskap af dem som vågade utsprida en så nedrig lögn, hörde man ej mera deraf». Månne ej den hofdam, som omtalas i Gustaf III:s bref till prinsessan Sofia Albertina kort före prinsessans afresa till Berlin 1771, var denna fröken Liewen, hvars utländska resa hade så giltiga orsaker? Jfr Biogr. Lex., art. Stenbock, XV, 348 noten, samt Läsning för Bildning och Nöje, 1848, sid. 188. Man finner häraf, att en fröken Liewen accoucherat kort före prinsessans afresa till Berlin 1771. Gustaf III berättar det för sin syster uti det omskrifna brefvet till henne vid samma tid. Jfr I del., 7 kap. På grund af fru Forsbergs uppgifter till flere ännu lefvande personer, kan man dock ej neka, att det troligaste är, det Lolotte var hennes dotter. Fru Forsberg fann sig för öfrigt så litet smickrad af ryktet, att hennes dotter skulle vara frukten af en oloflig kärlekshandel med Adolf Fredrik, att hon, när ryktet härom kommit till hennes kännedom, bad att åtföljd af biskopen få inför de kungliga personerna aflägga ed på bibeln, att Lolotte var hennes och hennes lagliga mans dotter. Dessa och ofvanstående uppgifter om mamsell Forsbergs vistelse i Lovisa Ulrikas hof m. m. äro efter en då vid hofvet anställd och ganska trovärdig person.

[10]) Sid. 37 f.

Digitized by Google

framträdde ånyo den märkvärdiga Ulfvenklou, som någon tid ej låtit höra af sig: han fortfor att profetera hertigen de underbaraste och ärofullaste öden [1]), och äfven med Reuterholm, ehuru af gammalt hans fiende, underhöll han en brefvexling, som icke saknar sin märkvärdighet [2]).

De märkligaste mystiska uppträden, som egde rum på slottet uti hertigen-regentens vän-krets, voro likväl de, då hertigen talade i magnetisk sömn. Det synes som något dylikt talande i sömnen ej förefallit under minderårigheten förrän i Januari månad 1796. Hvad var orsaken härtill? Vid nämnde tid erhöll emellertid

[1]) Bil. N:o 62. Vi kunna här anmärka, att Ulfvenklou under 1788 års krig ej varit overksam. Under de kritiska dagarna i Finland nämnde år, skref han till hertigen följande bref i chiffer: »Det har varit mig en stor oro höra ett missförstånd vexa emellan min nådiga herre och dess bror; men skicka sig rätt och var sinom Broder underdånig, ty han har förstfödslorätten, och min nådige herre sker rätt så länge herradömet varar; Gud kommer alltid med belöningen. I natt har jag haft rapport, men vill hafva upplysning om det, hvarpå jag ej är rätt viss, nemligen om Björnram talt med kungen i två timmar i Stockholm och varit flere dagar på Gripsholm, samt om hofvet blir i Stockholm öfver vintren».

»I slutet af veckan reser jag fram till Wadstena, der jag träffar Johannes, kommer sedan till Stockholm med mycket, men hos Åbom vill jag hafva svar häruppå», etc. Kort derefter skickade Ulfvenklou en ny skrifvelse till hertigen. Bil. N:o 63. Under någon af dessa biljetter, vi veta ej rätt hvilkendera, har hertigen med egen hand skrifvit: »Henrik Gustafs Prophetia, skickad till mig här i Lovisa; ett besynnerligt papper, som kostat möda att dechiffrera». Man finner af alla Ulfvenklous spådomar och biljetter till hertig Carl, att han alltid lofvade honom kronan, men afrådde på det högsta alla brott, emedan Herrans vilja ändock skulle fullbordas, när tiden var inne. Märkligt nog hafva vi ej påträffat något spår efter Ulfvenklou från tiden omkring 1792 års katastrof. Det vill synas, som hade hertigen förbjudit honom att vid denna tid nalkas på ena eller andra sättet, förmodligen derföre, att han ej ville gifva anledning till några ohyggliga misstankar. Jfr Bil. N:o 62.

[2]) Bih. I.

Digitized by Google

hertigen uti sömnen tillstånd att ånyo magnetiseras, hvarefter öfversten friherre Silfverhjelm genast företog magnetiseringen. Närvarande voro, utom hertigen och Silfverhjelm, rikskanslern friherrre Sparre, Hans Exellens baron Reuterholm samt öfverkammarherren m. m. baron De Geer, som förde protokollet. Hertigen magnetiserades trenne särskilta gånger, men talte då obetydligt eller intet. Den 24 Jan. 1796 företogs ånyo magnetiseringen uti hertigens skrifkabinett kl. 23 minuter på 11 om aftonen, då hertigen efter någon svårighet somnade kl. 40 minuter på 11. Han började liksom förra gången att knäppa ihop händerna till bön, gjorde derefter stora tempeltecknet med händerna i kors på bröstet, suckade och fällde dem åter ned, rörde en stund läpparne likasom bedjande eller talande för sig sjelf; sedan började han med halfhög röst följande bön:

»O store Allsmäktige Varelse, Gud som skapat verlden, som danat menniskan efter ditt beläte, att vara en herrskare öfver jorden; Du som af din barmhertighet förhindrade henne, att äta af lifsens träd, och frälsade henne från en evig död, det är till Dig, som din tjenare beder, att du värdigas i dess mun sätta sanningens ord till tröst för de bröder i deras nöd som helgat sig till din helgedoms tjenst och till bekräftelse i deras ståndaktighet, den de vid alla tillfällen visat genom den tillgifvenhet och aktning, som de hysa för din tjenst!

»O Herre! Helga dem och upplys dem! Gif din heliga välsignelse till hvad som Du behagar genom mig gifva dem till upplysning! Hör denna min bön för din Sons Jesu Christi skuld! Amen!»

Hertigen tystnade. Efter en stund knäppte han åter händerna och gjorde tempeltecknet, hvarefter han ännu en gång sammanknäppte sina händer samt började efter en liten tystnad ånyo tala, ehuru med något högre röst:

»Ett tidehvarf är nu förflutet sedan jag sist talade. Ett nytt lärer snart börja. Flere saker hafva händt och

Digitized by Google

hafva redan sannats af det jag då sade. Underliga händelser hafva förefallit sedan den tiden, och Herren har bevarat sina tjenare. Hvad som härefter skall hända, blifver törhända äfven så oförmodadt och besynnerligt, men det får icke nu uppenbaras. Likasom vi hitintills varit ståndaktige att iakttaga våra skyldigheter, likaså skole vi äfven hädanefter fortfara att uppfylla det kall, hvartill vi äro skapade och bestämde. Om profven äro svåra, så hafva vi redan erfarit, att Den, som hitintills styrt våra fjät, lärer icke heller hädanefter undandraga sig att upprätthålla oss på den väg, han för oss banat. Hans utkorade skola gå samma väg, hvilken den vandrat, hvars tecken vi bära på våra bröst; derföre är belöningen utsedd. Utan skrymtan, med rena hjertan, med sanningen i vår mun, skola vi tolka och uppfylla de pligter, hvar i sitt kall blifvit ålagde. Hvad jag nu skall säga och förkunna er en liten tid, angår ej hvarken verldsligt eller politiskt, ty den anden, som hittills genom mig, ehuru er ovetande, fört edra steg och edra känslor, skall ock hädanefter ingifva er vid alla tillfällen hvad j göra skolen, och då j åkallen den Allrahögste med uppriktigt hjerta och föresats, skall er bön höras och anden ingifva er så att ni ej vilsefaren. Äfvenledes skall jag säga er några omständigheter om hvad hädanefter iakttagas skall uti sanktuarium, på det att ni ej bedragen eder, och, kanske ledde af vänskap, åstunden att införa några nya bröder. Men allt detta skall framdeles sagdt varda.»

Här tystnade hertigen ånyo en stund, drog en djup suck, hvarefter han fortfor med samma ton:

»Uti ett af de protokoller, som höllos 1789, finnes antecknadt: att kungens öde och mitt skulle vara mycket nära förenade. Uti något annat står äfven, att Reuterholms och mitt vore oskiljaktiga, och att alla deras, som då hade inträde till Helgedomen, voro förknippade med mitt. Det var en sak att iakttaga. De första, nemligen kungens och Reuterholms öden, voro förenade genom en sympatetisk eller såväl andelig som verldslig

Digitized by Google

affinitet, och således genom *blodets* och *andans kraft sammanknippade*, hvilket medför den verkan, att dessa varelser på mera eller mindre sätt apteras eller jemkas uti alla omständigheter efter hvarandra, genom den andeliga verldens influence på den verldsliga.»

Här afbröt hertigen sig sjelf ännu en gång, samt yttrade, ehuru med en helt annan röst och något fortare:

»*Det här synes vara litet otydligt; men jag kan ej säga det annorledes.* (Hertigen fortfor med vanlig stämma). Hvad åter angår de andra personerna, som utgjorde den tidens sanktuarium, voro de blott förenade genom den *dåvarande andens inflytelse,* — en förening i öfrigt, som genom omständigheter och händelsernas verkningar sedermera blifvit upplöst, så att den slutligen blef till intet. Derigenom uppkom *affall;* men de som hafva bestått och i andanom blifvit utkorade, de blifva i behåll och beståndande så väl i tiden som i evigheten. De, som detta höra, känna inom sig sjelfva, hvad jag nu menar; de äro öfvertygade, att saken är sann; *de äro utkorade* och *blifva beståndande* (detta sades med särdeles eftertryck). Men för att ej hädanefter taga miste om saken, skall meddelas ett sätt, huru de skola antagas och man förvissas att de ej blifva bedragne; det skall ske genom andans kraft; men det skall jag framdeles gifva tillkänna; det skall ske genom bön och genom en sort lottning.»

Efter en liten stunds tystnad sade åter hertigen:

»Jag kommer att tala flera gånger. Om Thorsdag afton kl. 10 skall jag tala vidare.»

(H. E. Reuterholm sade härvid halfhögt: det är just den afton kungens bal; hvarpå hertigen svarade med en annan röst:)

»*Balen gör intet till den saken.* Emot slutet utaf det här sättet till att tala, kommer jag att tala till kungen. Han är ung och oerfaren. Han skall underrättas om det bästa. Gör det intryck på honom, så är det honom nyttigt; gör det icke intryck, så är det hans egen sak; men tilldess skall han småningom beredas till en sådan sak och föras på de tankar. Reuterholm skall börja med den saken nästa vecka småningom, helt småningom, ty

Digitized by Google

han är fallen för att grubbla litet på sådana saker. Det är intet ondt i sig sjelf, men ett barns sinne skall man föra småningom till det ändamål man vill vinna. (Efter en paus). Till en början tror jag mig hafva sagt mycket i afton; en annan gång kanske blir jag vidlyftigare. Jag tror väl, att jag i början ej blir nöjd att sofva om Thorsdag; men det går väl ändå dertill. Nu kan ni väcka mig.» Man väckte derföre genast hertigen, då kl. var half 12 [1]).

Dessa ord, som hertigen-regenten vid detta tillfälle talade i sömnen, äro ganska märkliga, såsom spridande ett slags dager öfver den anda, som lifvade minderårighets-regeringen, men isynnerhet regenten sjelf, uti flere af de mest grannlaga och ömtåliga förhållanden. De rättfärdiga på sätt och vis hertigen, som illviljan pådiktat de nedrigaste planer mot den unga konungen, på samma gång de afgifva ett vittnesbörd om hans aldrig slumrande förhoppningar på arfvet af en konungakrona, hvilken han ansåg sig af Försynen bestämd att en gång bära, när den härtill föresatta tiden hunnit tillryggaläggas. — — —

Kort förrän dessa händelser passerade, hade emellertid till Stockholm anländt en ny mystisk undergörare och

---

[1]) Protokoll, hållet den 24 Jan. 1796, då H. K. H. Regenten fjerde gången blef magnetiserad. Manuskript i S. S. Protokollerna öfver de trenne föregående tillfällena uti samma månad, då hertigen magnetiserades, finnas äfven, men sakna märkvärdighet. Af hvad hertigen talade den 24 Jan. 1796 finner man, att han uppmanade Reuterholm att tala med Gustaf IV Adolf, på det han måtte »underrättas om det bästa» och »småningom föras till det ändamål, som åsyftas», o. s. v. Då Reuterholm kort härefter (jfr sid. 210, noten) uppmanade konungen att börja sin regering med att afskaffa Säkerhetsakten, månne det skedde i följd af dessa uppmaningar, som han af hertigen bekommit? I så fall skulle det varit hertigen-regenten sjelf, som under den magnetiska sömnen diktade de lagar och grundsatser, som under minderårigheten följdes utaf dem, hvilka egde del i regeringen.

Digitized by Google

och profet, som i flera afseenden betydligt skiljde sig ifrån alla sina föregångare. Hans namn var Mizza-checolobech-cha, och han var bördig ifrån Ispahan. Han påstod sig ega djupa insigter uti alchemien. Hans far hade varit fältmarskalk i Persien och han sjelf kommenderat ett regemente. Ett besynnerligt äfventyr hade bragt honom i fattigdom och fört honom till Sverige. Han berättade härom i ungefär följande ordalag:

»Jag är af en utmärkt familj i mitt fädernesland. Min far var ambassadör vid Ottomaniska Porten. Han ingick sedermera i turkiska arméen under kriget, då han gjorde bekantskap med furst Potemkin, som han lånade 48,000 dukater. Min far skickade mig 1791 till Ryssland, för att utkräfva sin fordran. Jag hade en eskort af 25 man och en kapten till tolk: jag var försedd med mycket penningar och äfven med ädelstenar. Då jag hunnit till Ryssland, får jag veta furst Potemkins död och blir inbjuden att resa till Moskwa och sedan till Petersburg. Jag vände mig både mundtligt och skriftligt till kejsarinnan. Hon gaf mig sitt hedersord, att Potemkins skuld skulle blifva betald, och befallde grefve Besborodko att honorera den. Emellertid satte min förmögenhet mig i stånd att föra ett yppigt österländskt lefnadssätt. Jag höll ett präktigt hus i Petersburg. Jag skänkte kejsarinnan och storfursten flere ypperliga hästar, och den sistnämnde fick ett vackert skjutgevär med tolf pipor. Jag blef i öfrigt på det mest utmärkta sätt emottagen.»

»Hvad betalningen af min fordran beträffar, hvilken var erkänd af kejsarinnan, så begärde grefve Besborodko och erhöll ett års uppskof, utan att jag efter förloppet af denna tid fick uppbära några penningar. Besborodko anhöll då om ett nytt uppskof på två år; jag biföll denna begäran, änskönt min far ifrigt uppmanat mig att återkomma. Det var sistförledne vinter den andra betalningstiden gick till ända. Jag förnyade min en-

trägna begäran hos grefve Besborodko. Han lät säga mig, att han just dagen förut hade mottagit den summa i dukater, som han var skyldig mig, och bad mig intaga aftonmåltid hos honom, för att lyfta densamma. Jag skyndade att efterkomma denna inbjudning, och utan att misstänka någonting, öfverlemnar jag uti hans händer prins Potemkins förbindelse. Men ögonblicket derefter, inför man mig i ett afsides beläget rum, der man binder mig till händer och fötter, hvarpå man kastade mig i en kibika och insatte mig i ett fängelse icke långt från Petersburg.»

»Sedan jag sålunda i trenne månaders tid hållits i förvar uti ett ohyggligt fängelsehål, fann jag ändtligen medel att undkomma, och jag räddades på Svenska gränsen genom en Rysk underofficer, med hvilken jag fördes såsom fånge till Sveaborg och derifrån till Carlskrona. Härifrån afsände jag tvenne skrifvelser till Storherren i Constantinopel, jemte ett deruti inneslutet bref till min far».

Denne äfventyrare hade nu vändt sig till Reuterholm med anhållan att få komma till Stockholm och erbjöd sig derjemte att meddela sina alchemistiska kunskaper.

Så snart Mizza anländt till hufvudstaden, öfverenskom man, att han skulle få aflägga prof. Man lät förfärdiga ugnar och instrumenter efter hans egna modeller. Man inköpte de ingredienser, som han angaf, smältningen gick för sig, och man erhöll verkligen ett ämne, som hade alla guldets yttre egenskaper. Man lät häraf förfärdiga en ring, som till och med förseddes med den vanliga guldsmeds-kontrollen. Huruvida Mizza var en vanlig taskspelare, hvaraf det finnes så många i Orienten, eller om något ytterligare bruk gjordes af hans förmenade upptäckt, känner man för resten icke. Det vissa är, att han kort härefter återskickades,

Digitized by Google

och att hans lärdomar förvarades i regentens mystiska samlingar [4]).

En annan mystisk äfventyrare, som under minderårigheten en kort tid gästade Sveriges hufvudstad, och stod i personlig förbindelse med regenten och hans allrådande gunstling, var den ryktbara Boheman, som vi under nästa tidskifte skola återträffa [5]).

Ett behagligt afbrott i den dödande enformighet, som herrskade vid hofvet, inträffade genom de högtidligheter, som anställdes i följd af konungens förlofning med prinsessan af Mechlenburg. Regenten lät med flit vid detta tillfälle anordna de utmärktaste festligheter. Den 2 November (1795) emottog konungen i regentens närvaro lyckönskningar af hofvet, de Stora, militären och alla riks-kollegierna. Alla fremmande sändebud (hvaribland den nya republikanska ambassadören, Le Hoc) blefvo genom ceremonimästaren införda till audiensen. Vid middagstiden var gala, kur och derefter offentlig spisning. Samma dag uppfördes en ny opera

---

[4]) Det är på dessa samlingar, som ofvanstående berättelse om Mizzas historia befinnes grundad. Många misstänkte, att Mizza var en skicklig spion, som Ryssarne hade skickat på oss, för att skaffa sig tillträde till hofvet, studera regentens svagheter och inhemta underrättelser om de inflytelserika personerna vid styret.

[5]) B. föddes i Jönköping 1764; kom efter åtskilliga äfventyr till Amsterdam, der han lärde känna en hög frimurare vid namn Stephens, som förde honom med sig till London. Här blef han af sin vän S., på hvars handelskontor han tjenstgjorde, införd i den Orden, hvars chef S. var, och hvilken torde hafva varit de s. k. Asiatiska brödernas orden. B. förlofvade sig derjemte med S:s syster, som dock snart dog. Hennes mor skänkte då den sörjande B. en summa af 100,000 R:dr, hvarmed han köpte kongl. lustslottet Frydenlund på Seland. Detta lärer hafva skett 1796. Vid samma tid gjorde B. äfven, liksom kort förut, en resa till Stockholm, då han förnyade bekantskapen med Reuterholm och hertigen, hvilka visade honom mycken uppmärksamhet. Den sednare gaf honom hofsekreterare-fullmakt. Se B:s egen lefvernesbeskrifning i Glömdt är icke Glömdt, III.

Digitized by Google

(Ludoiska) med en präktig epilog, och om aftonen gafs en lysande super hos regenten. Högtidligheter af samma slag följde på hvarandra flera dagar å rad. De firades med en kostbarhet och prakt, som man ej sett sedan Gustaf III:s tid.

På en ståtlig bal paré, som en af dessa dagar gafs på rikssalen, såg man bland gästerna hertigen af Orleans, Ludvig Filip, sedan konung af Frankrike. Se här, huru ödet lekt med denna märkvärdiga man, innan det bestämde sig att kasta honom hitupp bland den höga Nordens klippor!

Han afreste från Schweitz, der han ändtligen lyckats finna en fristad undan den franska revolutionens gräsligheter. Sedan han beslutat bosätta sig i Förenta Staterne, inträffade han i Hamburg; men i saknad af de penningar, som han här hoppades få lyfta och som voro honom lofvade för resan, beslöt han att göra en tur genom Norra Europa. Han genomreste Danmark och passerade Sundet, fortsatte derefter vägen till sjön Venern, för att beundra Trollhättans majestätiska vattenfall, och begaf sig derifrån till Norige. I Fredrikshall såg han det ställe, der Carl XII med handen på värjan slutade sin förvånande bana.

Christianias invånare mottogo den landsflyktige fursten på ett utmärkt sätt. Härifrån begaf han sig till den yttersta udden af verldsdelen, för att der uppehålla sig vid den tiden, då solståndet inträffade. Han anlände till Nord-cap den 24 Aug. 1795. Efter någon tids uppehåll i denna trakt 18 grader från Nordpolen, återvände han till Torneå, hvarifrån han ställde kosan till Finland, för att genomresa detta land och studera teatern för sista kriget under Gustaf III, denne Bourbonernas riddare.

Vid framkomsten till Nyslott, skickade Ludvig Filip grefve de Montjoie, en ung vacker officer, som tjenat i Frankrike under Stedingk vid regementet Royal Suèdois, och som var hertigen af Orleans följaktig på resan, med bref till Stedingk, hvaruti han bad honom åt sig ut-

Digitized by Google

verka tillstånd att under resan till Österrike få passera Ryssland. »Ni är uti anseende och gunst», skref han till Stedingk; »ni kan tjena en olycklig furste». — —

Ingenting syntes naturligare, än att denna enkla begäran skulle bifallas af den *stora* Catharina, fordom filosof; men så blef ej förhållandet. Hon svarade Stedingk med hetta:

»En ättling af detta odjur, som man kallat Egalité... Nej, aldrig skall mitt rikes jord nedsudlas af denna slägt»....

»Men Madame», invände Stedingk, »denna menniska är olycklig — — han är ångerfull — — han har ej tagit del i sin faders brott. Jag kände ganska väl madame de Genlis, dessa barns första lärarinna — — hon har talat godt om denna unga furste. Irrande och landsflyktig vill han endast genomresa edra stater, för att söka sig en tillflyktsort — — Ed. Maj:t är rättvis och ädel — — Tag ej illa upp, att jag är envis»....

»Jag ber er ej mera tala med mig härom. Jag kan ej bevilja eder begäran. Europa skulle med skäl klandra mitt handlingssätt. Om hertigen-regenten i detta afseende anser sig kunna underlåta en god politiks fordringar, så skall jag åtminstone aldrig kunna tillåta mig något sådant». — —

Den irrande fursten, åt hvilken en tron var beskärd, hade då ej annat att göra, än att vända om och öfver Sverige begifva sig till sin bestämmelseort. Han anlände till Stockholm vid samma tid, högtidligheterne firades i följd af konungens förlofning. Nyfikenheten att se en stor bal vid hofvet gjorde att han med nöje mottog en biljett till den högst upp belägne läktaren i salen. Enär Sverige sju månader förut hade erkänt republiken och mottagit en Fransysk ambassadör, ansåg sig hertigen af Orleans böra iakttaga inkognito. Men Le Hoc kände den franska prinsens närvaro på balen. Såsom en inställsam, slipad och mycket artig man trodde han sig likväl kunna vara öfverseende med en son till den ryktbare Egalité. Den unge hertigen af Orleans hade också

Digitized by Google

tjenat republiken vid Gemappes och Valmy. Emellertid kunde närvaron af en Bourbonsk furste och skyldigheten att visa honom tillbörlig uppmärksamhet ej annat än i någon mån besvära, i anseende till Sveriges dåvarande politiska system. Le Hoc närmade sig rikskanslern Sparre, samt yttrade: »Ni döljer för mig edra hemligheter! Ni har ej sagt mig, att ni har hertigen af Orleans här!»

»Det är omöjligt», svarade Sparre, som låtsade vara i okunnighet om verkliga förhållandet.

»Så mycket mindre är det omöjligt, som han sitter deruppe», inföll ambassadören, med handen utvisande det ställe i salen, der hertigen visade sig [6]).

I sammanhang med de tilldragelser och uppträden vid hofvet, dem vi nu berättat, skola vi här anföra några dylika rörande personer, hvilka under Gustaf III åtnjutit ett visst förtroende, sedermera indrogos i tidernas hvälfningar, men hvilkas öden vi hittills blott i förbigående eller alldeles icke kommit att vidröra.

Riksmarskalken grefve J. G. Oxenstjerna, den ömma intagande skalden, synes aldrig hafva varit persona grata hos hertigen-regenten och Reuterholm, åtminstone ej sedan de kommo till väldet. Oxenstjerna uppgifver sjelf, att han under denna tid aldrig kallades till någon sorts konselj eller kommité, ej en gång till dem, som afsågo hofvets angelägenheter, så riksmarskalk han än skulle

---

[6]) Ofvanstående uppgifter om hertigens af Orleans', sedermera konungens af Frankrike, resor i Norden, Catharinas vägran att mottaga honom i Petersburg och hans uppträdande på hofbalen i Stockholm äro hemtade ur Chateauneufs Biografi öfver Ludvig Filip (1831) samt Stedingks muntliga anföranden. Vi tillägga ur den förra källan, att rikskanslern och hertigen af Södermanland visade all möjlig artighet samt befallde visa honom allt som kunde anses värdt hans uppmärksamhet. Från Stockholm gjorde han en utflykt till Fahlu grufva och Dalarnes sköna nejder, »hvarifrån Gustaf Wasa utgått, för att återeröfra sitt rike», reste derifrån genom Carlskrona och Helsingborg öfver Sundet, o. s. v. Från Helsingborg afsände han ett mycket artigt bref till Gustaf IV Adolf. Bih. I.

Digitized by Google

hetas vara [7]). Han sörjde också föga häröfver. Hans hela uppmärksamhet och hågkomst var egnad den tid som flytt, den tjusande snillrika konung, hvars förtrogne han en gång varit, hvars tusende fester och nöjen han besjungit med sin lyras älskliga, okonstlade toner [8])....

Oxenstjerna var också ett af de många offren, som invecklades i baron Armfelts olycka. Hans brefvexling med Armfelt föll i regeringens händer, och smakade de högmögende vid regentens konseljbord högst illa. Han erhöll derföre någon tids permission samt flyttade (förmodligen efter gifven vink från högre ort) till landet [9]). Kort härefter erhöll han ständig tjenstledighet från riksmarskalksembetet [10]), och synes hafva alldeles fallit ur gunsten.

I partisjuka tider är det vanligen de, som söka att hålla en medelväg i det allmänna, hvilka hafva svårast att bibehålla sig. Så var åtminstone fallet med den hederlige Rosenstein, Gustaf Adolfs lärare. Misskänd både af Reuterholm och det Armfeltska partiet, såg han sig flere gånger på väg att störtas genom den förres förföljelse-anda. Detta Rosensteins missöde hade emellertid, i förening med hans ärliga och rättänkande karaktär i öfrigt, tillvunnit honom konungens synnerliga gunst, som han bibehöll i oförminskad grad under hela minderårigheten [1]).

---

[7]) Bref från Oxenstjerna till Armfelt, d. 23 Juli 1793. Bib. I.

[8]) Se föregående not.

[9]) Hans Hjerta skrifver (d. 27 Maj 1794) till L. von Engeström: »Riksmarskalken grefve Oxenstjerna har fått någon tids permission och har (förmodligen efter gifven avis från högre ort) rest på landet. Hans skämt i korrespondensen med Armfelt skall ej hafva varit tempereradt efter politikens termometer. Det har ej stannat vid Rosenhanes grad, utan kört upp till de ännu högre».

[10]) Den 27 November 1794, enligt Konseljprotokollet på Kongl. Riksarkivet.

[1]) Möjligen hade Reuterholm påräknat Rosensteins biträde för de vidtsväfvande planer, han i början af förmyndare-styrelsen

Digitized by Google

En af de första och obehagligaste ärenden, förmyndarestyrelsen fick att afgöra, var den ryktbara Muncks affär, hvilken slutades i enlighet med Gustaf III:s beslut den sista dagen af sin lefnad [2]). Sedan Munck lemnat all sin egendom som säkerhet för de falska Fahnehjelms-sedlarnes inlösen, lemnade han riket under namn af Bringson, samt återsände på utsatt tid sina ordenstecken till Sverige. Att han likväl var högeligen missnöjd med det öde, som drabbat honom, intygas af de

---

hyste. Jfr sid. 31 ff. Häri missräknade sig Reuterholm dock betydligt. Rosenstein var endast konstitutionell-monarkist, som förmodligen misstänkte Jakobinska syften hos Reuterholm. Bref från Rosenst., Bih. I. Vi känna dessutom numera, att Rosenstein starkt afrådde de planer att afsäga sig kronan, som Gustaf Adolf hyste kort efter den 29 Mars 1792. Jfr sid. 33. I följd af allt detta rådde städse en stark spänning mellan den allrådande gunstlingen och den kungliga »Informatorn», såsom den förre på spe kallade Rosenstein. Den 25 Dec. 1792 uppsatte rikskanslern enligt Reuterholms ingifvelser en instruktion för Rosenstein i egenskap af konungens lärare. Denna instruktion gick ut på att förskräcka den unga konungen för följderna af maktens missbruk; den ålade läraren att undervisa sin höga elev uti sitt lands grundlagar och att låta honom veta, att Svenska folket alltid afskytt despotismen ... Gyldenstolpe ålades derjemte att rätta sig efter regentens order uti allt som rörde hans embete samt att öfvervaka, det Rosenstein bokstafligt uppfyllde den gifna instruktionen. Rosenstein motsvarade emellertid ej Reuterholms idéer, hvarföre denne ej kunde tåla honom. — Vi antaga, att de bref, som hittades bland Armfelts brefvexling, ytterligare förökade afståndet mellan Reuterholm och Rosenstein. Reuterholm gick till och med nu så långt, att han ville bortskicka Rosenstein såsom en genom sina »jakobinska» tänkesätt för konungen farlig person. Jfr sid. 212. Denna plan förföll likväl genom Rosensteins denna enda gång visade beslutsamhet, regentens motvilja deremot och konungens böner. Emellertid betydde Rosenstein under minderårigheten ingenting. Sålunda skref han (den 24 Maj 1796) till L. v. Engeström: »Jag är utan allt förtroende och all influence och kan blott genom önskningar vara mina vänner till tjenst».

[2]) Föregående del, 8 kap.

Digitized by Google

flera bref, han skref till sina vänner vid den tid, han lemnade fäderneslandet[3]).

Munck var måhända den råaste och mest otyglade af de många gunstlingar, som en tid egt Gustaf III:s förtroende: men de råkade, såsom vi sett, snart uti öppen fiendskap med hvarandra[4]). Det var för resten nästan ingen, som denna vildsinta menniska kunde förlikas med. I början vän med Armfelt, blefvo äfven de innan kort fiender på lif och död[5]), och det behöfdes sannerligen sådane hvälfningar som de hvilka nu närmast följde, för att tvenne äfventyrare sådane som *Armfelt* och *Munck* skulle kunna arbeta för ett och samma mål.

Reuterholm och Munck voro af gammalt temligen goda vänner; men sedan Munck trädt i förbindelse med Armfelt, fick han uti den förstnämnde äfven en fiende på lif och död[6]).

---

[3]) Om Muncks historia jfr de i Adlersparres Hist. Handlingar I, sid. 127 ff. och II, sid. 123 ff. meddelade autentika dokumenter jemte bifogade anmärkningar. — Konungen hade redan beslutat att låta arrestera Munck på Haga om lördagen, då han dagen förut blef skjuten på operan. Munck lyckades (före den 7 April 1792) att rädda sina papper; men han vågade icke hota af fruktan att kastas i fängelse för statsbrott. Drotset, baron Taube och Ruuth voro uppbragte emot M. och öfvertalade hertigen att skicka honom i landsflykt. Hofstallmästarne, friherrarne Rålamb och Essen, begge lika utmärkte genom redbarhet och heder, blefvo beständigt M:s vänner. Denne samlade alla sina hemliga papper i en portfölj, som han nedsatte hos Rålamb, för att öfverlemnas till Reuterholm. Jfr straxt nedanföre. — Märkligt är, att förhållandet mellan drottningen och Munck fortfarande var så spändt, att då M. alldeles utblottad 1792 lemnade fäderneslandet, erhöll han ej en skilling af Sofia Magdalena, som anslog den pension hon gifvit honom, åt hans arftagare.

[4]) Jfr föregående del, sidd. 196 ff.

[5]) Härom se Schröderheims Anteckningar, sid. 116 ff.

[6]) Reuterholm och Munck voro i egenskap af Finnar och Björnrams lärjungar barndomsbekanta och till en viss grad förtrogne. Jfr Reuterholms uppsats om Ulfvenklou, Bil. N:o 11. Munck bref-

Digitized by Google

Det dröjde nu ej länge, förrän den landsflyktige Munck vid flere tillfällen och på ett högst obehagligt

---

vexlade länge med Reuterholm, samt synes, i början åtminstone, ej hafva hafva haft några hemligheter för honom. Det märkligaste utaf hans bref till Reuterholm finne vi det vara, som han tillskref honom dagarna innan han lemnade Sverige. Det heter här: »Jag vill på förhand underrätta dig, att om ödet har afgjort, att hertigen af Södermanland skall blifva konung, eller hvilken annan som helst emot detta århundradets slut, skall jag uppdaga för verlden i hvilka förhållanden jag befunnit mig till Svenska konungahuset; jag skall lägga i dagen sanningen rörande Gustaf Adolfs börd, på hvad sätt jag blifvit använd, och då skall hertigen, liksom hela verlden, lära känna, att jag ej har varit Gustaf Adolfs fader, lika litet som myntförfalskare. Jag har sagt dig, min vän, att jag eger ett dokument, som skall blifva bekant, då Gustaf III och Sofia Magdalena ej mer äro till. Men jag afbidar ej mera drottningens död för dess offentliggörande. Hennes uppförande emot mig förtjenar ej denna grannlagenhet. Jag är skyldig verlden och mig sjelf sanningen uti allt som rör min olycka och den förföljelse, hvarför jag varit ett offer. Den skall ej längre kunna undanhållas verlden, ty äfven i den händelsen att man kastade mig i fängelse eller beröfvade mig lifvet, skall min oskuld ickedestomindre uppenbaras, med den skillnaden, att afskyn skall blifva så mycket större emot de familjer, som förorsakat min olycka».

Detta bref är isynnerhet derföre märkligt, att det visar, att Reuterholm och Munck ej voro i förbund rörande den plan, hvarför man beskyllt den förstnämnde, nemligen att genom misstankars framkastande rörande Gustaf Adolfs legitima börd spela kronan till hertig Carls gren. Hvad M:s försäkringar i öfrigt vidkommer, rörande konungens härkomst och myntförfalskningen, så behöfva vi endast upplysa derom, att han 1820 erbjöd sig att för konung Carl XIV Johan bevisa motsatsen rörande Gustaf Adolfs härkomst; beträffande hans brottslighet med myntförfalskningen hänvisas till de i Adlersparres Hist. Handl., II, sid. 155 f., meddelade uppgifter, för att betaga dessa försäkringar all kraft af gällande bevis. Hvad den mycket omskrifna legitimets-frågan i sig sjelf för öfrigt vidkommer, hafva vi ingen ny uppgift att meddela eller nytt omdöme att fälla, utan hänvisa läsaren till I delen af detta arbete, sid. 214 ff. Carl XIV Johan lät genom general Camps svara på Muncks besynnerliga anbud och, man måste medgifva det, på ett sätt lika logiskt som värdigt. Bil. N:o 64. — Här

Digitized by Google

sätt gaf Svenska regeringen sin beklagansvärda tillvaro tillkänna. Icke nog dermed, att han öfverallt lät kalla

---

torde äfven vara stället att, rörande den i första del. af detta arbete omnämnde memoir af Munck, hvilken der blifvit begagnad, och hvarom M. nämner i sitt bref till Reuterholm (sid. 266, noten) enligt löfte meddela de upplysningar, som kommit till vår kännedom. Det heter nemligen härom i en not, funnen i S. S.: »Då Munck 1792 landsförvistes, öfverlemnade han till sin vän, statssekreteraren Lagerbring, ett försegladt paket, som han bad honom lemna Gustaf Adolf samma dag denne efter upphunnen myndighets-ålder skulle bestiga tronen. Lagerbring afbördade sig noggrant detta uppdrag. Detta paket innehöll ofvannämnde memoir, åtföljd af ett bref, hvari Munck underrättar kungen, att han en dag måhända skulle behöfva detta dokument, för att vederlägga de rykten, man ej skulle uraktlåta sprida om honom. — Då Munck afreste, fick han bibehålla den pension af 1000 dukater, som hertig Carl beviljat honom under minderårigheten. Den fortfor sedan att utgå för hans räkning ända till år 1809, då den indrogs i följd af revolutionen. — När Gustaf Adolf nu, och medan han som fånge vistades på Gripsholm, fick veta, att man på grund af hans olagliga börd ämnade förklara honom tronen förlustig, inlemnade han af sig sjelf sin afsägelse, och skref äfven till sin farbror regenten ett bref, hvaruti han bad honom afböja den nesa hvarmed man hotade honom. Han bifogade detta bref nyssnämnde Muncks memoir, hvilken han alltid med största omsorg förvarat, för att tjena till bevis, att han var Gustaf III:s *lagliga* son; men han bad hertig Carl att med det snaraste återskicka den till honom, hvilket hertigen också gjorde, ehuru först sedan han tagit en af riksdrotset Wachtmeister och riksmarskalken Fersen vidimerad afskrift deraf. Det är detta dokument, man funnit bland Carl XIII:s papper, och hvarom så ofta varit fråga i dessa noter». — Hvad M:s egentliga och hemliga afsigt med författandet och aflemnandet till Lagerbring utaf sin ryktbara memoir varit, torde slutligen alltid förblifva en gåta. Hade ej memoiren blifvit författad på Gustaf III:s befallning? Men å andra sidan åter, om M. hos hertigen och Reuterholm misstänkte planer mot den unge konungen, hvarför var han ej betänkt på att söka rädda sig sjelf undan landsflykten derigenom, att han sökte stödja de misstankar, som börjat gro rörande konungens börd, i stället för att vederlägga dem? Visst är emellertid, att Reuterholm ej tänkte att begagna sig af Muncks biträde i nämnde syftning. Då han under hemresan 1792 mötte honom i Hamburg,

Digitized by Google

sig grefve Munck samt återtog sitt blåa band, tvertemot hvad han enligt domen högtidligen lofvat; han hotade äfven att återkomma till Sverige, för att inför laglig domstol, som han uttryckte sig, få bevisa sin oskuld, samt lät, då detta vägrades honom, i hemlighet trycka en skrift, hvaruti han på det mest nedriga sätt skymfade Gustaf III:s minne och den nuvarande regeringen [7]).

Detta var svårt att fördraga för hertigen och de myndiga män, som då länkade fäderneslandets öden, och kunde äfven blifva i mer än ett afseende skadligt så väl för konungen personligen som riket, hvarföre man beslöt att köpa sig Muncks tystlåtenhet. Man uppdrog för detta ändamål Sveriges sändebud i Genua, general Wrangel, att med Munck öppna underhandlingar, som dock blefvo utan följd, enär Munck fordrade mer, än man fann sig vid att gifva honom. Ett annat af Sveriges sändebud i Italien, Lagersvärd, föreslog derföre, att man borde arrestera Munck samt bemäktiga sig alla hans papper, enär man aldrig skulle kunna sätta lit till hvad han kunde lofva. En Svensk skeppare, vid namn Escholin, i Livorno hade i detta ändamål redan blifvit vidtald att föra »sedelförfalskaren» som fånge till Sverige, då denne, i tid varnad, undkom sina förföljare, samt lyckades att i Milano finna skydd hos den fransyske generalen en chef Bonaparte, som vid samma tid innehade dessa länder, och hos hvilken Muncks talrika vänner af begge könen lyckats göra honom intressant såsom ett olyckligt offer för en blodtörstig styrelses hämndlystnad [8]).

---

var det med obehag han talade med honom. Bil. N:o 16. För besvarandet och lösningen af alla dessa frågor och gåtor återstår oss blott att fortfarande vädja till kommande upplysningar!

[7]) Bref från Munck till Reuterholm, Bih. I. Jfr äfven de hos Adlersparre (a. st.) förekommande dokumenterna, samt Biogr. Lex., art. Munck, IX, 320 ff.

[8]) Öfverenskommelsen mellan Munck och Wrangel hade redan blifvit träffad, då den förre så höjde sina anspråk, att man måste hänskjuta saken till Svenska styrelsen. Reuterholm gaf

Digitized by Google

En annan af Gustaf III:s f. d. vänner, men tillika hertigens, hans äldste broders, bedragare, hvilken nu fick skörda en välförtjent lön för sina oförsigtiga gerningar, var hertigens f. d. adjutant, sedermera Sveriges chargé d'affaires i Lisabon, Carl Johan Brelin. Under kriget med Ryssland ett åt konungen invigdt öga på sin broder, storamiralen, samt, som det påstås, för detta ändamål upptagen i det heliga brödraskapet, hade hans dåliga uppförande snart blifvit röjdt, då han ej ansågs kunna qvarstå i tjensten, utan afsändes i åtskilliga beskickningar till kontinenten. Under denna tid råkade han i brefvexling med baron Armfelt, bland hvars papper äfven Brelins bref funnos. Dessa komprometterade honom starkt, ehuru han ej synes hafva erhållit kännedom om sjelfva konspirationsplanen. Emellertid hade de bref, Brelin under kriget tillskrifvit konungen, ej blifvit förstörde, utan egdes af generalen, friherre Taube. Denne, vid samma tid misstänkt för delaktighet i Armfelts sammansvärjning, trodde sig, vi känna ej rätt af hvad orsak, böra visa Brelins bref för hertigen. I följd af allt detta återkallades Brelin 1794 från missionen i Lisabon. Ryktet om de anklagelser, som väntade honom, hade redan gått före honom, då han om sommaren nämnde år inträffade i Stockholm.

Den hämnd, hertigen tog af sin felande adjutant, var honom ganska värdig. Han kallade Brelin en afton till sitt kabinett. Reuterholm och Sparre voro äfven närvarande. Brelin låtsade vara okunnig om den för-

---

då Lagersvärd nya order. M. biföll nu att tiga, om han erhöll sin presidentslön, men Lagersvärd ansåg tjenligare att arrestera honom. Härmed synes Reuterholm ej varit nöjd. Han skref vid samma tid till rikskanslern: »Kl. 10 e. m. Jag beklagar endast, att Lagersvärd gjort sin kommission så dumt med Muncken. E. Ex. skall få se hvad för sköna paskiller deruppå skola följa. Men öfver allt det *tvättar jag mina händer.*» M. befann sig i början af 1796 i Parma, samt flydde derifrån öfver Florens till Milano. Hans intimaste vänner och förtrogne voro markis Malaspina och prinsessan af Massa-Carrara. Jfr följande del.

Digitized by Google

ödmjukelse, som väntade honom. Han blef ganska artigt mottagen af hertigen.

»Välan», yttrade denne, med fingret utmärkande ett bord, betäckt med papper, »sätt er der... Jag har funnit några bref, adresserade till min salig bror, och alldenstund jag har svårt för att läsa denna handstil, har jag kallat eder, på det ni måtte deschiffrera dem».

Brelin, som var närsynt, tog ett af brefven samt satte det under ögonen... En dödlig blekhet öfverhöljde plötsligt hans ansigte, hans läppar darrade konvulsiviskt, och han nedföll mekaniskt på stolen.

»Nå, min bäste vän», yttrade hertigen illvilligt till honom, »jag tillstår, att det är en afskyvärd handstil, som kan göra er möda, men försök! Låt höra, hvad brefskrifvaren säger»!

Den stackars Brelin erfor en känsla, såsom hade han legat på sträckbänken; men han måste hålla god mine... Svetten droppade från hans panna, och hans röst darrade af raseri och blygsel. Sedan läsningen sålunda gått för sig, tackade hertigen Brelin, och vedergällde endast med förakt och glömska den lättsinniges uppförande [9]).

---

[9]) Denna berättelse om den förödmjukelse, hertigen lät Brelin vederfaras, för sitt oförsigtiga uppförande, är efter en anteckning efter gr. M. B. (S. S.) — Brelin var en ovanligt qvick och kunskapsfull ung man, men derjemte listig och bedräglig öfver höfvan. Rörande hans dåliga uppförande under 1788 års krig, jfr Skjöldebrands Marsch och Segling, i De la Gard. arkivet, XV, sid. 90 f. och 124, samt Bref från Brelin till L. v. Engeström, Juni—Sept. 1794. Brelin lät äfven af Gustaf III öfvertala sig, att på ett listigt sätt intränga uti hertig Carls mystiska hemligheter, dem han sålunda uppdagade för kungen. Vi hafva bland Reuterholms efterlemnade papper hittat 9 st. protokoller öfver huru Brelin för hela det lysande brödraskapet talar i magnetisk sömn. Se några utdrag derur Bih. I. Hycklade ej Brelin, då han på detta sätt förvånade sina uppmärksamma åhörare med en dunkel visdoms tjusande skatter? Åtminstone misstänkte hertigen och hans närmaste vänner sedermera, att de uti Brelin erhållit en falsk broder. Se flere uppsatser i R. S. Af nyssnämnde bref från Brelin till

Digitized by Google

Ehuru hvarken regenten eller Reuterholm veterligen egnade *Vetenskaperne* någon synnerlig hyllning, spordes dock inom desamma en lifaktighet, som gjorde ett behagligt afbrott uti hvad som varit förhållandet under föregående styrelsen, och förmodligen härledde sig af den toleranta anda som i detta afseende lifvade förmyndare-regeringen.

Flere intressenta och värderika arbeten utkommo under den korta tidrymd, vi nu företagit oss att teckna. Melanderhjelm behandlade *astronomien* på ett lättfattligt och behagligt sätt [10]). Inom *national-ekonomien* och *finanserna* utbytte Jöransson [1]), Blix [2]), Schultz von Schultzenheim [3]) m. fl. åsigter och idéer, icke sällan på ett sätt,

---

Engeström finner man, att Brelin förnekar, det hertigen visade honom de till Gustaf III skrifne brefven. Vi anse oss för opartiskhetens skull böra påpeka detta förhållande, som likväl förefaller temligen osannolikt vid sidan af grefve Skjöldebrands (a. st.) och andras försäkringar uti alldeles motsatt syfte. Sedan Brelin sålunda utstått sitt straff i Stockholm, nedsändes han till tjenstgöring i Carlskrona.

[10]) Astronomi, till trycket befordrad af K. V. Akad. Del. 1 och 2. Stockholm 1795.

[1]) Försök till ett System i Sveriges allmänna Hushållning och Penning-väsende. Stockholm 1792. En temligen medelmåttig bok.

[2]) Rörande denne mångskrifvande författares talrika arbeten och brochyrer hänvisas till Lénströms Litteratur-historia. Hans märkligaste skrift var måhända: Sveriges Statshvälfningar och Hushållsanstalter, ifrån 1720 till år 1792, Stockholm 1793—1794 — en skrift, hvarför han belönades af regenten med en gulddosa! Blix ifrade i allmänhet för Jordbruk och Näringar samt reelt mynt emot krig, statslyx och riksgäldssedlar. Han var en den praktiska nyttans man, som stilist högst burlesk och oformlig. Hans skrifter lästes emellertid på sin tid temligen flitigt, emedan de alla utmärka sig för en viss originalitet.

[3]) Denne ypperlige författares hufvudskrift i finanserna heter: Bref om Rikets penningeverk och allmänna hushållning, Stockholm 1794 och 1796. Skriften var hufvudsakligen riktad mot Jöransson, hvars omogna och förflugna idéer kraftigt vederlades. Schultzenheim arbetade isynnerhet för de öfverflödande

Digitized by Google

som lände dessa riksgagneliga vetenskaper till mycken fromma; isynnerhet var detta fallet med den sistnämndes skrifter, som i flera afseenden äro högst utmärkta. Genom den ryktbara Calonii inkallande till ledamot af högsta domstolen bereddes derjemte för *lagstudiet* en framtid, hvars verkningar vi ännu i dag kunna spörja [4]). *Politiska* skriftställare af öfvervägande originalitet och förtjenst voro ändtligen den aristokratiske Tham [5]) på Dagsnäs

---

riksgäldssedlarnes realisation genom banken — samma tanka, som utfördes 1800. Jöransson stridde deremot af grundsats för det imaginära myntet, emedan han tycktes hysa den åsigt att ingen stat borde anses fattig, så länge den ej saknade papper, att deraf förfärdiga kreditsedlar.

[4]) Calonius var Juris professor i Åbo, då han (Maj 1793) insattes i Rikets högsta domstol. En ansedd biograf öfver C. (Jfr Biogr. Lex., art. Calonius, III, sid. 160) antyder, att Reuterholm, som skulle varit C:i lärjunge, haft förnämsta delen i hans kallande till Stockholm — en åtgärd, som utan tvifvel hedrar förmyndare-styrelsen. Jfr i öfrigt nyssnämnde biografi af vår utmärkte rättslärde, professor Holmbergsson i Lund.

[5]) En bland Thams märkligaste skrifter kallas: Politiska anteckningar, första stycket. Skrifvit på D(agsnäs) i Dec. 1792. Skara 1799. Här blottar han öppet sina absoluta tänkesätt. Troligen *tänka* många ännu i dag lika med Tham, men troligen vågar ingen numera *offentliggöra* dylika tankar. Några utdrag ur nämnde skrift äro tillräckliga, för att visa författarens anda. »Man säger i en skrift af 1796: *litteratur bör uppmuntras*. Jag säger: den bör sättas under taxa och behandlas som en hökarevara. För mycken lätthet att få kunskap föder lättja. Att uppmuntra litteratur är som att uppmuntra utgifter i ett land. Näringar, som gifva inkomster och kunskaper, böra uppmuntras. Luftpump, magnetnål, elektricitet äro upptäckta utan tryckfrihet, likaledes Newtons, Lockes m. fl:s upptäckter. Plato, Socrates, Xenophon, Thucydides hafva redan i forntiden upptäckt allt — vi få endast parafrasticera, öfversätta, och det kunde ske med afskrifter utan tryck. Den bästa musik förlorar sig vid att bli allmän, ofta hörd». Detta skrefs kort efter det hertigens nya tryckfrihetsförordning utkommit. I Mars 1792 hade samma Tham skrifvit till Thorild: »Men hvarför fick jag icke svar på mitt exempel i politiken (af Visen i bikupor och myrstackar), att Naturen gifver oss exemplen af de *bäst* styrda stater — genom

Digitized by Google

Dagsnäs och hans själsfrände, humanisten och snillet Thorild [6]).

Det *historiska* studiet, som redan under Gustaf III:s sista år tycktes kunna motse en ljusare framtid, erhöll under minderårigheten flere väckelser. I Upsala samlade den lärde och om den fosterländska häfdaforskningen högt förtjente d. v. adjunkten, sedermera lektorn Olof Andersson Knös, omkring sig en skara unga män, som genom honom för lifstiden vunnos för forskningen [7]).

---

envälde? Eller känner min herre någon stat i Naturen bättre styrd? Min herre måtte tro, såsom ortodox i sin lära, att man hellre skall tjuta med vargar och lefva med dem. Också om man är ett *får?*»

[6]) Den skrift, som i en framtid troligen kommer att göra Thorild mest odödlig, utgafs under minderårigheten, genom hans våns, doktor Philipssons försorg. Den kallas: Rätt, eller alla Samhällens eviga Lag. Utur Herr Thorilds Handskrifter utgifvet af L. M. Philipsson. 1—3 Dell. Stockholm 1794. Det är om denna skrift Thorild (d. 7 Dec. 1794) skrifver från Lübeck till sin vän, hofauditör Edman: »Ni kan icke inbilla er, hvad jag är i för en hög inbillning om denna boken. Den är tiotusen gånger visare, än jag sjelf. Hvarom mera, när denna borg står så färdig, som fast, och jag kan från vallarne tala er till och be er komma in, att se huru evigt trygg den är emot Lögnernas millioner». Rörande Thorild jfr i öfrigt Atterboms ypperliga monografi uti Siare och Skalder, IV och V Dell.

[7]) Redan 1786 stiftades af Knös det Historiska Sällskapet i Upsala. Se om detta Sällskaps ändamål och förnämsta ledamöter Biogr. Lex., art. O. A. Knös, VII, sid. 113 f. En mecenat, som vid Knös' sida danades till kärlek för Svenska häfden, var H. Ex. m. m. grefve Clas Fleming, hvilken som ung studerande vid akademien var ledamot af det Histor. Sällskapet. Man hörde Fleming sedermera ofta yttra, att deltagande i detta sällskaps förhandlingar och i allmänhet det förtroligare umgänget med Olof Knös hos honom väckt och stadgat kärlek till litteraturen, historien och bibliognosien. Fleming blef sedan en af de verksammaste ledamöterne i sällskapet för utgifvande af Handlingar rörande Skandinaviens historia — ett företag, som mycket hedrar den fintbildade hofmannen.

Digitized by Google

Lektor Nordin [8]) samt biskoparne Lindblom [9]) och Wallqvist [10]) arbetade derjemte på ett högst förtjenstfullt sätt för våra äldre häfder och Sveriges kyrkohistoria.

Inom *filosofien* vanns en vigtig seger, då professor Boëtius lyckades att undantränga den ytlige och sensualistiske Locke, som ifrigt försvarades utaf Christiernin, samt bereda väg för en djupare forskningsanda, derigenom att han gjorde allmänheten bekant med den utmärkte Tyske tänkaren Kant [1]).

---

[8]) Nordin, som redan tidigt begynt att göra samlingar i Sveriges historia, fortfor oförtrutet dermed. Jfr följande delar af detta arbete. Hans vän, historiarum professor Fant i Upsala, bör också nämnas såsom en nitisk och arbetsam befordrare af Svenska historien. Hans Handl. till upplys. i Sv. Hist. (Upsala 1789—1802) samt hans afbrutna fortsättning af Lagerbrings Svea Rikes Hist. (1794) m. fl. arbeten vittna alla om lärdom samt flitig och noggrann forskning.

[9]) Utgaf: Linköpings Bibliotheks handlingar, 2 delar, 1793 och 1795 — en samling af vigtiga urkunder för Sveriges historia i allmänhet, hvilken samling hedrar L:s minne.

[10]) W:s Ecklesiastike Samlingar (1788—1795) äro ett af de ärofullaste minnesmärken, denne utmärkte man lemnat af sin mångsidiga verksamhet. Här förvaras dyrbara materialier för en framtida kyrkohistoriker. — Flere andra personer, som under minderårigheten gjorde sig förtjente genom den kärlek de egnade Sveriges häfder och för hvad de för deras bästa uträttade, kunde ännu nämnas, om utrymmet och planen för detta arbete sådant meggåfve. Vi hänvisa ånyo till de bekanta Öfversigterne af Lénström och Wieselgren.

[1]) Boëthius, 1783 Phil. Pract. professor, utgaf 1794: Stycken till befrämjande af rätta begrepp om filosofien, dess ändamål och närvarande tillstånd. Häri kastades hela Lockianismen öfver bord. Den sjuttiårige Christiernin förgrymmades häraf till den grad, att han alldeles förlorade jemnvigten. Icke nog med, att han skriftligen sökte vederlägga sina motståndare (Boëthius och hela den akademiska ungdomen, som trädt på B:ii sida) hans lynne förbittrades öfver det nederlag han lidit, till den grad, att han i egenskap af rektor tillät sig de mest despotiska steg mot ungdomen. Denna uppbragtes i sin ordning, och ett formligt upplopp anställdes. Den gamle C. ville sätta sig i spetsen för den akademiska vakten, för att skingra samlingen. Med möda afhölls han härifrån, och då vakten be-

Digitized by Google

Hvad de *Sköna konsterna* samt och synnerligen beträffar, kunna de under minderårigheten anses hafva upplefvat sin kopparålder. Konstnärerna åtnjöto numera intet beskydd från samhällets höjder eller de Stora, och allmänhetens bildning hade ännu ej hunnit nog långt, för att göra mecenatskapet under ena eller andra formen öfverflödigt.

Som *architekter* trampade Tempelman [2]) och Palmstedt [3]) den bana, som Adelcrantz [4]) öppnat, och bristen på nya och originella byggmästare var ögonskenlig. Inom *bildhuggarkonsten* befanns tillståndet vara ännu mera nedslående. Sergel var plågad af melankoli, och tillbragte sin mesta tid med att dricka artificiella helsovatten och sörja den för konsten gyllene tid, som flytt [5]). Märkligt är, att han, ehuru ett snille af så utomordentlig rang inom sin genre, ej danade några lärjungar, värdiga att fortgå i hans fotspår och anda [6]). Af *målare* kan jag knapt nämna en enda, som åtnjutit någon uppmuntran från tronen [7]). Ehuru *musiken* både idkades och var

---

gärde förhållningsorder om lämpligaste sättet att gå till väga, ropade C. i ifvern: »*Hugg, stick, skjut; jag svarar för lifvet!*» Grälet slutades dermed, att C. suspenderades från förvaltningen af rektors-embetet.

[2]) Öfverhofintendent efter Adlercrantz. C. A. Ehrensvärd dömde Tempelman väl. »T. har mer grund och mer habilitet än jag», yttrade E., »fast jag oemotsägligen har mer smak».

[3]) Palmstedt var visserligen en temligen god architekt i sitt slag. Han byggde Börsen och prins Carls palats, m. fl. byggnader.

[4]) Död i Stockholm d. 1 Mars 1796. Bland hans sednaste göromål var att ordna böckerna i nuv. v. Engeströmska bibliotheket på Söder. Bref från A. till L. von Engeström, Stockholm d. 4 Mars och d. 26 Dec. 1794.

[5]) Bref från S. till L. v. Engeström, Sept. och Dec. 1796.

[6]) Såsom värdiga lärjungar af Sergel ha vi svårt att nämna Byström (jfr följande delar af detta arbete), mycket mindre Hoffmeister, m. fl.

[7]) Breda synes fåfängt hafva anhållit derom. Sergels bref till v. Engestr. Rättvisan kräfver dock, att vi erkänna, det historiemålaren Åkerström d. 19 Mars 1793 hugnades med pension.

Digitized by Google

omtyckt vid hofvet, kan man säga, att med Kraus den Nordiska tonkonstens genius tillsvidare nedsteg i grafven [8])!

Poësien var nu en klagande Sappho, som ej fann någon trefnad, sedan de Mäktige — hennes Phaon — ej längre egnade henne sin hyllning. Skaldernas lott under innevarande tidskifte blef derföre verkligen jemmerlig i förhållande till deras förra ryktbarhet. De största, såsom Lidner [9]), Bellman [10]) och Kellgren [1]), gingo också snart

---

Jfr Konselj-protokollerna på R. A. Åkerström var en af Reuterholms bekantskaper under vistelsen i Rom 1789, se föregående del, Reuterholms Rese-journal (1789—90).

[8]) Både hertigen och Reuterholm voro (såsom vi om den sednare redan antydt, sid. 16) stora musikvänner. Jfr De la Gard. ark., XV, 94 ff. Bevis härpå träffas äfven i Reuterholms Resejournal 1790—1792. Bil. N:o 16. Kraus dog d. 15 Dec. 1792. Hans efterträdare som kapellmästare blef den om Svenska kyrkomusiken högt förtjente Hæffner. En musikalisk ryktbarhet, som under minderårigheten tvenne år (1793—1795) gästade Sveriges hufvudstad, samt der höll föreläsningar öfver harmonien, var abbé Vogler. Både den lyriska och den dramatiska scenen utmärkte sig för en viss liflighet — ett arf från Gustaf III:s dagar, som man ej skingrade. Som sångare fortfor isynnerhet den oöfverträfflige Karsten, som aktör mästaren Hjortsberg att tjusa och förnöja allmänheten. Du Puis' talang som operasångare tillvann sig äfven allas beundran.

[9]) Dog den 4 Januari 1793, i den största fattigdom och uselhet. Karakteristiskt är hans yttrande kort efter Gustaf III:s död till någon, som fann honom dyster och stum sittande på ett värdshus och frågade om hans befinnande: »*Hur skall jag må? Gustaf III är död; snillets tid har upphört i Sverige*». Som en nyhet må nämnas, att d. 8 Aug. 1792 beslöt hertigen-regenten i konseljen, att »fullmakt uppsättes för sekret. Bengt Lidner på kongl. sekret. namn, heder och värdighet». Konseljprotokollerna på R. A.

[10]) Död d. 11 Febr. 1795, sedan han, husvill och inkrupen i ett källarvåningrum på Drottningholm, med följande ord anropat Regenten om en bostad:

»Gör ej mina dagar tunga!
»Låt mig minsta stuga få».

[1]) En intressant beskrifning öfver Kellgrens sista lefnadsdagar meddelar baron Hans Hjerta i bref till vännen Höijer, Stock-

Digitized by Google

att i en högre verld stämma sitt strängaspel renare, och befriade från de tryckande omsorger och qval, hvilka äro oskiljaktige från den menskliga tillvarelsen. Andra, såsom Thorild, slogo upp sitt tält på en fremmande jord, härifrån besjungande fäderneslandet, deltagande

---

holm d. 23 April 1795, se Karakteristiker ur Samtidas förtroliga bref och anteckningar, sid. 144 ff. Till en närvarande vän yttrade han några minuter före döden: Det kostar på att dö ifrån Er!» Som en egenhet måj äfven anmärkas, att K. vid begrafningen undanbad sig ringning. Han yttrade derom: »Denna musik har aldrig roat mig sjelf. Jag vill ej dermed plåga andra». K. hade aldrig stått väl hos Reuterholm. Det ryktbara stycket: »Man eger ej snille, för det man är galen», som skrefs omkring 1787 och egentligen var riktadt emot hertig Carl och hans vänner, hvilkas mystiska upptåg fruktades af Gustaf III, torde varit första anledningen till R:s ovilja mot K. Enskilt lärer denne sednare också yttrat, att »en ordensvurm nödvändigt är en obetydlig man», ett yttrande, som ej blef R. obekant och var en af anledningarne till det missöde, som träffade Svenska Akademien. Se straxt nedanföre. Emellertid gladde sig K. öfver R:s nya tryckfrihetsförordning, och hans ryktbara saga: Ljusets fiender, som skrefs 1792, ansågs allmänt såsom en satir öfver tryckfrihetens ovänner. Allmänheten uttydde de deri förekommande anspelningar på följande sätt: en surögd man, baron Taube; en gammal nervsjuk man, grefve Gyldenstolpe; en sömnsjuk man, underståth. Ahlman; en man med schene rariteten, baron Armfelt; den som tog felt om fickorna på sin och sina grannars surtout, grefve Munck; en kunskapsälskande person ansågs hafva kunnat vara fiskalen Teuchler, som hade fått stryk på en klubb, men man trodde, att Liljensparre tagit det åt sig, emedan han befallde, att det nummer af Stockh.-posten, hvari sagan var införd, skulle uttagas ur avisböckerna på källare och värdshus; en annan med puckel kunde varit Otto Wrangel; den som ville göra ljuset till monopolium, Ruuth, och svärfadern Wahrendorff den som önskade del i arrendet, om det blefve regale; källarmästaren och hans drängar, Gustaf III och alla hans redskap; pastor Fån, lektor Nordin; elden är lös på söder, d. v. s. franska revolutionen, o. s. v. Endast det, att Rosenstein och Kellgren voro vänner, förklarar Reuterholms fiendskap till K. Jfr längre ned. Kellgren dog d. 20 April 1795.

Digitized by Google

i dess lidanden och fröjder [2]). Många af de öfrige, drogo sig småningom frivilligt ifrån den numera tråkiga hufvudstaden, der de endast möttes af sorgliga och bittra minnen af de för sången och konsten lyckligare dagar, som flytt [3]). Endast få [4]) stannade qvar i det stojande verldshvimlet, der medelmåttan numera triumferade, och Enbom [5]) och Lybecker [6]) knäppte sina skrällande lyror

---

[2]) Jfr sid. 216 ff. jemte Thorilds intressanta bref till Edman uti Siare och Skalder, V, sid. 107 ff. Thorild var äfven en af dem, som under landsflykten hvässte sin penna emot baron Armfelts lättsinniga revolutionsplan. Hans poëm: Sjelfständigheten (1794) synes nemligen afse detta ämne. Följande strof kan svårligen åsyfta någon annan än Armfelt:

»Hvar är den Svensk, som icke känner harm,
Till svärdet rusar glad, och lyfter högt sin arm,
Mot slafvar i tyranners sold,
Som drista bjuda lag i skydd af utländskt våld?»

Thorild, blefven professor i Greifswald, gick alldeles förlorad för Svenska litteraturen. Jfr följ. del.

[3]) Bland dessa må här nämnas Oxenstjerna (jfr sid. 262 f.), Leopold (jfr sid. 215), Adlerbeth, som d. 7 Dec. 1793 »på begäran erhöll afsked» från sina embeten i Stockholm »med bibehållande af handsekr. lönen», C. A. Ehrensvärd, m. fl. Adlerbeth flyttade till sitt vackra Ramsjöholm, der han lefde för vetenskaperna och vänskapen. Se hans bref till Oxenstjerna i Karakteristiker, sid. 183 f. Ehrensvärd, som i början användes af förmyndare-styrelsen och 1792 utnämndes till generalamiral, var ej skapad för embetsmannalifvets tråkiga enformighet, stötte sig med Reuterholm samt tog afsked 1795. Man känner E:s yttrande till R.: »*Herre, ni vill regera, men ni kan inte regera*». Han köpte nu egendom på landet samt blef en riktig landthushållare.

[4]) Såsom Hallman, Kexell, Lannerstjerna, m. fl.

[5]) Enbom, Jakobinismens skald i Sverige och Thorilds förfuskade lärjunge, gjorde sig egentligen bekant genom sina Kärleks- och Religionssånger (Stockholm 1794), som på denna tiden mycket lästes. Hans samtids råare smak fann stort behag i hans ledigt utarbetade antirojalistiska visor, hvilkas menliga verkan Leopold bidrog att tillintetgöra.

[6]) Friherre Lybecker, löjtnant i arméen, afskedad 1796, härmade Lidner och Young m. fl. älskare af den sentimentala skaldekonsten och lästes temligen allmänt. Hans förnämsta

Digitized by Google

bland en folkhop, som blott tycktes hafva känsla för det vilda och sjukligt sentimentala.

Vi sluta denna korta öfversigt af den sköna konstens historia i Sverige de få år, hertig Carl förde riksstyrelsen, med att berätta det missöde, som mot slutet af nämnde tid träffade Svenska Akademien. Reuterholm, ehuru dålig poet [7]), och temligen medelmåttig skriftstållare [8]), skall länge hafva fåfängt eftersträfvat äran, att

---

skrifter äro: Den Ensamme eller Hjertats filosof, Upsala 1795, samt Den Känslofulles lidelser, Stockholm s. å. 1796 utgaf han sina saml. sånger.

[7]) Några prof, som bekräfta detta omdöme, torde så mycket mera här vara på sin plats, som det för de fleste af våra läsare är alldeles obekant, att R. ens skrifvit någon vers. De följande äro hemtade ur R:s journal öfver sin resa till Petersburg 1777. Vid afresan från hemmet heter det:

»Hvad nu af ömt och kärt jag qvar i verlden eger,
Mitt hårda öde mig att lemna grymt befallt.
Farväl då mor och bror, som afsked blott jag säger:
Hos mig en hågkomst finns, se'n hjertat re'n är kallt.»

Efter beskrifningen af den s. k. Jordansfesten i Petersburg och folkets dervid visade vidskepelse, förekommer följande strof:

»Fördom, vantro, grymma lott!
Hvi skall du så menskor följa?
Och hur rår du för dem dölja
Alltings rätta halt och mått?
Kan ej blindhets dimma svinna?
Men — ack nej! jag svaret ser:
Den, Sjelf ljus och mörker ger,
Vill, du skall ditt intet finna.»

Efter afhörandet af en vacker kyrkomusik, utbrister R.:

»Från jordens låga grus, der idel irrbloss famla,
Min tanke skyndar nu, — mot höjden ställ din flykt!
Dig dessa toner be, att all din andakt samla,
Och ödmjukt lofva Den, som dig ur döden ryckt.
Men hör hvad rörand' ljud - - den, sjelf sig offra låter,
Som kungars konung är och verldens grundval lagt,
Sig Jesus korsfäst ser - - ock billigt du visst gråter,
Ty blott din stora synd har Gud i döden bragt.»

[8]) R:s flertaliga bref och uppsatser, som meddelas i bilagorne, kunna i detta afseende bäst tjena till ledning för läsarens omdöme. Detta oaktadt tro vi dock, att R., med djupare bild-

Digitized by Google

upptagas bland medlemmarne af denna ryktbara det Nordiska snillets areopag [9]). Gustaf III fann honom ej värdig att intaga en plats uti denna krets af män, som alla borde vara af bepröfvade *politiska* tänkesätt. Då hertig Carl sedermera tillträdde riksstyrelsen, och Reuterholm upphöjts till rollen af allrådande minister, som alla menniskor ju borde skynda att behaga, tycktes det, som skulle man ej gjort några svårigheter vid att tillfredsställa denna Reuterholms fåfänga; men så blef ej förhållandet. Han egde många fiender uti akademien (bland hvilka han isynnerhet misstänkte Rosenstein att vara den förnämsta), och som ej ville nedsuddla anseendet af den snillrike konungens inrättning, derigenom att de i den upptogo en afgjord fiende till stiftaren, en man utan några litterära förtjenster åtminstone af utmärktare värde. Då genom biskop Celsii död 1794 en stol blef ledig, invalde akademien derföre till hans efterträdare den ryktbare orientalisten, professor Tingstadius. Reuterholm insåg redan af detta val tydligt, på hvad punkt han stod med herrar Aderton. Emellertid blef genom fältmarskalkens, grefve A. Fersens, död samma år en ny stol ledig. Vi tro, att Reuterholm så väl vid detta som förra tillfället, då ledighet yppade sig, låtit de väljande förstå de anspråk, han hyste [10]); men detta blef utan önskad verkan. Aka-

ning och studier, skulle blifvit en ganska lycklig författare inom en viss genre; men han rycktes för tidigt in i verldshvimlet och hann ej till mognad utveckla och fullända de flere lyckliga anlag, hvarmed han var begåfvad. Man läser dock gerna hvad som flutit ur hans penna, emedan det vanligen bär pregeln af hans rika och ovanliga individualitet.

[9]) Jfr sid. 20.

[10]) Bland R:s egenhändiga biljetter till rikskanslern Sparre hafva vi träffat följande rader: »Angående Rosenstein och en honom anförtrodd hemlig negociation med professor Tingstadius». Angick ej detta underhandling med T. att cedera platsen åt R.? Utan tvifvel kände Rosenstein Reuterholms planer att vinna ett rum i Sv. akademien, men motverkade dem förmodligen. Vi kunna deraf förklara det hat, R. hyste till Rosenstein.

Digitized by Google

demien invalde till grefve Fersens efterträdare en ung vitterlekare, vid namn Silfverstolpe [1]). Häraf förgrymmades Reuterholm till den grad, att han lät genom en skarp skrifvelse upphäfva akademien och lade beslag på dess papper, som inventerades af justitiekanslern. Som skäl för denna lika orättvisa, som löjliga makt-åtgärd anfördes några uttryck, Silfverstolpe i sitt inträdestal öfver Fersen begagnat, och hvilka uttryck skulle enligt förmenande vara skymfande för Gustaf III:s minne (sic!) och innefatta jakobinska, för den allmänna säkerheten och lugnet vådliga åsigter [2]).

---

[1]) Axel Gabriel, då förste Riddarhuskanslist och drottning Sofia Magdalenas hofjunkare och handsekreterare. S. hade genom sina Äreminnen öfver Birger Jarl (1791) och Sten Sture d. y. samt för Skaldebrefvet till dem som söka ett odödligt namn (1792) gjort sig värdig den heder, honom vederfors., då han invaldes i Sv. akademien.

[2]) Den 4 Mars 1795 höll S. sitt inträdestal, som den 7 samma månad ådrog akademien detta hårda öde. S. yttrade i sitt tal, att grefve Fersen jemte flera riddarhusets ledamöter med *heder* hade trädt i arrest 1789, och att ännu flere deruti velat vara honom följaktige. Besynnerligt att ett dylikt yttrande skulle såra R., som sjelf delat Fersens och de olyckliga adelsmännens öde och tänkesätt under nämnde riksmöte! Men R. såg *numera* Jakobinism öfver allt och var på sätt och vis en vän af säkerhetsakten; åtminstone höll han nödigt, att så länge han sjelf satt vid styret, upprätthålla den emot alla aristokratiska och demokratiska öfverdrifter. Jfr sid. 47 och fl. st. Ehuru anden i den nya akademistens tal sålunda visserligen äfven må anses hafva väckt förargelse och ond blod hos vederbörande på högre ort, visar dock allt, att det endast var ett svepskäl för de stränghets-åtgärder, som följde. R:s litterära fåfänga, som hade blifvit sårad genom det afslag han rönt, och hans för despotism fallne lynne spelade utan tvifvel hufvudrollen i denna ryktbara förföljelse, som för ingen del höjde hans aktier bland allmänheten. Jfr straxt nedanföre. Det var i anledning af denna tilldragelse, som Rosenstein hotades att skiljas från den unga konungen och afsändas till Amerika uti en beskickning. Jfr sid. 264. Så snart S. hållit sitt inträdestal och det blifvit hertigen bekant, kallade denne Rosenstein, som var akademiens sekreterare, samt yttrade, att S:s tal var impertinent, att författaren var en pojke och fått ingifvelser

Digitized by Google

Då vi vilja tala om hertig Carls minderårighets-regering i sin helhet, ega vi vanligen endast att hålla oss till baron Reuterholm, ty han var *själen* och den allrådande kraften i densamma. Vid bedömandet af den sinnesstämning, som under denna tidrymd rådde i landet, blir det derföre i första rummet fråga om, huru man bedömde Reuterholm, ty hela Sverige visste, att han regerade hertigen och genom honom fäderneslandet. Här må det derföre vara på sin plats att säga, det ingen svensk minister och allsmäktig gunstling varit mera hatad af nästan alla samhällsklasser än Reuterholm, den tid han nedlade sina embeten och afträdde från förvaltningen; orsakerna härtill voro flerfaldiga, till en del billiga, till en del orättvisa.

Till en början böra vi anmärka, att sinnesstämningen i landet var mycket olika vid olika tidpunkter under de fyra och ett halft år, som minderårigheten räckte. Så länge Reuterholm, de första månaderne af sin styrelse, regerade i qvasi-liberal och nästan jakobinsk anda, var han uppburen af alla de elementer i samhället, hvilka hyllade denna riktning. Han var då också i samma mån hatad och afskydd af de rent aristokratiska och Gustavianska partifraktioner, som snart framträdde på skådeplatsen [3]).

Men detta förhållande undergick innan kort en betydlig förändring. Sedan baron Armfelts sammansvärj-

---

af andra: att Rosenstein styrde akademien och var för allt ansvarig, men att han genom sådant sökte bereda regeringssättets fall och utbredde jakobinism genom tidningarne, som stodo under hans inseende. Ros. svarade härpå, att S. var en hederlig karl, som kommit till mogen ålder och att akademien ej egde någon rätt att rätta hans tal. Sedan sökte man, ehuru förgäfves, att inför Svea hofrätt tilltala S. för sitt tal (han hade redan förut förlorat sina hofsysslor, men erhöll skadeersättning, då han vid samma tid fick den lediga riddarhussekreterare-sysslan) och förföljelsen mot Rosenstein strandade mot hans egen beslutsamhet och det skydd, han åtnjöt af konungen.

[3]) Jfr isynnerhet andra och tredje kapitlet.

Digitized by Google

ning och flera uppträden, som i mer eller mindre mån kunde misstänkas stå i sammanhang med eller bebåda densamma, mellankommit, och den fransyska revolutionen äfven snart tagit en så blodig vändning, blef Reuterholm (såsom vi ofta anfört) uppskrämd, samt kastade alldeles om. Han såg nu öfverallt jakobinism jemte fara för tron och rike, och styrde allt mer och mer med jernspira det land, hvars öden berodde af denne enda mans vishet och förstånd, man kunde understundom säga: omogenhet och oförstånd [4]).

Det var naturligt, att med denna omkastning utaf hofvets politik, tänkesätten i landet skulle mer eller mindre undergå en deremot svarande förändring. Det Gustavianska partiet hade genom Armfelts landsflykt och dom väl blifvit krossadt; men deremot jäste oron så mycket tydligare bland alla de fraktioner, som hyllade den gamla Svenskt-aristokratiska frihetens grundsatser, eller deras, som i Frankrike störtade konungahuset och tronen öfver ända, för att plantera republikens fana.

Dertill kommer, att flere åtgärder, som vidtogos utaf förmyndare-regeringen, voro genom sin despotiska karaktär synnerligen egnade att i det allmänna missnöjet mot Reuterholm och styrelsen indraga en mängd klasser och fraktioner, hvilka eljest troligen icke tagit parti. Hit bör i främsta rummet räknas hofvet och de öfrige personerne utaf den kungliga familjen, hvilka icke, i likhet med hertigen, styrdes af Reuterholm.

I begynnelsen hade så väl hertiginnan, som prinsessan Sofia Albertina och hertig Fredrik försvarat hertig Carl och möjligen äfven Reuterholm, så länge de sågo, huru orättvist den s. k. Armfeltska ligan arbetade på att nedljuga hertigen-regenten och i Europa utsprida ryktet om hans förmenade brottslighet och nedrighet. Flere öfvertygande bevis derpå, att sådant var förhål-

[4]) Se alla de föregående kapitlen från det andra till och med det innevarande.

Digitized by Google

landet, ligga för närvarande under våra ögon [5]). Den unga konungen, som i början synbarligen närmat sig Armfelt och hans anhängare, kastade också snart om och bemötte dessa med synbart förakt [6]). Emellertid upptäcktes baron Armfelts sammansvärjning, och alla de i densamma invecklade personer skulle dömas.

Den stränghet, regeringen utvecklade vid detta tillfälle, isynnerhet mot den olyckliga fröken Rudenschöld, alstrade ånyo de obehagligaste söndringar vid hofvet. Samma dag, fröken schavotterade, befann sig hofvet på Drottningholm, och nyheten om detta uppträde gjorde denna dag till en ledsnadens och bedröfvelsens dag. Fröken Rudenschöld hade här glänst genom sin qvickhet, genom sina behag.... Allas blickar vände sig med förtrytelse mot Reuterholm. Hertiginnan kunde ej återhålla sina tårar. Prinsessan Sofia Albertina, som var högeligen bekymrad öfver en grymhet som nedsatte hennes bror, vägrade att nedstiga till middagen. Hofdamerna visade Reuterholm en med förskräckelse blandad afsky. Hertigen syntes sjelf förebrå sig, att han gifvit efter för sin gunstlings hämndgirighet. Man anmärkte hos honom ett inbundet och kallt utseende. Middagen var tråkig. Hertiginnan och några af hofdamerna började att gråta, och Reuterholm blef härunder föremål för en bestraffning, som på sätt och vis liknade den, som han användt mot fröken Rudenschöld [7]).

Tiden, som är så mäktig att läka sår och utplåna alla missnöjen, gjorde väl, att man snart glömde dessa obehagliga uppträden, och nöjena vid hofvet återtogo sin vanliga gång; men hertiginnan och de öfrige kungliga personerna, hvilka ej i likhet med hertig Carl voro fästade vid Reuterholm med mystiska band, glömde ej

---

[5]) Bref från prins. Sofia Alb. till Regenten, Rom 1793, och fl. st.

[6]) Jfr isynnerhet andra, tredje och fjerde kapitlen.

[7]) Handskrifna memoirer af hans Ex. grefve A. F. Skjöldebrand, under minderårigheten (sedan Maj 1793) tjenstgörande adjutant hos hertigen-regenten.

Digitized by Google

de våldsamma steg, han narrat regenten att taga, och intrigerade sedan beständigt i hemlighet emot honom och hans inflytande hos hertigen [8]).

Äfven 1794 års Öfverflödsordning ådrog regeringen mycket ovilja och hat. Det emot alla samhällsklasser rigtade förbudet mot kaffe samt bruket af siden stötte isynnerhet de utländska ministrarne, hela le beau monde samt alla dem som, vane vid dessa beqvämligheter, uti deras aflysande sågo ett otillbörligt intrång i den enskiltes naturliga rättigheter. Vi hafva redan sett, att kaffedrickningen innan kort åter måste tillåtas [9]).

Detta synes äfven hafva varit af högsta nöden påkalladt. Alla menniskor beklagade djupt förlusten af denna älsklingsdryck. Både på hofvet och annorstädes firades den dag, då man måste afsäga sig njutningen af densamma, med pompösa sorgefester [10]), och man har trott, att det offentliga afläggandet af kaffets bruk ingalunda uteslöt det hemliga njutandet deraf så väl vid hofvet som flerstädes [1]). Enskilt förklarade dock enkedrottningen Sofia Magdalena från första början, att hon, åtminstone för egen person, ämnade nyttja ett oumbärligt kaffe [2]).

De fremmande sändebuden förlöjligade regeringens åtgärder rörande kaffet, och trotsade förbudet offentligt. En skarp notvexling uppstod i anledning häraf, som lärer slutat dermed, att styrelsen fann sig befogad se genom fingrarne med hvad som i detta afseende passerade inom Stockholms diplomatiska kår. Men alla Svenskar hotades med den största onåd, om de infunno sig

---

[8]) Följande del, sjunde kapitlet.

[9]) Sid. 236.

[10]) Hos Barfod, Märkvärdigheter rörande Sveriges Förhållanden 1788—1794, träffas beskrifning på några dylika sorgefester, som firades så väl vid hofvet som flerstädes.

[1]) Så uppgifves åtminstone i de bekanta Upplysningarne etc., uti Gömdt är icke Glömdt, I, sid. 20.

[2]) Barfod, sid. 148.

Digitized by Google

uti en viss klubb eller societet, som ofta besöktes af diplomaterna och der kaffe alltid serverades. Denna träta med ministrarne föranledde de löjligaste uppträden vid hofvet. Sålunda berättade man, att på en kur konungen ej skall hafva helsat eller talat med någon af dem, som utmärkte sig såsom de ifrigaste försvararne af kaffekoppen, och till sitt spelbord inbjudit endast Pohlens ombud, Potocki. En talangfull penna, hvars skärande qvickhet ingen skall förneka, beskrifver allt det trassel som häraf föranleddes med ministrarne, på följande roliga sätt: »Sjelfva saken är emellertid löjlig. Jag tycker, att denna händelse kan mycket väl liknas vid den, som Virgilius beskrifvit. Kaffekannan svarar mot den röfvade Helena. Klubbens förstöring emot Trojas. Justitie-kanslern mot Trädhästen. De fleste af Trojas hjeltar stridde i det längsta. Så göra äfven ministrarne: och då Internari drar sig och Potocki ur klubben och ur sammansättningen, så tror jag mig skenbarligen se Veneris son Aeneas, som bär sin far Pius Anchises på ryggen ur Trojas ruiner. Är detta icke ett stort ämne för ett poëme epique, och kunna icke våra cirkulärer anses som de tre första sångerna af ett sådant?» [3])

Genom afläggandet af brokiga sidentyger, sammeter och utländska juveler upphörde helt och hållet den glans, som utmärkt hofvet och societeten under Gustaf III:s tid, och skönheterna ur alla samhällsklasser förgrymmades högeligen öfver ett förbud, som de helt naturligt ansågo såsom det värsta intrång i deras rättigheter [4]).

---

[3]) Bref från Hans Hjerta till L. v. Engeström, Stockholm d. 11 Nov. 1794. — Regeringens förbud för hvarje Svensk att infinna sig uti klubben eller den s. k. societeten i Ekestubbiska huset, der kaffeförbudet i tre månaders tid blifvit öfverträdt, kungjordes i tidningarne.

[4]) Det var först fråga om att inskränka förbudet af sidens nyttjande till den tjenande klassen, men sedan deputerade af Stockholms stad tillstyrkt, att förbudet måtte utsträckas till alla klasser, följdes denna norm i öfverflöds-förordningen,

Digitized by Google

Genom Svenska akademiens tillslutande stötte sig Reuterholm derjemte med det Svenska snillet, och hvad som var det värsta af allt, detta på ett sätt, som inför den stora upplysta delen af nationen gjorde honom omätligt löjlig! I anledning af det missöde, som sålunda drabbade Gustaf III:s älsklingsstiftelse, och de skäl dertill, som offentligen framburos, cirkulerade bland allmänheten ett handskrifvet poëm, hvari friherren på ett ställe infördes sålunda talande:

»Oss [5]) endast tillhör på hans [6]) graf
Att tadlets färger rifva;
Jag var en narr den stund jag gaf
Åt folket lof att skrifva» [7]).

Det s. k. Gustavianska partiet, eller anhängarne af den aflidne konungen och hans politiska grundsatser, hade väl genom Armfelts landsförvisning och dom samt hans närmaste medbrottsliges bestraffande blifvit krossadt, men detta parti hade derföre icke upphört att vara till. Flere bland den aflidne monarkens vänner, som lyckats rädda sig undan det allmänna skeppsbrott, som vid tillfället af baron Armfelts omogna sammansvärjning öfvergick dessa, vistades vid hofvet, och bearbetade den unga konungen emot regenten och hans allsmäktige gunstling. De förnämsta bland dessa Gustavianer, och hvilkas hemliga verksamhet vi vid flere tillfällen redan böra hafva försport, voro baron Taube, grefve Fersen, dennes syster grefvinnan Piper, kanslirådet Rosenstein, m. fl. [8]).

---

som kort derefter utkom. Så länge ryktet gick, att förbudet endast skulle gälla de lägre klasserne, förgrymmades dessa högligen. Förbudet mot siden införde i stället bruket af sitser, hvaraf en otrolig mängd af alla slag begagnades.

[5]) Hans Ex. friherre Reuterholm et compani.

[6]) Gustaf III:s.

[7]) Uppsats i Journalen, d. 22 Dec. 1832.

[8]) Man torde af följande dessa personers bref, som vexlades vid tiden af Armfelts sammansvärjning, sluta till deras tänkesätt. Flere här förekommande små anekdoter äro karakteristiska.

Digitized by Google

Den Svenska adeln, som under Gustaf III gått i spetsen för motståndet mot regeringen, och hvaribland några brushufvuden 1792 mördat samme konung, varnades nu småningom för farorna af frihetens öfverdrifter, hvarpå nämnde olyckliga katastrof och de gräsligheter, som samtidigt föregingo uti Frankrike, utgjorde så förfärande exempel. Vi anmärka först, att adeln genom deputerade straxt efter Gustaf III:s död inför den unga konungen besvor säkerhetsakten [9]). Om den sedermera, i förening med Reuterholm och hans förtrogne, hyste några planer eller träffat aftal om störtande af den regeringsform de besvurit, känna vi icke, och anse föga troligt; men säkert är, att de vid denna tid blefvo allt försigtigare, samt synas hafva dragit sig ur politiken. Grefve Brahe hade förmodligen nu redan blifvit en »tronens» man, samt försvarare af dess rättigheter. Grefve Axel Fersen d. ä., nedtygd af år och lagrar så väl i egenskap af medborgare och statsman som enskilt menniska, kände sig endast behöfva lugnet, samt gick snart till sina fäder. Pechlin dog ändtligen som en förhärdad syndare och brottsling, utan att hafva bekänt, inom den fästning, hvarur aktor fåfängt hade hemställt, att han måtte lösgifvas [10]). De begge bröderna Engeström, som varit delaktige i Gustaf III:s mord, voro upptagne af sina enskilta och offentliga värf, samt hoppades föga någon förändring i Sveriges statsskick [1]).

Dessa

Se Bih. I. Vi hafva för öfrigt redan sett, hvad del Taube och Fersen böra anses hafva haft deruti, att Gustaf Adolfs föreslagne giftermål 1795 ej blef af. Jfr sid. 164. Den förre arbetade städse i hemlighet emot Reuterholm och förmyndareregeringen. De hade dock, såsom vi känna, begge varit rätt nära att blifva olyckliga i följd af baron Armfelts oförsigtiga uppförande, men räddades genom hertigens mildhet och deras egen slughet. Jfr sid. 108, noten.

[9]) Anteckning i v. E. S.

[10]) Se sid. 27 f.

[1]) Kanslirådet Jakob v. E., som vi under minderårigheten ej hört af, sedan han utsuttit sina tre år på Waxholms fängelse,

Digitized by Google

Dessa herrar utgjorde alltid den egentliga kärnan utaf den gamla adliga oppositionen under Gustaf III:s tid, och vi tro i följd af hvad vi nu om dem berättat, att denna opposition ej så synnerligt besvärade förmyndarstyrelsen. Deremot begynte redan ett slags ny opposition bilda sig utaf yngre adelsmän, hvilka, förförde af den franska revolutionens tjusande och förbländande grundsatser, samt intagne af afsky för Sveriges träldomstillstånd, i hemlighet längtade efter en förändring [2]).

Hvad sinnesstämningen bland de ofrälse klasserna beträffar, lutade den öfverhufvud taget till en art utaf jakobinism. De större köpmännen och jordegarne gjorde väl regeringen rättvisa för det beskydd, som egnades handeln, för den kraft, hvarmed de bestående samfundsinrättningarne upprätthöllos. Deremot synas de fleste öfrige nyanser utaf dessa klasser afgjordt ställt sig på revolutionens och det moderna jemnlikhetssträfvandets ståndpunkt.

---

dog 1802. Hans broder Johan v. E., sedan 1792 fullmäktig i Riksgälds-kontoret, hvarest hans inflytande var nyttigt, dog 1807. De öfrige ledamöterna utaf den gamla adliga oppositionen under Gustaf III betydde numera ingenting.

[2]) Hit räkna vi i främsta rummet baron Hans Hjerta, som hvarje afton lade sig med en »jakobiner-mössa», ehuru då ännu tjenstgörande uti konungens kabinett (se Biogr. Lex., art. Sparre, F., sid. 148), hertigens adjutant, öfverste Skjöldebrand, som fåfängt sökt rädda fröken Rudenschöld undan schavotten (S:s memoirer), d. v. ryttmästaren Georg Adlersparre, som 1793 lemnade krigstjensten, för att ostörd få egna sig åt medborgerliga och historiska studier, m. fl. Jfr följ. del. Som prof på jakobinismens framsteg bland den yngre adeln bör här äfven anföras en anekdot, hvars trovärdighet dock sättes i fråga. En ung baron Ehrensvärd i Södermanland, jordegare, sammanbjöd alla sina grannar till ett kalas, höll till dem ett tal om frihet och jemlikhet, afsade sig både friherre-titeln och namnet Ehrensvärd, samt förklarade sig endast vilja kallas medborgaren Fredriksson. Måltiden slöts dermed, att han gaf broderkyssen åt gästerna, hvaribland befunnos några bönder. Bref från Franc till Armfelt, Stockholm d. 4 Jan. 1793, Gömdt är icke Glömdt, VII, sid. 63.

Digitized by Google

I hufvudstaden blomstrade det hemliga klubbväsendet länge, tills genom regeringens kraftiga framfart alla dylika inrättningar ändtligen försvunno [3]).

Bland de med regeringen och hennes afsigter missnöjde sällade sig slutligen hela den yngre intelligensen i landet, publicisterne af alla politiska meningsbrytningar, det lägre borgerskapet och frälsebönderna, isynnerhet uti södra delarne af landet, dit ryktet om alla de välsignelser, hvarmed den nya friheten förlyckligat Frankrike, förr hunnit sprida sig, samt hos menniskorna föda denna längtan efter förändringar, hvilken vanligen utmärker revolutionära tidehvarf.

Bland den studerande ungdomen i Upsala och Lund rådde en ganska betänklig sinnesstämning. Isynnerhet voro sinnena uti Upsala i jäsning och oro. Här existerade länge en hemlig klubb eller s. k. Junta, för hvilken flere akademiska lärare stodo i spetsen, och der den mest afgjorda, nästan cyniska demokrati högt predikades och — utfördes. Själen i denna bostad och i dessa lärda företag (sällskapet tänkte nemligen redan på att genom tidningar sprida sina åsigter) var filosofen Benjamin Höjer, som fritt lefde i d. v. magister Gustaf Abraham Silfverstolpes hus och presiderade vid hans bord. Tillika upptogs der ett halft dussin förmögna ynglingar, som

---

[3]) Jfr sid. 40 f. samt Bil. N:o 23. Franc, i sina bref till baron Armfelt, (a. st.) ger en förfärlig målning af jakobinismens framsteg bland Stockholms lägre befolkning. Der skulle funnits ej mindre, än fyra Jakobinerklubbar, der broderkyssar utdelades och Anckarströms skål dracks. Apropos af Anckarström och det rykte han tillvann sig i Frankrike bör nämnas, att vid republikanska fester hans bild ställdes vid sidan af Jesus Christus m. fl. såsom en af menskligheten välgörare. Sedan Reuterholm blifvit reaktionär, rensade han hufvudstaden från de hemliga klubbarne. Derom förekommer uti en af R:s biljetter till Sparre: »I Stockholm hafva vi upptäckt en *ny hemlig klubb*, som består af en hoper gatustrykare under Westmännernas anförande till paskillers och lösa ryktens utspridande i landet. Anstalter äro gjorda till dess förstörande».

Digitized by Google

kunde väl betala. Priset var dock ej öfverdrifvet, ty bordet var läckert, emedan filosofen, sinlig i flera hänseenden, äfven i mat var en läckergom, så till qvantitet som qvalitet. Man sjöng frihetssånger vid rykande bålar, höll ljungande tal, förde lättsinniga diskurser, fiendtliga mot religion, moral och samhälle, och bedref då och då hvarjehanda excesser, som flere af deltagarne, blefne äldre, ej kunde annat än med vedervilja och ånger omtala. År 1793, då denna låga i Upsala brann hetast, genljudade gator och källrar af frihetssånger, särdeles af en favoritvisa, hvaruti andra strofen lydde:

»Dumouriez, som bar sin styrka
På sin fällda bajonett,
Gick att uti Brüssel yrka
Alla Sansculotters rätt».

Då regeringen utfärdade sin varning mot tryckfrihetens missbruk, anställdes sorgefester utaf en stor del utaf den studerande ungdomen [4]).

I Lund hade sympatierne för den franska revolutionen nått en sådan höjd, att gesällerna en afton samlade sig i ett herberge, för att utvotera Guds existens och en annan afton invotera den, allt efter som de sport att medborgare-bröderne gjort i Paris [5]).

Sinnesstämningen bland det lägre folket, isynnerhet uti Skåne, var också af natur att ingifva de förskräckte allvarsamma farhågor. Riksdrotset Wachtmeister, som sjelf var en af de största jordegarne i denna

---

[4]) Nästan ordagrannt ur Biogr. Lex., art. Silfverstolpe, XIV, sid. 259 ff. De öfriga ledamöterne uti Juntan voro baron Hans Hjerta, d. v. magistern och theol. docenten, sedermera biskopen E. A. Almqvist, d. v. pastorn vid Kongl. Lifregementet i Stockholm, sedermera erkebiskopen C. von Rosenstein, m. fl.

[5]) Wieselgren, Kyrkans Sköna Litteratur, sednare häftet, sid. 390.

Digitized by Google

provins, uppdrager en ganska oroväckande målning af allmogens tänkesätt. Allmogen hyste i allmänhet uti botten af sina hjertan mycken vedervilja och otålighet mot sina husbönder, isynnerhet af frälse-ståndet, och uppfyllde med olust, för att ej säga något värre, de skyldigheter, som dem ålågo [6]).

Af den tafla, vi sålunda i korthet uppdragit öfver den sinnestämning, som rådde i landet de fyra år som förmyndare-styrelsen räckte, torde läsaren lätt kunna finna, att belåtenheten med regeringen, och isynnerhet den allrådande gunstlingen, friherre Reuterholm, ej var synnerligt stor, och med skäl kunde Rosenstein, då Reuterholm nedlade alla sina embeten samt afträdde från riksstyrelsen, yttra, att knappast någon Svensk man varit mera allmänt hatad, än denna minister, om ej Erik XIV:s ryktbare gunstling, Göran Persson [7]).

Efterverlden, som dömer menniskorna rättvisare, än den af hat och passioner vanligen förvillade samtiden, skall säkrast afgöra, hvad rimlighet låg i det hat, nationen hyste emot Reuterholm. Vi hafva nu fullgjort vårt föresatta mål: vi hafva framlagt fakta, med all möjlig oväld, med den frihet från bitterhet och hätskhet, hvilken städse skall utgöra syftet för våra bemödanden.

I samma mån vi i de fleste hittills utgifna skrifter och anteckningar från denna märkliga tid funnit de personer vanställde, nedsvärtade och beljugne, hvilka

---

[6]) Jfr följ. del, sjunde kapitlet, hvarest man skall se, att denna allmogens uppstudsighet och otålighet vid de gamla banden blef en hufvudorsak till den lätthet, hvarmed Gustaf Adolf biföll förslaget att enskifta de stora byarne i Skåne.

[7]) Bref från R. till L. v. Engeström, d. 15 Nov. 1796.

Digitized by Google

hade fäderneslandets styrelse sig anförtrodd, i samma mån har det skänkt oss tillfredsställelse, då vi, vägledde af källor, som ej kunna jäfvas, varit i stånd att rätta misstagen, tillbakavisa de falska beskyllningarne, samt gifva upprättelse åt de oskyldigt lidande.

Nekom ej, att ett oblidt öde hittills sväfvat öfver Carl XIII och hans vänner, då det varit fråga om att i historiens pantheon anvisa dem sin plats. Ej nog med svagheten, hvarför man med rätta beskyllt denne furste: man har äfven velat sätta på honom brodermordets blodiga kainsmärke; man har velat göra honom till förrädare mot sin enda brorssons tron och rättigheter; ja man har ej ens tvekat, att på fullt allvar stämpla honom som giftblandare, och öfverantvardat honom åt historien såsom ett mönster af nedrighet, skurkaktighet och falhet!

Redan har, som det vill synas oss, denna hatets och lögnens ande alltför länge beherrskat våra nyaste häfder, för att icke frammana en hämnande Nemesis, och det kunde ej fela, att den dag inträffade, då de anklagade fingo försvara sig, då äfven deras röst kunde framtränga till en efterverld, som alltid bibehåller känslan för sanning och rätt, om blicken också tillfälligtvis kunnat blifva skymd af illviljans och förtalets giftiga dunstkrets....

Vi anse oss ej behöfva här särskilt påpeka, från hvilka håll den ton och ande utgått, som genomgår Sveriges nyaste häfdateckning, och hvilken ton vi ansett oss här böra benämna med dess rätta namn. Då Lögnen träder i Snillets tjenst, blir den dubbelt farlig, och svårigheten, att lösgöra sig från de fjettrar, hvari det sunda omdömet blifvit slaget genom decenniers oafbrutna bearbetningar, blir i samma mån stor.

Det förefaller oss derföre, som kunde allmänheten ej utan allt intresse hafva åsett den början till en med det verkliga förhållande mera öfverensstämmande upp-

Digitized by Google

fattning af flere historiska uppgifter och händelser, hvilken på en sednare tid låtit sig förspörja.

Den förste, som på ett mera afgjordt och med sanningen öfverensstämmande sätt tagit hertigen af Södermanland samt hans närmaste och förtrogne i försvar mot de osanningar, som blifvit emot dem utspridde, och i allmänhet sett den förstnämndes karaktär och regentegenskaper i ett riktigt, om än något förskönande ljus, är oss veterligen en af hertigens förra adjutanter och skyddlingar, den berömde fosterlandsvännen och skriftställaren, Hans Ex. grefve Georg Adlersparre [8]).

Sedermera yttrade Hans Ex. grefve Magnus Björnstjerna, också en af hertig Carls opartiska vänner, ganska besinningsvärda ord om honom. Han säger:

»Hertigen var icke ärelysten. Hans enda sträfvan var, att väl tjena sitt fosterland, då såsom regent, likasom förut i egenskap af flottans högste befälhafvare. Hertigen var icke *egennyttig*. Han lemnade riksstyrelsen lika fattig som han emottagit den (en rättvisa, hvilken äfven bör göras Reuterholm), ehuru han enligt då varande regeringsform kunde fritt använda alla statens medel. Han var *Svensk* till lif och själ, och skydde ingen uppoffring, som kunde gagna fäderneslandet. Han var tapper, ädel, ömsint och välgörande; men svag, likväl ej till den grad, att af svaghet bryta i fullgörandet af sina pligter. I det enskilta lifvet var han den mest älskvärde prins man kunde tänka sig: nedlåten, enkel,

---

[8]) Handlingar rör. Sveriges äldre, nyare och nyaste historia, II, sid. 1 ff. Ett omdöme, som här förekommer, förtjenar anföras såsom ganska betecknande. Den af djup och vidsträckt lärdom utmärkte Professor Calonius, ledamot af Högsta Domstolen under förmyndare-regeringen, yttrade ofta med förtrytelse: *»Hertigens åsigt af, och första yttrande äfven i juridiska mål, äro alltid de sanna och rätta; men han låter ofta af andras sämre skäl förleda sig att afvika från sin egen mening till deras.*

Digitized by Google

arbetsam och kunskapsrik. Så var han under regenttiden, och ända till 1810, då en svår sjukdom, med slaganfall, tillintetgjorde hans fysiska krafter och inverkade mycket på förståndsförmögenheterna. Efter år 1810 blef han ej mer än *skuggan* af hvad han varit. Han hade den olyckan att *öfverlefva sig sjelf;* bör således icke bedömas efter sina sednaste lefnadsår, utan efter sin *mannaålder,* och under denna tål han jemförelse med Sveriges bättre regenter» [9]).

Om Reuterholm utlåter sig samma författare:

»Reuterholm var en man med klokhet, statsmanna-insigter och verldskännedom; något för mycket intagen af franska revolutionen och således en ultra-liberal. Men han var derjemte fåfäng, hämndlysten och rädd, samt omoralisk till sina seder» [10]).

Detta yttrande om Reuterholm innehåller väl lika mycken falskhet som sanning: deremot synes författaren varit lyckligare i sin teckning af hertigen.

En annan af hertigens förra adjutanter, sedermera Hans Exellens grefve A. F. Skjöldebrand, har också i sina efterlemnade anteckningar gifvit klaven till en riktigare grunduppfattning af Gustaf IV Adolfs minderårighets-regering. Ehuru på det hela visst icke en vän af Reuterholm, yttrar han: »Reuterholm var under förmyndare-regeringen, såsom den der spelte första rollen, mycket hatad, ett mål för satiren och smädelsen, kanske

---

[9]) Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna, I, sid. 28 f.

[10]) Björnstjerna, a. st., sid. 23. Reuterholms »klokhet», »statsmannainsigter» och »verldskännedom» voro väl icke stora, enär det just var bristen på dessa egenskaper som utgjorde hans största olycka. Hvad sedan beträffar R:s kärlek till »franska revolutionen», så var den på olika tider mycket olika, och på sistone kunde ej finnas någon större fiende till all slags politisk frihet, än den i början för all slags frihet svärmande friherren. För öfrigt anse vi det vara en orättvisa, då man vill sätta en fläck på R:s »seder», ty enligt alla tillgängliga källor voro de rena!

Digitized by Google

hämndgirig, men förolämpad; i det hela förande allmänna ärenderne med mer klokhet, än samtiden ville medgifva. Aktning af andra makter, jemnhet i styrelsen och många goda författningar utmärkte denna förmyndare-regering».

Detta omdöme är redan riktigare och sannare än den föregående författarens. Det bästa som oss veterligen hittills blifvit yttradt om detta ämne, ehuru det ännu ej blifvit tryckt, är dock hvad som flutit ur Hans Exellens grefve Mathias Rosenblads penna. Hans anteckningar, som förefinnas i den samling vi begagna, bedöma hertigen-regenten på följande sätt: »Han egde en god omdömesförmåga, och insåg derföre oftast det rätta, men hade misstroende till sig sjelf, och derifrån bör härledas hans svaghet att låta sig för mycket ledas af andra, och vara vacklande i sina beslut. På hjertats sida hade han stora egenskaper. Han antog derföre alltid den lindriga meningen, belönte och gaf gerna, glömde aldrig gjorda tjenster, var skiljd från allt eget intresse, god husbonde, välgörande emot fattige. Han hade den hos regenter sällsynta lycka att ega vänner; ty han förstod att på vänskapen sätta värde. Han älskade högt Sverige och dess ära, och uppoffrade derföre allt för dess välgång. För religion och försoningsläran bar han djup vördnad. Guds välsignelse utmärkte också hans styrelse både såsom regent och konung, och hvad förmyndare-regeringen särskilt angår, kan ingen vägra den det vitsord, att den fördes med kraft, att det invertes lugnet bibehölls och att rikets värdighet och anseende hos utrikes makter med framgång iakttogs och vårdades».

Rosenblads omdöme om friherre G. A. Reuterholm utmärker sig dock, enligt vår åsigt, för att vara det mest sanna och riktiga, som om denna svårförklarlige man blifvit yttradt. »Denne Herre var icke utan egenskaper», så börjar han sin teckning af Reuterholm. »Han ville sitt fosterland väl, och sökte afvärja allt hvad han ansåg orättvist och skadligt för det allmänna bästa. Men han saknade erfarenhet och skicklighet att leda allmänna

Digitized by Google

ärender. Han var dessutom af högdraget, misstänksamt och sträft lynne, och nästan otillgänglig, egde ock mycken svaghet för sina anhöriga och vänner, såsom baron Christian Reuterholm och assessor Lode, af hvilka den förre, som varit lifdrabant, upphöjdes till president i statskontoret, och den sednare till justitie-kansler. Desse ledde honom i de fleste ärender, som icke voro politiska eller militära, och voro ingalunda fria för egennytta».

En man, hvars omdöme, då det gäller historiska högmålsfrågor, också icke torde böra läggas åsido, utan här förtjena en plats, är den frejdade Geijer. Han yttrade, rörande Gustaf III och hertig Carl, sedan han, efter utgifvandet af de första delarne af Gustavianska samlingen i Upsala, började sysselsätta sig med fortsättningen, och då han sålunda borde vara i tillfälle att fälla ett på sakkunskap grundadt omdöme: »*Det blir allt svartare och svartare för Gustaf; deremot vinner Carl på en närmare bekantskap*». Dessa ord äro så mycket vigtigare, som de yttrades af en *Geijer*, och för oss särskilt af synnerligt värde och intresse, enär de, så att säga, utgöra bekräftelsen på hela den anda, hvari detta arbete blifvit affattadt.

Dock, det torde vara nog med dessa få citater, som visa, att samtiden redan står på väg att på ett mera mildt och humant sätt bedöma flere af de män, som under sednaste tiden ledt dess öden. Måtte dessa aktningsvärda mäns stämmor ej förklinga ohörde i en tid, som tyckes utmärka sig för sträfvandet efter mera hofsamhet, rättvisa och billighet uti uppfattningen af flere af nationens vigtigaste angelägenheter!

Sedan vi, på sätt läsaren nu haft tillfälle att se, och vägledde af källor, hvilka omöjligen kunna jäfvas, genomgått dessa fyra och en half års historia, då hertigen-regenten förde spiran under sin brorssons, konung Gustaf Adolfs minderårighet, och härunder ifrigt bemödat oss att framställa händelserne och personerne i den dager, hvari de med ledning af dessa källor kunna och

Digitized by Google

böra ses: återstår det oss blott, att åt den välvillige läsaren sjelf öfverlemna, att fälla totalomdömet om denna tidens sträfvanden och förvaltning. Grannlagenheten förbjuder oss, att i detta afseende gå läsarens omdöme på något sätt i förväg, men kanhända skall man ej neka att erkänna, att om också resultaterna af hertigens regemente såsom förmyndare för sin unga brorsson ej voro så tillfredsställande, som man med större upplysning och mognare erfarenhet hos dem som styrde, kunnat och bort vänta; så voro dock de regerandes afsigter i de fleste afseenden ädla, deras bemödanden förestafvade af ett uppriktigt nit och kärlek till det gemensamma fäderneslandet och dess ära, och Svenska folket är slutligen i mer än ett afseende denna regering tack skyldig för den beslutsamhet och kraft, hvarmed den under vidriga skiften förstod att upprätthålla national-oberoendet!

Digitized by Google

BILAGOR.

Digitized by Google

Digitized by Google

N:o 1.

Bref från Hertigen-Regenten till öfversten baron M. Ramel.

Stockholm den 17 April 1792.

S. T. Då jag enligt en mer än saknad broders sista vilja emottagit styrelsen öfver mitt fädernesland, har jag ansett såsom en med detta dyra ansvar förknippad skyldighet, att i yttersta måtto efterkomma och verkställa de beslut, Högstsalig konungen fattat och ämnat utföra. Jag har ansett såsom en helig pligt, att låta dess vilja, förenad med landets bästa, säkerhet och lugn, blifva mitt rättesnöre, och i så måtto fullfölja hvad han ämnat vidtaga, ehuru han genom den Högstes försyn genom en påskyndad död blifvit hindrad att det verkställa. I anledning häraf får jag nu för eder såsom en gammal vän yppa dess önskan uti en sak, som på det närmaste rörer eder, och som i och med detsamma öppnar ett nytt tillfälle för mig att visa eder det förtroende, som jag alltid hyst för eder och eder slägt.

Högstsalig konungen hade sedan kansli-presidents-embetet genom riksrådet grefve Creutz's dödliga frånfälle blifvit ledigt, ensam bestridt alla de göromål som tillhöra detta vigtiga kall, endast biträdd af president-sekreteraren, och skött ett embete, som jemte de öfriga rikets ärender förökade dess göromål. Kort före sin död hade K. M. ämnat att åter upplifva samma embete och dertill utsett R. R. Ramel, Eder äldste son, hvars insigt uti desse göromål och oafbrutna tillgifvenhet för honom och konungahuset Kongl. Maj:t mångfaldiga gånger rönt. Då jag under hans M:ts minderårighet af Högstsalig konungen fått uppdrag att förestå rikets styrelse, kan jag ej bättre uppfylla detta ansvar, än då jag söker anförtro de högsta embeten åt sådana män, som genom sin redlighet, kunskaper och kärlek till fäderneslandet, icke allenast ega allmänhetens förtroende, utan äfven förut af salig konungen sjelf dertill blifvit utsedde. Detta är hufvud-innehållet af mitt bref. Emedan ni är en gammal vän till mig, en undersåte som alltid befunnits tillgifven, samt far för en värdig son, kan jag ej

Digitized by Google

anförtro denna sak uti bättre händer än edra, och får i anledning häraf anmoda S. T., att förmå R. R. eder son att emottaga det hedrande embete, som han, intagen af det lugn och den förnöjelse, han uti en älskad slägts armar njuter, och fruktande för bekymret af ett vigtigt embete, samt mindre tillgifven sitt fäderneslnnd och kungahus, utan er medverkan måhända söker undandraga sig. Men detta fruktar jag ej att erfara, då jag genom en fader, hvars tänkesätt jag känner, söker förmå en dess värdiga son att biträda mig med dess råd och tillhandagå en späd konung, hvars fader alltid af eder slägt rönt ovedersägliga prof af tillgifvenhet och vänskap. I detta hopp väntar jag edert svar, förblifvandes eder med Gud allsmäktig städse nådeligen väl bevågen etc.

N:o 2.

Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige.

Petersburg den 4 April 1792.

Min kusin! De nära slägtskaps- och personliga vänskapsband, hvilka förenade mig med högstsalig kungen, eder bror, äro E. K. H. en borgen för den smärta jag erfar vid underrättelsen om hans alltför tidiga död.

Jag kan ej annat än gilla de kloka anordningar, denna olyckliga monark vidtagit före sin bortgång, och hvarigenom han lemnat förmynderskapet för den unga konungen, sin son och arfvinge, åt E. K. H. Jag emottager med förtroende och deltagande edra försäkringar, att hos denna unga monark omsorgsfullt underhålla och utveckla de tänkesätt, konungen hans fader hyste för mig, och hvilka skola å ömse sidor befästa den lycka och det goda förstånd, som böra ega rum emellan våra stater. Jag erbjuder H. K. H. å min sida alla de känslor, som kunna försäkra er om den verksammaste och oförtrutnaste öfverensstämmelse i allt hvad som kan bidraga till eder regerings lycka. Jag ber eder emottaga dem såsom underpant för de enskilta känslor af aktning och vänskap, hvarmed jag är etc.

Digitized by Google

N:o 3.

Bref från Hertigen-Regenten af Sverige till Kejsarinnan af Ryssland.

Stockholm den 8 April 1792.

Jag har blifvit mycket rörd öfver det intresse, som E. K. M. betygat för högstsalig kungen, min bror, då ni hitsändt herr Vzevolodskoy för att inhemta underrättelser om hans tillstånd, och jag begagnar mig af denna officers afresa, för att för E. M. uttrycka min tacksamhet. Denna är likaså liflig, som min broders konungens skulle hafva varit, i fall han öfverlefvat detta sednaste prof på eder vänskap för en monark, som så väl förstod att uppskatta den. Må E. K. M. vara öfvertygad, att jag känner hela värdet deraf, såväl i egenskap af konungens, min brorsons, förmyndare, som medlem af ett furstligt hus, förbundet med E. M. genom blodsbandet och genom fördrag, förestafvade lika mycket af personlig böjelse, som af de båda rikenas ömsesidiga intressen. Jag är etc.

N:o 4.

Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige.

Czarscocelo den 4 Maj 1792.

Min kusin! Vid mottagandet af E. K. H:ts bref af den 19 April, har jag blifvit förtjust att deruti återfinna uttrycket af de känslor, som jag borde vänta mig af en så nära beslägtad furste, åt hvilken de intressen och band blifvit anförtrodda, hvilka lyckligen förenat Ryssland och Sverige. Allt hvad jag hör om E. K. H:ts förvaltning och om de grundsatser ni dervid följer rättfärdigar alltmer och mer det förtroende, hvarpå salig kungen gifvit er ett så lysande bevis, och försäkrar eder om hela mitt förtroende, samt bör vara eder en borgen för den beredvillighet jag alltid skall hysa, att genom en fullkomlig öfverensstämmelse besvara dessa personliga känslor för mig. E. K. H.

Digitized by Google

öfverlemnade för någon tid sedan till mig en memoir öfver Frankrikes affärer, hvilken var åtföljd af ett utdrag ur grefve Fersens depescher från Brüssel. Jag får tacka E. K. H. för detta meddelande, på samma gång jag ber er fortfarande gifva mig del af allt hvad som rörande detta ämne kan komma till eder kännedom, hvarjemte jag uppdrager min ambassadör grefve Stackelberg, att inför E. K. H. förklara sig öfver innehållet af denna memoir. Jag inskränker mig att för E. K. H. upprepa de försäkringar om aktning, vänskap och välvilja, hvarmed jag är etc.

N:o 5.

Bref från Hertigen-Regenten till chargé d'affaires Ehrenheim.

Stockholm d. 25 Maj 1792.

Den af Franska national-församlingen afsände, sig så kallade ministern le sieur Verninac de S:t Maur anlände hit sent om aftonen d. 15; han väntar att blifva här emottagen, men lärer förmodligen länge få vänta.

Depeschen som medföljer föreskrifver huru ni skall förhålla eder i fråga om den ömtåliga förklaring, Ryssland lärer till Danska ministéren nu öfverlemna. Härvid eger ni att iakttaga den största grannlagenhet och hvarken med bifall eller afslag biträda dess påstående af kontingents aflemnande af Danska hofvet till förestående krigsberedning emot Franska national-församlingen. Så angeläget det är att ej stöta Ryska hofvet, och derjemte ej säga något stridande mot de mått och steg, som högstsalig konungen till detta ändamåls vinnande vidtagit, så angeläget är det äfven, att svenska kronan ej blifver komprometterad genom att deltaga i ett krig, som hvarken dess intresse eller nuvarande invärtes ställning medgifver.

I anledning häraf undviker ni på allt möjligt sätt all sorts fråga om nämnde ämne, hållandes Eder så mycket ni för rikets bästa finner behöfligt stilla och passiv, dock utan att öppet synas undandraga er ryska ministerns bearbetning. Ändamålet vinnes bäst, då ni antingen genom sjukdom eller annan ursäkt håller eder undan till dess att ryska ministern vid Danska hofvet

gjort

Digitized by Google

gjort sitt påstående, ty hvarken vill eller kan jag påbörja ett krig, hvars utförande blefve utan vinst och endast förknippadt med statens förlust och landets plåga; ännu mindre vill jag ingå i närmare förbindelse med Danmark, hvars svaga administration, små resurser och fega handlingssätt skulle för Sverige medföra omständigheter, hvilkas tyngd det ensamt fick bära, under det att Danmark kunde skörda dess frukt.

Hvad Polska kriget åter angår, blifver intet svar derå lemnadt; man låtsar som det ej rörer Sveriges nuvarande intresse, men undviker äfven att detsamma bifalla eller afstyrka. Vi befalle Eder Gud allsmäktig nådeligen etc.

N:o 6.

Bref från Hertigen-Regenten till Grefvarne af Provence och Artois.

Stockholm den 26 Juni 1792.

Mina herrar bröder och kusiner! Det bref ni skickat mig straxt efter det ni erhållit nyheten om högstsalig kungens, min broders, död, uttrycker på det mest rörande sätt de känslor, hvarmed ni besvarar hans ståndaktiga vänskap för eder. Det är en verklig tillfredsställelse för mig, att om den förlust vi gjort få samtala med dem, hvilka så lifligt som EE. KK. HH. dela min egen smärta, och då jag lemnar ett fritt lopp åt mitt hjertas hela känslofullhet, är jag öfvertygad, att EE. KK. HH. erfara samma rörelse vid en älskad monarks minne, hvilken utgjorde hela Europas beundran. Denna lyckliga öfverensstämmelse i känslor bör vara eder en borgen för mitt uppriktiga och oföränderliga nit att begagna alla tillfällen, för att gifva EE. KK. HH. de otvetydigaste bevis på den innerliga vänskap och högaktning, hvarmed jag är etc.

Digitized by Google

N:o 7.

Konfidentiell not från Hertigen-Regenten till Ryska ministern, grefve Stackelberg.

Stockholm den 5 Juni 1792.

Hertigen af Södermanland har i det vänliga meddelande, som H. K. M. genom sin ambassadör, grefve Stackelberg, låtit tillställa kungen, rörande hennes afsigter i fråga om Polen, igenfunnit otvetydiga bevis på det utmärkta förtroende, som i högstsalig kungens tid blifvit på ett så lyckligt sätt befästadt emellan de begge hofven, och hvilket hertigen alltid skall söka att bibehålla, likamycket i följd af de varma känslor som lifva honom för H. K. M:ts person, som genom sitt bemödande att alltid uppfylla de ömsesidiga förbindelser, hvilka, till de begge staternas lycka, intresse och nytta, ega rum mellan konungen och H. K. M. i kraft af det vänskapsfördrag, hvarigenom Deras M:ter ytterligare tillknutit de band, som förena dem med hvarandra.

Genom det meddelande Hennes K. M. fått så väl i sal. kungens lifstid som sedermera, känner Hennes M:t redan alla omständigheterna vid den underhandling, som egt rum emellan Sverige och Spanien rörande Frankrikes affärer. Det skulle derföre vara öfverflödigt att här upprepa högstsalig H. M:ts proposition och spanska hofvets svar derå.

H. K. M. har utan tvifvel funnit, att kungens ädla ifver vid utförandet endast återhölls af omöjligheten att med egna medel bestrida de nödvändiga utgifterna härför, samt att han af denna orsak alltifrån början sett sig tvungen att af Spanien såsom ett oundgängligt vilkor begära 12 millioner livres tournois och ett kreditiv för allt hvad utgifterna kunde komma att öfverstiga denna summa. De svar, spanska kabinettet särskilta gånger afgifvit, lemna ej det minsta tvifvel öfrigt om dess benägenhet att uppfylla dessa konungens önskningar; det var endast tidpunkten för penningarnes aflevererande som kunde möta några svårigheter, och Hennes K. M. vet, huru skadligt detta dröjsmål varit för den gemensamma saken, emedan det

Digitized by Google

satt konungen ur stånd att på förhand vidtaga alla nödiga mått och steg. Öfvertygad om H. Kath. M:ts goda vilja vidtog konungen ickedestomindre under loppet af det förflutna året flera anordningar med afseende på en sjö-expedition, och hvilka förorsakade ansenliga utgifter, hvaraf en del skulle ersättas i början af innevarande år genom öfversändandet af 4 millioner, oberäknadt de nyssnämnde 12 millionerna till innevarande års expedition och som straxt derefter skulle lemnas, för att sätta kungen i stånd att handla. Man väntade i April månad de bref, som skulle underrätta om de öfverenskomna summorna, då den i spanska kabinettet skedda förändringen plötsligt omintetgjorde dessa löften, och hittills har man hvarken ersatt de redan ganska ansenliga utgifter som egt rum, ej eller insändt de nödiga medeln till den föreslagna expeditionen.

Då högstsalig H. M:ts tydliga afsigt följaktligen varit, att blott under ofvannämnda vilkor af tillräckligt understöd från Spanien handla fiendtligt och sätta sina trupper i rörelse, kan hertigen i sin egenskap af regent och förmyndare för konungen, sin brorson, ännu mindre öfverskrida dessa af sal. kungen faststälda grunder, isynnerhet nu då landets inre belägenhet i så många afseenden sätter sig deremot. Regenten afbidar derföre blott uppfyllandet af de vilkor, spanska kabinettet godkänt, för att sedan allvarsamt vidtaga alla nödiga mått och steg för ett verksamt ingripande i Frankrikes affärer, och Hertigen skulle med nöje se det ögonblick, då han kunde få efterkomma på samma gång en kär och mer än saknad broders uttryckliga vilja och sin egen önskan att i sin mån arbeta för samma nyttiga syften som H. K. M., så mycket mer som han derigenom tror sig skola finna ännu ett medel att bevisa sin ifver att bibehålla och befästa den innerliga och uppriktiga vänskapen mellan de begge hofven. Men hertigen skulle tro sig illa uppfylla hvad han är skyldig en stor konungs minne, ifall han någonsin tillät sig vika ifrån de uttryckliga och oundgängliga vilkor, hvarpå denne monark i sin vishet funnit nödigt att uteslutande stödja sitt rikes intresse, och Hennes K. M. skulle utan tvifvel sjelf, i följd af sin vanliga storsinthet och sina bekanta känslor för en ömt saknad vän, hvars alla stora egenskaper hon så mycket bättre uppskattade, som hon eger dem sjelf i högsta grad, förebrå hertigen,

Digitized by Google

ifall han vore i stånd att ett ögonblick glömma så dyra pligter och ifall han i något afvek från den väg, sal. kungen hans bror i detta afseende anvisat honom. Hertigen har emellertid ej förlorat hoppet, att se sig iståndsatt att låta Sverige deltaga i expeditionen mot upprorsmakarne i Frankrike. Så föga gynnsam förändringen i den Spanska ministèren i början än syntes blifva för denna affär, så har den hittills ej föranledt några ytterligare åtgärder, hvaraf man skulle kunna sluta till en verklig förändring i detta hofs politiska system. Grefve Aranda synes tvertom börja återvända från sina förvillelser, och baron Ehrensvärd, kungens minister i Madrid, har emottagit de bestämdaste order, att å sin sida der arbeta af alla krafter och att förmå Spanska kabinettet, att utan dröjsmål uppfylla de förbindelser, hvaraf Sveriges verksamma deltagande i Frankrikes angelägenheter allena beror.

N:o 8.

Bref från Hertigen-Regenten till den okände författaren af förutgående konfidentiella not.

Stockholm den 31 Maj 1792 kl. 9 om aftonen.

Käre vän — Jag har med mycken attention genomläst så väl eder promemoria som de projekterade svaren till grefve Stackelberg uppå den till mig ingifna not. Hvad den förra angår, öfverensstämma edra reflexioner alldeles med min öfvertygelse och med de grunder, som jag tagit till föreskrift uti denna beniga sak. Det är ej utan orsak som vissa personer åstunda, att jag uti mitt svar yrkar en förökad hjelp af kejsarinnan; jag tror och är nästan öfvertygad, att hon skulle vara glad att binda mig med detta guldband, för att snärja mig in uti denna trassliga härfva; och som det lär vara fruktlöst att förvänta de Spanska gallionerna, så se berörde personer med otålighet alla de giltiga skäl som jag har att framkasta emot deras projekters verkställighet.

Det är min fulla och fasta vilja och beslut, hvilket jag tror äfven öfverensstämma med rikets bästa och säkerhet, att på intet sätt inblanda mig uti sådane rustningar, som uti den närvarande ställningen helt visst skulle förorsaka en stor oreda inom landet

Digitized by Google

och blifva lika så fruktlösa för dem, man nu vill försvara. Af detta skäl vill jag lika litet stöta mig med kejsarinnan, som blottställa mig för Bourbonska huset. Den utväg ni projekterade är den bästa och den antager jag. I anseende härtill sätter ni upp fransyska svaret och noten till grefve Stackelberg i samma ordning och mening som ni den gjort på svenska, hvartill jag återsänder eder dokumenterna så väl som sjelfva Stackelbergs bref och not, och väntar detta om lördag så färdigt, att det kan framvisas först för vederbörande i konseljen samt sedan afsändas till honom. För öfrigt blifver denna saken endast och allenast oss emellan, så att den tredje ej får deraf någon kunskap. Jag bör anses såsom den hvilken lemnat eder konceptet till allt med det förbud att ej visa det för någon eho det vara må, förrän jag sjelf derom gifver kunskap. Jag har trott mig böra göra detta för att spara er kanhända ledsamheter af de personer, af hvilka ni för det närvarande dependerar, men hvilkas tankar i denna sak ej öfverensstämma med den idé, jag gör mig om mitt fäderneslands väsendtliga intresse, som går framför alla enskilte afsigter, hvilka hos mig vika, då rikets sjelfständighet det kräfver. Jag är eder affektionerade

Carl.

N:o 9.

Bref från fröken Rudenschöld till baron G. M. Armfelt.

Thorsdags morgon kl. 8 (1792).

Jag fick just nu, min dyra och ömma vän, ditt bref af den 18. Hvilken liflig tacksamhet hyser jag ej för den noggrannhet, hvarmed du meddelar mig nyheter ifrån dig, emedan dessa utgöra mitt lifs enda behag, då jag är beröfvad lyckan att se dig. Men hvad du än må säga för att öfvertyga mig det din feber upphört, så har jag ej mera något förtroende till din helsa; med din känsliga själ, som nu blifvit träffad af oupphörliga slag, med din inbillning, som beständigt blifvit skakad genom sorgliga tilldragelser, måste din fysik, redan alltför mycket försvagad af sorgen, slutligen derigenom blifva ett offer. Ack, min vän, om hoppet att din älskarinna delar dina sorger kan skänka någon tröst, så var öfvertygad, att hon på be-

Digitized by Google

kostnad af sitt lif skulle vilja bereda dig vore det ock den allraringaste. Ifall dina grymma fiender behålla öfverhanden, om deras förslag gå i fullbordan, blir Malin alldeles utom sig, och jag skulle ej kunna lefva två dagar utan dig i ett land, der otacksamheten och brottet segra öfver de mest hedersamma medborgares ypperliga och upphöjda känslor, och ifall mitt öde så skickar, vill jag hellre i fremmande land tigga mitt bröd, än i evighet orena min blick genom åsynen af dessa usla menniskor som bilda —s dagliga sällskap. Emellertid försäkrar jag dig, att den nyhet du berättar mig ännu ej spridt sig i hufvudstaden, ty jag skulle eljest nog fått höra den, emedan man är synnerligen angelägen att underrätta mig om allt hvad der säges, och flera med hvilka jag talat hafva ej en gång hviskat derom. Hertigen kom hit på en stund i går morse. Vid dejeunern öfverhopade han mig med artigheter, men undvek på ett tillgjordt sätt att tala med mig om dig. Då man ej har ett rent samvete, fruktar man sanningen. Någon sade mig, att han denna gång besökte oss, för att stifta fred med sin kära gemål, med hvilken han skall hafva haft en allvarsam träta i måndags om morgonen före sin afresa till lägret eller kanske i söndags om afton. Grofva ord, ja ovett ha å ömse sidor ej blifvit sparade i vittnens närvaro. Emedan jag ej var närvarande, känner jag ej huru det började eller hvad som utgjorde föremålet för trätan, men jag förmodar att Fabian[1]) var orsaken dertill. I sjelfva verket rådfrågas detta inbilska faktotum på ett högst opassande sätt uti allt, och jag beundrar Gyldenstolpe, som nedlåter sig ända derhän, att han inhemtar hans råd i fråga om kungens uppfostran. Också är kungen mycket förargad på honom, och Gud vet hur allt detta skall slutas. Hela dagen i går hade den lille föresatt sig att förarga hertiginnan; han sade henne ej ett enda ord, såg endast på henne och gick sedan sin väg under ett gapskratt. Då man uppsteg från bordet, föreslog hon honom, att man om aftonen skulle göra en promenad i vagn. Han svarade henne kärft: "nej, jag vill promenera till fots". Alldeles försagd visste hertiginnan icke hvad hon skulle säga, utan skyndade att rådfråga sina förtrogne, hvilka beslutade, att hon skulle låta köra upp sin wurst och taga med sig alla sina damer. Sålunda begaf man sig af.

---

[1]) Förmodl. Fabian Fersen. Utgifv. anm.

Digitized by Google

Vid återkomsten uppstego grefvinnan Hamilton och jag i salongen, der vi funno Gyldenstolpe, som ej varit med på promenaden. Medan vi här hålla på att tala, kommer den lille och stannar ett ögonblick framför oss; derpå tog han utan krus en stol, satte sig midt emot mig och hade så roligt af alla de gamla historier vi berättade att han gapskrattade. Just som kl. slår 10, se vi nu hertiginnan inträda, sedan hon dröjt i trädgården så länge som möjligt. Knapt blef kungen henne varse, förrän han tog på sig en allvarsam min, för att helsa på henne, hvarefter han gick sin väg och började att skratta, utan att någon vågade se på honom af fruktan att misstänkas att hålla med honom. Under soupern uppförde han sig på samma sätt som vid middagen. Man förlorar sig i gissningar, emedan denna plötsliga glädje, sedan han gråtit fyra dagar, är någonting besynnerligt. Man ansåg att det härledde sig af en sjukdom i nerverna eller också af den likhet (?), hvarom jag talat med dig förr. Jag för min del suckar utan att våga göra mig klart hvad jag misstänker. I går underrättade honom Taube, att han skulle resa, och anhöll om audiens. »Hvarföre ärnar ni resa,» yttrade den lille. »För att emottaga den skänk, man gjort mig djupt inne i Finland». »Ack, jag vet», sade den lille, »hvad det vill säga», hvarefter han tillade med en ironisk och föraktfull ton: »glöm då åtminstone ej att förrän ni tar afsked adressera er till Hans Ex:ens monseigneur grefve Gyldenstolpe; men om fyra år hoppas jag återse er». Sammanställ, min vän, detta karakteristiska drag med hans dumma skratt i dag och hans tårar de föregående dagarne, och du skall, liksom vi, ej veta hvad du derom bör tänka. För min del darrar jag, att mina och dina fiender skola tillskrifva mig någon del häri, eftersom dessa besynnerligheter i sjelfva verket började vid min ankomst. Emellertid visar jag en fullkomlig likgiltighet för allt hvad som händer, höjer blott på axlarna vid de framställningar man gör mig samt frågar ingen, emedan jag är viss att få veta lika mycket, ehuru en timme sednare, men utan att synas angelägen. Någon sade mig i går, att hertigen blifvit högst rasande, då han såg att 40 ännu nyttjade krage och långa armar, samt att han om aftonen med mycken förtret talte derom med de andre damerna, sägande till en af herrarne som stodo bredvid honom: »*Jag skulle vilja veta, hvad det betyder, och hvad det menas med den der affek-*

Digitized by Google

tationen». Sedermera beklagade han sig mycket öfver grefvinnan Carl Piper, som föreslagit att statsfruarne ensamme skulle hafva ett stort gemensamt bord i stora salongen och der hon skulle göra les honneurs: åtminstone hade riksrådet Oxenstjerna å grefvinnan Pipers vägnar gjort hertigen detta besparings-förslag. Hon ursäktade sig, sägande, att han å hertigens vägnar talat med henne derom. När talet föll på hela denna historia, sade hertigen, att han ej gjort detta förslag, »ty jag ärnar ta mig d—n icke krusa med de der damerna, utan jag befaller att hvardera skall ha sitt bord nu som förr». Ingen vågade knysta ett ord och saken förblef som han sagt. Det är obegripligt, huru inom så kort tid och inom ett så föga talrikt hof så mycken oreda redan egt rum; men det är en vanlig följd af den vigt små själar fästa vid små saker.

Dina nyheter om den lille Mauritz förtjusa mig, isynnerhet som jag alltid rådt dig att taga honom från Felix' pension, der detta unga brushufvud egde alltför mycken förströelse, och jag tror nu, att man ej alltför snart bör taga honom ifrån detta ställe, förrän hans grundsatser hunnit blifva något fastare. Gud gifve att han ville arta sig väl för all den omsorg du slösar på honom, min engel.

Jag fruktar mycket af din vistelse vid ditt regemente, isynnerhet om   kommer dit, hvarom du ej underrättar mig i ditt sista bref; ty för att få nöjet oroa dig, skall han chikanera dig öfverallt, och naturligtvis kan ett regemente, som blifvit så fullkomligt nyuppsatt och ej varit samladt sedan kriget, ej annat än dertill gifva anledning. Men jag vågar besvärja dig, min vän, vid allt som är dig kärt att ej öfverila dig: din helsa skulle lida alltför mycket deraf, och hon är alltför dyrbar för att offras åt ett odjurs dumheter. Tänk, hvad olycklig du skulle göra din lilla Malla, om du blef sjuk nu igen, henne som endast andas genom dig och genom den kärlek, du hyser för henne. Ack, bibehåll alltid för mig denna kärlek, som gör mitt lifs lycka och utan hvilken jag ej skulle kunna vara till. Tusen, ja millioner kyssar, du mitt lifs själ.

Digitized by Google

N:o 10.

Uppsats af G. A. Reuterholm rörande hans förhållande till Björnram, m. m.

Till Minnes.

De första magiska conventioner jag erhållit har jag fått genom kongl. sekreteraren Gustaf Björnram, som uppå denna väg varit min mentor.

Jag har föresatt mig att uppteckna dem i den ordning de kommit och begynner således med

Den 17 Aug. 1782.

Denna afton, sedan jag och Björnram soùperat tillsammans hos Bäfvens, kommo vi öfverens att vid hemgåendet besöka Johannis kyrkogård, för att försöka, om händelsevis några andar skulle gifva sig der tillkänna. B. hade alldeles icke beredt sig uppå någon dylik visit. Vädret var lugnt, stjernklart och vackert, och kl. ungefär 11.

Vi klefvo öfver muren på södra sidan och gingo så direkte fram emot kyrkan. Då vi kommit ett stycke in på kyrkogården, sågo vi båda helt tydligt en lång hvit figur i mennisko-liknelse, med ett hvitt lakan eller svepning ikring sig, stående midt framför kyrkan uppå en grafsten. Denna bild, hvars ansigte, skapnad etc. vi ej nogare kunde urskilja, blef på sitt rum orörlig ända tills vi kommo den några famnar nära, då den på en gång försvann med ett hastigt skymtande som då man nedfäller en gardin. Hela denna vision presenterade sig för begges våra ögon alldeles lika och räckte visst öfver tio minuter.

Vi gingo sedan nästan omkring kyrkan till den norra dörren, der B. efter att med pekfingret uppå densamma hafva gjort ett kors, omgifvet af en cirkel ⊕, sakta bultade ungefärligen midt i cirkeln. Han började med ett slag, men som dervid ingenting hördes, bultade han straxt derpå trenne slag och sade tillika helt sakta ett ord, hvilket han vid utnämnandet delte i tre stafvelser och som endast måste hafva bestått af konsonanter, liknade mycket chinesiskan, samt började uppå *Phtsi.* Detta var andarnas lösen, som han sedan berättade mig, också hade han ej förr ut-

Digitized by Google

nämt den, innan sådant med ett tydligt slag eller rättare sagdt knäpp innanför besvarades. Han förnyade derpå sina trenne bultningar och fick trenne små slag inifrån till svars, hvilket på det sättet flere gånger repeterades. Jag lade under detta örat nära till dörren och hörde tillika med honom ej allenast mångfaldiga knäppningar och små slag inuti kyrkan, utan äfven ett prasslande och gående, hvilket allt mer och mer öktes, samt slutligen flera ihåliga röster, likasom när man ropar i en tom tunna. B. blef under hela tiden stående bredvid mig, med ena örat åt dörren likasom jag; men såg sig dock som oftast ikring på alla sidor, samt tog då och då upp ur en dosa något af en rund figur i hvitt papper inlindadt, hvilket han höll i handen. Jag märkte äfven, att han nästan vid hvart starkt slag i dörren sträckte sin venstra hand flat deremot, samt gjorde då och då korstecknet med cirkel omkring. Detta varade ungefär en half timma och blefvo annoncerna mot slutet hårdare, så att det tycktes som om dörren ville springa upp, hvilket B. befarade, efter han ej hade alla sina anstalter med sig, och tvingade mig fördenskull att följa sig derifrån. Vid hemgåendet syntes oss ingenting; men uti den inpå kyrkogården stående klockstapeln hörde vi båda ett oändligt smällande och bullrande. Vi stannade ett stycke derifrån att lyss derefter, då B. bad mig gå dit allena, det jag ock gjorde, och hörde under vägen samma allarm, ända tills jag kom alldeles intill väggen af stapeln, då det på en gång tystnade. Sedan jag en stund förgäfves väntat, att det åter skulle börjas, vände jag om igen till det ställe der jag lemnat B., hvarifrån vi gingo hvar till sitt, utan vidare äfventyr denna natt.

Den 20:de Augusti 1782.

Efter aftal samlades Johan Gabriel Oxenstjerna, jag och Björnram denna afton hos Clas på Hörnet, för att följas åt till Johannis kyrkogård. Kl. var emellan 10 och 11 då vi gingo dit; men som vädret var mycket ohyggligt med storm och regn, befann sig vår ledare i stor villrådighet, om något arbete denna natt kunde låta sig göra. Ickedestomindre gick han ensam in på kyrkogården att derom undersöka och lemnade oss båda emellertid utanföre. Han dröjde der inemot ¼:dels timme, efter hvars förlopp han helt and-

Digitized by Google

truten och upprörd återkom med berättelse, att ingenting för denna gången stode att uträtta, samt att han med största svårighet kunnat åstadkomma några annoncer, hvilket vore det endaste vi i denna natt kunde få höra, och bad oss fördenskull tills bättre väder blefve uppskjuta med detta besök. Oxenstjerna, som förr ofta vid dylika tillfällen assisterat, lät häraf säga sig och gick hem, men för mig var det ännu alltför nytt dertill. Jag förmådde derföre B. att följa mig upp till kyrkan.

Vi gingo då först till den vestra porten, uppå hvilken han straxt slog ett slag, under det han sakta nämnde sin lösen, och hade ej förr gjort det, än deruppå gafs ett lika hårdt innanför till svars. »De äro redan der», sade han, »låt oss gå till den norra dörren». Så snart han deruppå gjort sitt kors och cirkel (och det som sist endast med fingret), begynte han sakta bulta och med detsamma annoncer inifrån att låta höra sig. Det förhöll sig nu i det mesta likt med förra natten, dock med den skillnaden, att slagen denna gången voro mycket starkare, besynnerligen mot slutet. För stormens skull kunde jag nu ej märka samma prassel och dån som då, men så voro sjelfva annoncerna i stället desto tydligare och ibland dem flere af tre slag med ett litet uppehåll emellan hvardera så distinkta, att jag just tyckte mig höra huru benet af en knoge slog emot dörren. B:s kontenans var nu alldeles som sist. Han såg sig ofta om, korsade på kyrkodörren, tog upp samma hvita papper ur sin dosa, samt suckade då och då till vår Herre. Under allt detta blefvo slagen allt hårdare och hårdare, och till slut som af en stark knytnäfve. Han frågade mig då, om jag ej hade nog af denna lek och ville gå mina färde; men jag bad honom ännu bulta en gång eller par, hvaruppå vi fingo tre så hårda slag till svar, att den ena dörrn deraf sprang upp, så att jag kunde ränna hela handen emellan dem båda. Jag trodde då, att han skulle föra mig in i kyrkan; men han sade sig nu ej våga det i anseende till det fula vädret, samt att det ej vore rådligt för denna gången dröja här längre qvar, och slog med detsamma dörren åter i lås.

Då vi under hemgåendet passerade den vestra porten, bad jag honom på försök äfven bulta deruppå en gång, det han ock gjorde, och fick till svars ett enda slag, men det så hårdt, att vi tänkte

Digitized by Google

dörren skulle gå i stycken. Han blef ock i detsamma varse något hvitt som syntes ett litet stycke derifrån mellan grafstenarne långs åt den vägen som går till den södra kyrkoporten, det han ock viste mig, men hvilket för mina ögon endast skymtade som ett hvitt lakan. Jag ville gå dit något närmare, men fick ej dertill lof, och ej heller att längre betrakta det, emedan han straxt förde mig derifrån med sig. — Vi gingo ut på samma ställe som vi voro inkomne, igenom ett trångt hål på kyrkogårdsmuren, vid hvars öppning ett hvitt kreatur satt, som hastigt sprang undan, då jag som gick främst kom dit. Detta djurs figur kan jag ej rätt beskrifva, emedan det skyndade sig som en blixt; men som jag kunde tycka hade det storleken af en kalf, en klar hvit färg och löpte så att gnistrorne syntes efter det. Vi följde det tätt på spåren, ty det tycktes taga samma väg som vi, men utan att vidare få se någon skymt deraf, ehuru portarne öfverallt voro stängde, och ingen menniska fanns uppå gatan. Och härmed ändades denna nattens visioner.

Den 23 Aug. 1782.

Gjorde jag och B. åter en liten exkursion åt Johannis kyrka, mest att försöka om uppå mina egna bultningar skulle följa annoncer af svar. Det var eljest en fullkomlig inpromptu, utan all fasta eller annan preparation likasom den 10:de om aftonen.

Vädret var klart då vi gingo ut, men mulnade till innan vi hunno fram och begynte temligen starkt blåsa. Klockan var mellan 11 och 12.

Vi gingo nu som sista gången in uppå vestra sidan af kyrkogården, och stannade först vid den dörren som låg emot detta väderstreck, då B., efter att hafva iakttagit hvad redan för de förra nätterna är anmärkt med ordets sägande, korstecknets görande &c. &c., sakta bultade först ett och sedan tre slag. Några små knäppningar läto deruppå höra sig inifrån, och vi förfogade oss efter denna signal till den vanliga dörren på norra sidan. Här fingo vi likväl en temligen stund klappa, innan vi med redighet kunde åtskilja annoncerna, ehuru med små slag af knäppningar icke dröjde länge.

B. gjorde sjelf de första inviterne, och bad mig sedan fullfölja dem. Inom en tid af tio minuter hade jag ock den glädjen,

Digitized by Google

att uppå hvart slag få ett lika hårdt tillbaka, med samma uppehåll emellan som vid mina egna. Jag märkte denna gången, att slagen voro mycket lindrigare än den förra, och nästan ej hårdare än inviterne, ej heller voro de nu i sjelfva dörren, utan mest alla inne i kyrkan, och framme vid altaret, likasom de vetat att det var en nybegynnare i konsten dem denna gången kallade, och derföre ej ville skrämma honom. De flesta annoncer bestodo af ett eller tre slag, dock följde ibland fyra efter hvarandra när jag bultade ett i sender och afvaktade svaren emellan hvart och ett.

En god fjerdedels timma hade detta tysta samtal redan räckt, då B. tvingade mig dermed upphöra, för att ej, som han sade, göra dem ledsna genom ett längre knackande. Deras slag tycktes likväl icke utmärka någon otålighet, ej heller voro de till sluts hårdare än i början, samt på långt när ej så starka som sist; men B. påstod ickedestomindre, att vi nödvändigt för denna gången borde bjuda dem god natt, helst de icke skola hålla mycket af att kallas, då ej något riktigt tillställdt arbete är å bane.

Vi förfogade oss derföre våra färde, densamma väg vi kommit, och voro redan öfver halfva kyrkogården, då B. stannade, och visade mig, ungefärligen sex eller åtta famnar ifrån sig, något svart, hvilket skymtade längs åt väggen som går till den södra porten. Vi följde det med ögonen så långt vi kunde, och tyckte att det slutligen tog sin reträtt under en upphöjd grafsten, hvarest det försvann.

Mera hände oss icke denna gång, som var den tredje af mina miditations nocturnes.

G. A. R+.

N:o 11.

Anteckning af G. A. Reuterholm rörande Ulfvenklou och Frimureriet, m. m.

Till minnes för framtiden.

En liten underrättelse om den i sitt slag nog besynnerlige personen, hvars Danviksfärdige brefvexling här finnes, måste jag äfvenväl sanningen till styrko meddela.

Digitized by Google

Denna löjtnant Ulfvenklou, som en liten tid i den mystiska kretsen var så stormäktig, att hans roll alldeles må liknas vid en Mahomets, uppkom till Stockholm 1783 om hösten och lät genast, genom sin slägtinge, kornetten vid lätta dragonerna, Axel Aminoff, hos H. K. H. Hertig Carl anmäla sig såsom en af Försynen sänd mäktig profet. Under en dylik rubrik kunde han ej undgå att blifva oändligen välkommen. Personernas lättrogenhet, hvaraf den mystiska areopagen var formerad, och deras evinnerliga böjelse för underverk gjorde äfven snart den vanliga verkan till den nykomne charlatanens förmån, så att han af hela societeten med öppna armar emottogs, och de meningslöse tomma ord, hvaruppå han endast var rik, med djupaste vördnad ansågos för vishetens ofelbara orakler.

På sådant sätt erhöll han ett dagligt och ganska nära tillträde hos hertigen, der han äfvenväl skulle inrätta ett magiskt Adytum, eller som det hette: Sanktuarium, hvartill en myckenhet gamla odugliga ritualer och papper af honom lemnades, och under hvilken tid han ganska behändigt visste att så nätsla sig in, att han snart blef prinsen alldeles omistlig. På denna räkning erhöll han äfven jemte öfveramiralen gref Ehrensvärd uppe i hertigens rum, utan afgifter och receptioner, alla frimureriets grader och blef af □ för Rubinkors erkänd. Men det var en alltför liten föda för hans gränslösa äregirighet och tjente endast att öka den omåttliga djerfhet, hvarmed han vid alla tillfällen (allt de la part du bon dieu, välförståendes) handterade hertigen. De andra må jag ej en gång nämna. Öfver sin lilla församling var denna fantast fullkomlig despot och regerade densamma med en tyngre jernspira, än sjelfva Storherrens. Han hade redan så intagit och förundrat allas deras sinnen, att ej en gång all dess medfödda list och slughet mera behöfdes att underhålla den upptända entusiasmen. Innan han talade, såg man redan, och så snart han sagt något, vågade ingen vidare tvifla. På sådant sätt gjorde han sina storverk och omstöpte de otroligaste gissningar och gatusqvaller till sannfärdige himmelska uppenbarelser. Med alla slags varelser både onda och goda egde han när han ville kommunikation, och icke sällan med englarne och det allrahögsta väsendet. En så lycklig gemenskap synes hafva bort verka stora saker; men hvem vågade fresta ett sådant helgon? Det gick här, alldeles som Vol-

Digitized by Google

taire i sin Pucelle säger om konungens i Frankrike lättrogenhet: "Charles le crût, car Charles aima à croire". Några magiska arbeten skulle han väl för skam skull låtsa visa; men att de icke lyckades, härrörde alltid af några vissa hemliga orsaker, dem hans dyra förbindelser tvingade honom att tiga med, och ingen fördristade sig att gissa till. De hvilka till att begynna med hade den äran utgöra hans hjord voro, utom hertigen, riksrådet Fredrik Sparre, gref Ehrensvärd, Jan Gabriel Oxenstjerna, Carl Bonde, Axel Aminoff och lilla Gösta Stenbock, hvartill Ruuthen och jag äfven slutligen kommo, den ena från Skåne och den andra från Finland. Vi begge voro såsom Björnrams elever helt och hållet på svarta taflan, innan vi anlände, så att han sade sig omöjligt emot sina englars befallning våga meddela oss något af dess sublime kunskaper; men knappast hade vi hunnit vara ett par timmar tillsammans, innan han sjelf, eller kanske englarne, redan betänkt sig till vår förmån och oss uppläts alla dess visdomsskatter jemte berättelsen om alla de galenskaper han redan gjort, så väl som dem han ännu tänkte göra.

En sådan motsägelse i dess uppförande var dock alltför klen att ännu kunna minska den rådande tjusningskraften, när hans orimliga uppgifter, ehuru motbjudande de ock voro, ej en gång dertill förslogo. Han proppade oss fördenskull dagligen, under den vördade profetiska stämpeln, med de allraotroligaste och löjligaste berättelser, hvarå som bevis bör anföras: Huru han inbillade hertigen, att hans sal. fru moder enkedrottningen ibland flere legioner andar isynnerhet stode under hans verkliga disposition och order, till följe hvaraf han flitigt skickade henne än hit och än dit att uträtta sina befallningar. Ena gången affärdades hon som kurir till Rom att utspionera konungens tillstånd; en annan åter till Ulfvenklous egendom Kleckeberga vid Calmar, att om hans privata hushållning göra sig underrättad. Dessemellan tvingade han henne att krypa in i en butelj, den han med Salomons herrliga insegel genast igenkorkade, tilldess han i nåder fann för godt att åter på behaglig tid släppa henne ur arresten. Stundom citerades hon att visa sig för hertig Carl, än äfven för hertiginnan, och sällan gick någon dag förbi, som hon ej måste löpa för honom sjelf och aflemna rapport om allt det sqvaller, han ville veta. Äfvenså ock, när han tog sig före att förmana hertigen, hade alltid en-

Digitized by Google

kedrottningen samma dag eller dagen förut varit hos honom och bedt honom framföra den eller den moralen, etc. etc, korteligen: man har ännu aldrig i någon barnkammare hört otroligare sagor förtäljas, och likväl ansågs detta Danvikshjon ännu allt för ett utkoradt himmelskt redskap. Denna lycka och vår lättrogenhet gjorde honom äfven dagligen mera uppblåst. Han var nu icke mera nöjd med att i tysthet ljuga oss fulla med historier, som aldrig kunde vederläggas: han slog derföre om på den profetiska bogen, och började helt högt förutsäga menniskors öden, dödsterminer och tillkommande händelser. Kejsarinnans i Ryssland och konungens af Preussen död; Noriges intagande af hertig Carl; de tre kronornas förening en dag uppå dess hjessa: sådant och mycket mera dylikt visste han allt förut, ja på timman och minuten, och det omtalte han för hvem det ville höra. Klokare bar han sig icke heller åt med hvad han i andanom föresåg Sverige skulle öfvergå. Missvexter utan all ända, blodbad och grufliga revolutioner väntade oss, och till all fanders olycka hade andarne äfven uppenbarat honom, att konungen aldrig mera skulle återkomma, utan på en vacker dag i Mars månad (den han också precist utsatte) i Rom blifva hastigt afdagatagen. Denna märkvärdiga tidning behöll han icke mera för sig sjelf, än alla de öfriga, tvertom hade han ännu på köpet den oerhörda djerfheten, att sjelf i en profetisk stil skrifva den ut till kungen jemte varning att uppå en så olycklig dag taga sig väl tillvara, att ej finna sig nära någon rödklädd person. Detta narraktiga bref, som kungen i början med någon farhåga, men sedan naturligtvis med det yttersta förakt ansåg, blef dock en verklig orsak till det hemliga misstroende, han under sin bortovaro såväl som efter sin hemkomst, till hertig Carl och de fleste af dess förtrogne hyste, och hvilket, så mycket jag af flere enskilta samtal med Hans Maj:t derom kunnat sluta, neppeligen mera lärer stå att utrota, varandes hans medfödda misstänksamhet och lätta inbillningskraft förvillade af denna spådom till den grad, att han föga i sitt sinne håller vederbörande fria ifrån, med magisk kraft och genom förbudne, svartkonstige operationer hafva velat påskynda dess uppfyllande och kronans befästande på hertigens hufvud m. m., och, ehuru mästerligen herren eljest vet att förställa sig, var han likväl vid sin återkomst icke

i stånd

Digitized by Google

i stånd att göra det, hvaraf man åtminstone kan sluta till hvad höjd dessa misstankar hos honom vunnit inrymme. Hans uppförande emot sin broder har också alltifrån den stunden varit ännu mera konstladt än förr, och R. R. Fredrik Sparre, Bonden och Ruuthen har han ej eller sedan dess någonsin kunnat tåla. Hvad mig vidkommer, så undgick jag genom mitt vistande i Finland hela den vintern att komma med dem i samma fördömliga predikament och blef sedan den enda af alla prins Carls intime vänner, med hvilken kungen deröfver täcktes explicera sig, det han flere gånger vidlöftigt och i de nådigaste och mest smickrande ordalag för mig gjorde. Under dessa samtal rönte jag, huru öfvermåttan väl han om allt hvad i dess frånvaro händt var underrättad, och då jag i anseende till det förtroende hvarmed hertigen mig alltid hedrat var tvungen att tiga vid flere punkter deraf, roade han sig med att säga hvad jag icke ville ut med, dock utan att misstycka denna min discretion, hvilken han i stället syntes gilla, utbredande sig sedermera i en omständlig och öppenhjertig berättelse om allt hvad han, såväl förr, som under denna dess resa, i de mystiska saker erfarit, och hvilken berättelse han afslutade med en hoper ganska nådiga komplimenter till mig, såsom par exemple: Att han vore öfvermåttan nöjd, att jag varit undan alla dessa galenskaper, på det hans förtroende för mig alltid finge blifva ostördt; att han för öfrigt kände min redlighet fullkomligen, och visste sig med trygghet kunna vända mig ryggen till; att han alltid i anseende till mig och mitt uppförande vore utan alla misstankar, ty det vore honom bekant, att jag hade en ferme och honett karakter, som aldrig kunde bringas ifrån heder och skyldighet, med mycket mera dylikt, som jag blyges vid att om mig sjelf uppteckna. Nästan en hel natt tillbragte vi under ett sådant samtal uti konungens bibliotek i staden, då han ibland annat som något löjligt kom att nämna, det han verkligen på den af Ulfvenklou utsatta fatala dagen vid en stor ceremoni i S:t Peters kyrka befunnit sig emellan tvenne rödklädda kardinaler, fastän lyckligtvis utan minsta äfventyr. Om Ulfvenklou hade Hans Maj:t i öfrigt den välförtjenta idén, att det vore en stor narr, och om flesta delen af dess proselyter ännu värre tankar. Jag böd väl till att ursäkta, så godt jag kunde, hela den illustre societeten, åtminstone deras

Digitized by Google

uppsåt; men den mödan var, så mycket jag kunde af omständigheterna döma, alldeles förgäfves använd. Dock, det är hög tid att sluta denna redan nog vidlöftiga digression. Jag vill derföre genast återtaga min berättelse.

Ju närmare det led till konungens hemkomst, desto sämre spel började profeten att få, hvars spådomar, den ena efter den andra, gingo i baklås. Kejsarinnan i Ryssland lefde ännu; kungen i Preussen mådde också väl, och vår kung kom nu äfven helt oförmodligen hem i början af Augusti månad. Detta var för många dementier efter hvarann. Ickedestomindre skaffade han sig ännu en ny dertill, helt gratis samma dag kungen anlände. Jag träffade just då vara hos honom, då han berättade sig i momenten hafva fått den uppenbarelsen, att kungen tagit en omväg till Brest, hvilken skulle göra hans resa sex veckor längre. Under det han så profeterade, kom Hans Maj:t verkligen inkörande på slottsborggården. När jag dagen derefter frågade honom, huru kungen så snart hunnit hem ifrån Brest, såg han väl något stygg ut i synen, men hemtade sig snart igen, och med ett apostoliskt effronteri skyllde uppå en viss villoanda, hvilken denna gång så skamlöst bedragit honom, emedan han ej gaf sig tid att magice besvärja och upplösa honom etc. etc., när han kom med den falska rapporten. På sådant sätt gick han alltid ifrån sina osanningar och hvem kunde bestrida hans villoandar?

Men hvad som mest af alla hans bedrifter karakteriserar honom är följande anekdot, hvilken lyckligtvis tills dato endast är hertigen, Bonden och mig bekant, såframt Ulfvenklous egen medfödda pratsjuka icke yppat den för flere.

Under den tid, kungens hemkomst efter profetens utsago ännu stod i vida fältet, sedan den beramade olycksterminen i Mars månad alldeles fallerat, och ett i Stockholm under namn af Metatron bekant och estimeradt magiskt sällskap genom skarpa skriftliga förevitelser gifvit dess stora kredit och rykte en ansenlig stöt, fann han till dess upphjelpande och bibehållande högst nödvändigt, att med någon ny och ganska utomordentlig händelse åter framkomma på den mystiska skådeplatsen. Han imaginerade till den ändan en helt färsk englaingifvelse, hvarmed han en courier genom natt och dag uppkom till Stockholm ifrån Småland, för att som

Digitized by Google

en annan Samuel s..... H....... t... K.....[2]). Dess ankomst skedde d. 7 Juli om aftonen, då han straxt skickade Bonden ut till hertigen, som den tiden höll sitt hof på Rosersberg, och lät bjuda prinsen, att för saker af yttersta vigt hufvudstupa begifva sig till staden, hvilken himmelska kallelse hertigen noga aktade sig att försitta. Ulfvenklou emottog honom med en särdeles patriarkalisk allvarsamhet och öppnade derpå genast det beredda skådespelet. Hertigen, fullkomligt okunnig om hvad som förestod, infördes tillika med Bonden i sanktuarium, och sedan han der med vanliga ceremonier rökt etc. etc., började han helt och hållet utom sig att förkunna hertigen hans förestående upphöjelse på T....[3]) samt sade sig emellertid af vår Herre immediate hafva undfått befallning, att dertill bereda och S....[4]) honom, bad honom till den ändan falla på knä för sig, och innan hertigen ännu hann sansa sig det minsta, var den heliga oljan redan i ymnigt mått utgjuten på hans hufvud. Derefter tillställde han honom en lång skriftlig profetia, som innehöll dess tillkommande öden, jemte de vilkor, Ulfvenklou i sin allvishet fann för godt att honom vid den förmodade upphöjelsen föreskrifva. Detta papper blef sedermera, efter profetens uttryckliga befallning, i en liten blylåda konstelleradt, besvuret och under tvenne i kors vände knifvar nedlagdt, hvaruppå den åter i ett fodral af träd inneslöts och fördes af Bonden, några dagar derefter, ut på landet till dess faders gård Fituna, (4 mil från Stockholm), der hela paquotillen af honom sjelf i en afsides backe nedgräfdes, att när tider blir och Carl XIII en dag bestiger Svenska tronen, upptagas och produceras.

Hertigen, (som mig sjelf allt detta berättat), var under hela denna oförväntade och högst besynnerliga akt nästan utom sig af förundran; men vördnaden för det himmelska sändebudet tilltäppte hans mun. Talet, som Ulfvenklou dervid höll till prinsen, har varit öfvermåttan rörande, ja så att han sjelf under dess framförande flutit i tårar. Den skriftliga episteln åter mycket högtrafvande och imposant, samt alldeles i apostolisk smak. Dess innehåll var följande.

---

[2]) Smörja hertigen till konung. Utg. anm.
[3]) Tronen. Utg. anm.
[4]) Smörja. Utg. anm.

Digitized by Google

1. Skulle hertigen snart få emottaga och bära kronan, hvartill han nu blifvit s.... *); men derintills borde han likväl visa sin broder den underdånighet, förstfödslorätten tillkomme.

2. Skulle han alltid föra ett kyskt, renligt och exemplariskt lefverne, på det de höga kunskaperne alltid hos honom kunde tillväxa och bibehållas.

3. Så snart han blefve kung, skulle han vara förpligtad och förbunden att befordra: riksrådet Fredrik Sparre till rikskansler; J. G. Oxenstjerna till rikskansliråd; Ruuthen till riksskattmästare; och Bonden till riksmarschalk. Dessutom borde han med mycken ömhet sörja för begge de unga Stenbockarnes fortkomst: och detta allt, *på den högstes och englaherrskapernas uttryckliga befallning.*

4. Med sin gemål skulle han lefva väl; men kort efter hans upphöjelse på tronen vore hennes timglas utrunnet, sedan hon likväl först hunnit se all sin herres herrlighet.

5. Hertigen skulle kort deruppå åter träda i äktenskap i ett nytt gifte med en ung och vacker prinsessa, hvaraf en son skulle födas, som icke allenast skulle blifva en stor monark, utan äfven isynnerhet märkvärdig för ovanligt höga insigter i de mystiska vetenskaperna, hvilka alla hos honom skulle förenas.

Sådant var nu detta märkvärdiga dokument, hvilket aldrig bort begrafvas annorstädes än uppå Danviken. Det var af honom sjelf (å dragande kall och embetets vägnar, neml. på englars och andars befallning) underskrifvet med dag och datum när detsamma ifrån ödets tron afkunnades, äfvensom ock när det kanonicerades och skrinlades. Att ibland profetiska urkunder detta tager ett af de första rummen, lärer ej behöfva tilläggas. Man kan emellertid deraf fullkomligen sluta till den rara djerfhet och skrymtan, som under helighetsmasken lifvade aposteln, samt huru långt han på den vägen var i stånd att gå.

Under allt detta började likväl dess stora rykte dagligen blifva mer och mera lutande. Konungens lyckl. återkomst jemte alla de öfrige bedräglige oraklen gjorde deruppå sin goda verkan, och profeten fann ändtligen nödvändigheten af att i tid tänka uppå sin reträtt. I denna förlägenhet trodde han en moment att kunna få den hos prins Carl af Hessen, och annoncerade sig för-

*) Smord. Utg. anm.

Digitized by Google

denskull hos honom skriftligen såsom en stor profet och den ryktbare S:t Germains efterträdare; men denne herre, ehuru i förstone nära på vägen att af sin herrskande böjelse för de mystiske kunskaperne till denna charlatans förmån förledas, blef dock så i tid skälmstycket varse, att han lyckligen hann undanbedja sig dess tillämnade onyttiga besök. (Den derom förde korrespondencen, hvaruti H. K. H. Hertig Carl af Södermanland äfven inblandades, finnes till större delen in originali i mina samlingar.)

Ungefärligen vid samma tid misslyckades äfven den så visst utlofvade skattupptagningen på Österlånggatan, hvartill uppå hans inrådan så stora och kostsamma anstalter voro gjorda, (se de i samlingen befintliga handlingarne dertill), och efter allt detta hade profeten intet bättre råd öfrigt, än att ju förr desto hellre packa in och laga sig sina färde. Han vidtog det också kort deruppå och afreste emot slutet af Augusti månad 1784 till Carlskrona, der han likväl icke ämnade tillbringa vintern; men som vi (J. G. Oxenstjerna och jag) billigt fruktade, att nya galenskaper skulle blifva en oundviklig påföljd af hans återkomst till Stockholm, förmådde vi gref Ehrensvärd, att beordra honom der ända till våren 1785 fördröja, och befann han sig således emot sin vilja klämdhållen i Carlskrona, likasom sal. enkedrottningen i den magiska buteljen.

Sedan jag nu följt honom i vinterqvarter, vill jag äfven förtälja, huru min bekantskap med honom gjordes. Så snart jag 1784 om våren ifrån Finland öfverkom, emottogs jag af hertigen och Bonden med de besynnerligaste underrättelser om hans stora bedrifter. Han var då dagligen förväntad uppifrån Småland, och anlände äfven kort deruppå. Ehuru han långt derförut sagt sig aldrig kunna ingå i något förtroende med mig, blef dock nu bekantskapen öfvermåttan hastigt gjord, och alla hans hemligheter mig utan minsta förbehåll öfverlemnade. Först måste jag dock hålla till godo att undergå en slags initiation eller antagning i hertigens Sanktuarium, hvilken H. K. H. sjelf, efter hans föreskrift och i dess närvaro, d. 16 Juli förrättade, vid hvilket tillfälle Ulfvenklou med ett grannt tal öfverantvardade mig makten att citera alla öfverjordiska och underjordiska varelser, utkorade mig till sin successor i kunskaperne, näst efter hertigen (som han in officio endast behagade nämna för Carl Adolfsson) och Ruuthen. Alla

Digitized by Google

de abstrakta och obegripliga manuskripter, han till stor myckenhet egde, blefvo mig derefter meddelte, dem jag samtlige uti afskrifter i mina samlingar förvarar. Utom den nyssnämnde receptionen uppe hos hertigen nödgades jag ännu undergå många privata kammarsmörjningar hos honom sjelf, hvarmed alltid följde någon ny pouvoir. På sådant sätt erhöll jag i flere repriser makten att befalla alla planet-furstar, chor-englar och högre andar, (de smärre voro redan under min färla), jemte den att göra guld, universal-medicinen och filosofiska tinkturen, blifvande äfven slutligen antagen till en af de tolf apostlar med tillnamnet Jacobus Zebbedeus. För mig stod således här i dödligheten ingen högre grad mera att vinna.

Härvid måste jag likväl sjelf göra mig den rättvisan att uppriktigt bekänna, det icke fjerdedelen af alla dessa dåraktiga promotioner fordrades, för att hos mig fulleligen uppdaga profetens karaktär och ringa värde. Jag tog mig derföre genast den friheten att tvifla uppå allt hvad han sade, och äfven innan kort den, att yppa mina tvifvelsmål; men dermed uträttades ännu hos vederbörande ganska litet, emedan tiden till täckelsets rifvande än ej var inne.

Emellertid ville Ulfvenklou till befästande af sin vacklande kredit innan afresan till Carlskrona på fallrepet företaga ett stort magiskt arbete, hvartill, uppå dess skyddsengels Raziels befallning, inga flere blefvo admitterade och kallade än riksrådet grefve Bjelke och jag. Detsamma verkställdes uppe i hertigens sanktuarium natten emellan den 25 och 26 Juli, hvarvid den helvetes fursten Aziel med mycken rökelse och ceremoni inviterades att visa sig för cirkeln; men han försmådde kallelsen, och hela arbetet misslyckades samt tjente till intet annat, än endast att ännu mera förhärda grefve Bjelke och mig i vår klentrogenhet.

Likaledes utföll äfven kort deruppå ett arbete, som hertigen i min och Bondens närvaro entamerade, till att försöka riktigheten af den af Ulfvenklou uppgifne citationsmetoden, hvilken utan den önskade verkan i all sin stränghet följdes. Detta sednare experimentet gjordes uppå samma ställe, natten emellan den 17 och 18 September: hvarvid M... B... anda förgäfves i flere timmars tid ropades och väntades.

Digitized by Google

Alla dessa misslyckade försök började ändtligen så småningom att undergräfva tjuseningskraften, och, utan att skryta, törs jag verkligen tillräkna mig resten af detta herkuliska verk. Hertigen af hjertat tillgifven, ansåg jag för min ovilkorliga skyldighet, att dagligen ställa honom under ögonen orimligheten af profetens uppförande och lärdomar. Detta var i begynnelsen ett långt ingratare arbete, än Ulfvenklous ofvannämnde magiska; men slutligen behöll likväl min enträgenhet och hertigens egen goda urskilning segern, så snart jag endast fick honom derhän att riktigt sätta saken i fråga och dristigt sönderbryta det tunga lättrogenhetens ok, hvarunder han med de öfrige teosoferna suckade. På sådant sätt hade jag den fägnaden att se charmen efter hand aftaga och försvinna. Ulfvenklous lysande period var nu förbi, och ifrån en stormäktig profet föll han snart i allas sinnen ned till rollen af en konfus charlatan. Under allt detta upphörde han likväl icke att som allraoftast anfäkta och bestorma oss med de förrycktaste bref (hvilka in originali härhos finnas), deruti ibland flera andra galenskaper han äfven förkunnade oss sin lyckliga upphöjelse och antagning till en verklig Herrans apostel, med mycket mera dylikt, som man ej en gång skulle kunna inbilla små barn. Emellertid nalkades sommaren och med densamma denouementen af hela denna mystiska farce. Hans hårda Carlskrona-sejour ändades då, och i stället beordrades han till Finland, att med arméens flotta utlöpa på kryssning. Denna resa gaf honom ett önskadt tillfälle att uppvakta hertigen, vid det han i slutet af Maj månad passerade Stockholm. Till detta besök voro Bonden och jag af hertigen kallade, att oss infinna. Nu var stunden inne att taga bladet från munnen, och det gjorde jag på allas våra vägnar, i det jag rentut sade honom midt i synen: Att vi nu mera vore ledsna vid sagor och orimligheter, och i stället för att anse honom såsom profet, vore helt öfvertygade, det han verkligen befunnes en likaså svag och syndig menniska, som någon af oss, fastän han haft den straffbara tilltagsenheten att vilja passera för ett helgon, hvarjemte han vågat missbruka den Högstes namn och de heligaste saker sig sjelf till fördömelse: och att vi följaktligen icke vidare på sätt härtills skett kunde blifva ledde vid näsan af en person, hvilken ettdera likt Svedenborg genom dess alltför upptända imagination lidit någon rubbning till sina sinnen, eller, det som ännu

Digitized by Google

värre vore, egde nog ringa heder och samvete, att vilja inbilla folk lögner och historier, dem han ej en gång sjelf trodde. Detta okonstlade tal späckade jag med så många starka bevis af hans egna motsägelser, att han deraf blef alldeles nedslagen och skamflat, och man kunde ur hans ögon läsa den förtret han hyste öfver en så total demaskering. Innan denna konversation började, medan han ännu med hertigen var på tu man hand, hade han proponerat prinsen ett magiskt arbete, hvilket han samma afton skulle göra; men sedan jag så oblygt blottat hans andliga skälmstycken, försvann hos honom all håg att vidare dermed fortfara, och ehuru både hertigen och Bonden på allt sätt sökte lindra hans smärta och gjuta olja i de sår min uppriktighet gjort, blef hela deras bemödande fruktlöst; han kände sig alltför djupt träffad, att längre dermed kunna uthålla, tog derföre i största hast sin hatt, och stal sig bort helt snopen och förbittrad, samt vardt sedan aldrig mera utaf någon af oss sedd, anträdandes ett par dagar derefter sin resa till Finland.

Så plötsligen slutade denne himmelske härolden sin underliga beskickning, nog tidigare än han sjelf ämnade eller föreställde sig det. En förvillad imagination, ett häftigt temperament, en öfverdrifven egenkärlek och en utom alla gränsor stigen ambition voro, jemte vår egen lättrogenhet, de svaga pelare, hvaruppå hela byggnaden hvilade. Den kunde således icke undgå sitt fall, när entusiasmen kallnade och förnuftet en gång återtoge sitt välde. Denna önskade stund inföll nu ändtligen, och då blef profeten, som sig borde, begrafven under gruset af sitt ramlande system. Aldrig har ej heller någon sådan bättre förtjent ruineras än denna. Emellertid är det dock säkert, att om i dess makt varit aldrig så litet af de stora förborgade krafter, af hvilkas egande han beständigt skröt, hade jag visserligen längesedan blifvit ett olyckligt offer för dess apostoliska hämnd och magiska lönnmord, emedan han ansåg mig såsom enda upphofvet till allas affall och i vredesmode skall hafva grufveligen hotat mig för min rena uppriktighet vid vårt sednaste samtal (som jag efteråt fått höra); men lyckligtvis var denna profet endast mäktig i orden.

Ickedestomindre lärer dock en hel hoper af dess usla upptåger länge nog spöka efter för större delen af proselyterna, och förmodligen utplånas hos kungen aldrig de misstankar, hvartill han

Digitized by Google

varit upphofsman. Jag vill önska att framtiden må fullkomligen vederlägga denna gissning. I annat fall må man väl hänföra de händelser derutaf kunna alstras till *les grands Événements par des petites et très petites causes,* hvarmed man ock tillika, i ett enda drag, gifver den riktigaste teckning af profetens hela person, karaktär och värde.

Svidja den 23 Augusti 1785.

G. A. Reuterholm +.

N:o 12.

Det af Ulfvenklou egenhändigt uppsatte samt hållne Tal, då han (1784) smorde Hertig Carl till Konung öfver Sverige och Norige.

Psalm. 33, v. 16, 17, 18.

Och Herrans ord skedde till mig då jag uti lugnet var, samt efter stillhet sökte. Statt upp, gjorda thina länder och gack till det rum jag dig förut sagt hafver, derstädes varder du finnandes Carl Adolfsson, then jag mig till en furste öfver mitt folk utvalt hafver, honom skall du så säga: si Herren hafver sändt mig att säga dig, din vandel är mig behaglig, och jag hafver funnit lust till din ånger. Kors och bedröfvelse har följt dig, alltsedan du började att tänka, och du har hållit dig till mig, derföre vill jag belöna dig, och du skall förnimma, att jag Herren din Gud skall belöna dig för dina gerningar, ty Herren säger: en menniska ser det som för ögonen är; men jag, säger Herren, ser till hjertat. Och Herren sade till mig vidare: sörj intet mera för Gustaf, den nuvarande konungen, ty jag hafver förkastat honom och hans afföda, ty han har hållit sig till det som af verlden är och förkastat mig, derföre skall jag hämnas uppå honom, ty jag är en starker Gud, som söker fädernas missgerningar in på barnen allt intill tredje och fjerde led, men uppå dem som frukta mig så gör jag barmhertighet intill många tusende, och äfvenså uppå dem som hålla min bud. Tre gånger har förlåten till hemligheterna varit

Digitized by Google

honom öppen, och tre gånger hafver den varit tillsluten, och nu är den det för beständigt; menar du att jag bockablod dricka vill, eller svinakött äta; ingalunda, utan jag hafver satt honom sitt vissa mål före, deröfver han intet skrida skall; han har gjort sig andra gudar, de honom intet hjelpa kunna, derföre skall jag intet mera tänka uppå honom, utan genom menniskohand skall han utaf verlden gå, såsom den sitt välde genom list, konst och bedrägeri genom menniskohand sökt befästa. Konst och bedrägeri varar intet för mig, utan ett rent hjerta, och detta är mitt tecken: ett rent och obefläckadt samvete. Ho som makt hafver han löse upp de 7 inseglen, hvarmed hemligheterna äro beseglade, men den som detta gör honom är bekant det stora J . . . a.

Och Herrans ord skedde till mig vidare: Säg till Carl, gjorda dina länder, ty du skall vara en mäktig man. Genom korset skall du bättre varda, ty det är dig tjenligt. Du skall blifva en för Svea land stor konung; Norige skall ligga under dina fötter, och ända till hvita stenen vid Moskwa skall din makt sträckt varda, men hit och icke längre. Efter din tid skall Ryssland det återtaga, men gläds, ty det sker efter din förvandling. Sverige skall efter din tid åter falla till sin förra vanmakt, den ena brodren skall kifva med den andra. Inbördes oenighet skall så taga öfverhanden, att det aldrig så förr varit hafver, men en af dina efterkommande skall så regera Sverige, att ditt namn skall upplifvadt varda genom honom, men han skall intet ernå dina kunskaper eller din makt på långt när, säger Herren. Blod och krig skall följa dig Carl, uti detsamma du skall dö, men dina 50 år skall du se och något öfver; ty, säger Herren: Jag hafver behag till dig, ty du est min smorda, öfver dig vill jag låta falla dina klokhet, du skall vara den andra Salomon på jorden. Andarne skola tjena dig, du skall vara deras herra; englarna skola gifva dig bistånd och med ditt ord skall du binda och lösa de fyra elementerna, och med din rings insegel skall du tillsluta allt. Si så säger Herren: du skall sätta Sverige i sitt förra stånd, men flera af rikets nuvarande förnämsta skall du lägga deras hufvud för deras fötter. Rikssalen (?) skall svettas blod, men du hafver behag till det som rätt är, du skall göra den gemena man godt, ty skola de gråta blod efter dig, och skall jag, säger Herren, låta dig erhålla allt hvad du önskar och uti ditt hjerta åstundandes varder, ty du

Digitized by Google

est som min tjenare Job, ock så lemnar du mig. Läs Jobs 38, 39, 40, 41. Men såframt du öfverskrider mitt förbund och mina rätter, si så skall du förbannad varda, och allt folk skall säga amen. Skökor skola tvätta ditt blod och hundar skola slicka det, såsom med Achab, Israëls konung, skett vardt, hvilket uti 1 K. bok 22: 19 omtalas. Jemmer och elände skall följa dig och du skall hafva möda och besvär, dina egna skola begabba dig och andra (?) som gå förbi dig skola säga: förbannad vare han, som nyckeln till visheten bekommit hade, men som missvördade den. Men, säger Herren, dessa äro mina rätter:

1:o Du skall älska mig öfver allt och din nästa som dig sjelf. Psalm. 148.

2:o Du skall icke missbruka mitt namn med vett och vilja, ty Herren skall icke låta honom blifva ostraffad, som hans namn missbrukar. Du skall derföre hedra hvilodagen och mig tillbedja. Du skall göra hvar man rätt och icke med ränker och list söka afhända någon hans egendom. Du skall lefva ärligt och kyskt, ty du är ett exempel för ditt rike och allas ögon vända sig på dig.

3:o Du skall lefva ärligt med dina grannar och med hvar man, ty ärligheten varar längst.

4:o Du skall komma ihåg det förbund, som du med mig gjort hafver inför mitt altare, nemligen att lära känna mina rätter och min styrsel, ty derutaf lärer du att lefva, och allt annat är fåfängt, säger predikaren.

5:o Och på den tiden, då du stor varder, skall du icke förhäfva dig, utan älska mig, ty jag har gifvit dig allt, och kan det borttaga.

6:o Du skall din Broder underdånig varda och honom lyda så länge han visliga regerar och lefver, ty det är din Broder och din smorda, efterföljande Davids exempel, som han uppförde sig emot Saul. Hans tid är kort, ty hans lefnad står uti mina hand.

7:o Du skall icke spela komedi eller varda ett åtlöje för gemena man, ty det hörer dårar till, förbannad vare den som klok är och följer deras exempel, och allt folk säger amen.

8:o Du skall hafva biblen för ditt rättesnöre såsom mitt ord, ty mitt ord varar ifrån evighet till evighet och skall intet förgås.

Digitized by Google

9:o Religionen skall du helig hålla såsom det hvarefter alla skola lefva och intet hämnas dina ovänner, ty min är hämnden, säger Herren, jag skall görat.

10:o Dina vänner skall du intet öfvergifva, efterföljande Davids exempel, såsom han med David (?) gjorde, utan som han välsignade Mephiboseth. 1 K. 9 kap.

11:o Fastan skall du heligt hålla såsom den hvaruppå sjelfva djeflarne sörja, och den skall du med vördnad begå såsom den högsta af alla tider.

12:o Lag och rätt skall du skipa efter ditt samvete och ditt hjertas öfvertygelse, ty du est min smorda. I dag hafver jag födt dig. Kom ihåg följande Psalm 37, v. 35, 36, 37, 38.

Dessa äro mina rätter och de måste du följa. Kap. Exod. 14, v. 13, 14, 15, 16, 17, 18, Ps. 90, sedan *Smörjelsen* 1 Sam. 10 kap, v. 1. Jag H.G. smörjer uti den trefalt stores (?) namn dig Carl Adolfsson till konung öfver Sveriges, Göthes rike, Norige och Finland ända till hvita sten vid Moskwa. Herren Jehova Jessereije, de 72 Guds namn, samt Jetragrammaton och det stora Gomadesch samt det fördolda namnet J:a vare öfver dig ifrån evighet till evighet och Herrans välsignelse vare öfver dig ifrån evighet till evighet amen. (?) Eder konung välsignad vare han, som kommer i Herrans namn, Hosianna. 1 Chr. 6 kap., 41 och 42 v. Derefter läses välsignelsen med händerna uppå den smordes hufvud.

Och uppå den tiden, du skall konung varda, si så säger Herren, skall riksrådet Fr. Sparre blifva din förste premier-minister, och J. Gabr. Oxenstjerna din andra premier-minister, Eric Ruuth ditt rikes skattmästare, Carl Bonde Jönson din riksmarsk, Arvid Stenbocks barn skall du intet förglömma i anseende till ditt förbund med deras fader. Och uti din Brors tid skall du högsta graden i riket ernå, men med din qvinna skall du inga barn bekomma. Men efter hon visliga lefvat hafver, skall hon se början af din glans, ty Herren hafver behag till henne, och vill henne till sig taga. Säll är hon, som sitt mål väl uppfyllt hafver.

Herrens välsignelse vare öfver oss och våra fienders (?) väl befrämje han. Läses 104 psalmen. Sedan läses 15 kap. till 10 v. af Exod., sedan syndabekännelsen, de 7 botpsalmerna, Fader vår och Herrans välsignelse.

Digitized by Google

N:o 13.

H. K. H. Hertig Carls af Södermanland dröm, natten emellan d. 23 och 24 Oktober 1786, klockan mellan 4 och 5 om morgonen, uppå kongl. slottet i Stockholm, uti hertigens lilla sängkammare, den påföljande dagen efter dess eget diktamen ord för ord upptecknad som följer.

Mig tycktes, att uti min hustrus lilla sängkammare jag befann mig i sällskap med henne och min syster, hvarest under talande om indefferenta saker Reuterholm inkom, svartklädd med mycken alteration i ansigtet, samt tog mig åsido, och sade mig dessa ord: *Nu är det gjordt,* nemligen att det nu vore allt med kungen, och att Danska ministern Juel redan för drottningen på dess herres vägnar gjort en deklaration till rådet, med hotelse, att hans herre i annat fall skulle taga de eftertryckligaste mått till hennes förmån, hvilket R*** och dess vänner ingalunda ville fördraga; att åter se Sverige bragt under det förhatliga danska oket, ehuru han för drottningens person hyste all vördnad. Under detta frågade prinsessorna hvad som stode på, då R*** för dem gjorde samma berättelse, den de utan synnerlig alteration tycktes afhöra, och vid det att jag syntes tvehågse, hvad parti jag härvid skulle taga, viljandes nödigt inblanda mig i en sak af så ovissa och vådliga följder, slog R***, som med mycken hetta sökte öfvertyga mig om nödvändigheten att genast sätta mig i spetsen för en faktion, handen i bordet under edlig försäkran, att jag nu både borde och skulle med yttersta fermeté taga mitt parti, i hvilken mening äfven min hustru genast instämde, med tilläggning, att hon icke vidare ville erkänna mig för sin man, om jag nu visade minsta fegbet. Jag frågade då R***, hvad medel till detta ändamåls vinnande skulle tagas, då han rådde mig *att straxt sammankalla Orden* (utan att nämna hvilken Orden det var), hvartill jag gaf mitt bifall, och denna befallning utfärdades genast, hvarefter jag i samma ögonblick tillika med R*** befann mig i min stora sängkammare, der vi ur fönsterna sågo ordensbröderna anlända både till sjös och lands, somliga i Helene-uniform, andra i svarta kläder, och somliga med båtar ifrån Skeppsholmen, andra åter kommo ifrån Norrbro till fots, Logården uppföre. Sedan de

Digitized by Google

i mitt audiens-rum samlat sig, gingo vi ut till dem, då jag berättade dem hvad som händt, harangerande dem, och frågade om de med mig ville ingå i förevarande kasus, hvartill de alla med en mun svarade ja. Derefter befann jag mig i drottningens matsal, der hon med alla sina damer och mycket folk voro församlade, alla i djup sorg, och som drottningen i detsamma skulle gå ner för trappan, för att resa bort, gaf jag henne dervid handen, då hon visade sig mycket vänlig, kramade mig i handen. När vi kommit ner i hvalfvet, stod der för henne tillreds en grann förgylld kalesch med trenne säten efter hvarandra, då hon satte sig i det medlersta af dem, och bad grefve Bjelke köra, som straxt klef upp på kusksätet, och körde af med henne till Upsala, följd af ännu flera vagnar med damer. Sedan jag sett deras affärd, gick jag åter upp i drottningens matsal, der en karl gaf mig en liten pall och en halmborste, bedjande mig sätta mig på den förstnämnde och endast gnida frampå densamma med halmborsten, så skulle jag i minuten blifva transporterad hvart jag ville. Jag gjorde genast försöket dermed, och afreste som en pil ur salen, till alla de närvarandes stora förskräckelse. Jag befann mig derefter i Upsala slott, i ett rum klädt med rödt damast, der jag åter var i sällskap med min hustru, min syster och Reuterholm, hvarest samma konversation som i min hustrus lilla sängkammare fullföljdes, och hvarvid hon på det enständigaste och kraftigaste ålade mig att försvara kronprinsens rätt. Under detsamma inkom några, som anmälte en souper; i rummet utanför samlades herrar, till hvilka jag och Reuterholm ingingo, då vi der för oss funno: grefve Brahe, Carl de Geer, Ruuthen, ryttmästar Delwig och baron Düwall ifrån Skåne samt general Skytte med många flere. Hela rummet var fullt, hvaribland var en myckenhet officerare, alla i full uniform. Brahen förde ordet för dem och sade mig, *det de voro af hela arméen deputerade, att erbjuda mig riksföreståndarskapet under kronprinsens minderårighet*, hvilket jag emottog med det vilkor, att ingen ändring i det nuvarande regeringssättet skulle göras, hvarom de mig försäkrade, och uppsattes genast deröfver en solenn akt uppå pergament, den jag och de samtligen underskrefvo och med våra sigill bekräftade, visandes de dervid mycken glädje, och samlade sig omkring mig, samt kramade mig i sina armar. Härvid utvalde jag äfven min hemliga konselj, som skulle kallas

Digitized by Google

riksföreståndarens enskilta råd, och utgjordes af Reuterholm, Ruuthen, Braben, Carl de Geer, Delwig, och ändå några flera dertill, hvarefter hela samlingen åtskiljdes och jag befann mig i detsamma ute på Kungsängen, der hela arméen stod uppställd en parade och formerade en stor vinkel. Jag hade då kronprinsen vid högra handen, och befallde regementerna hylla honom, hvilket de ock gjorde med ett sådant sorl, att jag af skriket uppvaknade, varandes jag då af denna dröm så upprörd och intagen, att jag intet uppå en lång stund kunde hemta mig, förrän jag med ovanlig andakt hunnit göra min bön. Jag insomnade icke derefter på flera timmar, och fann ännu, då jag kl. emot 11 uppvaknade, denna dröm med alla dess omständigheter lika lifligt i min inbillning fästad, som då jag första gången vaknade, varandes det starka intryck, densamma på mig gjort, öfver all beskrifning.

Detta är efter mitt diktamen riktigt uti pennan fördt. Stockholm den 24 Oktober 1786.

Carl. +

In fidem protocolli
G. A. Reuterholm. +
(För hvilken hertigen samma dag omtalte och dikterade detta)

N:o 14.

Planritning af Sanktuarium.

(Egenhändigt utkast af Hertig Carl).

Tecknens betydelse:

A Stora ingången.
b Öppna gallerier.
c Klädrum.
d Sankt. arkiv.
e Yttre salongen.
f Funten.
g Rökaltaret.
h Altaret.
i Det allraheligaste.
k Fyra st. pelare.
l Förlåten.
m Skådebrödsbordet.
n Sjugreniga staken.

Digitized by Google

N:o 14.

Hertig Carls utkast till Sanktuarium.

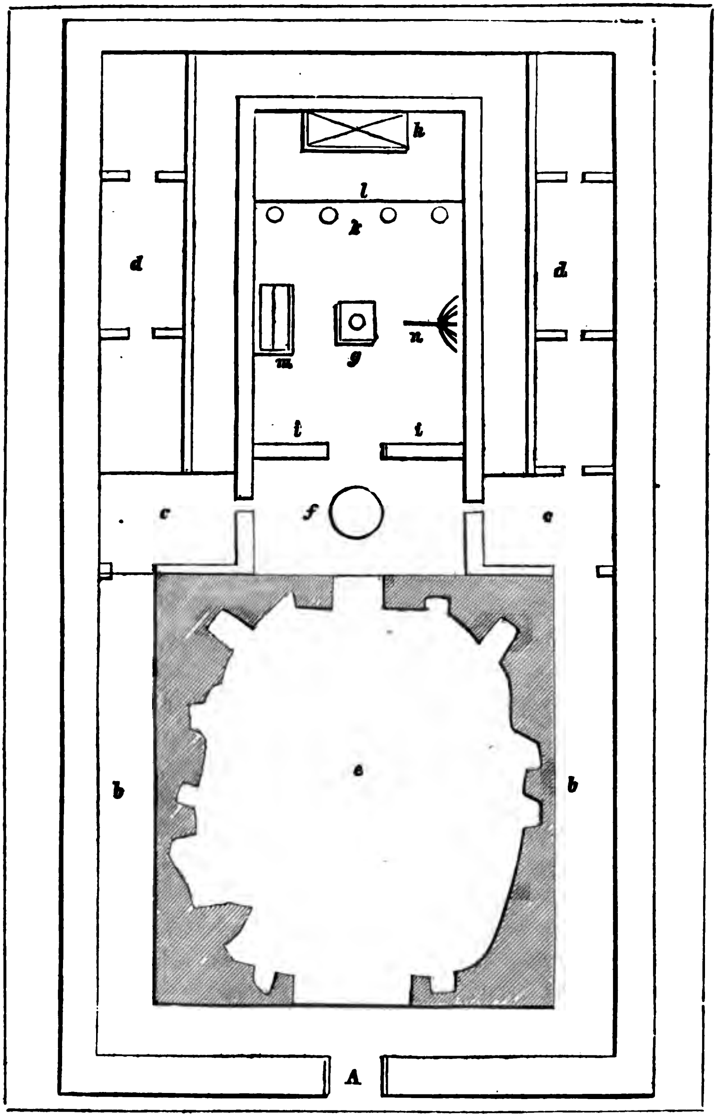

N:o 15.

Digitized by Google

N:o 15.

En tilldragelse i Hertig Carls Sanktuarium under 1789 års riksdag.

Den 27 April 1789 samlades uti Sanktuarium följande bröder, neml. Hans Kongl. Höghet Hertig Carl, kammarherren baron Reuterholm, kaptenen baron Carl Bonde och kammarherren J. J. De Geer.

Ändamålet med denna office var för bröderne äfvenså oförväntad, som utgången var besynnerlig och märkvärdig. Denna dagens förmiddag är nogsamt minnesvärd i Svenska häfderna, af konung Gustaf III:s vistande på Riddarhuset, pöbelns oväsende på gatorne och hertig Carls befäl i hufvudstaden, hvilket förnämligast bidrog till lugnets återställande. Kapten Brelin berättade under allt detta för Deras Kongl. Högheter hertigen och hertiginnan, att honom blifvit igenom en dröm kungjordt, det en så betydlig lifsfara den dagen förestod baron Reuterholm, att han ej kunde frälsas derifrån, utan med den största svårighet. Den förskräckelse som häraf väcktes, blef likväl saktad, då man såg förmiddagen aflöpa utan någon olyckshändelse. Middagen tillbragtes med glädje, och en del af eftermiddagen likaledes, hvilken blott lemnade tid åt kapten Brelin att se högstsalig Enkedrottningen i skapnad af en svart figur, omgifven med eldsflammor, hvilken han med sin sabel gick till mötes och afviste åt dörren, samt återkom blek, darrande och försagd, för att derom aflemna åt baron Reuterholm en sväfvande och ofta afbruten berättelse. En timma efter detta besynnerliga uppträde beklagade baron Reuterholm sig, att han mådde illa; det onda syntes i början obetydligt, men väckte snart genom sitt tilltagande den största uppmärksamhet. Inga läkemedel nyttjades och den sjuke drack endast ett glas kallt vatten, hvilket gjorde ingen verkan. Emellertid ökades plågorna med hastighet; ångest och qval omgåfvo hjertat, och en hemlig, fördold rysning spridde sig i alla leder och nerver. Kroppen syntes numera svagt kunna uttrycka själens pinsamma lidande. Ansigtet hade förlorat sin färg, läpparne voro blå, kinderne bleka, ögonen utan glans, krafterna försvunno och lemnade rum åt en dödande mattighet. Hans rena vördnad för verldens Herre och hans kär-

Digitized by Google

lek för dess skapade verk kunde nu hvarken afböja eller hindra hans plågor. Sjelfva hoppet, denna trolösa tröst för de bedröfvades utsträckta armar, syntes försvinna, och hindrades i sin flygt endast genom de kringståendes böner, suckar och önskningar. Brödraskapet hade för ofta rönt de största prof af Försynens barmhertighet, för att icke äfven nu med förkrossade hjertan fly till den Gudamakt, hvilkens vilja är idel nåd, och hvars beslut äro idel mildhet. Han endast kan hela de sårade hjertan, och svalka de bedröfvade själar med vatten utur Zions helsobrunn. Hans Kongl. Höghet och de närvarande bröder beslöto derföre att gå uti Sanktuarium, för att der anropa vid korsets fot den eviga kärleken om en blick af nåd för deras älskade broder. Detta verkställdes genast, och baron Reuterholm fördes nästan utan krafter dit af kaptenen baronen Bonde. Sedan endast föreståndaren och brodren Bonde påklädt de hvita kläderne, inträdde alla uti Sanctuarium. En kort bön förrättades — men med förtröstande själars andakt, och derefter afsjöngs psalm. 274. Under allt detta låg den sjuke nästan i dvala, och de bedjande vattnade stoftet med sina tårar. Då psalmen var slutad, tog föreståndaren smörjelsehornet och smörjde dermed den sjuke på pannan, bröstet och båda vårtorna, samt läste derefter välsignelsen öfver honom, hvarvid hände den besynnerligheten, att då de stora namnen voro utsagde, blef den sjuke, som låg på knä, upprykt, samt qvarstående på sina fötter; hertigen åter fick i samma ögonblick en sådan stöt (ej olik en coup obetrique), att han studsade baklänges, och föll i armarne på brodren Bonde, som stod midt emellan dem båda, dock utan vidare följd, än att han genast i sällskap med bröderne återgick uti förhuset, hvarest afklädning och tvagning på vanligt sätt förrättades. Denna ovanliga händelse, brödernas lättade känslor, den sjukes minskade plågor, allt detta förvandlade deras frätande sorg uti den vördnadsfullaste förundran för Barmhertighetens Herre, hvilken aldrig nekar sin hjelp i nödenes tid, men lemnar den sällan förr, än han låtit de dödlige först försöka sina egna krafter och förtvifla uti sin svaghet. Hertigen och baron De Geer bortgingo uti andra förrättningar, men baron Reuterholm blef liggande uti förhuset någon stund på några stolar, till återhemtande af krafterna, hvilka nu kunde komma, sedan plågorna upphört. Baron Bonde blef qvar hos honom, och

Digitized by Google

hjelpte honom åter tillbaka till hertigens rum, hvarest Hennes Kongl. Höghet hertiginnan gaf honom eau de Cologne, hvilket så snart upplifvade krafterna, att han inom en kort stund åter fullkomligen egde sin förra helsa. — Deras Kongl. Högheters och brödernas glädje öfver deras älskade väns återfående kan ej beskrifvas, — det var vänskapens — och denna har egna känslor. Denna himmelska gnista af Skaparens ömhet, skänkt för att ömsom värma, ömsom förstöra, alltid att pröfva den menskliga varelsen på detta klot: den hemtar sin kraft af gudomligheten, sina känslor af kärleken, sin styrka i odödligheten, och då den oftast utmäter åt de dödlige långa stunder af plågor, smärta och qval, skänker den någon gång åt de ömma hjertan ett kort njutande af paradisets sällhet, och så är en liflig glädje öfver en frälst, en hulpen vän, det okonstlade rökverk, som de frambära på Serafernas vingar för Lambets tron.

N:o 16.

Utdrag ur friherre G. A. Reuterholms Journal under resor i Tyskland och Italien (1791—1792).

Lemnade Stockholm den 10 Juni 1791. »Man må hafva huru många giltiga orsaker man ock vill att vara missnöjd med sitt fäderneslands öfverhet och medborgare, så lemnar man ändå aldrig utan rörelse den ort, der ens ungdom och de glada barnaårens dagar blifvit tillbragte, hvilkas minne blifver likasom nästan dubbelt återkalladt, då man är färdig att snart öfvergifva densamma. Jag för min del kände nu återigen lifligt sanningen häraf, sönderslitcn af de mest rörande afsked af en 70-årig gammal farbroder, som jag förmodligen för sista gången omfamnat, och af några få vänner, med hvilka jag tillbringat det lyckligaste och gladaste skiftet af min lefnad». — Anländ till Östergöthland, utbrister R.: »Denna af naturens hand så rikt begåfvade provins, i hvars lycka ingenting synes fela mera än friheten, förutan hvilken likväl allt annat i mina ögon är intet». Linköping. »Den här boende biskopen [6]) vårdade jag mig naturligtvis icke efterspörja;

[6]) Lindblom.

Digitized by Google

honom ämnar jag aldrig mera se, om jag kan slippa, och har alldeles nog af att hafva läst dess *odödliga underskrift* vid sista riksdagen». Den 14 berättade fändrik Barnekow, att kungen kommit lyckligen till Rostock, »hvarpå jag aldrig tviflat (sådana herrar drunkna sällan)». Den 16 till Ystad, då postjakten redan afgått. »Jag har fått qvarter tätt vid stranden, der det ledsamma hafvet jemt visar sig för mina ögon, hos mamsellerna Johansson i små låga rum, men dekorerade med många höga och ängsliga porträtter, hela den gamla Vasafamiljens jemte den Eutinska en posthume». Den 3 Juli till Hamburg. »Här mötte mig tidningen om den olycklige Ludvig XVI:s och dess familjs nyligen i Varennes hindrade flykt, hvilken så väl bevisar huru gräsligt det vi kalla ödet här nere leker med de usle dödlige och i ett ögonblick tillintetgör de bäst anlagde planer och all deras klokhet. Gustaf III omtaltes allmänt såsom en af driffjedrarne till flykten och kontrarevolutionen. Utgången lärer väl snart visa, om lagrarne sitta lösare vid Seinens strand än vid Newas. Emellertid blir försöket allena dock alltid både märkvärdigt och *karakteristiskt*».

R. fortsatte nu öfver Aachen, Cöln och Aschaffenburg resan till Prag, dit han anlände den 4 September för att åskåda kejsarens kröning. Han uppsökte genast grefve Fersen, för att med honom träffa anstalter om sin presentation vid hofvet. Presenterades den 8 i societeten hos öfverstekanslern grefve Collowrath, prins Lobkowitz, spanska ambassadören, m. fl. Eft. m. på stor fête hos grefve Tschermin, »dit vi (R. och friherre Otto Ramel, som följt R. från Spaa) följde med Spanska ambassadören Markis Liano, dess fru, duc de Polignac, Fersen och de begge Bouillérna. Fêten var kunglig, kejsaren och kejsarinnan der. I afton blir jag af Spanska ambassadören presenterad för kejsaren och kejsarinnan. Den första gjorde mig den nåden och talte vid mig en stund, frågade hvarifrån jag kom, om jag varit med kungen i Spaa etc. och var rätt gracieuse».

Sedan R. härefter ytterligare beskrifvit sin vistelse i Prag, hvarest han mycket umgicks med Fersen, som för honom berättade alla detaljerna af Ludvig XVI:s flykt, omtalar han sin resa till Wien samt sina högförnäma umgängen derstädes. Han säger: »Eft. m. (den 21 September) med Svenska ministern baron Nolcken på visiter hos alla ministrarne och de förnämsta magnaterna, så-

Digitized by Google

som prins Colloredo, grefve Collowrath, Cobenzel, m. fl. Kl. ¼ till 9 till Kaunitz i dess lusthus i förstaden, och hvilka alla fremlingar resa att *bese*. Herr Vaudreuil jemte en grefve B. blefvo äfven i dag presenterade för honom af hertigen af Polignac; jag presenterades af Svenska ministern. Kl. straxt efter 9, då dess diné slutades, inträdde han (Kaunitz) i sin salong (der par parenthes en kramhandlerska höll sin bod i ett hörn), klädd i stora stöflor, en kapprock öfver axlarne och en *oförgätlig peruk*, som gick ända ner till näsan, med tvenne lockar uppå ögonbrynen, med ett ord i fullkomlig allure af en julbock. Han talar mycket gravitetiskt och berömmer sig sjelf på det skamlösaste sätt. Talet föll uppå tablåer, hvaraf han är stor samlare. Han sade dervid bland annat, att han hade *den talangen i högsta måtto att väl placera dem*, m. fl. dylika fadaiser».

R. lemnade den 1 November 1791 Wien, samt fortsatte resan öfver Venedig, Verona, Florens, Pisa och Rom till Neapel, dit han anlände den 26 December samma år. Den 15 Februari 1792 presentation på hofvet af ryska ministern. »I societeten fördes jag ikring af baron Bunge. Alla de bekantskaper, jag här gjorde, voro otaliga. De hus jag mest freqventerade voro Ryska och Engelska ministrarnes samt prinsarnes af Bothera och Peter Persys hus. Bland bekantskaper jag gjorde må nämnas en prins af England, prins August, prinsen af Würtemberg, bror till prins Ferdinand, en ung abbé, prins Rohan, Milord Bruce och en stor skara andra engelsmän, en ung hertig Cayvaro, en prins Moletomo, en hertig Cassana, m. fl.» Nyårsdagen såg hofvet på St. Carlos teater. »Kungen långnäst och oändligen lik bilden på myntet, drottningen ännu som en tärna, med någon air af sin vackra och olyckliga syster i Frankrike, prinsen af Sicilien blek och mager och alla prinsessorna äfven oändligt glåmiga, långnästa och fula». Den 21 Februari stor fête på slottet. »Vid bevistandet af denna fête förde jag mig med lifligste erkänsla till minnes den ohyggliga katastrofen af *arresteringen* i Stockholm för 3 år sedan på denna dag. Det förstås af sig sjelf, att *erkänslan* var för Försynens skickelse, som nu fört mig så långt derifrån, under det att ett nytt och kanske lika olyckligt riksmöte åter påstår, och alldeles ej för *Den*, som med trampande af alla våra rättigheter äfven vågade disponera om vår personliga frihet, med tillredandet

Digitized by Google

af ett jernbommadt Fredrikshof, hvarest jag dock hoppas, att dess egen ärestod och minne en dag skall på ett välförtjent sätt blifva bevaradt. Om den nya riksdagen i Gefle, som den 23 Januari skall hafva börjat, egde man här ännu ingen vidare kunskap; men antingen der vankas arrester eller gracer, fann jag dock mig öfver måttan lycklig att i stället i denna momenten befinna mig i Neapel. Baron Bunge, som i den delen var med mig af alldeles lika tankar, gick hela aftonen och gjorde med mig dacapo i lofsång deröfver». Om aftonen den 9 Mars anlände till Neapel nyheten om kejsarens hastiga död, »såsom det tros af fransyskt förgift». Inträffade den 13 Mars i Rom. Samma dag visit hos alla kardinalerna och romerska prinsarne, samt presentation för Mes Dames de France, la princesse de Carignan, prins Poniatowski, m. fl. Sedermera besök hos artisterna Canova, Angelika Kaufman, Gagneraux, Bouqvet, Angellini o. a. »Det undersamma ryktet om konungens i Sverige detronisering och hertigens af Östergöthland uppstigande på tronen, m. m.» — »Ryktet om konungamordet i Sverige, som vid samma tid kom till Rom. (Mina underliga aningar och drömmar den samma tiden, bland annat huru jag tyckte: Han stod på knä vid min säng, grät och bad om förlåtelse, etc. etc.») — »Min afskedsaudiens hos påfven den 20 April räckte öfver en half timme. Gubben gaf mig handen vid inkomsten, steg upp, följde mig fyra steg från sin tron samt lyfte upp begge händerna öfver mig vid utgåendet. Talte med tårar om konungen; läste hertiginnans bref om dess blessure; gjorde mig granna komplimenter för mina arbeten han fått, samt talte om Capelli och Avignon m. m. Jag anförtrodde honom också ett bref af hertigen af Würtemberg. Påfven behöll det hos sig. Sedan taltes om maçonneriet i Sverige o. s. v., och slutligen gaf jag honom en af hertigens medaljer samt rekommenderade Piranesi. Dagen derpå skickade påfven mig en vacker present af dess egna arbeten: Opera S. Marini, jemte många komplimenter. Den 26 om morgonen tog jag ett ytterligare farväl i St. Peters kyrka, då påfven ganska grannt helsade på mig. Den 24 April om aftonen ankom med express från Livorno till mig, jemte hertigens begäran att skynda mig hem, affärdad samma stund han tillträdde regeringen, säker underrättelse om kungens död den 29 Mars, hvilken jag genast kommunicerade med påfven, Mes Dames och kardinal Bernis». Den

Digitized by Google

6 Maj anträdde R. återresan till Sverige. Han säger: »Piranesi följde mig i vagnen några mil utom Rom, hvarefter han med många tårar skiljdes ifrån mig». Resan fortgick nu öfver Milano, Inspruck, Augsburg, Frankfurt och Cöln till Aachen och Spaa. »Den olycklige prinsen, biskopen af Lüttich, slöt under dessa dagar sin lefnad, och som ryktet berättade af *förgift*, hvilket, om jakobinernas lära får taga öfverhanden, lärer blifva alla eller åtminstone de fleste regerandes slut». »Han var eljest allmänt hatad i sina stater, och således föga sörjd. Dess bedröfliga dödssätt förtjente dock åtminstone medömkan, ifall det var efter berättelsen». I Hamburg träffade R. Munck, hvilken han gerna velat undvika att se, men slutligen nödgades tala med i två och en half timme på vallarne, »hvilket oändligen kostade på mig». »Den infama amiral Lilliehorn vistades ock för det närvarande i Hamburg, och den olyckliga Klingsporren i Altona, hvarest han skall vara admitterad i de bästa sällskaper». Anlände öfver Schleswig till Köpenhamn den 26 Juni och samma dag kl. 6 e. m. till Helsingör. Färdades följande dagen kl. 10 förmiddagen på en liten båt med 2 man öfver Sundet i det vackraste väder och med den bästa vind till Helsingborg, hvarifrån resan samma dag fortsattes till Bjersgård. »Detta ställe upplifvade åter hos mig på det lifligaste hågkomsten af min moder, min goda morbroder och flera kära anhöriga». Fortsatte redan den 28 resan från Bjersgård natt och dag till Stockholm, dit R. anlände den 3 Juli kl. 9 f. m., »då jag emottogs i mina rum af mina vänner baronerne Staël och Bonde». — »Soli deo gloria».

N:o 17.

Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland.

Drottningholm den 29 Aug. 1792.

Emedan jag hyser det största förtroende till de försäkringar om vänskap, E. M. betygat så väl konungen, min brorsson, som mig sjelf, och dem jag med djup tacksamhet erkänner, anhåller jag att få begagna mig af detta tillfälle, för att för eder öppna mitt hjerta med den frimodighet och uppriktighet, som äro oskilj-

Digitized by Google

aktige från min karaktär. Må E. K. M. häri endast skönja nya bevis för mitt tänkesätt och för den hjertliga tillgifvenhet, jag hyser för eder höga person, på samma gång mina känslor för fäderneslandet och för den konung, hvars förmyndare himlen anförtrott mig att vara, blifva oföränderligen densamme.

E. K. Maj:ts ambassadör har under ett enskilt samtal med mig häromdagen synts vilja antyda, att de särskilta förändringar jag gjort för rikets väl dels uti styrelsen, dels i de andra delarne af den allmänna förvaltningen, lätteligen skulle kunna uppväcka tvifvelsmål om det vänskapliga förhållande, som eger rum emellan de begge hofven. Emedan jag blifvit mycket upprörd af ett dylikt misstroende, hvaraf jag genom mina tänkesätt på intet sätt gjort mig förtjent och som skulle kunna synas kasta en skugga på den uppriktiga vänskap, hvilken fäster mig vid E. K. M:t, har jag ansett det vara min pligt att direkt och utan uppskof förklara mig för E. M:t öfver en angelägenhet, som rör mig så nära, samt för att derigenom på en gång afklippa en anledning till söndring, måhända lika förderflig för oss båda, i fall den utan afbrott fick fortfara.

Må E. K. M:t derföre förlåta mig, om jag talar till er utan någon förställning, och om jag ej betjenar mig af det ministeriella språk, som är vanligt i dylika ämnen. Mitt hjerta ligger på min tunga, och alldenstund jag ej blifvit uppfostrad i tidens underhandlingar, uttrycker jag min tanke såsom jag känner den; hjertats språk bör dessutom behaga E. K. M:t; er storsinthet är mig derför en borgen.

Genom sal. kungen min broders testamente förordnad till konungen min brorsons enda förmyndare, har jag de första månaderna af min regering beflitat mig om att lära känna de särskilta missbruk som insmugit sig i styrelsen sista åren af sal. kungens regemente. Enär Hans Maj:t ej fick tid att fullborda hvad han så klokt begynt, så inträffar nu, såsom i dylika fall vanligen plägar hända, att personer finnas, hvilka under en konstlad tillgifvenhet missbruka sin herres förtroende, och som endast af personlig egennytta uppoffra sin furstes och statens intresse såväl åt sin personliga äregirighet som åt sin snålhet. På dessa missbruk bygga de sin uppkomst och bibehålla sitt herravälde genom den mängd omständigheter, de så väl förstå framkalla. Sådan var ungefärligen

Digitized by Google

den ställning hvari jag fann riket vid kungens, min broders, död. Det var min pligt att undertrycka dessa missbruk och söka återställa enighet och ordning; men den, som föresätter sig ett dylikt mål, finner alltid motstånd hos de arglistige. Jag har derföre aflägsnat dem, och ansett mig kunna hinna mitt mål derigenom, att jag förenade sinnena och skaffade undan dem, som i följd af sin elakhet blott funno behag uti oordningen och förvirringen. Jag har uppfyllt detta värf, på sätt min pligt, mitt fäderneslands lycka och konungens, min myndlings, intresse ålagt mig, och det förtroende jag åtnjuter, jemte mitt samvetes vittnesbörd skänka mig i detta afseende en tillfredsställelse, den enda jag känner under min för närvarande mödosamma befattning. Sådane höga bevekelsegrunder hafva bestämt mitt handlingssätt, och skola alltid göra det. Men under det jag på detta sätt går till väga i det inre, kan jag med samma uppriktighet, hvarmed jag nu talar till E. M., försäkra, att jag alltid betraktat såsom en fördel den nära förening, som sal. kungen min bror slutit med E. K. Maj:t. Denna för de begge staterna nyttiga förening har alltid varit öfverensstämmande med mitt tänkesätt. Våra tvistigheter hafva derföre oroat mig, och jag har med glädje sett de närmare enhets- och vänskapsbanden under förflutna året återknytas mellan de begge kronorna. Denna vänskap skall alltid vara kär för mitt hjerta såväl i följd af min personliga tillgifvenhet för E. K. Maj:t, som af mitt fäderneslands verkliga intresse, och hurudana de förändringar och anordningar än måtte blifva, dem jag kan finna för godt och nyttigt att till rikets båtnad företaga, kan E. K. Maj:t alltid räkna på min tillgifvenhet och på de heliga förbindelser, vi ingått, och dem jag skall göra till en oåterkallelig lag att till alla punkter samvetsgrannt uppfylla.

Jag anser mig handla i öfverensstämmelse med dessa tänkesätt, då jag nu talar till E. K. M. på sätt som skett, och försäkrar, att jag alltid ämnar noggrannt uppfylla och strängt tillse, att fördragen oss emellan efterlefvas. Men jag begär af eder vänskap, madame, af eder rättvisa, att ni tror mig, och ej lyssnar till fremmande ingifvelser, måhända framställda af personer, som med glädje skulle önska se det goda förståndet rubbadt emellan de begge hofven, hvilkas nära förening kan bjuda hela Europa lag. Låtom oss derföre i våra inre angelägenheter handla i öfverensstämmelse med

Digitized by Google

hvad klokheten bjuder oss för våra folks lycka, utan att det må kunna leda till någon följd, det måtte vara hvilken som helst, och måtte en varaktig och orubblig vänskap alltid vara föreningsbandet för Nordens lugn. Mottag madame med välvilja dessa reflexioner, dem min beständiga tillgifvenhet för E. K. Maj:t ingifvit mig, och var öfvertygad om den vördnad och högaktning, hvarmed jag är etc.

N:o 18.

Bref från Hertigen–Regenten till Svenska ambassadören Stedingk.

Jag har emottagit eder depesch af den 6 Augusti med en enskilt kurir, sedan den ni förut afsände haft olyckan att blifva uppehållen i Lovisa i följd af ett olyckligt fall. Jag skyndar att svara härpå. Mina känslor för Ryssland och min tillgifvenhet för kejsarinnan skola alltid blifva desamma ,som de hittills varit. Den nära förening, som af sal. kungen, min broder, blifvit ingången emellan denna makt och Sverige, är nyttig för begge staterna, och jag skall göra allt hvad på mig beror för att befästa den genom min månhet att noggrannt iakttaga alla de uti fördragen utfästade punkter; men då jag med den samvetsgrannaste uppriktighet uppfyller detta åliggande, förstår jag ej dermed, att Sverige skulle vara skattskyldigt under Ryssland eller att denna makt skulle genom sitt inflytande utöfva någon öfvervigt i den inre styrelsen och i de förändringar jag gör, vare sig i min ministèr eller i de öfriga grenarna af förvaltningen. Detta är något, hvarpå jag hyser anspråk att få göra efter behag, liksom kejsarinnan för sin del får göra, utan att jag blandar mig i hennes angelägenheter.

Ett i nationen inrotadt hat emellan adeln och tredje ståndet, och måhända underblåst af politiska skäl; finanser förstörda genom några individer, som dervid haft sitt intresse; en allmän förvirring i affärerna, föranledd af några enskiltes herrsklystnad: sådan var ungefär rikets ställning, då jag mottog regeringen. Af samvete och pligt uppfordrad att återställa ordning i allt, har jag varit nödsakad att aflägsna dem, hvilka genom sitt uppförande mest bi-

Digitized by Google

dragit till dessa oordningar och som genom sina hemliga ränker hvarje ögonblick hindrade mina förslager. Häri låg orsaken till Armfelts aflägsnande. Hvad beträffar Taube, så lemnade han frivilligt tjensten, och Franc var redan sedan lång tid tillbaka trött af den befattning, han blott ad interim innehaft. Emedan jag aldrig gillat oppositionens uppförande, har ingen af dess medlemmar ännu blifvit använd; men jag anser mig, utan att rådfråga en utländsk och öfvermodig ambassadör, kunna välja dem, för hvilka jag hyser förtroende, till de förnämsta embeten, nödvändiga för styrelsens gång. För att på en gång afklippa allt detta trassel, har jag nu, sedan Stackelberg talat med mig derom, tagit mitt parti att skrifva till kejsarinnan utan omsvep och med den uppriktighet och det förtroende, som hennes höga egenskaper ingifva mig. Jag får derföre nu bedja er, att ni genom Zouboff tillställer kejsarinnan detta bref. Jag är säker att hon kommer att gilla öppenheten i mitt sätt att gå till väga. För öfrigt skall ni, i fall man ännu en gång bringar denna angelägenhet å bane, svara ungefär på följande sätt: att jag älskar, högaktar och vördar kejsarinnan, att jag noggrannt ämnar uppfylla fördragen mellan Sverige och Ryssland; att jag alltid skall beflita mig om att befästa den nära förening som eger rum emellan de bägge kronorna, men att hvar och en bör få vara herre hos sig, samt att jag blott är skyldig Gud och den regerande konungen räkenskap för mitt uppförande, hvarpå jag får bedja Gud etc.

N:o 19.

Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten.

Den 30 Augusti 1792.

Min kusin! Den öppenhet, hvarmed E. K. H. täckts tala med mig i sitt bref af den 29 Augusti, ger mig rättighet att rätta det misstag, ni synes hafva begått, då ni anser de föreställningar min ambassadör fått i uppdrag göra eder, som ett föregifvet misstroende till mina tänkesätt rörande det förbund, som förenar de begge

Digitized by Google

staterna. Äfven om jag kunnat hysa tvifvelsmål om E. K. H:ts personliga känslor för mig, skulle jag ickedestomindre lugnat mig med afseende på eder benägenhet att vidmakthålla en förbindelse, så naturlig och så nyttig för det rike, hvars styrelse blifvit anförtrodd åt E. K. H:ts klokhet och omsorger. Ur stånd att hysa orättvisa misstankar, likasom all otillbörlig oro, är jag det ännu mera då det är fråga om att lyssna till illvilliga ingifvelser, syftande att störa de lyckliga förhållanden, som ega rum oss emellan. Det steg jag tagit till förmån för de personer, hvilka bidragit till upprättandet af dessa förhållanden och som derigenom förvärfvat en rättighet till mitt förtroende, är ett ytterligare bevis på min åstundan att odla och midmakthålla dessa förhållanden. Till denna bevekelsegrund kommer en annan, som är ännu mera bindande, nemligen mitt uppriktiga och ömma intresse för den unga konungens, min nära anförvandts, person, och hvilket föranleder mig att tro, att det i dessa förvända tider är af synnerlig vigt för honom, att han omgifves af högsalig konungens, hans faders, trognaste tjenare. Då E. K. H., som är fästad vid denna furste genom ännu ömmare band och som utan tvifvel lifvas af samma känslor för honom som jag, från sin person och sitt råd aflägsnat dessa samma personer, har ni ansett er böra gifva vika för betänkligheter, ännu vigtigare än dem som föranledde mig önska deras bibehållande vid de befattningar, sal. kungen anförtrott dem. Utan att undersöka dessa betänkligheter, hvilka äro mig lika fullkomligt obekanta som besynnerliga, har jag blott en enda omsorg, den att se den unga konungen utveckla sig under E. K. H:ts visa och vaksamma förmynderskap, och att se hela Sverige, hvars enda hopp han är, samt en dyrbar pant för hela Nordens lugn, välsigna E. K. H. för den faderliga omsorg, ni tagit om dess person. Dessa mina önskningar för den unga monarkens framgång äro oskiljaktiga från dem, jag hyser för E. K. H:ts framgång, likasom för er ära, och böra vara E. K. H. en borgen för den uppriktiga vänskap och den fullkomliga högaktning, hvarmed jag är etc.

Digitized by Google

N:o 20.

Promemoria rörande inrättandet af en hemlig polis (1792).

Nyttan med inrättandet af en hemlig poliskammare lärer för närvarande tid statueras af högsta nödvändigheten. — Den hemliga jäsning, som inom hela medelståndet nu råder, der man endast väntar tillfälle af minsta rörelse för att utbryta, och ifrån hvilket utbrott de vådligaste följder kunna dragas, är icke det enda att befrukta, emedan sjelfva faran ligger i *orsakerna* till detta onda, och dessa orsaker kunna till sin grund numera svårligen häfvas, sedan de hunnit stadga sig på de ohördaste och grufligaste exempel. — Man har sett en mäktig tron omstörtad af hopen, och krönte hufvuden misshandlade af uslingar, hvilka framträngt på ordningens och lagarnes bekostnad att plundra staten och mörda hvarannan under det smickrande och förledande *frihets-* och *jemnlikhets*-namnet; och det är ryktet härom, om hvars utbredande i alla blad man haft all möda ospard, för hvars inpräglande i hvarje hjerta man så outtröttligen arbetat, som nu hunnit göra ett det ohyggligaste och fruktansvärdaste intryck på nationen. Då man ändtligen härtill sammanfogar den orolighet, som före sal. konungens död stånden emellan var uppkommen, hvilken oaktadt nuvarande regerings visa och varsamma förfarande just af föregående orsaker icke kunnat häfvas, utan man tvertom derifrån hemtar styrka till nya anfall, så blir det en nödvändighet, att söka mota den häraf följande hotande faran, och hvilket icke låter sig göra på annat sätt, än att den styrande makten icke må sakna tidige och nödige upplysningar. Det blir i sådant afseende en hemlig polis torde anses lika så nödvändig som nyttig, och hvartill egentligast hörer: *pålitlige* personer, nödige medel och tilläfventyrs inrättningen på följande fot:

1:o En obrottslig förtegenhet alltifrån första ögonblicket af denna proposition hos hvar och en af dem, med hvilka högsta nödvändigheten fordrar att den kommunicera. — Vid urvalet af dessa ligger således den första regeln för inrättningen. De redan synbara följder af den stora och mäktiga kabalens alltgenomträngande makt; de hastiga framsteg förvillelsen deraf redan gjort: allt detta bevisar, att den styrande makten allt ifrån regenten sjelf intill hvar

Digitized by Google

och en af dem han närmast intill sig nyttjar, äro omgifne af forskare och uttydare, till hvilkas underhållande inga medel sparas.

2:o Såsom med inrättningens ändamål närmast öfverensstämmande fordras: att flere chefer tillsättas. — Desse endast ega sina instruktioner och känna således inrättningen; men böra icke känna hvarannan. — Genom denna metod kontrollera de hvarandras nit och trovärdighet, och styrande makten vinner derigenom den närmaste och säkraste upplysningen.

3:o Till den, åt hvilken öfveruppseendet öfver inrättningen blir anförtrodt, insända cheferna dagligen ej allenast sin berättelse, utan äfven förteckning på de personer som nyttjas, med utförd summa på hvad hvar och en erhåller. Härigenom förekommes misstag så väl vid aflöningarne, der i annat fall en kunde få penningar af flere händer, som ock i det närmaste alla underslef vid medelns förvaltande, hvarom upptäckter förr eller sednare icke böra kunna fela.

4:o Cheferne böra således ej få antaga någon till spion förr, än derom blifvit förut anmäldt hos första mannen, som kan efter de förteckningar han erhållit på de redan antagna eller anmälda antingen gilla eller förkasta förslaget.

5:o Ingen instruktion lemnas cheferne annan än muntlig, och det så tillsägande för dagen, allt efter hvad omständigheterna fordra. Den generela instruktionen är sanning, och den utrönes närmast der, hvarest alla berättelserna sammanstöta.

6:o Cheferna lemnas hvar sina timmar till berättelsernes insändande, till förekommande af oredor från alla sidor.

7:o Ju längre cheferna som utväljas äro skiljde i tänkesätt ifrån hvarannan, ju närmare är man ändamålet. En jakobin forskar alltför gerna på alla steg utaf en aristokrat eller rojalist, och så tvertom. Således ligger mesta vigten, som förut är sagdt, vid urval af chefer, och en den grannlagnaste tystlåtenhet vid hela handhafvandet.

8:o Denna inrättning bör i samma mån sträcka sig till landsorterne, som den är af högsta nödvändighet i de större städerna i riket.

9:o Allt det öfriga till utförandet af planen hörande kan här äfvensålitet utstakas, som det är en omöjlighet, att närmare än nu

Digitized by Google

skett förutsätta antingen marschfördelningen eller ordningen deraf. Det blir uti tidens, tillfällighelernas och händelsernas olika och beständigt ombytliga lopp, som anstalter till upptäckterna böra sökas och vidtagas.

N:o 21.

Uppsats af G. A. Reuterholm rörande hans umgängelse med andarne (1785).

Att andarne medelst vissa slag, eller som det egentligen kallas genom annoncer gifva sin härvarelse tillkänna, är en sanning, hvilken inga bevis tarfvar, efter man af dagl. erfarenheten nogsamt derom öfvertygas. Men att rätt förstå åtskilja desamma, samt af deras olika klang och antal till dessa fina väsens olika beskaffenhet kunna döma: se det är hvad som gör den vetenskapen så bottenlöst djup och konsten att pröfva andarne så svår.

Några mig sjelf vederfarne händelser i denna väg skall jag emellertid till styrka för hvad jag har sagt korteligen anföra. Det blefve helt omöjligt att här upprepa alla de annoncer jag dagligen i flere års tid både i mina och andras rum hört, hvilka hvart jag också tager vägen jemt och samt följa mig. Jag nämner derföre nu endast dem, som af hvad jag mig i hast kan påminna vid några särdeles tillfällen gifvit sig tillkänna.

1783 om våren, straxt efter en liten lustresa, den jag med H. K. H. hertig Carl, Ruuthen och Borgenstjerna gjorde till Rosersberg och hvilken i anseende till flere dervid förelupne omständigheter möjligen torde på min framtid hafva sin inflytelse, blef jag en natt oförmodligen väckt ur sömnen af trenne ganska hårda slag i sängbrädet likasom af en knytnäfve, hvarefter ännu många flere sådana både den och följande dagen läto höra sig äfven i min goda vän J. G. O(xenstjernas) närvaro, som under en liten opasslighet dessa dagar höll mig sällskap och hvilken ofta både förr och se'n hos mig hört annoncer, fast icke af detta elaka och bullersamma slaget. Det var också rätt besynnerligt, att hertigen ej allenast samma natt blef genom lika många starka slag väckt, jemväl sedan i några dagar bortåt af dem på lika sätt oroad.

Digitized by Google

Hertigen som är af naturen för andarnes kommunikation särdeles väl disponerad, plägar eljest vanligen i dess rum af dem ega ett mera tyst sällskap, varandes de nästan aldrig utan knäppningar, gnistor samt metalliska annoncer. Huru många tusende sådana jag der med H. K. H. hört, skulle jag förgäfves bjuda till att uppräkna. Flere nätter dem vi med skrifva och allvarsamma samtal på tu manna hand tillbringat hafva de i ett ända ifrån mörkningen tills kl. öfver två fortfarit, och nästan aldrig vet jag mig hafva passerat någon afton hos hertigen, att ju icke flere sådane vankats. Ofta har det äfven steg för steg gått bredvid oss i rummen, besynnerl. i hertigens långa divan samt i lilla arbetskabinettet innanför sängkammaren.

En natt då jag hemma hos mig var sysselsatt med ett maçonnerie-arbetes författande (bönerne till sankt.), fick jag äfven en den allrafullkomligaste öfvertygelse om de goda andars närvarelse. Flere gnistor och knäppningar hade redan låtit höra sig, då jag satte mig före att tilltala dem. Jag gjorde derpå en liten besvärjning och efter rådet i Sankt Joh. Evangel. bad dessa osynliga väsen med trenne slag i min byrå svara mig om de voro af de fridsamma och lyckliga andarne, hvilket jag intet förr hunnit uttala, än de begynte annoncer till min stora glädje och rörelse riktigt följde.

En annan gång under det jag höll på att från latinet öfversätta Petri Abani magiska skrifter, hände mig något dylikt fast mindre behagligt, i det jag vid prononcerandet utaf en af dessa invocationer fick höra ett oförmodadt ramlande inne i rummet och då jag såg mig om blef varse något långt hvitt som hastigt skymtade mig förbi. Jag slöt deraf att besvärjningen icke lärer hafva varit den bästa och aktade mig noga att mera högt utnämna något deraf, hvarefter jag icke heller något vidare hörde.

Vid prins Christian Ludvigs af Hessen Darmstadt reception till V. V. G. i Stockholm och då jag som dervid skulle officiera något tidigare än de andra kom i T., hörde jag der tre ganska tydliga och klingande slag liksom af hammaren, hvilka gåfvos i altaret uti det innanför varande kapellet, dit jag straxt skyndade mig utan att finna någon. Detta var på ljusa dagen, och ingen mera än jag i rummen tillstädes.

Förutan

Digitized by Google

Förutan de nu uppräknade tillfälligheter har jag många gånger både ensam och i sällskap vid kyrkodörrar fått både annoncer och convictioner. Den nyssnämnde prinsen af Hessen, Carl Bonde och Björnberg har jag äfven hvar och en särskilt vid Sankt Johannis förskaffat denna tillfredsställelse, hvilken jag sjelf så ofta med Björnrams tillhjelp der smakat, hvaröfver ock en apart beskrifning i samlingen förvaras.

N:o 22.

Mystiskt bref från Onämnd till Hertigen-regenten, G. A. Reuterholm, m. fl.

Stockholm den 29 Januari 1793.

Min nådige Herre och mine nådige Herrar! Jag går nu snart härifrån på en tid, och om det är Guds behag för evigt, och lemnar en älskad furste och tvenne honom assisterande män. Måtte mina och alla trognas välsignelse beledsaga era steg och äfven påminna eder de råd, en obetydlig person gifvit, att älska Gud öfver allting. Måtte äfven mitt uppförande under min härvaro varit oklanderligt, så att jag tillbaka erhåller edra välsignelser, den enda belöning hvarpå jag sätter värde.

Jag har långt förut insett de svårigheter som skulle möta mig, innan och under den tid jag nalkades eder, och äfven de frestelser hvarför nygirigheten utsatt mig. Ni kunna ju icke, mine nådige Herrar, fatta afsky för en man, som vill föra eder till Gud, att sjelfva smaka sötman af edert arbete uti hans sköte, eller tro den nedriges misstanke.

Skulle man kunna erhålla Guds nåd af någon annan än af honom sjelf? Berömmer någon sig af Gudi, så sker det genom tacksägelser och lofsånger. En Collin med dess superior inconnu, som är skapad uti dess lastbara hjerna, ger ju sig ut att i bönen hafva samtal med Gud blott för egennytta. Hans skälmstycken äro mig kände, äfvensom då han genom bönen skulle kurera den sjuka Loretta eller dess nuvarande hustru, så kommo den assisterandes

Digitized by Google

spioner, Strandbergarne, och träffade honom en morgon med henne — — — Han ville öfvertyga dem, att han vore så i renhetens grad, att detta sätt att bedja endast användes för att kastigera sina passioner. Skall en man, som hafver det högsta väsendet till sitt ögnamärke och skall förmå sina bröder att bedja Gud och lefva dygdige, blanda sig i politiken, då det ej är dess bestämmelse? och äfven genom gudaktighetens medel söka tillträde till de högre, för att kunna rapportera och visa sine tillgifne, till hvilket stort redskap Gud har utvalt honom, som med sin hand i regeringen länkar allt till det bästa. — Förlåt mig, mine nådige herrar, att jag uppehåller med sådant lappri. — Gud, hvars välsignelser jag önskar mig, skall vara mitt vittne, att jag ej afundar någon mine nådige herrars nåd och förtroende, eller vill söka bibehålla mig framför någon uti densamma. Nej tvertom, jag ber för hans underhåll — men sätten allt på pröfstenen och skiljen silfret från slagget, faren visliga och utkasten icke silfret med det orena.

Dig prins, som ödet visserligen beskärt att bestiga denna tron — om du blir dygdig, så är det belöningen för din tillgifvenhet under Herran; fatta fördenskull genom Jesum Christum + en trofast och ståndaktig afsky för lasten, och vänj dig att blifva herre öfver dina passioner — så kan du säkrare trösta på Gud; — men skulle du ej lyda Guds Röst — så vet, att du blifver öfvergifven af Gud, dina vänner, dig sjelf och — — — — — — — — — din själ skall med fasa ej finna Ro uti mörkret. — — — — — Jag ser pilar hvässade genom bröders oenighet — — — Örnen öfvergifver om Natten sitt näste för att anfalla det sofvande Lejonet, som fåfängt upplyfter sin matta Ram emot den sväfvande Roffogeln; Månan uppgeck och Lejonet fick styrka genom Ljuset — den vilda Mannen skakar svagt sin staf öfver Lejonets svans, då han hör Enhörningens vilda läte och den lilla Roffogln i Svarta dalen förde Lejonet föda, så flydde han — — — Men Gud! här stannar min syn af skrämd häpnad. Följ mine Råd och blif ej offer, och Gud skall skydda dig — — — Utur Lejonets 2:ne sår flöt blod och häpen sprang dess hona tjutande i Fälten — Hennes ögon voro fulla af Tårar — — — Vänd dig till mig, säger Herran, och jag skall skydda dina steg — och dina ovänners anslag skola träffa deras eget hufvud, ty jag är Herran, som beredt ditt

Digitized by Google

rum bland dina förfäder — — Ett moln omgaf alltsammans, och ur dess inre hördes en brakande Eld, och de döendes rop plågade min ömma själ — Jag bad Gud och han hörde mig och de bedjande — — Molnet försvann och en fjettrad man krökte sig på hafsstranden uti den starka solhettan — — — hans kedjor voro ej mera till och han steg uti en Segervagn, som drogs af 32 gamla män genom ett blomstrande fält; de kommo på en grön äng, hvarest upprättades en tron, hvarpå Mannen steg — — — 14 Solar gingo upp vid hans sida och han föll uti en sömn, hvarifrån Herran Jehovah honom väckte. — — —

Det är Eder, Värde och Vördade Män, jag vill trösta genom Herran, Han skall på Edra böner gifva Eder styrka att understödja Eder Älskade Furste, och till belöning skall Edert namn vara tecknadt uti Himmelen för Edert Redliga Nit och trogna Råd, glömmen ej Edert stora ansvar, på det hämnden ej må sudla sina händer med Edert blod. — — —

Jag såg tre hyddor nära en skog, hvilken skyggde dem för det nordiska ovädret, och Solen tycktes uppgå. — Gången och hyddan till venster var förvandlad till en Ros, som gaf Herran en behaglig lukt, och en skugga föll någon tid på de andre 2:ne hyddorne — Jag såg derpå 2:ne män utkomma, som arm i arm bugade sig för Solen, som gick på sidan. Mannen till höger ville betrakta densamma och den mellersta mannen hjelpte honom på den högra hyddans tak, som af tyngden gick i stycken. — Han låg 7 dagar och 7 nätter under det öppna taket, hvarigenom det regnade och blåste, men dufvan, som städse följt honom, kom med en grön qvist, och öfverhöljde takets öppning att det var bättre än förut — Jag såg huru den mellersta hyddan vardt förvandlad till en Ros som den förra till venster, och mannen med sin hydda till höger blef ensam — han planterade en lustgård med besynnerliga Irrgångar, hvaruti han spatserade med sin dufva som förde honom frukter utur tredje himmelen, hvaraf dess hy blef skär och dess ögon klarnade från öster till vester, och sedan han hängt ormen på trädet, föll han i sömn och såg ej det — blod, som jorden insög efter hans bortgång, ej eller menniskosonen, som red på Lejonet från öster och herrskade öfver den tvåfaldiga örnen på fältet.

Digitized by Google

Du heliga Majestät, alltings ursprung, haf din hand utsträckt till min nådige Herres försvar och ledande, önskar oupphörligt den, som i grunden städse förblifver

Min nådige Herres
och
mine nådige Herrars
underdånigste och allerödmjukaste tjenare

(S) ❁

N:o 23.

Hemlig polisrapport (Jan. 1793).

Enligt de efterrättelser och kunskapare som genom forskningar från flere håll inlupit, är det en tillförlitlig sanning, att Ryska ambassadören förehafver starka operationer och utdelar penningar. Detta är så allmänt i tal bland folket, att nästan ingen är okunnig om ryktet deraf.

Bland hans medhjelpare i de planer som äro under beredning, intager underståthållar Liljensparre ett märkligt rum; men dessförutan äro regeringsrådet Zibet, rådman Oldenburg, löjtnant Martinow, kapten Lange, major Nieroth, kapten Nyström och mångfaldiga flere jemte hela Westmanska slägten utmärkte. Åtskilliga samlingsställen eller s. k. klubbar äro i detta afseende inrättade; likväl är ännu ingen med så fullkomlig visshet känd som Westmännernes på Barnhuskällaren, ehuru många andra blifvit uppgifne, neml. hos Liljensparre, hos Oldenburg, hos justitiarien Cederström, hos traktören Sarnov, på källaren Holländska dyen, på värdshuset Claes på hörnet, på Träsket, på källaren Stockholms slott, i Piperska trädgården, i Nymanskans hus vid Munkbron och flerstädes.

Den enfaldigare delen bland folket tror och är så inbillad, att afsigten med dessa klubbar skall blott gå derpå ut att återvinna friheten och 1720 års regeringsform; men de som tro sig se längre in i sakerna äro af den tanka, att ehuru det i allmänhet vill föregifvas som skulle dessa rörelser ske till förmån för baron Armfelt

Digitized by Google

af några hans vänner och anhängare bland Stockholms borgerskap jemte månge andre både embetsmän och privata personer som varit den aflidne konungens parti tillgifne och å den grund anse baron Armfelt såsom den enda kapabla att återställa den försvunna konjunkturen, skall likväl hvarken rätta afsigten eller personen härunder besticka sig, utan skall ryska ambassadören såsom en slug och drifven statsman förstå att endast nyttja sådana motiver såsom särdeles behagliga för en stor del, men äfven lika högt förhatliga af en annan del bland nationen till att såmedelst underhålla samt om möjligt vore öka det partiagg och den bitterhet, som redan råder hos nationen, så högt, att ett allmänt upplopp kunde utbrista, då vissa redan namngifne personer voro beställde, som under hetaste bullret skulle tränga sig fram till hertigens person och antingen på ett eller annat sätt bemästra sig den och derefter fullända en revolution, hvars plan vore att förklara den unge konungen för myndig, som genast skulle komma att regera genom de fordna favoriterne under ryskt öfverinseende och beskydd, hvarigenom Sverige ändtligen skulle stanna i lika beroende af Ryssland som Polen det redan är.

I sådant afseende skola betydliga penningesummor redan vara utdelte ej allenast i Stockholm, utan ock i landsorterna åt sådane personer, som antingen förut gjort sig utmärkte för rojalismen och det Armfeltska partiet eller ock nu lärt känna sig såsom de ifrigaste fribets- och jemnlikhets-älskare, bland hvilka under hand predikas dessa nymodiga satser, hvarvid man ock icke förgäter att på det fasligaste afmåla adelns planer att få ofrälsefolket under ett så kalladt aristokratiskt ok och hertigens afsigt att gynna och befordra desamma.

Under detta allt förstår Liljensparre, som redan tillvunnit sig den opinionen att vara mästare i tusende konster, att så förställa sig emot hertigen, att han ännu eger dess förtroende, ehuru han i hemlighet ligger i godt förstånd med vissa hufvudmän af revolutionsanhanget, de der med flit och på det han ej må misstänkas utskrika honom för en elak menniska och söka utbreda denna ton bland folket, allt i den afsigt att hertigen och regeringen desto mer må finna honom nödvändig och han bibehålla sitt förtroende, hvarunder hans rätta funktion likväl ingen annan är än att spi-

Digitized by Google

onera på Svenska kabinettet och lemna Stackelberg del af hvad der förelöper, hvarjemte han säges njuta en vacker pension af den sistnämnde. — — — —. — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

N:o 24.

Biljett från G. A. Reuterholm till Rikskanslern Sparre.

Eders Exellens!

Af hjertat omfamnar jag min bästa Exellens i denna morgonstund, och kan intet bättre nyttja min insomnie än jag nu gör. Min tilltagande Andetäppa, som allt mer och mer begynner inqvietera mig, har kommit mig på det rådet Eders Excellens igår behagade gifva mig, nemligen *att Acrell nödvändigt borde kallas;* men som jag ej vill stöta min Doktor, hvilken skulle taga det som en *manque de confiance* och saken dock torde pressera, har jag *récours* till E. E. vanliga *grace* att hjelpa mig på följande sätt — — Att E. E. vore nådig och på Hertigens vägnar och begäran i denna morgonstund skref några rader till gubben Acrell af innehåll: *Att H. K. H. efter sitt besök hos mig i går aftons för sin enskilta satisfaction äskade General-direktörens visit hos mig i dag och utlåtande till Hertigen eller till E. E., som vore detsamma, om hvad fara som mera kan vara i anledning af denna faseliga kontusion, samt hvad till Bulnaders p. p. förekommande kunde stå att göra.* Detta allt skulle dock endast komma ifrån Hertigen, *och så att jag alldeles intet vore komprometterad vis-à-vis Hagström,* som för mig haft all möda ospard — men som ändå är ung mot Acrell. Jag gör ingen vidare ursäkt för det jag så oförsynt vågar besvära E. E. härmed, ty jag känner E. E. hjerta emot mig, och vet att E. E. ej räknar på liten möda, att kanske sauvera sig en trogen vän några år längre. — Icke heller tror jag att mera behöfves, än endast prevenera Hertigen om detta *arrangement,* sedan det redan är vidtaget. — *Men väl vore det om Acrell komme snart,* ty andetäppan går allt i tilltagande. — Förlåt det oläsliga

Digitized by Google

skrifvandet, men det är med största möda jag kan producera så många rader. I döden oföränderligen

E. E.

ödmjukaste, trognaste tjenare

G. A. R+.

N:o 25.

Bref från hertigen-regenten till baron Staël.

Stockholm den 11 Januari 1793.

Sedan er afresa har den oroliga sinnesstämningen i hufvudstaden tilltagit, och det inflytande grefve Stackelberg dagligen söker vinna hos medelklassen lemnar ändtligen ej mera något tvifvel rörande Rysslands beräkning med de oordningar, det genom sin vanliga politik söker att åstadkomma i Sverige, för att göra denna makt overksam och sätta den ur stånd att återhemta sig efter de skakningar, som nästan utan afbrott i fem år hemsökt oss. Denna äregiriga och öfvermodiga ministers ränksmiderier hafva ändtligen ytterligare afslöjats genom det uppror, som inträffade förliden måndag d. 7 dennes, då en folkskockning af mer än 200 personer begaf sig först till polisen och sedermera till slottet, för att anhålla om arresteringen af en officer, som förgått sig emot en borgare här i staden. Hopen skingrades snart genom ett detachement 6 lätta gardesdragoner lyckligtvis utan våldsamhet och utan att någon medborgare skadades; men ehuru hufvudstaden sedermera genom de anstalter man tagit befinner sig för närvarande lugn, är det ickedestomindre visst, att en hemlig eld glöder under askan och att man endast med den största drift kan hindra den att sprida sig. Underståthållaren Liljensparres och hans sons polismästarens afsked, hvilka efterträdas af revisions-sekreteraren Nibelius såsom underståthållare och af Norlin såsom polismästare, lofvar mera lugn.

Digitized by Google

N:o 26.

Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland.

Stockholm, Januari 1793.

Min fru syster och kusin! Eders K. M. har alltid täckts tillåta mig tala med den frimodighet och den öppenhet, som höra till min natur, då jag ansett mig ega behof att med fullt förtroende vända mig till Eders M:t, och det är också dessa känslor, i förening med den ömmaste vördnad och obrottsligaste tillgifvenhet, hvilka nu allena skola styra min penna. Hvilken skulle också bättre än jag kunna uppskatta lyckan att få arbeta för att på det mest varaktiga sätt befästa den förening, hvilken bör ega rum emellan tvenne folk, dem himlen ställt så nära hvarandra endast på det de måtte högakta hvarandra och på allt sätt befordra hvarandras fördelar. E. K. M:ts önskningar i detta afseende kunna omöjligen vara tvetydiga, och i fall icke fremmande inflytelser hindrade E. M. att riktigt bedömma mig, skulle jag ej hafva något att frukta; men jag får uppriktigt bekänna, att jag ej kan helt och hållet befria mig från en fruktan, hvilken oroar mig. Jag har klagomål att nedlägga för E. Maj:t, och dessa tillochmed af en ganska allvarsam beskaffenhet, öfver er härvarande ambassadörs oroliga karaktär. Jag yppar dessa klagomål utan förställning för E. K. M., icke på ministeriel väg, utan såsom en hängifven vän, nära och trofast slägting, med ett ord såsom eder beundrare, madame, hvilket jag alltid varit och gör mig en ära af att städse förblifva. Grefve Stackelberg kan ej här betraktas annorlunda än såsom en representant, oförmögen att uppfylla de maktpåliggande pligter, dem E. K. M:ts dyrbara förtroende ålagt honom, neml. att odla och befästa den enighet och vänskap, som böra ega rum oss emellan. Långt ifrån att lyda edra befallningar, madame, sådana som ni så ofta försäkrat mig att ni gifvit honom, neml. att i ingenting hvad det vara må blanda sig i detta lands inre angelägenheter och att på intet sätt hindra mina mått och steg uti förvaltningen, lemnar han mig ingen ro och intet lugn, utan underblåser oenigheten uti redan förut splittrade sinnen, framkallar hinder på hinder emot framgången af de lifliga önskningar jag hyser att en gång kunna lyckas

Digitized by Google

utsläcka oenigheten, förena sinnena samt ändtligen åstadkomma lugn och förtroende, hvilka ensamt kunna bereda framgång åt de bästa afsigter hos hvilken styrelse som helst. Grefve Stackelberg underblåser skriket emot mig, uppmuntrar de missnöjde, uppäggar dem som klandra och utsprider i hemlighet anmärkningar och tadel mot alla mina handlingar, äfven de mest oklanderliga. Han frågar med ett ord ej efter hvad slags förtret han kan förorsaka mig. Han synes ej åsyfta något annat, än att bilda en liga emot mig och att sätta sig sjelf i spetsen för densamma. Han har ej kunnat undgå att misstänkas för delaktighet i den jäsning och de små oroligheter, hvilka verkligen knapt hunnit utbryta, förrän de blifvit undertryckta. Hans namn har blifvit angifvet och redan flugit från mun till mun, och jag har flera anledningar att tro, det han genom sina handlingar gifvit anledningar till dessa oroligheter. Af allt hvad jag nu anfört, bör E. K. M. sjelf kunna döma, om det är på en sådan person vi kunna lita vid befästandet af den säkerhet och trygghet, hvilka å ömse sidor böra ega rum oss emellan, en person som genom hela sitt uppförande ej tillkännagifver någon annan afsigt än att nedsätta mig hos E. K. M. Det är isynnerhet denna sista omständighet och min tillgifvenhet för E. M:ts person, som tvingar mig bryta den tystnad jag föresatt mig att iakttaga uti denna angelägenhet. Jag får derföre i följd af samma lika beständiga och uppriktiga tänkesätt på det enständigaste bedja E. M., att såsom ett bevis på E. M:ts vänskap, grefve Stackelberg på ögonblicket måtte återkallas och en annan ambassadör utnämnas i hans ställe; ty jag upprepar, att jag ej mera kan betrakta grefve Stackelberg såsom en minister egnad att underhålla den fullkomliga likstämmighet och det goda förstånd, som böra ega rum emellan de begge hofven. E. K. M. skall alltid finna mig vid alla tillfällen färdig att gå edra minsta önskningar till mötes genom alla de medel som stå mig till buds. Jag vågar derföre vänta mig af E. M:ts välvilja emot mig, att ni värdigas gifva efter för min anhållan rörande grefve Stackelberg, hvilken jag för öfrigt på intet sätt vill skada; tvertom önskar jag honom lika mycket lugn, som han genom sin närvaro förorsakat mig oro.

Digitized by Google

Med den fullkomligaste tillgifvenhet och med en oföränderlig och uppriktig vänskap för E. K. Maj:ts höga person är jag och skall alltid förblifva etc.

N:o 27.

Bref från Kejsarinnan af Ryssland till Hertigen-Regenten.

Petersburg den 29 Januari 1793.

Min kusin! Jag har emottagit E. K. H:ts bref, hvari ni anhåller om min svenska ambassadör grefve Stackelbergs återkallande.

De nära slägtskapsband, som förena oss; vår ömsesidiga längtan att stadfästa det förbund och det goda förstånd, som lyckligtvis ega rum emellan de begge staterna, och ändtligen den vänskap och det förtroende vi personligen hysa för hvarandra: allt detta bjuder och berättigar oss utan tvifvel att öppet och utan omsvep meddela hvarandra våra känslor och vårt tänkesätt, isynnerhet då det är frågan om att försäkra fortvaron af förbindelser, lika vigtiga som dyrbara. Af dessa orsaker har E. K. H. ansett sig böra taga det steg hvarom jag nyss talat; men alldenstund dessa bevekelsegrunder gälla lika mycket för mig, må E. K. H. tillåta, att jag i min ordning betjenar mig af desamma. E. K. H. synes mig fullkomligt väl underrättad om de instruktioner, grefve Stackelberg erhållit; de äro i sjelfva verket sådana som ni säger, neml. att på intet sätt blanda sig i Sveriges inre angelägenheter, utan att endast sysselsätta sig med hvad som kan bidraga att betrygga de förhållanden, som för närvarande ega rum emellan Ryssland och Sverige. Jag har hittills haft all anledning tro, att han troget och strängt uppfyllt de befallningar han fått. Det första värf, han såsom Rysk minister i Stockholm fick om händer, var afslutandet af det fördrag, som förnämligast bör tillskrifvas honom, och så länge han hade att göra med dem som å Sveriges vägnar bidrogo till detta för de begge staterna så helsosamma förbund, skördade han vid det hof der han nu är anställd endast tillfredsställelse och beröm. Efter den förändring, E. K. H. behagat göra i konungens, er brorsons, minister, hafva grefve Stackelbergs berättelser, hvilka

Digitized by Google

vanligen gå under mina ögon, aldrig innehållit annat än en enkel framställning af fakta, utan någon bitterhet och ännu mindre afsigt att rubba den sakernas ställning, som för närvarande eger rum emellan de begge hofven. Bör jag icke derföre vara befogad att tro, att det i denna nya ministèr, med hvilken grefve Stackelberg blifvit tvungen att underhandla, finnes någon person, som i följd af illvilja, vare sig emot mig personligen eller emot Ryssland i allmänhet, satt sig före att inför E. K. H. svärta och förtala honom. I sjelfva verket anser jag det ogillande, han nu haft olyckan ådraga sig af E. K. H., böra härledas häraf. Men härmed må vara huru som helst, så snart han förlorat E. K. H. förtroende, bifaller jag att återkalla honom, vore det också endast för att uppfylla E. K. H:ts enständiga begäran derom. Den enda betänklighet, som kunde föranleda mig att tveka, skulle vara att jag oroar en oskyldig genom ett tvunget återkallande; men då grefve Stackelberg för att sköta sin helsa och för sina husliga angelägenheter redan sedan länge anhållit att få återvända till mitt hof, försvinner denna betänklighet. För att ej hindra honom att med det snaraste njuta denna fördel, beviljar jag honom tillåtelsen härtill under form af permission. Jag skall ej dröja att nämna hans efterträdare och att afsända honom till sin bestämmelse. Jag smickrar mig att E. K. H. uti detta nya bevis på min eftergifvenhet för dess önskningar skall se ett nytt bevis på min åstundan att vid hvarje tillfälle öfvertyga er om den uppriktiga vänskap och högaktning, hvarmed jag är etc.

N:o 28.

Bref från Monsieur, Frankrikes regent, till konungen af Sverige.

Hamm den 12 Februari 1793.

Min bror och kusin! Den förskräckliga olycka, jag nyligen fått utstå och som öfverhopar mig med smärta, har tvungit mig att uppfylla en helig pligt, den neml. att vara betänkt på medlen hvarigenom min brorson kan undanryckas sin faders mördare och

Digitized by Google

en dag uppstiga på dess tron. Jag har såsom en följd häraf åtagit mig att vara Frankrikes Regent, och en af mina första omsorger är att för E. M. tillkännagifva konungens, min broders, högst bedröfliga död, konungens, min brorsons, uppstigande på tronen och den värdighet af regent, hvilken min börd och min pligt tvungit mig antaga.

Jag räknar alltför mycket på E. M:ts vänskap och på Dess förtrytelse öfver detta förskräckliga brott, för att jag skulle kunna tvifla på E. M:ts intresse för en sak, hvilken är alla souveräners.

Jag är etc.

N:o 29.

Bref från Hertigen-Regenten till Grefve Fersen (i Brüssel).

Stockholm den 16 April 1793.

Herr Grefve Fersen! Ingenting kan jemföras med den glädje jag erfarit vid mottagandet af edert bref af d. 5 dennes, hvilket jag fått i dag på morgonen. Detta efterlängtade ögonblick har då ändtligen inträffat, då Frankrikes yrsel är på väg att försvinna och då detta land kommer att underkastas sina gamla och lagliga herrar, då familjen Bourbon, Sveriges gamla och naturliga bundsförvandt, skall återinträda i sina lagliga rättigheter och då man ändtligen skall få se Ludvig XVII återinsatt på sin faders tron, samt jemte en öm mor mottaga sina trogna undersåters hyllning på samma gång han straffar sin faders upprorsmakare och mördare, återställer lugnet i Europa, återupplifvar och hämnar det skymfade konungadömet samt krossar denna hiskliga liga, hvars blodiga grundsatser hotade att sänka verlden i en allmän råhet. Jag skyndar att skicka eder dessa rader genom Reutersvärd, som kommer att stanna hos eder så länge, som ni behöfver honom. Såsom en pålitlig och säker person skall han säga eder, att denna angenäma nyhet uppfyllt hofvet och staden med glädje samt att ingen högre än jag tager del i denna allmänna belåtenhet. Jag uppdrager er, min kära grefve, såsom den, hvilken älskar sitt fädernesland, att begagna detta tillfälle och begifva eder till Paris i egenskap af

Digitized by Google

konungens ambassadör hos den unga kung Ludvig XVII, så snart händelserna tillåta eder det. Med den kännedom ni eger om mitt sätt att tänka rörande Frankrikes affärer bör ni sjelf kunna döma, när ni med säkerhet lika mycket för eder person som för Sveriges bästa skall kunna företaga denna resa. Jag antager, att sakerna före Reutersvärds ankomst tagit en gynnsam vändning och att allt lyckligen aflupit. Jag önskar konungen och drottningen allt godt, och edra försäkringar hafva gifvit mig ett hopp, som jag önskar måtte blifva uppfyldt.

Jag anser mig böra underrätta eder, att jag mottagit ett bref från Monsieur, som i det han meddelar mig nyheten om konungens, sin broders, död, gifver mig tillkänna, det han öfvertagit regentskapet. Jag har svarat honom i allmänna ordalag, utan att vidröra frågan om hans egenskap af regent. Jag känner ej tillräckligt Franska lagarne för att veta, huruvida regentskapet skall tillhöra honom eller drottningen, men sjelf skulle jag helst se, att det vore den sistnämnda. Jag inväntar edra råd angående detta ämne.

Jag har befallt rikskanslern skicka eder penningar. För öfrigt eger ni i händelse af behof att på statskontoret draga en summa af 60,000 R:dr, hvilka skola hållas färdiga för eder räkning. Om ni blott postdagen innan ni ämnar skicka vexlarne låter mig veta det, får rikskanslern befallning skicka eder ert kreditiv för detta ändamål. Äfvenså har jag befallt rikskanslern återkalla Dalman. Ifall ni skulle önska en annan legationssekreterare, kan ni under tiden betjena er af Reutersvärd, tilldess en annan blir nämnd.

Begagna er af det första ögonblicket. Ni känner de utgifter sal. kungen gjort för Frankrikes affärer och hvilka ännu belasta våra finanser. Ni känner, att Frankrike är vår gamla bundsförvandt och att våra fördrag med denna makt äro af det största intresse så väl för våra finanser som för vårt politiska läge. Gör våra rättigheter gällande. Ni är god svensk, och vänta allt af min tacksamhet, i fall genom edra omsorger ett nära förbund kan försäkra edert fäderneslands oberoende och lycka.

Jag är etc.

Digitized by Google

N:o 30.

Bref från Zouboff till ambassadören Stedingk.

Petersburg den 8 Maj 1793.

Min herre!

Oändligt tacksam för det bevis på förtroende ni behagat gifva mig medelst ert bref förliden dag, skyndar jag att ofördröjligen besvara det samt lika öppet meddela er mina åsigter rörande ifrågavarande ämne. — Utan att tala om det svar ni gifvit vice-kanslern, skulle det vara mig ett nöje att få tala med er utan något diplomatiskt täckelse. Hvarje fördrag har sina grunder och principer. Ni känner både såsom Svensk ambassadör och såsom baron Stedingk, på hvilka grunder, på hvilka principer och genom hvem freds- och allianstraktaten mellan Ryssland och Sverige blifvit afslutad; och ingen vet bättre än ni, huru noggrannt H. M. Kejsarinnan har efterlefvat såväl det system, hon genom detta fördrag antagit, som äfven uppfyllt sina förbindelser. Den aflidne konungen, hvars förtidiga död vi alla, liksom ni, beklaga, och som uppriktigt delade kejsarinnans tanke, hade trott sig böra lemna den till ett rättesnöre för regenten och de ministrar, han genom sitt testamente insatt; men det dröjde icke länge efter denna furstes död, förrän H. M. Kejsarinnan med ledsnad märkte, det de grunder och principer, som blifvit fastställde mellan Henne och Honom, förändrades i samma mån som de personer, hvilka blifvit använde att knyta dessa nya förbindelser mellan de båda staterna, aflägsnades och deras platser besattes med sådana, som offentligen ådagalade tänkesätt, stridande mot den aflidne konungens och kejsarinnans. H. M. Kejsarinnan trodde sig vid minnet af den aflidne konungen böra fästa regentens uppmärksamhet på de nya principer, dem man förmått honom antaga, men detta steg blef utan följd, och kejsarinnan blef mera än nånsin förvissad derom, att man i Sverige öppet skyddade personer som öfvergingo till jakobinismen, samt alla, som genom sitt närvarande eller fordna uppförande kunde bevisa sin afsky för den aflidne och hans system. Sammansatt af dylika individer, visade regentens kabinett snart föga vänliga afsigter mot Ryssland; och flera ibland edra ministrar vid de utländska hofven fingo order att åter begynna med de fordna intrigerna, och verksamt motarbeta våra intressen. Det är här, herr baron, ej fråga

Digitized by Google

om diplomatiska gissningar, skickligt uppgjorda, för att bereda tillfälle till anklagelser. Det är fakta, hvilande på de mest authentika, de mest ovederläggliga bevis, och för att ej omnämna denne Staël, hvars beskickning numera ej är ett problem för någon, hurudant har väl edra ministrars uppförande varit och hurudant är det väl ännu så väl i Polen som i Constantinopel? Helt säkert eger ni ett klart begrepp om Rysslands och Sveriges ömsesidiga förhållanden samt om ert lands naturliga bestämmelse. Ju djupare öfvertygelse ni derom tycks ega, ju mera torde ni vara öfverraskad af och nedslagen öfver de principer, som herrska i Svenska statsförvaltningen, hvars alla bemödanden tyckas gå ut på att försvaga dess förbindelser med oss, samt att förorsaka nya skakningar och nya olyckor. Efter denna framställning, hvars trohet ni fullkomligt är i tillfälle att bedöma, döm sjelf, huruvida svenska styrelsen, då den sålunda frångår andan uti principerna för och ändamålet med dess fördrag med Ryssland, kan hafva rätt yrka, det kejsarinnan skall uppfylla de tryckande vilkor, hon derigenom iklädt sig, samt huruvida H. M:ts värdighet tillåter henne att betala subsidier åt en stat, som tycks ej en gång vilja visa skenet af den harmoni, som dess verkliga tillgångar och det ringa stöd Europas nuvarande system erbjuder den, borde göra nödvändig.

Jag tror mig känna er tillräckligt, herr baron, för att vara öfvertygad, det ni finner er träffad af sanningen uti detta räsonnement, äfvensom att ni, som i egenskap af *Sveriges ambassadör* väl kan påfinna tusende sätt att stödja ett anspråk, som skulle göra våra förbindelser olika, dock om ni vill vara uppriktig och ej förneka er sjelf i egenskap af den frimodige, gode och lojale *baron Stedingk* måste tillstå, att ett dylikt anspråk är orimligt.

Ehuru jag anser mig hafva besvarat den vigtigaste delen af ert bref, förekommer deri äfven en annan punkt, hvarom jag tror mig böra säga ett ord. Ni tycks ej tro, att bristen på lifsmedel skulle kunna blifva besvärlig för de franska upprorsmakarne. Men om det är sanning, att Frankrike under de fruktbaraste år ej afkastar så mycket säd, som behöfs för konsumtionen; om det är sannt, att de sednaste skördarne varit högst usla samt att den blifvande är det ännu mera: i hvilken ofantlig förlägenhet skall ej styrelsen befinna sig, åtminstone för att skaffa förråder till de stora arméernas och flottornas underhåll, om den ej hos utlänningen

Digitized by Google

kan dermed förse sig. Ni medgifver utan tvifvel, att detta ämne ej är af ringa vigt, samt att ingenting måhända snarare skulle kunna upplösa deras arméer samt åstadkomma en stor förändring. Det skulle ej hafva varit loyalt att förena sig med de förbundna makterna, om det ej var för att strida mot Frankrikes stråtröfvare, eller åtminstone för att vägra att skaffa proviant åt deras trupper. Mera begärde man ej af Sverige. Det blef afslaget. De sednaste underrättelserna meddela, att svenska fartyg, lastade för Frankrikes räkning, blifvit uppbringande på Themsen. Ni ser deraf följderna af ert nuvarande kabinetts vacklande hållning. Man kunde förutse detta. Med de förbundna makternas ofantliga öfverlägsenhet, hvarigenom de sättas i tillfälle att spärra Frankrikes hamnar, var det ej mycket troligt, det de skulle vilja gifva åt någon rättighet att ånyo proviantera deras fiender. Ej heller kunna de principer, som i fördraget rörande den väpnade neutraliteten blifvit uppställda, i detta fall åberopas. Nämnde fördrag förutsätter krig emellan makterna, detta deremot, som de förbundna hofven gjort, är ett krig mot rebellerna, ett krig, hvari ej ens ordet neutralitet tycks böra få nyttjas, enär den nuvarande franska styrelsen ej är erkänd såsom en makt, och alldenstund Fransmännen både genom sina principer och dekreter förklarat verkligt krig mot alla stater och styrelser, tycks det som borde alla hof med kännedom af dessa idéer samt i sitt eget intresse, finna skäl att bidraga till utrotandet af denna svärm skurkar, hvilkas öppet predikade syftemål är att med ett slag tillintetgöra alla de band, som konstituera Europas politiska samhällen. Sålunda är ej, såsom j föreställen er, den väpnade neutraliteten till sin gällande kraft suspenderad i följd af de mått och steg, man vidtagit mot Frankrike; ty nämnde fördrag kan på intet sätt lämpas på den nuvarande ställningen.

Beträffande den unge konungens person, skall H. M. K. i honom ej se något annat än en lika intressant som dyrbar varelse samt fullkomligt oskyldig till allt som tilldrager sig i Sverige. Hennes vänskap för honom är alltid lika varm och uppriktig, och hon önskar ingenting hellre än att få visa honom den.

Alldenstund kejsarinnans nuvarande handlingssätt är motiveradt endast af det undseende, hon antagit af aktning för svenska kabinettet efter salig kungens död, och enär H. M. alltid redligt

hållit

Digitized by Google

hållit sig till de principer, hvarpå freds- och alliansfördragen mellan henne och nämnde furste hvilat, önskar hon högligen, att äfven regenten måtte kunna omfatta dem samt derigenom sätta henne i tillfälle att ånyo kunna mot honom uppfylla de förbindelser hon ingått med Gustaf III, och dem hon för närvarande ej utan ledsnad måste förklara ogiltiga.

Med obrottslig tillgifvenhet och den utmärktaste högaktning har jag äran vara etc.

N:o 31.

Fördrag emellan Sverige och Franska republiken, afslutadt den 16 Maj 1793 emellan Baron Staël och Herr Lebrun.

Art. 1. Uppriktig och varaktig vänskap jemte förbindelse att såsom egen fiende anse den, som anfaller någon af de begge staterne.

Art. 2. Ömsesidigt löfte att underrätta hvarandra, då någon af dem begge hotas eller anfalles: förbindelse att gemensamt vidtaga mått och steg, för att förekomma eller tillbakavisa alla fiendtligheter.

Art. 3. Stadfästelse på det provisoriska understöd, som kommer att lemnas vid första påfordran af den som derom anhåller: å Frankrikes sida kommer detta understöd att utgöras af 12,000 man, 15 linieskepp och 10 fregatter: å Sveriges sida skall det bestå af 8,000 man, 10 linieskepp och 6 fregatter.

Art. 4, 5, 6. Afser solden, materialet och andra detaljer beträffande det understöd som bör lemnas.

Art. 7. Ingen särskilt fred.

Art. 9. Frankrike betalar genast en subsid af 10 millioner livres.

Art. 10. Ifall Sverige i följd af detta fördrag invecklas i krig, skall Frankrike årligen så länge kriget varar till Sverige erlägga 18 millioner livres, med vilkor att Sverige använder en styrka af minst 60,000 man, 15 linieskepp och 12 fregatter.

Digitized by Google

Art. 11. Sverige förbinder sig att konvoyera de köpmansskepp som afgå från dess hamnar till Frankrikes och äro lastade med lifsmedel, krigsförråd etc. för fransmännen och samma förbindelse gäller för Frankrike.

Art. 12, 13. Konungen af Sverige skall i egenskap af hertig af Pommern ej taga någon del i Tyska rikets krig emot republiken: tvertom skall han göra allt för att öfvertala de öfriga delarne af Tyska riket att iakttaga neutraliteten och att ej lemna någon kontingent, äfvensom man skall hindra att de bland dessa makter anfallas, hvilka vägrat deltaga i koalitionen.

Art. 14. Man skall vara betänkt på afslutandet af ett handelsfördrag.

Art. 15. Man förbehåller sig rättigheten att till deltagande i detta förbund inbjuda och antaga alla de makter, som dertill kunna vara hugade.

N:o 32.

Vision rörande Sveriges och Frankrikes inbördes förhållande (funnen bland Reuterh:s mystiska papper).

Den bokstaf, hvilken tjenat att framkalla förhållandet emellan somnambulen och den som insöft henne, har i nära två timmar försatt henne i en våldsam sinnesskakning. Denna bokstaf synes hafva blifvit förestafvad af häftiga och eldfulla andar och synes innehålla många andliga idéer. Uttröttad af detta tillstånd har somnambulen ändtligen insomnat och efter några ögonblicks hvila hafva hennes ögon öppnats och hon börjat få visioner.

Hon har sett ett stort fält ojemt och svagt upplyst öppna sig för hennes blickar. Två dolda qvinnor hafva här nalkats hvarandra med majestätiska steg. Den ena af dem (något större och fetare) höll i sin venstra hand flera små runda bröd; den andra, som var mera smärt, angenäm och vacker, höll i sin högra hand på samma sätt små bröd; hon hade vid samma arm en liten hvit kedja, hvilken syntes fästad nära handleden och nerhängande 7 à

Digitized by Google

8 tum lång. Dessa begge qvinnor visade hvarandra sitt bröd, medan de höllo de begge händerna orörliga bredvid hvarandra, och de gåfvo ej hvarandra något af sitt bröd. Under det de begge qvinnorna så förhöllo sig, intog en varginna, öfver höfvan stor till vexten och med en rödaktig fäll, den plats som skiljde dem åt, så att hennes svans bortskymde den feta qvinnans figur, och hennes vanskapliga hufvud vände sig åt den andra qvinnan, hvars bröd hon efter många ansträngningar ehuru fåfängt försökte rycka till sig. I detsamma syntes bakom den smärta qvinnan trenne män, hvilka tycktes vara vigtiga personer och närmade sig djurets hufvud, under det de förblefvo stilla åskådare. Två andra män förenade sig nu med dessa. Den ena af de förstnämnde var besynnerligt klädd, nästan som en prest. De voro åtföljde af en på olika sätt beväpnad folkhop, hvilken slöt sig helt nära till dem. På andra sidan, d. v. s. nära den feta qvinnan, såg man också en stor folkmassa, ehuru utan anförare, utan vapen och ordning. Liksom upphängda i luften, och utan att någon höll i dem, varseblef man en stor mängd pistoler, hvilkas mynningar voro rigtade emot den smärta qvinnan och kolfvarne emot den andra. På något afstånd från den smärta qvinnan såg man en man, och bredvid honom en annan, hvilken tycktes gifva den förre råd. Midt i dennes panna såg man tecknadt ett svart R; han höll ett bref och en kompass i handen. Hans rådgifvare visade honom med fingret ett barn af himmelskt utseende. Midt under allt det här väsnades odjuret på allt sätt och försökte att med svansen slå omkull den feta qvinnan, medan det bemödade sig att på andra hållet rycka till sig brödet från den lilla qvinnan. I detsamma upplyftades qvinnorna i luften, bröden föllo ur deras händer och förenades samt försvunno på samma sätt som qvinnorna. Nu fradgade djuret af raseri och slog jorden med sin rygg. Under det det drog med sig de 4 första männen som kommit nära dess hufvud, jemte den beväpnade folkhopen, förvandlade det sig i en ansenlig smedja med en stor mängd ugnar och smeder, hvilka tillverkade ofantliga kedjor. Murarne af denna ofantliga smedja befunnos genomborrade af hål, genom hvilka kedjorna, allt efter som de smiddes, gingo ut och in och kastades om hvarandra utanföre och derinne så att man ej såg annat än kedjor; smedjan och smederna hade försvunnit.

Digitized by Google

Af den uttydning man gifvit den clairvoyanta om denna vision, tycks det som den feta qvinnan vore Frankrikes genius, den smärta qvinnan Sveriges. Bröden beteckna förbundet emellan de begge makterna. Frankrikes genius höll bröden i venstra handen, hvilket uttrycker kärleken, Sveriges genius höll dem i den högra handen, hvilket vill säga visheten. Djuret är en bild af detta förbunds fiender, hvilka uttöma sig i ansträngningar för att omintetgöra verkningarne af den revolution, till hvars medelpunkt Frankrike blifvit af Försynen utvaldt, för att fullborda menniskans förnyelse och låta henne njuta af alla sina ursprungliga rättigheter. Djurets förvandling jemte alla dem, det dragit med sig, visar att alla som vilja försöka att hejda denna revolution, skola blifva första offret derför och insnärjas i de kedjor som de sjelfva smidt. Den person, på hvars panna man varseblifvit bokstafven R., har förvånat den clairvoyanta, och på tillfrågan har man svarat henne, att det skulle betyda, att konungarnes kärlek till sina undersåter eller gunstlingar endast fanns i hufvudet allt efter som de behöfde dem, och på samma sätt å undersåtarnes sida. Den med bokstafven R tecknade personen har väckt ett stort intresse hos den clairvoyanta.

N:o 33.

Bref från Hertigen-Regenten till kronprinsen af Danmark.

Min bror och kusin! Jag har länge önskat, att det angenäma ögonblick inträffade, då jag med fullkomlig uppriktighet kunde få öppna mitt hjerta och mitt tänkesätt för E. K. H. Om jag till i dag dröjt att uppfylla denna min önskan, så har det skett emot min vilja och i följd af omständigheter, efter hvilka man ofta är tvungen att rätta sina mått och steg. Men då detta dyrbara ögonblick nu inträffat, är det för mig så mycket mera angenämt, som det sätter mig i tillfälle att underhandla med en furste, hvars ädla egenskaper, ärlighet och öppenhjertighet tillåta mig tala på samma sätt och att slippa besväret af diplomatiens fraser, hvilka i stället för att påskynda affärerna, ofta fördröja dem och sluta med att skämma bort dem, i det de uppväcka misstroende hos alla de underhandlande partierna.

Digitized by Google

Sveriges och Danmarks intressen äro desamma; underordnade omständigheter hafva förblindat dessa begge stater i fråga om deras egna intressen, och en småaktig afundsjuka och misstroende hafva tillslutit deras egna ögon för deras verkliga fördelar, deras ömsesidiga bestånd. Det är tid att detta tager en ända, och att en varaktig och orubblig förening sammanhåller de begge rikena, på det de genom sin vänskap måtte blifva fruktansvärda för grannar, hvilkas äregiriga planer endast äro att skilja dem åt, på det de, hvar och en särskilt, måtte blifva offret för en söndring, som sjelfva naturen tyckes förbjuda.

Redan förenade genom blodets heliga band, uppmanar oss vårt fäderneslands bästa, vårt personliga intresse, att ännu närmare och för alltid tillknyta dessa band. Detta utgör föremålet för mina önskningar, och jag är öfvertygad derom, att E. K. H. liksom jag finner att det är det enda medlet att skydda oss emot hvarje fremmande inflytelse, att upprätthålla vårt oberoende och att göra oss fruktansvärda för dem som skulle vilja förtrycka oss. Detta utgör föremålet för herr Borgenstjernas resa. Han är underrättad om mina afsigter, och jag ber E. K. H. sätta tro till allt hvad han å mina vägnar har att säga eder. Jag har med flit valt honom, först emedan han haft äran vara känd af E. K. H., och sedan derföre att hans uppträdande i Köpenhamn ej kommer att väcka någon uppmärksamhet. Jag anropar den gudomliga Försynen att höra mina böner för det snara befästandet af de oupplösliga band, hvilka genom ett nära förbund skola förena våra begge fädernesland. Jag är etc.

N:o 34.

Förslag till förbund emellan Sverige och Danmark (egenhändigt af Hertigen-Regenten).

1:o Konungarne af Sverige och Danmark förena sig genom de heligaste band och lofva hvarandra en uppriktig och varaktig vänskap, anseende de begge rikena från detta ögonblick förbundna genom samma intressen.

2:o Sverige och Danmark förnya genom detta förbund det fördrag, som egde rum före 1788, och anse detsamma såsom icke brutet.

Digitized by Google

3:o De begge makterna garantera hvarandras besittningar i Tyskland och lofva att försvara hvarandra i händelse af anfall.

N:o 35.

Bref från Hertigen-Regenten till kronprinsen af Danmark.

Stockholm den 13 December 1793.

Min bror och kusin! Den vänskap och det fullkomliga förtroende E. K. H. visat mig i det bref jag erhållit genom öfverstelöjtnant Borgenstjerna, har ej kunnat annat än ganska lifligt röra mig. Den tro E. K. H. behagat sätta till mina känslor samt den fullkomliga öfverensstämmelse, hvarmed ni visar er böjd att ingå i planer, som hafva de begge nationernas heder, säkerhet och intressen till mål, lofvar Norden alla de fördelar som åtfölja lyckan och freden. Jag ber E. K. H. tro, att alla mina önskningar gå derpå ut, att ej se en tidpunkt gå fruktlöst förlorad, hvilken måhända ej mera skall återkomma, för att utsläcka de gamla söndringar, som stört freden mellan de begge folken, och återställa förtroendet och enigheten dem emellan. Jag är fullkomligt af E. K. H:ts tanke, att man bör begynna med ett handels-fördrag. Men må E. K. H. tillåta mig i min ordning anmärka, att huru fördelaktiga vilkoren i detta fördrag än kunde blifva för oss begge, skulle dock de mest vinstgifvande och bäst beräknade handelsspekulationer misslyckas, i fall makter, afundsjuka mot vår förening, föresatte sig att störa dem, något som vi i sanning ej skola undgå, så framt vi ej äro i stånd att skaffa aktning åt våra öfverenskommelser. Det väsendtliga synes mig derföre vara, att vi betänka oss på de medel, som skola trygga oss begge emot en tredje makt, hvilken kunde vilja oroa oss eller tvinga oss ingå på planer dem vi ej gilla., Den sanna och grundade utvecklingen, E. K. H. i sitt bref gör öfver det orättvisa uppförande som utmärker hofven i London och Petersburg, de förnämsta driffjedrarne till den närvarande koalitionen mot Frankrike, visa påtagligt, att de ej ämna ändra sitt våldsamma system emot de neutrala, hvilkas mera gynnande och fördelaktiga ställning eggar deras herrsklystnad och högmod.

Alla underrättelser öfverensstämma redan deri, att vi före nästkommande vår förmodligen hafva att vänta oss ännu skarpare förkla-

Digitized by Google

ringar än de redan afgifne, samt hållne i en dubbelt öfvermodig ton. Kanhända skola de till och med ej stanna vid hotelser, i fall de kunna hoppas öfverraska oss.

Frukten af vår neutralitet, hvartill en förmånlig handel så väsendtligen hör, skall sålunda först och främst blifva oss frånröfvad, och hvem vet, om detta skall blifva det minsta onda, man vill tillfoga oss; men det är för sig redan tillräckligt. Vi måste derföre sätta oss i stånd att försvara våra rättigheter, i fall man anfaller dem, och att med kraft upprätthålla vårt system, hvilket såsom E. K. H. ganska bra säger, förenar våra stater genom band, som betrygga deras intressen. Helt visst skola vi blott genom likformighet och kraft i våra gemensamma mått och steg förvärfva oss eftergifvenhet och aktning. Jag ingår följaktligen rätt gerna på förslaget om ett handels-fördrag, men endast såvida deri upptages den formliga förbindelsen, att Sverige och Danmark i händelse af krig med hela sin styrka skola hjelpa hvarandra och garantera hvarandras besittningar. Dessa punkter kunna blifva föremål för en hemlig artikel, som bifogas fördraget. Endast på detta vilkor är jag färdig mottaga det förslag E. K. H. behagar göra mig till ett handelsfördrag. Jag ber E. K. H. nogsamt öfverväga denna betänklighet, hvilken jag anser nödvändig att framställa midt under den våldsamma skakning som upprör Europas särskilta stater, och jag bekänner uppriktigt, att jag omöjligen kan anse någon verklig fördel härflyta af ett fördrag, hvilket ej uppehålles af de medel som äro oundgängliga för att ingifva det aktning. Jag väntar med otålighet E. K. H:ts svar och beder er etc.

N:o 36.

Bref från friherre G. M. Armfelt till Hertigen-Regenten.

Min nådige herre! Jag har nyss till H. Ex. rikskanslern skickat min underdåniga ansökan om återkallande från min beskickning, och jag tviflar ej, att E. K. H. täckes gifva befallning om dess expedierande, så framt detta händelsevis ej redan skett. Det sätt hvarpå tidningarne redogjort för en i Sverige upptäckt sammansvärjning, tillåter mig ej längre bekläda ett embete, som behöfver ett förtroende, hvilket man söker att beröfva mig. Ehuru aflägsnad, finner jag mig

Digitized by Google

lika blottställd för mina fienders grymma förföljelser och stämplingar, som då jag var i Sverige. Jag vågar för sista gången beklaga mig deröfver för eder, min nådige herre, ty oaktadt allt hvad som händt mig, tviflar jag att edert hjerta haft någon del deri, samt föreställer mig, att ni endast gifvit vika för deras efterhängsenhet, hvilka med en slöja af tillgifvenhet för eder person bemantla sitt hat emot edra verkliga tjenare och sin enskilta äregirighet. Det tjenar ingenting till att jag erinrar E. K. H. om de tjenster jag har haft lyckan göra fäderneslandet, och min tillgifvenhet för mina suveräner, deras makt och den offentliga ordningen, eller med ett ord om en 36-årig ärofull och oförvitlig vandel. Sanningen, hvars ljus tränger fram igenom det svartaste förtal, skall påminna eder derom, min nådige herre, och rättvisan som bor i djupet af eder själ skall skänka sitt bifall åt hennes röst. Huru skulle jag väl kunna tvifla derpå? Genom alla tacksamhetens och vänskapens känslor fästad vid eder ryktbara och olycklige broder, har jag aldrig betjenat mig af min gunst för annat ändamål än att tjena alla dem, som tillhörde honom. Ni känner sjelf, min nådige herre, bättre än någon annan mina grundsatser, min trohet, min tillgifvenhet för mina kungars blod och särskilt för eder person. Nu då man anklagar mig, påminner jag E. K. H. med känslofull tacksamhet de hedrande bevis ni gifvit mig på eder godhet och ert förtroende. Jag påminner mig ofta, huru ni efter Gustafs död täcktes mer än en gång besvärja mig att ej glömma den ed, han fordrade af mig ögonblicket före sin bortgång. Ack kunde jag väl det, då tacksamheten och troheten voro min själs lifligaste känslor? Skulle då detta, min nådige herre, utgöra mitt verkliga brott inför mina och edra fiender? Jag vågar endast erinra E. K. H. derom, att lugnet knapt blifvit återställdt i Stockholm, till en del genom mina omsorger, förrän de misstänksamma och hatfulla började söka att få makt öfver E. K. H. och utmålade mig såsom en farlig person, hvilken vore i stånd att blifva partichef. Jag föraktade deras stämplingar, och stark genom mitt samvetes vittnesbörd, tänkte jag endast på att uppfylla mina pligter, och långt ifrån att begagna mig af de afsigter sal. kungen till och med på ett authentikt sätt tillkännagifvit för att gifva mig en plats i styrelsen, långt ifrån att draga fördel af det anseende jag åtnjöt, uppgaf jag frivilligt åt E. K. H. allt hvad som kunde hafva utseendet af att minska eder makt, och jag lemnade bevis på min åsigt, att ingenting är förderfligare för Sveriges lugn, än delning af den verk-

Digitized by Google

ställande makten eller hinder mot densamma. Sedan jag efter hand blifvit beröfvad mina ärofulla embeten samt emottagit en beställning som på intet sätt var ämnad att lemna mig ersättning för denna förlust, var min undergifvenhet för suveränens vilja så stor, att jag glömde icke allenast min äregirighet, utan äfven lyckan af min förflutna belägenhet, och jag aflägsnade mig så långt som möjligt från ett land, hvarest den vänskap och det intresse man visade mig ansågos såsom brott. Efter dessa allmänt kända fakta är det nu, som jag blifvit för allmänheten framställd såsom hufvudman för en sammansvärjning, hvari en ung hofdam, två landtbor utan betydenhet, några dåliga medborgare och en jakobin, hvilken jag sjelf bortkört från Sverige (och hvilken nyligen blifvit dit återkallad), skola spela hufvudrollerna, samt, såsom man i Stockholm påstår, styras af mina råd och ingifvelser från Neapel. Nej, min nådige herre, ni kan omöjligt sätta tro till dessa orimligheter och jag är i djupet af edert hjerta lika oskyldig som inför mig sjelf.

I fall min brefvexling med grefvinnan Rudenschöld blef bekant, skulle man otvifvelaktigt deri finna bittra anmärkningar öfver allt nyhetsmakeri, taflor och porträtter, ingalunda egnade att behaga dem som deri skulle känna igen sig; men ganska bestämdt skall man deri ej finna något brottsligt, ty helt visst är det ej ett brott att vara tillgifven Gustaf III:s minne, att vara trogen mot hans son och måvara alltför mycket frukta att se hans snillrika inrättningar förstöras, emedan de endast voro grundade på menniskornas tacksamhet och på den vördnad de förtjenade. Jag väntar med lugn händelsernas utveckling, öfvertygad att de skola blotta de brottsliges skurkstreck lika väl som vår egen dygd och oskuld, min oupphörliga trohet mot konungen och äran.

N:o 37.

Bref från Hertigen-Regenten till Baron G. M. Armfelt.

Drottningholm den 7 Oktober 1792.

Baron Armfelt! Jag tackar er oändligt för de detaljer ni lemnat mig om den förenade arméen. Det bör vara mer än intressant, att

Digitized by Google

se två makter, hvilkas intressen hittills varit så motsatta, förenade i följd af ännu mera utomordentliga omständigheter, och händelsernas utveckling skall för hela Europa blifva en tidpunkt af den största vigt. Sedan ni genom en af era vänner begärt att få blifva general-guvernör i Pommern, emedan ni önskar att ej längre vara öfverståthållare, skulle det mycket fägnat mig att gifva er detta prof på min vänskap, såframt jag ej gifvit mitt löfte åt en annan. Emellertid har jag, emedan jag önskar att i detta afseende göra er till viljes, utnämnt er till minister plénipotentiaire vid de Italienska hofven. Som lön eger ni att påräkna 7,000 R:dr i utredningspenningar och 3,000 dem ni genast får lyfta, så att då ni hopräknar hela er inkomst vid regementet, eder lön som öfverstekammarjunkare och er pension af sal. kungen, skall ni hafva en kontant inkomst af 14,000 R:dr. Ickedestomindre väntar jag ert svar. emedan jag af er sjelf vill veta, huru detta anbud behagar er.

N:o 38.

Bref från fröken Rudenschöld till Hertigen-Regenten.

Drottningholm, Juli 1792.

Min nådige herre! Med liflig oro hör jag, att E. K. H:ts illamående fortfar, och är af den beskaffenhet, att det beröfvar oss lyckan få se E. K. H. För min del är jag mycket ledsen deröfver, då jag påminner mig det uppträde som, om det också ej var första orsaken till eder sjukdom, likväl ökat eder oro. Men, min nådige herre, var så god och tillskrif ej den uppriktighet och liflighet hvarmed jag talat, en brottslig plan att såra eder känslighet. Nej tro på min uppriktighet, då jag okonstladt tillstår för E. K. H. att, om jag kunnat föreställa mig att ni skulle sätta ett så stort värde på fullkomlig likstämmighet i de känslor ni hyser för mig, skulle jag med större försigtighet öppnat för E. K. H. mitt hjerta och tillstått för eder mitt förslag att återuppsöka min vän, i fall han skulle blifva så olycklig att fördrifvas från sitt fädernesland och beröfvas sina tjenster. Det strider emot mitt sätt att tänka att öfvergifva en person i olyckan, äfven om jag ej älskade honom. Vänskapen allena ålägger mig pligten att lindra hans olyckor genom den lifligaste omsorg och uppmärk-

Digitized by Google

samhet. Om man förföljer honom, offrar jag allt för att återse honom, vore det också vid verldens ända, och i trots af hvad min nådige herre upprepat för mig, att det skulle blifva min olycka. Dock om det var E. K. H:s tillgifvenhet för mig som förestafvade dessa råd, så står det i er makt att bevisa mig det derigenom, att ni uppfyller det löfte ni gifvit mig att nämna baron Armfelt till general-guvernör öfver Pommern, med bibehållande af sitt regemente, sin pension och sin befattning som öfverste-kammarjunkare. Om jag på detta sätt finge se min vän hedrad med eder godhet, skulle jag stanna hemma, och min nådige herre skulle derigenom förvärfva sig obestridliga rättigheter till min vänskap. För öfrigt kan jag garantera, att E. K. H. ej skulle få skäl att ångra det ni gifvit ett så vigtigt embete åt en person, som är i stånd att i hela deras utsträckning uppfylla de pligter som dermed äro förenade, så mycket mer som han derigenom kom på något afstånd ifrån den kabal, som uttyder alla hans handlingar till det värsta och till och med tillskrifver honom brottsliga planer, hvilka dock äro så mycket mer fremmande för hans tanke, som de äro stridande emot den suveräna makten, hvilken han af grundsats understödt och alltid skall understödja emot deras partianda, som nu omgifva E. K. H. och hvilka min nådige herre omöjligt kan annat än förakta, då ni betänker, att dessa samma personer, som i dag förtala honom, för sex år sedan täflade om hans vänskap. Värdigas derföre min nådige herre ej höra dem, utan bifall min begäran, emedan jag önskar hafva min väns öde bestämdt före min afresa till landet. Orsakerna till denna resa hoppas jag ni för öfrigt gillar, ty alldenstund jag aldrig eftersträfvat något inflytande på affärerna, lika litet som det välde man föreställer sig att E. K. H:ts tillgifvenhet för mig skall skänka mig, vill jag derom öfvertyga mina fiender derigenom, att jag aflägsnar mig från de ställen, der jag är offret för den svartaste afundsjuka, hvilken pådiktar mig ovärdiga historier, som nog skola upphöra, då man ej mera ser mig här. Jag hoppas vid min återkomst finna E. K. H. lyckligare eller åtminstone lugnare samt botad för en lidelse, så fiendtlig mot ert lugn. Med den fullkomligaste vördnad etc.

Digitized by Google

N:o 39.

Bref från friherre G. M. Armfelt till Catharina II (1794).

Helt visst tillskrifver E. K. M. min vördnadsfulla och tacksamma försigtighet den tystnad jag iakttagit sedan jag mottagit det ärofulla bref, E. M. värdigats tillskrifva mig den 11 sistlidne Maj. I den nya belägenhet hvari jag befinner mig, har jag till och med tvekat och skulle måhända ännu tveka att bryta den, såframt ej mäktiga bevekelsegrunder bestämde mig att göra det, bland hvilka mitt eget stora intresse måhända ej är den minsta. — Man vågar i Sverige anklaga mig för en af de nedrigaste sammansvärjningar. Jag behöfver hvarken för E. K. M. rättfärdiga mig, ej heller lemna E. M. några upplysningar. Ni vet att, alldenstund jag blifvit öfverhopad med välgerningar af den monark, hvars minne jag dyrkar, kan hans son omöjligen hafva någon trognare undersåte än mig. Ni vet dessutom, att jag älskar mitt land lika högt som min kung, och att det största bevis jag ansett mig kunna gifva honom derpå, varit att styrka konungens, min herres, tillgifvenhet för förbundet med E. K. M., ett förbund lika nyttigt, lika oundgängligt för Sverige, som ärofullt och passande för verldens tvenne ryktbaraste suveräner. Detta var fordom min enda förtjenst, detta är för närvarande mitt brott. — Då jag sålunda blifvit föremålet för en förhatlig förföljelse, har jag ej lust att nu lemna mina fiender fördelen att störta mig, utan vill sjelf förbehålla mig den att en dag göra dem bestörta genom min oskuld. Då man anfaller min heder, då man vill frånröfva mig det offentliga förtroende som är mig så dyrbart, har jag ej ansett mig böra bibehålla en plats, hvilken jag endast derföre emottagit, emedan jag ansett allt ärofullt som bevittnade min lydnad. Jag har följaktligen anhållit om mitt återkallande, såsom E. M. ser utaf närslutne skrift, och väl vetande att samvetets vittnesbörd ej utgör en borgen emot de svartaste och brottsligaste stämplingar, då dessa understödjas af makten, öfvergifver jag för närvarande mitt fädernesland i det hoppet, att en dag blifva i tillfälle att bättre tjena det.

Grefvinnan Armfelt står just färdig att resa. Intressant genom sin belägenhet, genom sitt mod, genom sina och mina olyckor, går hon att kasta sig för E. K. M:ts fötter och anropa er om det beskydd, hvarmed ni värdigats hedra mig, att för sig sjelf, mina söner och

Digitized by Google

mig begära af eder en tillflyktsort uti edra stater. Kanhända skall jag finna en utväg att säga E. M. saker af vigt. I fall mina obetydliga tjenster kunde vinna E. M:ts bifall, skulle ni erkänna att, om jag också i talanger är underlägsen dem som hafva den lyckan verkställa edra befallningar, så skola mitt brinnande nit, den lifligaste tacksamhet samt äran att tjena E. K. M. ändock kunna gifva mig någon förtjenst.

N:o 40.

Rapport rörande osannfärdiga Rykten.

Stockholm den 8 Juni (1793).

I går var hela staden uti en slags bestörtning öfver ett rykte som kommit oförmodligen i gång, det höge vederbörande bekommit rapporter, att en rysk eskader af elfva segel kryssat utanför Sandhamn, men ännu ej begått eller föröfvat några fiendtligheter, hvarpå dagligen väntas; äfvensom en stark landtarmé skall visa sig på finska gränsorne.

Folkets okunnighet om föremålet deraf har nedsänkt dess förra mod, och det tror sig vara uti den svåraste belägenhet, oaktadt en svärm kringspridde lösdrifvare, som kanhända äro legde, förkunna uti dryckenskap, att de vilja försvara sig emot allt.

Rojalisterne, som tro sig igenom sine hemliga utliggare få veta afsigten dermed, hafva försäkrat, med någon nedslagenhet, att afsigten ej skulle syfta på något hämnde-krig å ryska sidan, utan att understödja sin gamla plan, att återigen införa regeringsformen af år 1720; att rådet skulle återinsättas, konungen ej förklaras myndig förr än han fyllt 21 år, säkerhetsakten annulleras och adeln återbekomma sina förra rättigheter. H. K. H. Regenten skulle formerat det ovanliga lägret för att göra en revolution i samma ämne, samt estafetter, extra-poster och kurirer nattetid afgått för att beordra vederbörande om mått och steg, som böra tagas i denna händelse.

Andre åter berätta: att afsigten med lätta eskaderns utrustning ej skall vara någon annan än den, det H. K. H. regenten den 16 i denna Juni månad ärnar på Djurgården med trupperna anställa en

Digitized by Google

general-exercis med de camperande, då nämnde lätta eskader-flottilj borde göra en surprise med landstigning, samt att de omkring Sandhamn sedde elfva ryska segel ej vore andra än den vanliga ryska excursionen i Östersjön med sjökadetter hvarje sommar i Juni, för att exercera, och hvilka skola sammanstött med tvenne fregatter, som i skärgårdarne af Östersjön vanligtvis och efter öfverenskommelse hafva till föremål att pejla djupen.

Denna sista berättelse är af en uti ryska hotêlen engagerad sekreter, som maskerade sig med utlåtelse: att H. K. H. regenten hade varit betänkt att låta utlöpa en observations-eskader i Östersjön och nu som 1788 låta uppsnappa den obeväpnade ryska kadett-flottiljen. I öfrigt visste denna sekreter ej den minsta fiendtlighet af Ryssland vara påtänkt emot Sverige, ej heller äro de här vistande ryske handlande, bofaste och vandrande, tillsagde att som 1788 göra sig färdige att inkräfva deras fordringar och laga sig till afresa, hvilket i händelse af minsta ruptur emellan båda rikena dem tidigt plägar förständigas.

Rojalisterna hafva, jemte deras förra supposition, utgifvit ett annat problem: — att till riksgäldens och andra utgifters bestridande, för angelägna behofver och tillkommande, som skola vara *in petto*, banken skulle plundras på några millioner specie R:dr utaf de 48 millioner R:dr den skall äga. Vidare ett annat dito: att hela denna bullrande utrustning skall vara en maskerad följd af ryska f. d. härvarande ambassadören grefve Stackelbergs envisa och sjelfpåfunne plan, att dela Sverige på det sätt: att Ryssland intager och besitter som godkänd tillhörighet hela Finland utom Åland som skall blifva en träto-ö, samt för aqvisitionen gifva subsidier och kontanta penningar; konungen i Preussen bekommer hela Svenska Pommern under samma vilkor, jemte staden och herrskapet Wismar, och Dansken får vara glad att i ro tillsvidare få vara i besittning af Ryske Storfurstens arfvedel, *Holstein*. Hvad grund detta som är rapporteradt kan ega, lärer väl genom herrar ministrar bättre kunna upplysas. Populaçen i Stockholm behöfver under allt detta noga observeras, särdeles om högtidsdagar och fri-måndagar, emedan den vid minsta vink af någon dristig är färdig till oroligheter och plundring, isynnerhet är den förtretad öfver allt herrefolk och husbönder, emedan de blifva distinguerade ifrån dem.

Digitized by Google

N:o 11.

Bref från Grefvinnan Armfelt till hennes man.

Stockholm den 17 April 1793.

Jag skref till dig i går, min vän, men det oaktadt måste jag i dag språka litet med dig. Jag talade i går afton med hertigen, då jag öfverlemnade honom ditt bref, och vi förklarade oss för hvarandra öfver alla punkterna deri. Men det är en ofullkomlig förklaring, emedan hertigens besvärspunkter emot dig datera sig från lång tid tillbaka. Han sade mig, att du gjort allt i verlden för att nedsvärta honom hos sal. kungen, att han är viss derpå, och *kan visa mig det svart på hvitt*, men att det dock icke är det som gjort att du har blifvit aflägsnad; att du var en för farlig menniska för att vara öfverståthållare, och att det hade kanske slutat illa för hela landet, samt att han visste, att du nu under din resa höll tal om honom som varit fasliga, och det öfverallt hvar du farit fram. Jag sade, det var osannt, och att han var bedragen i det som i mycket annat; att om han fordrade, att både du och jag skulle höja upp honom som en mild och välgörande menniska, så hade han orätt, ty den som på ett våldsamt sätt beröfvar en alla dess embeten, och rent af förföljer folk, kan man väl ej säga är mild och god. Allt hvad man af dessa fantasiernas offer kan begära är tålamod, och en dag kommer, då man lär sig inse att man haft orätt. Jag lemnade hertigen ditt bref, och bad honom, efter han hade drifvit dig i landsflykt, vara så nådig och ej tillåta att hvarken rikskanslern eller hvem det måtte vara må få öfverhopa dig med förebråelser eller ovett, utan att han ville hålla dig ryggen fri; det lofvade han. Man får lof att tåla mycket af konunga-makten och dess värdighet, men det är onödigt att dess apor skola vara näsvisa. Men om du nu ville vara söt och tro mig, så var tranquil, du har ej mer än två partier att välja emellan, det ena att sälja allt hvad du här eger, begära din rappel och bli borta härifrån, tills vår Herre ger oss bättre tider, det andra att väpna dig med tålamod och likgiltighet. När visst folk grälar, så tag det som en hund skällde på dig; det blir svårt innan du blir van dervid, men tro mig, deras idé är att drifva dig till det yttersta, och att få dig att qvittera sjelf, ty som jag är öfvertygad att du ej i din tjenst förbryter dig, så kunna de ej utan våld taga den ifrån dig, och jag

Digitized by Google

tror nog att våld till en viss grad äro de rädda före. Nu har emellertid hertigen lofvat mig att, nästa gång vi råkas, skall han ge mig sitt skriftliga löfte, att du under regencen skall få behålla missionen i Italien; min permission får jag äfven då underskrifven, du får titel af ministre extraordinaire i ditt kreditif, sade han mig; derom lärer Lagersvärd hafva skrifvit.

Om jag vore väl hädan, ty hvar dag jag går här qvar, tar en god del af min lifstid. Ack min Gud! hvad alla de äro lyckliga som äro känslolösa för allt utom deras egna personer. Adjö min bästa vän. För all del var lugn, och sätt dig öfver all förföljelse, åtminstone tills den blir fullständig; då faller den af sig sjelf tillbaka på dem som förföljt dig, och i samma stund kommer du ärofullt ifrån det; man kan vara stor, och nästan större i olyckan, än i lycka och medgång. Det är svårt isynnerhet med ditt lynne, du har litet eller intet tålamod, och olyckligtvis är det hvad som mest behöfs. Adjö, min bäste vän, glöm ej bort din uppriktiga

Pumpa.

N:o 42.

Bref från G. A. Reuterholm till L. v. Engeström.

Söndagsafton kl. 8 (1792).

Härhos har jag den äran återsända det mig meddelte brefvet, med all erkänsla för herr hofkanslerns vänskapsfulla kommunikation deraf. Jag tycker att vi begge kunna vara rätt nöjda med att stå så illa hos baron Armfelt. Hvad mig för öfrigt vidkommer, har väl ännu hvarken mitt mod varit så litet eller faran så stor, att jag behöft sofva utomgårds.

Brefvet har jag vist för hertigen, men med all erforderlig precaution, så att hvarken Nolcken eller Bildten deraf skola lida.

Om doktorshattarne var H. K. H. alldeles af herr hofkanslerns tanke. Det blir ingen grann öfverklädsel och det för hela det värda stiftet, utan bara grofva filthattar öfverallt tills nästa jubelfest. Jag bör bekänna, att jag kommunicerat rikskanslern Bildtens depesch.

Han

Digitized by Google

Han kom just upp till hertigen i detsamma, och som jag såg af biljetten, att det var hofkanslerns intention, tog jag mig den friheten att derå anticipera.

Adjö min bästa herr hofkansler! Jag afundas eder lycka att slippa skolan på gamla dagarne, der vi andra lära få svettas rätt så mycket som i förra tider för grammatikan.

N:o 43.

Bref från Kejsarinnan af Ryssland till Hertigen-Regenten.

Czarskoezelo den 15 Maj 1793.

Min herr kusin! Jag har ej kunnat mottaga det bref, som det behagat E. K. H. den 26 sistlidne Februari skrifva till mig, af den man, åt hvilken man ansett sig befogad anförtro det, enär det ifrån äldre tider finnes ett förbud, i följd hvaraf ingen af hans nation eller snarare af hans religion får inkomma i det inre af Ryssland, ännu mindre i mitt hof. Han såg sig sålunda nödsakad att öfverlemna brefvet åt guvernören i Riga, och så snart denne låtit det komma mig tillhanda, gaf jag order att låta mannen passera. Han hade knapt anländt till mitt residens, förrän jag skyndade att få veta ändamålet med hans beskickning. Enär anständigheten på intet sätt tillät att gifva honom tillträde i min närvaro, utsåg jag en intermediär, för hvilken han kunde förklara sig och hvars grannlagenhet och trohet jag fullkomligt kände, en man som eger hela mitt förtroende. Jag blef ej litet förvånad, då jag fick veta, att den förstnämnde vägrat att meddela något, yrkande ett möte med mig personligen. Då en dylik proposition ej kunde antagas, lät jag bedja honom skriftligen uppgifva föremålet för sin kommission, i det jag derjemte gaf honom mitt ord på att återlemna hans skrifvelse utan att deraf taga någon afskrift, samt lofvade att rörande innehållet iakttaga den djupaste tystlåtenhet. Efter många svårigheter gick han slutligen in härpå, men jag blef ej klokare deraf, ty den tyska skrifvelsen som han skickade till mig var högst dunkel. Uttrycken deri voro till den grad tvetydiga och hemlighetsfulla, att jag nödgades misstänka

Digitized by Google

antingen sinnesförvirring eller charlataneri, så vanliga bland personer af hans religion, hvilka idka en föregifven kabbalistisk konst och en mängd andra orimligheter. Då jag ej kunde förstå något deraf, ej heller få honom att göra sig begriplig, nödgades jag på hans egen begäran låta honom fara. Emellertid väntar jag af det förtroende E. K. H. täcks visa mig, det ni för att underrätta mig om edra afsigter, hädanefter betjenar er af samma medel, dem vi hittills utan olägenhet begagnat, och hvilka, ehuru enklare och vanligare, ickedestomindre varit säkra. Emellertid har jag ej i afbidan på dessa upplysningar velat uppskjuta att försäkra E. K. H., att jag hyser samma önskan som ni tillkännagifver, nemligen att se de blod- och vänskapsband som redan förena våra båda hus ännu fastare knutne. Jag tror, att vi skulle kunna uppnå detta mål genom att följa den naturliga gången af de förbindelser, som lyckligtvis ega rum oss emellan. Jag är deraf så mycket mera intagen, som jag annars ej skulle ega tillfälle att för E. K. H. förnya mina försäkringar om den uppriktiga vänskap och den fullkomliga högaktning, hvarmed jag är etc.

N:o 44.

Bref från Hertigen-Regenten till Kejsarinnan af Ryssland.

Stockholm i April 1793.

Min fru syster och kusin! Det gunstiga och vänskapsfulla bref E. K. M. skrifvit till mig i anledning af det jag haft äran sända er genom baron Vital, har med sednaste kurir kommit mig tillhanda, och det är med den lifligaste ifver jag skyndar att derför ödmjukast tacka.

Jag förutsåg visserligen innan detta bud afgick alla svårigheterna för en emissarie af detta slag att nalkas E. K. M:ts höga person. Men om det nånsin funnits politiska förhållanden, som tillåtit att en smula afvika från den vanliga behandlingen af ärenderna, så är det i sanning de, hvari jag i 14 månader befunnit mig såväl i som utom detta land. Det är isynnerhet detta, som jag hoppas att en gång få tydligare förklara för E. K. M. Jag skall då ej heller underlåta, att

Digitized by Google

upplysa E. Maj:t om de hemliga och afskyvärda anläggningarne af våra gemensamma fiender, och isynnerhet af dem, *som kalla sig min broders, salig kungens vänner och nitiska tjenare.* Uteslutande upptagne af sina egna intressen och enskilta åsigter, hafva dessa sednare mer än en gång fegt sålt honom och hans ära, och ej nöjda härmed, skaka de oupphörligt rundtomkring mig hans ende sons tron, hvilken åtminstone borde vara dem helig, i fall de i sjelfva verket för sin olyckliga herre egt en enda af de känslor, hvarmed de vilja lysa inför dem, som ej känna dem så väl som jag. Dock ännu har den lyckliga tidpunkt ej inträffat, då jag uti skötet af en obegränsad vänskap, som jag lofvat er för lifvet, kan ohöljdt få anförtro E. M. de sorger och besvärligheter, hvaraf min regering varit åtföljd, och hvari jag vet att E. K. M:ts storsinta hjerta ej nekar att deltaga, såsom slägtinge, såsom granne, såsom bundsförvandt, samt i alla möjliga afseenden. Afbidande detta efterlängtade ögonblick och af omtanka för konungens, min brorsons lycka, ett heligt föremål för alla mina omsorger, alla mina önskningar, har det varit af största vigt för mig, att innan jag mera öppet för E. K. M. yppade mina planer rörande hans framtid, lära närmare känna i hvad mån de skulle kunna mötas och öfverensstämma med E. M:ts, och det är just i detta ändamål jag valt ifrågavarande person, såsom en den der minst skulle kunna misstänkas hafva fått en dylik kommission sig uppdragen. Se der i sjelfva verket nyckeln till denna gåta, och jag smickrar mig med att E. K. M. skall värdigas ursäkta den öfverraskning, som en dylik ambassadör nödvändigt måste förorsaka, vid betraktande af bevekelsegrunden och de redan anförda skäl, som bestämt mitt val, så mycket mera nödvändigt, som jag skulle velat göra det till en fullkomlig hemlighet icke allenast för E. K. M:ts ministère, utan äfven för konungens, min brorsons.

För öfrigt kan jag ej annat än lyckönska mig öfver den utväg jag valt, enär den (utan att någon menniska skulle kunna hafva minsta aning derom) gifvit mig önskad visshet, det E. K. M. delar min önskan att se de blods- och vänskapsband, hvilka redan förena våra båda hus och hvarom jag förbehåller mig att en gång framdeles få ytterligare tala, ännu starkare knutna. Afbidande detta lyckliga och för mig alltför dyrbara ögonblick, beder jag E. K. M. här benäget mottaga min uppriktiga försäkran om de vördnadsfulla och oföränderliga känslor samt om den stora beundran för E. M:ts höga person, hvarmed jag städse är uppfylld, och hvarmed jag har äran vara etc.

Digitized by Google

N:o 45.

Utdrag ur Bref från Svenska postkommissarien i Hamburg Bregard till G. A. Reuterholm.

Hamburg den 26 Nov. 1793.

Jag har nyss fått Stockholmsposten af den 15 dennes, jemte Ers Exc. båda skrifvelser af samma dato, hvarför jag nu med själ och hjerta kommer att frambära min vördnadsfullaste tacksägelse, så ofullkomligen som jag det orkar, sedan läsningen, afskrifningen och kollationeringen så väl af den Cahier *till* Italien som nu till H. Ex. rikskanslern afgår, som af allraödmjukast hosgående Bassi-Munckska skrifveriet alldeles för mig horttagit all den tid, som jag möjligtvis kunnat undandraga de mig eljest åliggande göromål, som ej tåla uppskof. Ingenting *från* Italien har ännu för denna gång blifvit synligt. Jag skall fördubbla min uppmärksamhet mot den timman på aftonen som Hamburgarnes bref vanligen på postkontoret inlemnas. Förekommer deribland något synligen misstänkt, måste det i all hast uti min enskilta kammare undergå operationen, och om så skulle påfordras, inläggas uti paketet till H. K. H., sedan afskrifningen då blir omöjlig att verkställa innan postens afgång. Uteblifvandet gissas dock hända för denna gången allenast tillfälligtvis, ty äfven om den flere gånger omskrifne säkra personen nu rest från Neapel, åker han dock svårligen så skyndsamt som posten, derföre kunde jag äfven med den sednare vänta mig åtminstone några rader, isynnerhet som jag der den tiden ännu egde fullkomligt förtroende, och den företagna operationen samt derigenom uppkommande brefvens sednare framkomst ännu allsicke kunde vara bekant, och utan förräderi från Stockholm (hvaremot jag dock så fullkomligen håller mig försäkrad som eljest om någonting) knapt gissas. Det är först i början af nästkommande December månad som märken af operationen torde visa sig. Ännu i morgon väntar jag mig att få dubbel post derifrån. Med innehållet lagar jag alldeles och till pricka efter allernådigste befallning och den föreskrift, som E. Ex. täckts meddela mig derom. — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Digitized by Google

N:o 46.

Bref från grefve Axel Fersen till G. M. Armfelt.

Brüssel den 19 Juli 1793.

Beträffande konungen af Frankrike, så är denna furste uppriktig och loyal, och hans afsigter goda, men han understödes illa. Hela hans omgifning förråder honom samt begagnar sig af hans svagheter för att bedraga honom. Engelsmännen drifva honom att handla kraftigt. Jag har aldrig trott på någon uppriktig föresats hos kejsarinnan att med mera ifver blanda sig i Frankrikes affärer. Hennes hufvudsyftemål har varit Polen. Detta har hon vunnit och för Frankrike torde hon ej komma att göra något annat, än hvad fåfängan och nödvändigheten kräfver. Våra svaga krigsrustningar skola i sjelfva verket ej oroa henne, men de kunna emellertid tjena såsom förevändning. Staël är i Paris. Han har aldrig visat sig här. Jag har, som ni, hört talas om detta förbund, och skulle ej förvånas om en dylik orimlighet utgått från hans hufvud. Huru dermed än må förhålla sig, är det overkställbart, alldenstund det i Frankrike ej gifves någon makt som kan ratificera det, eller gifva det gällande kraft, och oaktadt de millioner det kunnat förskaffa oss, finner jag det dock vara att sälja sin heder för alltför godt pris, samt för det ögonblickliga intresset offra måhända flera sekler. Våra anförvandter i Sverige äro galna, min kära baron, men jag hoppas det vi en gång skola få nöjet öfvertyga dem derom.

N:o 47.

Bref från grefve Axel Fersen till G. M. Armfelt.

Brüssel den 14 Jan. 1793.

Det är sannt att jag träffat Dumouriez uti Aachen, och jag skulle vara mycket nöjd med hvad han sagt mig, såframt jag ej från gammalt vant mig att betvifla hans ärlighet. Det är en fåfäng och äregirig menniska, som endast arbetar för sin egen fördel och som i den hederliga handling han ämnar utföra endast ledes af begäret att spela en stor roll samt tillfredsställa sin ärelystnad. Det var derföre

han med sin armée ville bilda förtruppen uti hertigens af Coburg armée, i hopp om att på detta sätt bibehålla ett stort inflytande samt bestämma öfver den styrelse, som hade skolat insättas. Hans förslag har misslyckats af brist på klokhet samt emedan han ej uppgjort en plan. Han har dervid visat ett lättsinne och en tillförsigt, som hörer till hans natur; och hans ytterliga egenkärlek, i följd hvaraf han trodde det han alltid skulle blifva herre öfver sin armée, har förstört densamma. Det är en man som ej har sinne för annat än intrigen, men ej för affärer, och som hädanefter ej kan göra någon nytta. Också känner han för närvarande, att det är slut med honom. För att inför mig ursäkta den proklamation han låtit utfärda till prinsen af Coburg, svarade han mig, *att man ej kunde stöta den förhandenvarande opinionen för hufvudet, utan att man måste steg för steg gå från anarkien till despotismen.* Han ursäktar likaledes sina sednare skrifvelser, men jag tror honom dock i grunden vara dålig och konstitutionel. Han reste för två dagar sedan till London, hvarest han, efter hvad man säger, är förvissad om att tolereras. Se der min kära baron, min tanka om Dumouriez, och jag tror den är riktig. Det är en man med vida mindre talang, än man behagat tilldela honom.

N:o 48.

Bref från Hertigen-Regenten i Sverige till Ryska kejsarinnan.

Stockholm den 8 Jan. 1794.

Min fru syster och kusin! Öfvertygad om den uppriktiga och vänskapliga del E. K. M. täcks taga i allt som rörer den unga konungens, min brorsons, väl, äfvensom vår familjs, har jag skyndat att genom min ministère meddela er första underrättelsen om upptäckten af en förhatlig stämpling, anlagd af fäderneslands-förrädare samt af den djefvulska sekt, vår tids landsplåga, som är känd under namn af Jakobiner. Deras planer gingo ut på ingenting mindre, än att helt och hållet omstörta staten och tillintetgöra hela vår familj. Men den, som vakar öfver rikenas öden, har utan tvifvel velat att dessa illgerningar ej skulle gå i verkställighet, och jag hoppas, att denna upptäckt, så förfärlig den i sig sjelf är, skall medföra det lugn, jag under återstoden af min styrelse så väl behöfver.

Digitized by Google

Sedan jag nu meddelat denna händelse, manas jag af den oförbehållsamma vänskap, som jag lofvat er för hela lifvet, samt af det ej mindre fasta förtroende jag har för E. K. M:ts vänskap för mig, att mera enskilt få, rörande detta ämne, öppna mitt hjerta för E. M. såsom den unga konungens, min brorsons, pålitligaste och ömmaste vän, på hvars välvilja jag erfarit mer än ett prof. Jag har mig nu med visshet bekant genom de papper som vid detta tillfälle fallit i mina händer, att den otacksamme gunstling hos salig kungen, min broder, hvars namn ni redan känner, ej nöjd med att hafva gjort sig sjelf olycklig, äfven velat bereda mig samma öde. Jag har nu dessa papper framför mig, och kan ej vara blind eller misstaga mig i fråga om hans äregiriga och djefvulska planer. Men hvad E. K. M. skall hafva svårare att tro, är att han haft den brottsliga afsigten, att genom dessa nedriga stämplingar kunna på samma gång åstadkomma oenighet emellan våra båda länder. Häri har jag funnit källan till denna öfversvämning af falska beskyllningar, denna blandning af ohyggliga lögner, som tid efter annan varit synliga, dels uti tidningarne, dels uti andra offentliga blad, såsom att jag sökte än förgifta den unge konungen, för att bemäktiga mig hans tron, än att jag höll på att ingå ett nära förbund med dessa franska kannibaler, en fasa för tidehvarfvet, en skamfläck för menskligheten, än att man ville förmå mig att sammankalla ständerna för att låta beröfva konungen hans legitima rättigheter, och slutligen kom från samma håll ryktet om ett förbund emellan Sverige och Porten, äfvensom flere ärekränkande nidskrifter, dem han till och med helt öppet erkänt sig hafva författat. Han har med ett ord rågat sitt syndamått och på samma gång uttömt mitt tålamod. Men en annan sak, som, jag är derom fullkomligt öfvertygad, ej kommit till E. K. M:ts kunskap, är att han vid sina djerfva och brottsliga planer vågat hoppas på E. K. M:ts synnerliga bistånd och höga beskydd. För min del är jag, i följd af den enskilta kännedom jag eger om E. K. M:ts karaktär och storsinta tänkesätt, mer än lugn, i detta afseende, samt öfvertygad, det hvarken en förrädares eller baktalets språk nånsin skall kunna slita de heliga band, som förena oss.

Sedan jag tagit mig friheten att meddela E. K. M. en händelse, som här håller på att tilldraga sig, och detta med det fulla förtroende, som jag är skyldig er vänskap och det intresse ni hyser för det allmänna bästa, anhåller jag, att vid detta tillfälle äfven få öppet

Digitized by Google

yttra mig angående ett annat ämne, som ej mindre ligger mig om hjertat, enär ej ens någon skymt af missförstånd bör finnas oss emellan. Hvarföre hafva ej de enligt sista fördraget oss emellan stipulerade subsidierna blifvit utbetalte under loppet af mer än ett år? Är detta en följd af kabinetters och ministrars vanliga långsamhet eller skulle E. K. M. dermed vilja antyda, det ni gerna skulle önska se slutet på ett besvärligt fördrag? Jag talar än en gång till E. M. utan omsvep och i ett frimodigt och lojalt riddarespråk. Värdigas på samma sätt förklara er. E. M. skall i mig finna en man, som brinner af längtan att tillfredsställa er samt rätta sig efter edra önskningar, såvidt hans lands intresse och lycka det fordrar. Jag erkänner än en gång uppriktigt, att allt som kunde väcka tron på en verklig köld emellan våra båda stater skulle i hög grad smärta mig, samt bevisa att så vore förhållandet. Våra gemensamma fiender skulle deröfver triumfera, ty den förening, som eger rum oss emellan, är ingenting mindre än angenäm för dem.

Men, om dessa subsidier, som under helt andra förhållanden blifvit salig kungen beviljade, skulle under närvarande förefalla E. M. besvärliga, böra vi, om ni så behagar, upphäfva nämnde fördrag, men derföre ej den ständiga och varaktiga vänskap, som oss emellan bör vara rådande, samt den goda grannsämja, som alltid bör ega rum mellan våra stater. Det skulle vara mig ett nöje att i denna sak gå E. M:s önskningar till mötes, men jag fordrar af eder vänskap, det ni ej tillåter edra ministrar längre chikanera i fråga om öfverenskomna och bestående förhållanden, enär E. M:s kusin, konungens farbror och Sveriges regent, ej kan som en gunst begära något, som genom helgade fördrag tillkommer honom såsom rätt, men han kan mycket väl genom ömsesidigt bifall helt och hållet afstå derifrån, utan att på något sätt komprommettera hvarken det konungarikets värdighet han styrer, ej heller konungens person, hvars förmyndare han är. Detta är mitt sätt att tänka om denna affär, och E. M. är alltför rättvis och stor, för att ej derpå svara med samma hjertlighet och vänskapliga öppenhet, som jag ämnar städse ådagalägga. Jag framhärdar etc.

Apostille. Jag har föredragit att tillställa E. M. detta bref genom grefve Stenbock, enär jag ser att den ministeriella vägen är lång och omständlig, och jag skulle blifva förtjust, om E. K. M. skulle vilja begagna sig af honom, för att sända mig svar. För öfrigt ber jag

Digitized by Google

E. K. M. sätta fullkomlig tro till allt hvad grefve Stenbock kan hafva äran att säga er om mig, enär jag gifvit honom hemliga uppdrag och instruktioner, dem han, i fall E. M. täcks tillåta det, skall hafva äran framföra till er, och dem jag af mer än en orsak vågar bedja E. K. M. ej meddela åt någon. Särskilt har jag uppdragit honom att hos E. M. ytterligare afhandla den fråga, som genom en extraordinär kanal [7]) redan för 8 månader sedan upptogs och hvilken alltid skall utgöra föremålet för mina uppriktiga önskningar, liksom äfven E. K. M. derigenom skall få sina uppfyllda. Min åsigt, i fall den öfverensstämmer med E. M:s, är att denna förbindelse bör för hela verlden vara en ogenomtränglig hemlighet, ända till det ögonblick då den blifver definitivt undertecknad, hvilket emellertid ej borde uppskjutas längre än till nästa vår, af skäl dem jag ej vågar anförtro åt papperet, samt ej gå den vanliga vägen genom våra ministrar, emedan saken är allt-för vigtig, för att man derom borde ha någon aning hvarken här, eller hos E. M. Det är af denna orsak jag skulle önskat att härvid använda personer som äro mig fullkomligt tillgifna, nemligen grefve Stenbock, att öppna underhandlingen samt förbereda artiklarne, och baron Reuterholm, min intime vän, hvilken skulle förses med nödiga fullmakter att på stället difinitivt underskrifva dem. Dessa äro mina planer. Den nära föreningen mellan Sverige och Ryssland, konungens, min brorsons lycka, min egen inre tillfredsställelse samt nordens lycka, allt beror af E. M. Jag öfverlåter detta åt E. K. M:ts afgörande, men ännu mera åt en vän, en slägtinge, hvars egenskaper beundras af verlden, älskas af hennes undersåter och dyrkas af hennes familj. Öfvertygad, att E. K. M. uti hvad jag föreslår skall finna ett nytt bevis på mitt uppriktiga förtroende och mina oföränderliga känslor för er person, beder jag E. M. vara förvissad, att jag hela mitt lif skall framhärda etc.

N:o 49.

Bref från Catharina II till Hertigen-Regenten af Sverige.

Petersburg den 17 Januari 1794.

Min kusin! Jag har inhändigat det bref af den 8 dennes, E. K. H. behagat tillställa mig genom grefve Stenbock. Jag går nu att

---

[7]) Vitals beskickning. Utg. anm.

Digitized by Google

svara derpå med den uppriktighet och frimodighet, E. K. H. af mig fordrar, och hvilken mina afsigters renhet, min kända karaktär jemte min öfver hvarje tvifvel och misstanka upphöjda ställning förestafvar mig.

E. K. H. erinrar sig utan tvifvel mina känslor vid E. K. H:s tillträde till regeringen; de voro en bitter sorg öfver salig kungens beklagansvärda slut, en öm omsorg för hans unga arftagare jemte uppriktiga välönskningar lika mycket för framgången af E. K. H:s förvaltning, som för eder person. Dessa känslor hafva bestämt alla mina mått och steg, och änskönt de ej mött en så fullkomlig motsvarighet, som jag skulle hafva önskat, äro de dock ej utplånade ur mitt hjerta. Såsom ett nytt bevis derpå kan jag nämna det med oro blandade intresse, hvarmed jag mottagit underrättelsen att en emot E. K. H:ts person och regering anstiftad sammansvärjning blifvit upptäckt. Jag tillstår, att jag ej väntade mig att se en person deruti invecklad, hvilken fordom hedrades med sal. kungens allrastörsta förtroende, som öfverhopades af hans välgerningar och som genom den ifver hvarmed jag tyckt mig finna, att han nitälskat för min försoning med denne furste och för återknytandet af vänskapsbanden oss emellan, förvärfvat sig rättighet till min egen välvilja. Men om denna man, förförd af äregirighet eller någon annan passion, verkligen vågat påtänka någon brottslig plan, har han derför utan tvifvel redan ådragit sig all lagarnes stränghet, den E. K. H. uti sin billighet och rättvisa bör låta honom vidkännas, utan att för allmänheten dölja något af hans brott; detta är E. K. H. skyldig sin broders, sal. kungens, minne och det anseende, hvartill denne behagat upphöja honom.

Men E. K. H. må tillåta mig förklara, att ni bedrager er, i fall ni tror, att misstroendet emellan våra begge kabinetter uppstått i följd af denna oroliga och kanhända upproriska persons hemliga konster och ränker. Orsakerna dertill härleda sig från mera rena och bestämda källor, nemligen från det uppförande E. K. H:ts agenter i Konstantinopel iakttagit, och från eder ministérs beteende i fråga om dessa odjur, som man kallar jakobiner, och om hvilka E. K. H. i sitt bref till mig talar med en afsky och förtrytelse, som egnar icke blott en regerande furste, utan hvarje hederlig karl, som har något begrepp om ordning och önskar att för samhällets bästa bibehålla densamma. Jag vill gerna tro, det dessa känslor finnas likaväl uti E. K. H:s hjerta som uti dess bref; men tillåt mig säga, att det ej gör tillfyllest, och att på den plats E. K. H. innehafver, det är nödvändigt att de visa sig

Digitized by Google

i alla edra handlingar och de mått och steg, ni vidtager. Jag skulle väl kunnat begripa den eftergifvenhet, som försigtigheten, ja till och med några snart öfvergående kommerciella fördelar förestafva, i fall dessa fördelar kunde vara säkra och pålitliga och öfverensstämma med denna tygellösa roflystnad och omstjelpnings-anda, hvilken lifvar nämnde afgrundssekt. Hvad som tilldrager sig i det inre af deras land, erbjuder de handgripligaste bevis på en dylik oförenlighet. Alla, som verksammast bidragit till denna sekts framgång, hafva blifvit offer för dess otacksamhet och raseri, likasom för sin egen förvillelse och sitt brott. I fall himlen tillåter att denna sekt vinner en lika fullständig seger utomlands som i Frankrike, torde man ingenstädes vara säker för ett dylikt öde, man må i öfrigt hafva gjort hvilka eftergifter som helst.

En af dessa E. K. H:ts agenter i Konstantinopel, hvarom jag nyss talat, visserligen underordnad, men derföre icke mindre verksam, är enligt alla der vistande utländska ministrars enstämmiga vittnesbörd den mest nitiska förespråkare hos Porten i dessa jakobiners intresse. Han bevistar deras öfverläggningar och är närvarande vid dem, de hafva med Portens ministrar. Deraf har man förnämligast fått anledning misstänka, att några hemliga underhandlingar ega rum mellan hofven i Stockholm och Konstantinopel. Genom min ambassadör hos kungen har jag anhållit att denna person måtte desavueras och återkallas. Rikskanslern, med hvilken min ambassadör talat härom, har ogillat hans uppförande, men på samma gång förklarat, det han var alltför nyttig, för att man skulle kunna skilja honom från sin befattning.

Det är emellertid långt ifrån mig att misstänka denna ministers afsigter, emedan han helt visst endast uttryckt E. K. H:ts vilja, liksom fallet är med mina ministrar. Under de 30 år jag nu regerat, har jag aldrig upphört att sjelf styra, och bland de förnämsta egenskaper, jag sökt hos dem, som tjena mig, har jag alltid fordrat en stor eftergifvenhet för mina planer och en fullkomlig undergifvenhet för min vilja; sådan är, jag ber E. K. H. derom vara öfvertygad, deras karaktär, som jag för närvarande täcks skänka mitt förtroende. Med min vetskap och på min uttryckliga befallning skref grefve Zouboff i somras det bref till kungens ambassadör vid mitt hof, hvari orsakerna uppgåfvos, hvarföre de i mitt fördrag med Sverige utlof-

Digitized by Google

vade subsidier blifvit indragne. Men ehuru dessa skäl ännu gälla, följer ej derutaf, att jag vill upphäfva fördraget. I fall jag någonsin ansett det besvärligt, skulle jag aldrig afslutat det. Ingenting tvingade mig dertill, och vi slöto det fullkomligt fritt på grund af de känslor som egde rum emellan sal. kungen och mig, liksom af vår gemensamma öfvertygelse om nyttan deraf för de begge monarkierna.

Af dessa skäl gäller åtminstone det sista ännu uti hela sin kraft. De uti en särskilt artikel utfästade subsidierna voro endast ett vilkorligt tillägg till fördraget med afseende på vissa gemensamma planer, hvilka, efter hvad jag nyss anfört, synas å Sveriges sida nu om ej fullkomligt motsatta, åtminstone mycket olika dem som här åsyftades. För att öfvertyga sig härom, behöfver E. K. H. endast ånyo genomläsa sal. kungens brefvexling med mig, äfvensom de särskilta förklaringar, hvilka egde rum mellan dem, som fått fullmakt att afsluta nämnde fördrag. Men ehuru man med afseende på en af de hemliga artiklarne gjort detta fördrag i följd af en enskilt omständighet tillsvidare kraftlöst, bör det ickedestomindre uti sin helhet hållas i helgd, på grund af samma önskan, som E. K. H. hyser, det detta goda förstånd och granskap, hvilket för närvarande så lyckligt förenar de begge staterna, alltid må fortfara. Det är E. K. H. för öfrigt icke obekant, att den direkta och högtidligt förklarade del jag tagit i hvad som för närvarande störer Europas offentliga lugn, ådragit mig dessa vildsinta orostiftares hat; att de, då de ej sjelfva kunna låta mig erfara det, genom sina stämplingar och förförelser söka att på alla håll uppväcka fiender emot mig, och att jag, för att taga mig i akt mot dessa komplotter, ser mig nödsakad vidtaga de verksammaste mått och steg, hvilka uppsluka alla mina penningetillgångar. Medan min ställning är sådan, känner jag, att den vinstgifvande handel, som Svenskarne bedrifva i skydd af den neutralitet, hvarföre E. K. H. förklarat sig, satt E. K. H. i stånd att helt nyligen bestrida ganska betydliga utgifter såväl till skulders afbetalande, som öfriga nödvändiga behof. Jag anser mig nu genom alla dessa skäl hafva fullkomligt öfvertygat E. K. H., det mitt uppförande uti alla ofvannämnde omständigheter ingalunda härleder sig från någon förändring af min sinnesstämning emot E. K. H., utan att den endast är en nödvändig och oundgänglig följd af just dessa omständigheter. Jag öfvergår nu till ett ämne, hvilket i lika hög grad sysselsätter och intresserar mig, som det synes utgöra ett föremål för E. K. H:ts synnerliga uppmärksamhet.

Digitized by Google

Långt ifrån att dölja den tillfredsställelse, jag erfor af idéen om en tillkommande förening mellan den unge kungen, E. K. H:ts brorson, och storfurstinnan, min sondotter, har jag haft nöjet betyga er den i hela dess vidd, alltsedan E. K. H. första gången gjorde mig detta förslag. Jag har alltid ansett och anser ännu, såväl ur politisk synpunkt som med afseende på familjeförhållanderne, denna förening såsom den mest passande och önskvärda som kan ingås. Men jag har oryggligt föresatt mig, att aldrig låta något af de barn som tillhöra min familj knyta ett band af denna beskaffenhet utan af fullkomligt fri vilja. Min sondotter, som ännu ej fyllt elfva år, är dessutom knapt i stånd att göra ett val, ej heller har den make, E. K. H. föreslår henne, ännu uttalat sig, emedan då E. K. H. vidrör detta ämne, ni ej nämner unga kungens egna önskningar i så fall, hvilka emellertid äro af högsta vigt att på förhand lära känna. Det synes derföre mest passande att ännu någon tid uppskjuta att knyta band, hvilka torde komma att i väsendtlig mån gagna å ömse sidor. Jag skall emellertid å min sida ingenting försumma, för att förbereda och befordra en förening, så öfverensstämmande med mina önskningar, min böjelse och mina känslor.

Då jag på detta sätt nu förklarat mig öfver alla punkterna uti E. K. H:ts bref, hoppas jag att ej hafva lemnat E. K. H. något öfrigt att önska af hvad ni kunde vänta af min uppriktighet. Det återstår mig derföre blott att försäkra E. K. H., att ingenting ligger mig mera om hjertat än att underhålla den vänskap och tillgifvenhet, hvarom ni täckes försäkra mig, samt att lemna eder bevis på fullkomligt motsvariga känslor å min sida. Med samma känslor är jag etc.

N:o 50.

Bref från Hertigen-Regenten till ambassadören baron Staël.

Stockholm den 14 Mars 1794.

Baron Reuterholm har nyss gifvit mig del af edra begge bref af den 4 och 9 dennes och hvilka underrätta mig om på hvad punkt den underhandling, som blifvit er anförtrodd, för närvarande befinner sig. Det skäl ni der anför, i förening med min uppriktiga önskan att se en nära och varaktig förening komma till stånd emellan Sverige och

Danmark, föranleda mig att öfverhoppa alla hinder för att afsluta denna för de begge staterna så fördelaktiga angelägenhet, och ehuru ni genom rikskanslerns sista skrifvelse blifvit underrättad om de giltiga skäl, hvilka hittills fördröjt undertecknandet, får ni nu rättighet att i mitt namn underteckna fördraget på följande vilkor:

1:o Att grefve Bernstorff och herr Grouvelle garantera erhållandet af de penningar, Sverige begärt af Frankrike.

2:o Att grefve Bernstorff beviljar oss ett förskott af omkring 2 eller 300,000 R:dr af dessa subsidier, och hvilka komma att användas till den utrustning, hvilken genast bör ega rum.

3:o I fall de begge herrarne genast ingå på dessa tvenne punkter, eger ni att underteckna fördraget, hvilket får ske äfven i den händelse, att grefve Bernstorff gör svårighet vid att gå in på den andra punkten. Men ni måste nödvändigt tydligt förklara för Grouvelle, att alldenstund meningen med hela denna underhandling endast är att understödja vår neutralitet och vårt oberoende emot de makter som vilja tvinga oss att uppgifva den, Frankrike, då det beviljar dessa subsidier, ej har någon rätt att fordra af oss republikens erkännande, ej heller att till vårt hof få afsända en med offentlig karaktär beklädd minister. Dessa begge punkter äro af yttersta vigt, och jag tror att de äro enliga med vår blifvande bundsförvandt Danmarks framtida politik.

N:o 51.

Bref från kronprinsen af Danmark till Hertigen-Regenten.

Köpenhamn den 16 Maj 1795.

Min herr broder och kusin! Om jag, hvilket är min skyldighet, erkände det förtroende, E. K. H. visat mig genom skrifvelsen af den 27 April, skulle jag illa motsvara det, i fall jag icke visade er samma uppriktighet. Jag tillstår då, att E. K. H:ts tvifvelsmål högligen öfverraskat mig; de skulle till och med hafva kunnat förefalla förolämpande, i fall jag ej gjort det till en lag för mig, den jag aldrig ämnar öfverskrida, att nemligen uttyda allt till det bästa samt uti statsangelägenheter aldrig tillåta mig hvarken låga misstankar eller passionerade uttryck.

Digitized by Google

Det har aldrig kunnat falla mig, ej heller konungen min fader in, att bryta sitt ord till Sverige. Det är så föga värdigt vårt sätt att tänka, att det skulle vara under min värdighet att rättfärdiga mig. Förbindelsen och enigheten mellan de båda nationerna skall jag alltid betrakta såsom den största lycka å ömse sidor och skall alltid göra allt hvad som af mig beror för att bibehålla en så lycklig ställning, ehuru man kan vara af olika tankar i fråga om någon särskilt punkt. Det som utmärker en sann vänskap är, att den ej rubbas genom motsatta åsigter, utan lugnt undersöker dem samt å ömse sidor respekterar skälen, äfven om dessa ej äro öfvertygande. I sig sjelf synes saken vara högst enkel. Konventionen säger icke, att man hvarje år bör väpna ett visst antal skepp. Den af E. K. H. åberopade artikeln innehåller snarare, att man förbehåller sig nödiga tillägg och förändringar. Skeppens antal kunna likaväl minskas som ökas, men derom talar man ej, för att ej göra det kändt på förhand. Man förbehåller sig alltid att handla och öfverenskomma efter omständigheterna; man förbinder sig aldrig oåterkalleligt till onödiga utgifter. Man bestämmer för hvarje gång siffror och beräkningar efter behof; man gör ej större ansträngningar än nödvändigheten påkallar, förutsatt att ändamålet kan vinnas; det öfriga är föremål för modifikation. Dessa rättigheter äro verkligen häfdvunna och förnuftiga och jag fruktar ingalunda, det E. K. H. i detta fall skulle kunna hafva en annan mening, än jag. Beträffande de ord, dem herr Ehrenheim påstår hafva blifvit till honom yttrade af grefve Bernstorff, har jag anmodat honom att i detta afseende förklara sig, och jag tvekar ej att meddela E. K. H. hans svar, som fullkomligt tillfredsställt mig.

Det är mig för öfrigt högst angenämt att kunna säga E. K. H., att vi ej längre tänka olika. Underrättelserna från London hafva blifvit allt mera oroande, och det i samma mån som behofvet hos Englands fiender ökats, och Danmark bestämt förklarat, det de faror som hota vår sjöfart, böra bestämma omfånget af våra rustningar. Konungen min fader har i följd häraf befallt att utrusta fyra nya linieskepp, hvilka i förening med de redan beväpnade, utgöra ett antal af åtta, eller lika många som förlidet år. Detta torde på en gång kunna öfvertyga E. K. H. att vi äro fullkomligt skiljde från allt, som ej hör till andan af en konvention, den jag anser lika helig, som E. K. H. sjelf kan betrakta den. Men det är ej politiken ensam, som dertill föranleder mig; äfven de personliga banden af tillgifvenhet och aktning

för H. M. konungen, min kusin, samt för E. K. H. fängsla mig, och ingenting kan öfverträffa den högaktning, hvari jag frambärdar etc.

N:o 52.

Bref från Hertigen-Regenten till baron Staël.

Stockholm den 3 Juli 1795.

Baron Staël! Med lika mycken öfverraskning som förtrytelse har jag mottagit er med Signeul ankomne depesch af den 9 Juli. Hur är det väl möjligt, att ni kunnat till den grad låta bedraga er af välfärdsutskottet, att ni utan afseende på edra instruktioner, hvilka föreskrifva er det uppförande, ni egde att iakttaga, kunnat tillåta er underteckna ett preliminärfördrag, rakt stridande emot de befallningar ni fått, och hvilket icke allenast motsäger den neutralitetens grundsats, som Sverige följt under hela detta krig, utan äfven skulle inveckla riket i ett oundvikligt krig med sina grannar, i fall konungen ratificerade detsamma. Det är sannt, att i andra punkten af fördraget talas om den neutralitet, Sverige såsom förut vill iakttaga; men den fjerde punkten rörande repressalierna skall blifva källan till krig ej blott med England, utan äfven med Ryssland, hvilken makt, i följd af det fördrag som nyligen blifvit afslutadt med England, skall varmt omfatta dess sak, och ännu en gång blottställa Sverige för att se sin handel helt och hållet omintetgjord, Finland förhärjadt och sina finanser i grund förstörda. För att göra en dylik förklaring, hade det väl behöfts kraftigare medel än 700,000 R:dr, hvilka ej en gång förslå att ersätta Sverige kostnaden för de 3 års rustningar, det gjort för intet och af vänskap för Frankrike. Jag får dessutom tillägga, att jag är högst förtörnad öfver Frankrikes sätt att bemöta en gammal bundsförwandt, som ensam framhärdat i sin förra vänskap för denna makt, medan det hotades af otaliga stormar, och deröfver, att det nu vill bryta en förbindelse, hvilken i århundraden förenat våra begge monarkier.

Har då ej vårt uppförande i tre hela år kunnat öfvertyga Frankrike om vår uppriktighet emot det, och hvarför skall det väl köpslaga med oss till den grad, att det ej vågar till vår ambassadör öfverlemna

dessa

Digitized by Google

dessa ringa subsidier, utan skickar sin minister med dem till oss, på det han måtte kunna föreskrifva oss lagar. Sverige hvarken säljer eller drifver köpenskap med sin vänskap, såsom det redan bevisat, och om ej Frankrike vill erkänna allt hvad Sverige gjort för det, skall Sverige nog såsom fordom förstå att taga sitt parti. Oegennyttigt, aldrig befläckadt, skall det förstå att hålla sig upprätt emot den som kunde vilja förkrossa det; dess rättvisa sak skall vara dess värn och härarnes Gud dess försvar. Min förvåning deröfver, att ni kunnat tåla en sådan skymf, är stor och det har behöfts hela min gamla vänskap för er, för att hindra mig att låta er erfara verkan af min vrede. Jag befaller eder nu uttryckligen, det ni begifver er till välfärds-utskottet och i konungens af Sverige namn förklarar: att H. M. ej kan ingå en förbindelse emot den neutralitet, han högtidligt förklarat sig vilja iakttaga; att H. M. lika mycket i följd af sin personliga böjelse som för sin kungs intressen och trots all afundsjuka och allt motstånd önskar bibehålla den gamla vänskapen mellan Sverige och Frankrike; att han i tvenne hela år derpå gifvit obestridliga bevis, och att han väntat, det Frankrike härför skulle betyga honom sin tacksamhet; att han såsom en följd häraf erkänt republiken, samt i ändamål att ytterligare stärka denna för de begge nationerna så nyttiga vänskap, uppdragit sin ambassadör att afsluta ett med hans och franska nationens önskningar öfverensstämmande men sjelfständigt fördrag; att han, i egenskap af chef för en nation, alltför stolt att underkasta sig fremmande lagar, med förvåning och förtrytelse funnit, huru en vän och bundsförvandt mot honom fört ett språk, som på intet sätt anstår Svenska nationen, hvars tapperhet och ära aldrig ostraffadt blifvit skymfad; att han var öfvertygad, det Frankrike borde erkänna vigten af Sveriges tjenster, och att dess minsta skyldighet var att hålla Sverige skadeslöst för de rustnings-kostnader och förluster, hvilka det fått vidkännas, sedan Ryssland tvertemot det af sal. kungen 1791 slutade fördraget och emedan Sverige såsom neutral makt ej tagit någon verksam del emot Frankrike, ej längre betalte de utfästade subsidierna; att konungen, alltid fast i sina grundsatser, hellre ville uppoffra penningeförmåner, än utan orsak öfvergifva och bryta med sina förfäders gamla vän, och att han, i fast förlitande på ärligheten af dess känslor, var förvissad, att Frankrike slutligen skulle få ögonen öppna för sina egna intressen och Sveriges

Digitized by Google

rättvisa anspråk. Det är derföre nödvändigt, att, förrän ni ingår på något fördrag, första och andra punkterna af eder instruktion bifallas, äfvensom att skadeersättning beviljas för de utgifter, våra rustningar förorsakat. I de tvenne första punkterna kan ni gifva något efter i afseende på beloppet af summan, men ej mer än en tredjedel. Tre års rustningar hafva ungefärligen kostat 700,000 R:dr årligen, hvilka kunna återställas på bestämda betalningsterminer. Konungen lofvar att bibehålla neutraliteten, att liksom hittills utrusta konvojer; men att afgifva förklaringar, hvilka skulle ådraga honom ett krig, utan att ega någon säkerhet för erhållandet af de penningar som fordras för att föra det, skulle vara att handla mycket oklokt. Om välfärds-utskottet vägrar att bifalla dessa kungens önskningar, befaller jag er afbryta underhandlingen och ofördröjligen begifva er till Stockholm, hvarpå jag beder Gud etc.

N:o 53.

Bref från Gustaf IV Adolf till regerande hertigen af Mechlenburg-Schwerin.

Drottningholm den 26 Juli 1795.

Min herr kusin! De känslor af vänskap och aktning för E. H:s person, dem jag af salig kungen min fader ärft, hafva föranledt mig att derom försäkra E. H. genom baron Klinkowström, president för min domstol i Vismar och verkställare af mina befallningar. Han har af mig fått uppdrag att för E. H., tillkännagifva min åstundan, att odla en förbindelse, som alltid var dyrbar för min evigt saknade fader, och som skall blifva det i ännu högre grad för hans son. Jag beder E. H. derföre hysa förtroende till allt hvad nämnde baron kommer att säga eder rörande mig samt tro det jag är och alltid skall förblifva med fullkomlig högaktning etc.

Digitized by Google

N:o 54.

Bref från den regerande hertigen af Mechlenburg-Schwerin till Hertigen-Regenten i Sverige.

Schwerin den 9 Sept. 1795.

Min herre! Hvad E. K. H. behagat meddela mig i ert bref af den 26 Juli, sedermera omständligare upprepadt och bekräftadt af baron Klinkowström och hvarigenom jag blifvit öfvertygad om edra godhetsfulla och välvilliga tänkesätt emot mig och mitt hus, genomtränger mig med den lifligaste tacksamhet.

Var öfvertygad, att den djupa aktning jag hyser för E. K. H. endast kan jemföras med mitt bemödande att allt mer och mer tillknyta och odla de dyrbara band, hvarmed H. M. konungen och E. K. H. värdigats hedra mig. Jag har äran etc.

N.o 55.

Bref från Gustaf IV Adolf till prinsessan Louise Charlotte af Mechlenburg.

Drottningholm den 15 Sept. 1795.

Min kusin! Det tillfredsställande svaret från H. H. er herr fader, som min utomordentlige ambassadör baron Klinkowström meddelat mig, har fyllt min själ med de ljufvaste känslor, dem jag dock fåfängt skulle försöka att i detta ögonblick uttrycka för E. H. så, som jag känner dem. Då jag har allt skäl att anse såsom den säkraste grundval för min framtida lycka en för mitt hjerta så dyrbar förbindelse, skulle det vara angenämt, om E. H. med mig delade denna lyckliga aning samt upptog den med den godhet, som skall vara utmärkande för er. De ömma böner jag gör för E. H. skola ej upphöra förrän med mitt lif. Lifligt genomträngd af denna utsigt för framtiden samt sättande hela min ära uti att förtjena och rättfärdiga edert val, skall jag, under hvarje ögonblick af min bana säga till mig sjelf: att det är eder jag har att tacka för en lycka, den man på en tron njuter endast såvida man delar den med ett föremål, som förtjenar att hyllas. Mottag slutligen, min kusin, mina lifligaste tack-

Digitized by Google

sägelser för det dyrbara porträtt från er, som man lemnat mig. Det är i mina ögon ovärderligt, emedan det förutan de behag det i sig sjelf eger, äfven har den sällsynta egenskapen att hafva tillkommit genom E. H:s egen talang. Mottag min försäkran om dessa ömma känslor och den djupa högaktning, hvarmed jag städse framhärdar etc.

N:o 56.

Hufvud-innehållet af grefve Ostermans depesch till baron Budberg (i anl. af bar. Schwerins beskickning).

Kejsarinnan hade befallt grefve Osterman att på förhand underrätta Svenska ambassadören, det baron Schwerins beskickning på intet sätt skulle vara angenäm för H. K. M., och att han följaktligen ej komme att emottagas. Orsakerna till denna vägran voro för öfrigt hemtade lika mycket från regentens föga vänliga uppförande, som från de grunder han antagit för sitt politiska system i förhållande till Ryssland, enär begge stodo i rak strid med de på slägtskap, vänskap och ett förtroligt granskap grundade förbindelser, hvaraf dessa slags beskickningar från första början uppkommit, men föröfrigt numera blifvit aflagda mellan hof, hvilka antingen icke äro förenade genom dylika band, eller i motsatt fall vanvårda och åsidosätta de derifrån oskiljaktiga pligterna. I denna sista belägenhet har Svenska hofvet satt sig till det Ryska, sedan hertigen-regenten, ej nöjd att hafva felat i den aktning han var skyldig kejsarinnan personligen, derigenom att han sökt öfverraska henne genom försåtliga och bedrägliga förslag, till hela Europas stora förargelse ingått politiska förbindelser med de fransyska konungamördarne, hvilka högtidligt skymfat sal. kungens minne, då de åt hans afskyvärda mördare upprest en minnesvård. Kejsarinnan var lika litet obekant med de skäl, som förmått regenten till dessa förbindelser, som med föremålet derför. Dessutom kände man bestämdt, att regenten helt nyss af dessa konungamördare mottagit penningar, hvilka skulle användas till rustningar, och att han just som bäst höll på att underhandla med dem om ett fördrag, väsendtligen riktadt mot Ryssland, så att H. K. M. hade allt skäl vänta sig ett nära förestående fredsbrott med Sverige, såframt ej

konungens myndighetsålder, hvilken till lycka för Sveriges och Nordens lugn ej är långt aflägsen, hindrade och aflägsnade denna sorgliga ytterlighet.

N:o 57.

Uppsatser af G. A. Reuterholm, angående underhandlingen med general Budberg (April 1796).

a) Rekapitulation af hvad B. sagt:

1:o att han vore fullkomligen underrättad om kejsarinnans afsigter, och kunde börja underhandlingen å hennes vägnar samt svara för utgången;

2:o att aldrig fråga skulle blifva om något så redicult som Svenska embetsmäns afsättning; att han kunde försäkra det aldrig hafva varit kejsarinnans mening; och att han skulle snart *vederlägga* och *nedqväsa* alla dylika rykten;

3:o att han tvertom försäkrade, att det endast skulle blifva med *mig* par preference, som han här skulle komma att afhandla;

4:o att ett så affattadt bref af hertigen som det han fått skulle göra allting godt, och att ej något bref från kungen behöfdes;

5:o att han vid dess skrifvande, äfvensom sedan vid kungens, anhöll, att ingenting rörande mig eller några personligheter finge inflyta, såsom alldeles onödigt och en sträng som han garanterade ej mera behöfde vidröras, emedan hans depescher skulle säga desto mera i detta ämne, (*dem han likväl aldrig viste*);

6:o derefter framkom han likväl med begäran om ett bref från konungen, det han ock erhöll, fick veta dess innehåll, och lemnades begge gångerna depescherna till baron Stedingk i dess händer.

7:o Sedan vår sista kurirs ankomst meddelades honom allt hvad den medbragt; han försäkrade då, att sådant hade ingenting att betyda, och fortfor, att han alltid var lika säker om verkan af sina depescher;

8:o han började negociationen med att säga, att om han finge order att resa, som han förmodade, skulle han dock visst numera icke resa, och gaf den reträtt, han då nödgades hålla, till orsak hvarföre han ej gjorde sin kur åt konungen;

Digitized by Google

9:o han började äfven negociationen med att säga åt fru St. Priest: att orsaken hvarföre han isynnerhet gerna underhandlade med baron Essen i denna sak var den, att utom det han visste att kejsarinnan particuliert estimerade honom, vore det honom ej obekant, att han vore min intime vän, och då han *för momenten* icke sjelf direkte kunde se mig, tyckte han fördenskull i anseende till mig detta val i alla afseenden vara det lyckligaste;

10:o hans försäkringar ännu för 3 à 4 dagar sedan, att *vi* snart skulle blifva lika nöjda med honom, som han hade orsak att vara det med oss, med mera dylikt;

11:o hans löften att ej låta *les officieux* från någon sida mera gifva misstroende mot oss, utan att genast explicera allt sådant med samma uppriktighet, som vi det gjort och göra;

12:o att han väl kände Marcoffs och Zouboffs eggande till kriget, men att han dock kunde försäkra, att kejsarinnan ickedestomindre skulle uppfylla de conditioner hon ingått med oss, *ty hon gjorde sjelf sina saker, och han kände hennes intentioner*, m. m.

b) Nu följer i ordningen hvad bar. Budberg gjort:

1:o Oaktadt alla dessa fakta och försäkringar hade han knapt fått sista depeschen, innan han genast talte om att resa, och det i början hufvudstupa, fastän han sedan dagligen uppskjutit;

2:o han lät redan samma afton ryktet derom kringspridas i staden, på det att vi genast skulle passera *för duper;*

3:o vid den dagen derpå förefallande konversationen föll han in tillbaka i *obehagligheter på min sujet*, som en gång för alla blifvit afgjorda och förklarade oberoende af hela negociationen. Han tillät sig äfvenväl *indirekta insinuationer i denna väg*, som han aldrig innan något oss emellan var afslutadt framkommit med, och gäckades således tydligen både med oss och sina löften;

4:o vid ett derpå följande samtal med fru St. Priest har unga baron Budberg äfven tillåtit sig *flere dylika* emot all bonne foi, och till och med *hotat med upplopp och revolutioner*, om man ej *kuschade* för Ryska despotismen;

5:o innan han af oss fick brefvet från kungen att afsända, garanterade han på sin ära, att det ej skulle manquera sin fulla verkan, och nu, innan något svar derå ens kommit, vill han göra om intet *hela grunden till den negociationen*, i följd hvaraf han detta bref erhöll;

Digitized by Google

6:o han har således med ganska liten uppriktighet och redlighet bemött vårt kanske endast för öppna sätt att agera i denna sak; han har först narrat *Essen* och *Reuterholm* personelt, sedan bringat dem begge att bedraga *kungen och hertigen* till falska och *förödmjukande demarcher,* så snart de ej blifva uppfyllda efter aftal; han har nyttjat en af mina bästa vänner att bedraga mig, *och slutligen bedragit oss begge;*

7:o utom den afsky detta uppförande gifver, har han derigenom gjort stridigheterna begge hofven emellan svårare än någonsin att bilägga och gifvit kungen ett misstroende och en afsky för alla vidare negociationer, som blifver menlig för nu och framdeles för dem, som vilja se förtroende och lugn återställda;

8:o efter allt detta säger det sig nogsamt sjelf: *huru vi begge isynnerhet, och dessutom både konungen och hertigen samt nationen böra anse general Budberg och dess förhållande,* hvilket ej allenast ord från ord skall blifva kejsarinnan underställdt, utan ock öppet läggas för hela verldens ögon, så snart han är rest, eller eljelst dess engagementer icke uppfyllas;

9:o hvad upprättelse han slutligen blifver dig [8]) personelt skyldig, som med så mycken nedlåtenhet och redlighet behandlat honom, bör som gammal militär *ärans lagar* nogsamt säga honom.

c) Slutligen kommer hvad bar. Budberg nu bör göra:

1:o Genast *vederlägga* alla rykten om dess förestående resa;

2:o uppfylla hvad han lofvat, *utan all advokatur och undantag i anseende till mig,* nemligen att genast *vederlägga* alla de löjliga berättelser om Ryska fordringarne i den vägen blifvit utspridde;

3:o i *allt* förblifva vid hvad han sagt och således öfvertyga oss, *att han hvarken ännu bedragit oss, eller ämnar att göra det;*

4:o att isynnerhet tillfredsställa *dig och mig* i anseende till denna billiga farhåga, *efter denna lilla echantillon af hans uppförande;*

5:o att han kan vara försäkrad, att hvarken *jag* eller någon annan redlig Svensk embetsman *går eller kommer efter Ryska order;*

6:o att om jag ock för en moment kunde blifva nog svag att vilja foga mig deruti, så tilläte hvarken kungen eller nationen ett för dess sjelfständighet så förödmjukande steg;

---

[8]) Baron Essen, för hvilken dessa uppsatser visades. Utg. anm.

Digitized by Google

7:o att hvad som vidare kan påstås emot mig, anser kungen och hertigen som personelt emot dem, och hela general Budbergs uppförande i det fallet *som en snara att komma sig till dessa bref ifrån dem med list;*

8:o att han sjelf innan han reser ock skulle kunna få höra det af konungens egen mun.

N:o 58.

Bref från Hertigen-Regenten till Catharina II[9]).

Stockholm den 16 April 1796.

För närvarande, då det synes som en vänlig förklaring ännu skulle kunna afböja de ledsamma följderna af ett missförstånd som hunnit alltför långt emellan de begge hofven, anser jag som en lycka att kunna utan omsvep öppna mitt hjerta i detta ämne för E. K. M., öfvertygad att ni lika litet skall misskänna den bevekelsegrund, hvilken bestämt mig att föredraga denna väg framför hvarje annan, som de känslor af högaktning, jag alltid hyst för eder höga person.

Blods- och vänskapsbanden, i förening med de fördrag som ännu bestå emellan de begge nationerna, böra, som mig synes, å ömse sidor aflägsna hvarje tanka på fiendtliga planer. Emellertid skulle den närvarande ställningen måhända kunna lätt medföra ett fredsbrott, hvarvid illviljan och de begge hofvens hemliga fiender skulle finna sin räkning. Jag är för ögonblicket så mycket mer öfvertygad derom, som jag på denna sista tid varit i tillfälle se deras dolda stämplingar, hvilka endast gått ut på att väcka misstroende oss emellan, samt omärkligt undergräfva detta ömsesidiga förtroende, hvilket utgör grunden för vår vänskap. Detta, madame, är min tanka om vår närvarande ställning. Den tynger för mycket på mitt hjerta, för att jag ej först skulle bryta tystnaden. I fall, såsom jag ej tviflar, E. K. M. är lifvad af samma önskan, att bibehålla enigheten och freden, anser jag, att vi å ömse sidor ej hafva annat öfrigt, än att *glömma det förflutna,* och utan

---

[9]) Efter konceptet skrifvet med Reuterholms hand.

Digitized by Google

att vidare ingå på obehagliga framställningar i detta afseende, skola vi med E. M:s tillåtelse från denna dag anse oss som tvenne goda vänner och slägtingar, hvilka oförmodadt återfinna hvarandra efter en temligen lång skiljsmässa.

Jag afbidar, madame, endast ert svar på denna proposition, för att derefter kunna med nöje återknyta mina gamla förbindelser med E. K. M., och jag skall ingenting försumma, för att bevisa eder uppriktigheten af mina afsigter i detta afseende. Det fördrag, som ännu består mellan de begge staterna, och som blifvit upplifvadt af E. K. M., skall snart, i fall ni så önskar, bana väg för en ännu närmare förbindelse, utan att de fördrag, Sverige i följd af nödvändigheten och ögonblickets omständigheter ingått, deremot skola lägga något hinder, det vill säga: att Sveriges närvarande förtrolighet med Frankrike skall innan kort inskränka sig till hvad som är nödvändigt för neutralitetens och fredens bibehållande. Då jag aldrig velat annat, än det lands bästa och lugn, hvars styrelse blifvit mig anförtrodd, hafva mina utländska förhållanden ej haft annat syfte än att bibehålla freden och neutraliteten, emedan denna sednare är så nödvändig för vår handel, att jag aldrig ämnar afstå derifrån. Utan förbehåll och med den största frimodighet yttrar jag för E. K. M. mina tankar i alla dessa punkter, emedan jag är öfvertygad, att ett dylikt förtroende ej kan misskännas af E. M., ej heller samvetsgrannare förvaras, än i vänskapens sköte. Och i fall ännu något skulle återstå, som har afseende på våra gamla förbindelser, men hvaröfver jag för närvarande ej kan i enlighet med E. M:ts önskningar förklara mig nog tydligt, kan jag åtminstone hafva äran försäkra er, att, i fall vänskapen åter kommer till stånd oss emellan, dessa saker under de få månader som ännu återstå mig att styra, skola förblifva på samma punkt der de nu äro. På detta sätt, madame, anser jag mig tydligast ådagalägga min uppriktighet och mina oföränderliga känslor för E. M., hvarföre ock konungens ambassadör hos E. M., enligt de order han i detta ändamål fått, redan bör hafva gjort motsvarande framställningar.

Jag adresserar detta bref till E. M. genom general Budberg, enligt öfverenskommelse med honom, och för att derigenom bevisa det fullkomliga förtroende jag hyser till de försäkringar han gifvit mig om E. M:ts vänliga känslor för konungen och mig. Jag

Digitized by Google

har genast inställt de rustningar, som här egt rum, och afbidar nu endast E. M:s svar för att utfärda samma befallningar i Finland. Lugnet, nyss på väg att flykta från detta land, skall der ofördröjligen återkomma, och dess gränsor hädanefter skyddas mindre af trupper, än af E. M:ts billighet och redlighet.

Den unga konungen, hvilken högst ogerna skulle gjort sitt första fälttåg emot en slägtinge, hvilken han ur så många synpunkter älskar och ärar, är så mycket mera förtjust öfver den vänliga vändning, sakerna tagit. Han föreställde sig alltid, att E. K. M. ej skulle vilja genom förberedelser till krig oroa de ögonblick, då han sjelf innan kort ämnar emottaga styrelsen, och hvad angår mig sjelf, madame, är jag vid målet för mina önskningar, då jag nu ändtligen hoppas få se det missförstånd emellan så nära slägtingar för alltid häfvet, hvilket redan varat alltför länge. Med dessa känslor jemte den största högaktning är jag och skall alltid förblifva etc.

N:o 59.

Bref från madame St. Priest till friherre H. H. von Essen (1796).

Med Aminoff har jag skickat er, min kära baron, ett bref till Lambert, och jag bifogar här några handskar till densamme, hvilka jag ber er vid eder ankomst lemna honom. Jag hoppas att mitt bref skall i flera afseenden vara eder lika nyttigt, som baron Reuterholm. Framför till honom i morgon min vördnad i och för Aminoffs sak. Han har lyckats i mycket svårare angelägenheter, och jag önskar att han beviljar mig detta i följd af sin synnerliga godhet för mig och den han hyser för eder. Säg honom också, att jag i fredags hade ett långt samtal med ambassadören om honom. Oss emellan sagdt, önskar han för Reuterholms framtida bästa, att det är honom endast så väl Hennes Kejs. Maj:t som kungen hafva att tacka för giftermålet med storfurstinnan, samt att det uppgöres under denna resa. Han sade mig, att detta skulle vara det säkraste medlet att skydda honom mot alla *ränker*, och att låta honom med visshet räkna på kungens och prinsessans

Digitized by Google

tacksamhet, samt hos dem mottaga den plats, som anstår hans hederliga karaktär och hans talanger. Han tillade, att man af denna resa bör hemta anledning att tillkännagifva giftermålets afbrytande med prinsessan af Mechlenburg, alldenstund kungen ej känner henne, och emedan han nu skall personligen få lära känna storfurstinnan, samt att detta skäl skulle blifva det hederligaste man kunde gifva; i öfrigt skulle H. K. M. taga allt på sitt ansvar. Jag tror, att baron Reuterholm före sin afresa skall få höra ambassadören sjelf tala om denna artikel. För öfrigt har jag å min sida skrifvit, att man för allt hvad man önskar må vända sig till honom och till er, ty det ligger mig mycket om hjertat, att *andra* till eder och baronens skada ej blanda sig uti hvad som ej angår dem, hvarföre jag, såsom jag nämnt för er, fruktar, emedan det ofta är de hederligaste personer som blifva offer. Haf den godheten visa Hans Exell. det bref Aminoff tillskref eder i morse; jag skall derföre vara eder mycket tacksam, min kära *Exellens,* ty ni förtjenar i alla afseenden denna titel såsom den bästa och yppersta bland männer. Farväl min kära baron!

N:o 60.

Muntlig not, skrifven med kejsarinnans hand och afskrifven efter originalet.

Proposition, som jag i går (den 15 Sept.) gjort grefven af Wasa (hertigen-regenten):

1:o att förlofningen skall ske om Thorsdag på sätt hvarom vi öfverenskommit;

2:o jag har sagt, att en utsatt tid af nio månader var ganska lång, och att det i min tanke, samt vänner och slägtingar emellan, syntes både nyttigt, nödvändigt och angenämt att förkorta densamma. Af denna orsak föreslog jag, det en af konungens första handlingar då han mottagit regeringen skulle blifva att utnämna en ambassadör, hvilken redan i höst här skulle infinna sig för att afhemta prinsessan, kungens tillkommande gemål; att ambassadören, så snart han hit anländt, skulle i kungens namn par procuration viga sig med min sondotter, samt att den tillkommande

Digitized by Google

drottningen genast efter ceremonien skulle begifva sig härifrån till Åbo, hvarefter det skulle tillhöra amiral Stedingk och de öfriga sjömännen att ordna resan öfver hafvet, sedan man härom skriftligen inhemtat deras råd;

3:o genom denna anordning skulle man undvika en stor mängd fullkomligt onödiga utgifter och en mängd formaliteter. -

Jag bifogar mina svar på de inkast jag fått höra, och vågar hoppas att de skola bidraga att häfva de svårigheter som kunna uppstå vid öfverläggningen om dessa förslag.

Vid den *första* punkten såsom redan öfverenskommen förekommo inga inkast;

2:o från i dag till den 1 November (n. st.) är 6 veckor, en tillräcklig tid för att kunna utvälja en ambassadör, hvilken ofördröjligen skall afresa med befallning att påskynda resan så mycket som möjligt. Beträffande inkastet rörande den sena årstiden, så färdas då ännu tusentals personer, hvilka alla hinna en god hamn. Mot kölden hafva vi pelsar och andra varma kläder. Den vanliga vägen öfver hafvet är icke mycket lång, och äfven den som grefvarne hafva tagit, är eburu längre icke omöjlig att passera. Återstår att tala om rummen, hvilka icke äro färdiga, och i fall konungen blott hade två sammanhängande rum, skulle hvarje svårighet vara häfven. Drottningen för med sig allt hvad som behöfs för att möblera detsamma, och i fall det vore nödvändigt, skulle man kunna skicka denna del af hennes utstyrsel förrän hon sjelf afreste. Så snart den tillkommande drottningen anländt, borde hon med all den högtidlighet, hvarvid Svenska nationen är van, göra sitt offentliga inträde. I fall man härtill skulle sakna en passande vagn, skulle prinsessan nog kunna medföra en dylik. Samma dag den tillkommande drottningen anländt borde hon enligt lutherska kyrkans ritual vigas med konungen, hvarmed allt också skulle vara slutadt med för de begge staterna minsta möjliga besvär och utgifter, och till samma stora förnöjelse för mig sjelf skulle, på några obetydliga förändringar när, inga andra anstalter behöfva göras för giftermålet, än de som ifrågakomma då konungen mottager regeringen.

Digitized by Google

N:o 61.

Förslag till den 4:de hemliga artikeln uti giftermåls-kontraktet mellan Gustaf IV Adolf och storfurstinnan Alexandra[10]).

Lifvade af samma omsorg att bereda lycka och lugn åt det äktenskap, som kommer att ingås mellan konungen af Sverige och H. K. H. Storfurstinnan Alexandra Pawlowna, sondotter af H. M. kejsarinnan, alla Ryssars herrskarinna, hafva H. M. kejsarinnan och konungen af Sverige ansett sig böra på förhand sysselsätta sig med det vigtiga ämnet, att med afseende på den religion, hvari den tillkommande drottningen blifvit född och uppfostrad, trygga hennes samvete, och hafva D.D. M.M. följaktligen träffat följande öfverenskommelse:

1:o H. K. H. storfurstinnan Alexandra Pawlowna skall, sedan hon blifvit drottning af Sverige, aldrig störas eller oroas för sina religiösa tänkesätt. Det skall tvertom stå henne fullkomligt fritt, att i detta afseende följa hvad hennes samvete och hennes öfvertygelse utan återvändo förestafva henne, så att detta ämne aldrig skall blifva någon anledning att på minsta sätt i verlden störa freden och enigheten mellan de begge höga makarne;

2:o H. M. drottningen skall i något af de rum, man anvisar henne i Stockholm och i de öfriga kongl. slotten, hafva ett kapell, der hon får hålla sin gudstjenst och utöfva de öfriga fromma handlingar, dem hennes religion föreskrifver henne, likväl på ett sätt, som hvarken genom prål eller skryt kan väcka förargelse hos den i Sverige herrskande religionen;

3:o hof-predikanten och de öfriga tjenstemännen i detta kapell skola njuta folkrättens beskydd i kraft af det i Sverige gällande allmänna toleransediktet;

4:o emellertid skall H. M. i egenskap af maka och drottning ledsaga konungen sin gemål till de lutherska kyrkorna och der deltaga i de andliga ceremonierna vid de högtidligheter och andra tillfällen, då konungen finner hennes närvaro passande och nödvändig.

Emedan dessa fyra punkter kunna bäst bidraga att tillförsäkra den tillkommande drottningen af Sverige en fullkomlig religionsfrihet i sin bostad, skola de emellan kejsarinnan, alla Rys-

10) Afskriften efter originalet.

Digitized by Google

sars beherrskarinna, och H. M. konungen af Sverige anses i högsta grad förbindande, alldeles som om de ord för ord voro intagna uti det i dag undertecknade fördraget, hvarjemte denna artikel skall af D.D. M.M. ratificeras och ratifikationerna utbytas på lika sätt som artiklarne uti nyssnämnde fördrag.

N:o 62.

Bref från H. G. Ulfvenklou till Hertigen-Regenten (1794).

Durchleuchtigste Furste!
Eders Kongl. Höghet!
Min nådigaste Herre!

Om jag ej igenom grefve Ehrensvärds bref af den 22 sistlidne Januari fått nådigt tillstånd att i djupaste underdånighet uppvakta Eders Kongl. Höghet med bref, hade jag nu ej tagit mig den friheten såsom skild ifrån det allmänna bullret. Store och nådige furste, som jag i hela min lifstid älskat och vördat, för hvilken jag är färdig att uppoffra mitt lif! Det är för eder heliga person, som jag har varit till själ och hjerta rörd, då jag har sett uti min enslighet och uti den djupa vishetens rika förrådkammare de moln, som synas vilja skocka sig öfver en god och nådig regents hufvud. Det hör mig till, allernådigste herre, som haft den nåden af JEHOVAH, att för 10 år tillbaka gifva eder den välsignelse, som endast tillkom den som skulle styra Sveriges öden. Påminnen eder sjelf, allernådigste herre, hvad jag då uti edert heliga sanktuarium sade, nemligen: Då J nådigste herre, får detta land att styra, så är jag skild ifrån den stora verlden. Men stötestenar förefalla, oumgängeliga att undanrödja, såsom bergfasta, dock att till en del kunna passera. Hade ungdomen kunnat följa visheten, hade ej oförsigtigheten kommit emellan och jag under 10 år varit verkande; men prisad vare Herran JEHOVAH, att jag med David kan säga: Tänk icke på min ungdoms synder och min öfverträdelse, utan tänk på mig efter din barmhertighet för din godhet skull. Herran är god och from, derföre underviser han syndarena vägenom. Han leder de Elända, och lärer de Elända sin väg. Ps. 25: v. 7, 8, 9. — Jag är numera i lugn, ett lugn som jag älskar, och ett lugn som jag ej bordt byta mot

Digitized by Google

alla verldenes sällheter; ifrån detta lugn kan jag tillbjuda Eders Kongl. Höghet min svaga hjelp. Men vet nådigste herre, han kommer ej från mig; Jag är ett ringa medel; han kommer ifrån ADONAY ZEBAOTH, och uti hans kraft vill jag meddela den. Mitt hjerta har varit rent, det blifver det till döden, och hade jag i Calmar fått tala vid min nådigste herre, tror jag mig kunnat upptäcka, det som sedermera inträffat [10]). Omständigheterna vet Eders Kongl. Höghet sjelf; detta är nu förbi. Låtom oss rätta det som återstår, att man kan göra som Rabbi Tarphon i boken Nedarim cap. Konosiayn. Som Eders Kongl. Höghet är egare af så mycken nåd, utbeder jag mig den, att Eders Kongl. Höghet lofvar mig att ej störa mitt lugn, ej låta veta, att jag skrifver, ignorerar för hvarje dödlig, att jag mera tänker derpå, och genast uppbränner de bref, som jag kan komma att skrifva, och denna belöning utber jag mig. Profeter af sådan Trempe kan man emottaga, och om detta erhålles, skall jag igenom den medsända chiffren sända det som nu är under arbete, och som Eders Kongl. Höghet framdeles skall röna mera ögonskenlig verkan af än med somnambuler, om de än falla ner i Extasis.

Uti Eders Kongl. Höghets höga nåd utber jag mig få vara innesluten och att till sjelfva upplösningen få framhärda

Eders Kongl. Höghets,
Min allernådigstes herres
underdånigste tjenare
Chæremon Abba [1]).

N:o 63.

Bref (i chiffer) från H. G. Ulfvenklou till Hertigen-Regenten, den 13 Sept. 1788.

Alltsedan jag skiljdes ifrån Eders Höghet, hafva vördnad och kärlek varit mina driffjedrar, och mina underdåniga tankar hafva följt E. H. på alla sina vägar. Det hade varit min stora skyldighet att för detta lyckönska till den af den högste förlänte segren

---

[10]) Armfelts sammansvärjning? — Anm. af Utgifv.

[1]) Ulfvenklous vanliga namnteckning sedan 1784.

Digitized by Google

vid Hogland; men i mitt anbefalte gjömmo var det mig intet tillåtet; min tacksägelse härflöt ända till den som segren gaf, som segren kan taga, och som terminerar allt. Men store furste, föremål af dygd, utgången af detta krig är af mig för 3 år sedan sedd, och sades samma eftermiddag jag reste från Sveaborg till baron Fleetwood, öfverstelöjtnant vid flottan.

Bemanna Ers Högbet sig nu med tålamod och ståndaktighet; tidpunkten nalkas med stora steg; med svett och blod skall fältet tecknadt varda, afunden skall en tid hafva öfverhanden och motgången trycka, samt den nådigaste konung icke höras.

Strid, store furste, med Edert modiga hjerta, fritt från fläckar; belöningen går af Herranom, derest vi skola träffas, ty här i lifvet är det oviest, utgången är anförtrodd och blir besynnerlig, detta är så visst som spådomen sannades af prinsen af Hessen i Göteborg om flottans kommendering. Store Gustaf — otacksamt folk, som du skall regera, uppehåller, nådigste herre, Eder bror. Han har arbetat för sitt rike, men blifvit illa understödd; nu behöfves hjelp. Jag begråter honom, ty det fordras af hvar svensk. Ett medel tör dock kanhända hjelpa . . . . Att B. ej kunde förutse kriget, men Chæremon skref derom till grefve Ehrensvärd, det vet E. H.; han såg det ej af sig sjelf, men försynen underviste honom.

Store furste, min själ följer dig, faran blir större än den varit, det är en glupande björn i öster och en nordisk varg i söder, desse skola angripa, men vargen skall af en Leopard blifva påhelsad; detta är utgången af den stora striden.

Tillåt mig, store furste, hvars blodsdroppa af mig i år vördas, att råda, att morgon och afton på knä endast säga i en rätt själarnes ordning: Adonay Zebaoth! 3:ne gånger, med böner för olycksfall och inbördes oenighets dämpande, som nu herrskar.

Det är uti Eders Högbets nåd, som jag innesluter mig, och i djupaste samt underdånigste vördnad som jag framhärdar

Eders Kongl. Högbets
Underdånigste tjenare
och
förebedjare
Chæremon.

N:o 64.

Digitized by Google

N:o 64.

Bref från General Camps till G. A. Munck.

Stockholm d. 15 November 1820.

Jag har emottagit ert bref till mig af den 21 September och öfverlemnat till konungen det som deri befanns inneslutet. H. M. har inskränkt sig att läsa det, utan att afgöra någonting öfver föremålet derför. Det synes mig naturligt, att man väntar dermed, tilldess man erhållit underrättelse rörande beskaffenheten af de upplysningar, ni föreslår att lemna. För öfrigt är det ej H. M. som afsatt hvarken konung Gustaf Adolf ej heller hans familj. Genom nationens enhälliga röst har H. M. blifvit vald och adopterad af sal. konung Carl XIII. Till dessa tvenne heliga titlar lägg alla dem, han sedan 10 år förvärfvat genom de välgerningar, han oupphörligen tillskyndar Sverige.

Den gamla konungafamiljen har genom riksdagsbeslutet af år 1809 blifvit för alltid utesluten från svenska tronen. Nationens representanter ansågo onyttigt att stödja sitt beslut på fakta, som voro fremmande för den fråga de då behandlade. Lika stora som mäktiga bevekelsegrunder afgjorde nationens omröstning. 1810 års ständer hafva sedermera genom sitt fria och enhälliga val försäkrat den nya dynastiens rättigheter. Allt hvad Carl XIV gjort för Sverige från den stund han mottog den honom erbjudna kronan, har rättfärdigat detta val, och den faderliga omsorg hvarmed han vakar öfver Sveriges lycka, nationens kärlek och tacksamhet tillknyta dagligen ännu mera de band, som förena monarken med folket. Ni får medgifva, herr grefve, det ingen furste i Europa kan uppvisa heligare och lagligare rättigheter. Ingen fremmande armé har upphöjt konungen på Sveriges tron; ingen droppa blod har för detta ändamål blifvit utgjuten; hans val har endast varit en följd af nationens vilja, och konungen har med tillit och förtroende öfverlemnat sig åt ett folks redlighet, som kallade honom till sitt försvar, och lyftat det ur den vanmakt, hvari långa olyckor nedsänkt det.

Af allt hvad jag nu sagt er följer således, att H. M. ej kan personligen eller för sin dynasti fästa något stort intresse vid

Digitized by Google

hvad ni rörande denna angelägenhet skulle kunna uppenbara för honom. I fall edra meddelanden emellertid skulle vara sådana, att de på ett bestämdt och autentikt sätt upplysa hvad som skulle vara värdt att lära känna, föreställer jag mig, min grefve, det ni kan vända eder till edra gamla vänner, hvilka af edra upplysningar skola kunna göra det bruk, ni föreskrifver dem. Då skall konungen med sitt statsråd kunna fatta beslut, som äro enliga med hans egen och rikets värdighet, och i fall edra upplysningar äro af någon vigt, är jag säker, att H. M. skall göra afseende derpå; men jag upprepar det för eder, min grefve, emedan jag är öfvertygad derom: konungen skall aldrig fatta sitt beslut af några personliga bevekelsegrunder; han skall endast sätta värde på hvad som kan intressera Sverige, och denna omtanke, mera mäktig hos stora själar än det egna intresset, skall utan tvifvel ålägga honom att mäta omfånget af sina kungliga företrädesrättigheter efter vigten af edra upplysningar [2]).

---

[2]) Några intressanta Bref och andra historiska Dokumenter, dem utrymmet nekar oss införa bland bilagorna i de delar af vårt arbete, dit de efter tidsordningen höra, ämna vi framdeles utgifva i ett särskilt Band, under benämning af: "*Bihang till Minnen ur Sveriges nyare historia.*" Se dylika hänvisningar flerst. i noterna till innevarande del under beteckning: "Bih. I."

Digitized by Google

Rättelser.

Sid.	24,	rad.	5	nedifr.	*står:*	N:o 21	*läs:*	N:o 37.
»	167,	»	2	ofvanifr.	»	vid samma tid	»	någon tid förut
»	193,	»	4	»	»	hvad	»	hvem
»	204,	»	19	»	»	gifvit	»	gifva
»	206,	»	7	nedifr.	»	hade kastats	»	borde kastas
»	313,	»	5	ofvanifr.	»	conventioner	»	convictioner

Smärre fel behagade läsaren sjelf rätta.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

774799 DL748 S4 v.3
Schinkel, B. von.
Minnen ur Sveriges
nyare historia.

JAN 28 1932 Bellquist JAN 28 1932

774799 DL748 S4 V.3

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

Digitized by Google